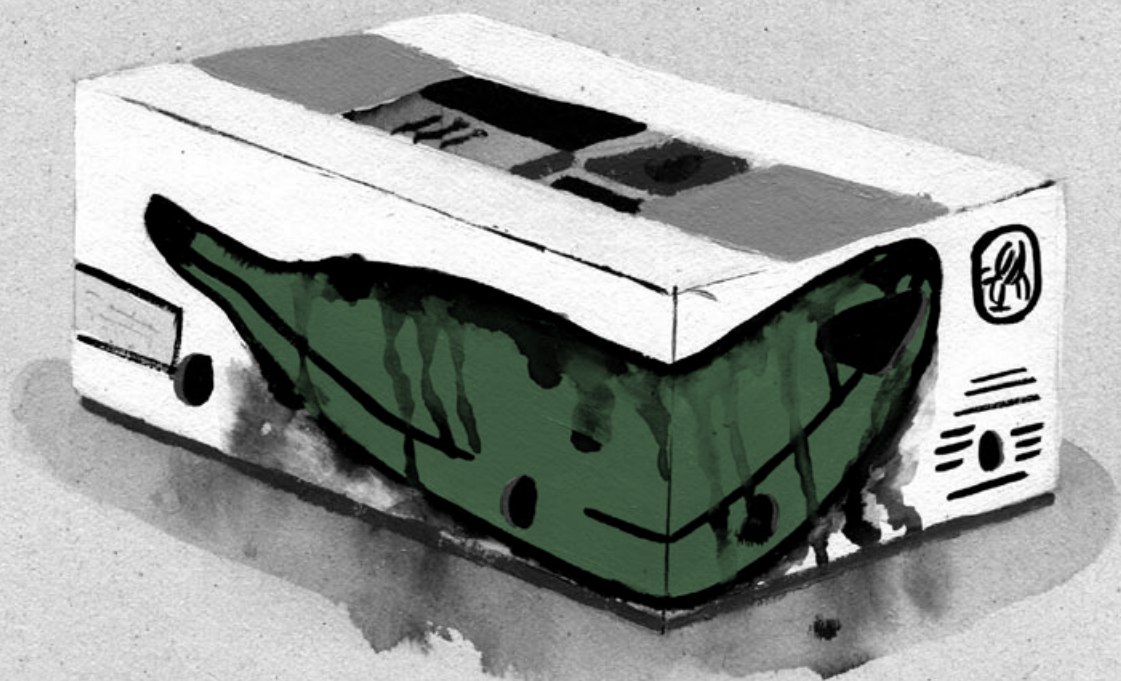

host10

iva procházková — nesplněné sny — květa pacovská
měsíčník pro literaturu a čtenáře
prosinec 2013 — cena 89 Kč

host

Blíží se Vánoce, svátky klidu a míru, a tak je potřeba trochu přitvrdit. Zapomeňme na chvíli na příslib nebeského království a věnujme se lidem, kteří se rozhodli vybudovat nebe na zemi. Někteří o tom jen teoretizovali, ale našli se i tací, kteří neváhali vzít do rukou zbraně a svému snu obětovat vlastní a mnohdy i cizí životy. Ti lidé stále chodí po tomto světě; a jelikož člověka definuje především to, co prožil a čemu věřil v onom klíčovém období mezi patnáctým a pětadvacátým rokem života, lze říci, že jejich boj dosud neskončil. Těmto lidem a jejich boji je věnován tematický blok tohoto čísla.

V čísle najdete samozřejmě i spoustu textů něžných a mírumilovných, a tak si na své přijde každý. Hlavním

tématem je ale opravdu boj. Je skvělé, že se nemusíme příliš rozněžňovat, zvláště v této roční době, kdy to za nás s radostí udělají jiní. Přesto, jedná se o dobu bilanční a výhledovou, a tak si stanovme alespoň priority. Boje mohou být různé, ale cíl všech upřímně míněných bojů je vždy stejný: zůstat sám sebou.

O to usilujme i v příštím roce. Slovem i činem, perem i mečem, ohněm i vodou, chlebem i kamenem bojujme o to, abychom se nezpronevěřili tomu, v co věříme. Zatím se nám to moc nedařilo, ale kdoví, zítra může být všechno jinak.

Marek Sečkař

Host — měsíčník pro literaturu a čtenáře
Číslo 10 | 2013, ročník XXIX
vyšlo v Brně 18. prosince 2013

Radlas 5, 602 00 Brno
tel.: 733 715 765
tel./fax: 545 212 747
redakce@hostbrno.cz
www.hostbrno.cz

Miroslav Balašík | šéfredaktor
Martin Stöhr | zástupce šéfredaktora
Marek Sečkař | redaktor
Jan Němec | redaktor
Eva Klíčová | redaktorka
Magdaléna Čechová | jazyková redaktorka
Petr M. Dorazil | sazba, technický redaktor
Ivana Motrincová | tajemnice redakce

Redakční rada | Petr Bilík, Pavel Hruška, Petr Hruška,
Anna Kareninová, Aleš Palán, Martin Pilař, Tomáš Reichel,
Vladimír Svatoň, Jan Štolba, Jiří Trávníček

Grafická úprava | Martin Pecina
Písma | Tabac & Comenia Sans (Suitcase Type Foundry)
Ilustrační doprovod a obálka | Eva Maceková
Tisk | Tiskárna Grafico, s. r. o., Opava

Vydává Spolek přátel vydávání časopisu Host
(ičo 48 51 48 53) & Host — vydavatelství, s. r. o.,
s laskavou finanční podporou Ministerstva kultury ČR
a statutárního města Brna • | • | • | • | • | •

Člen sítě kulturních časopisů Eurozine
(www.eurozine.com) eurozine

Registrováno Ministerstvem kultury ČR pod číslem
MK ČR E 6632 ISSN 1211-9938
Vychází 10 čísel za rok (kromě července a srpna)

Roční předplatné 690 Kč (půlroční 345 Kč)

Distribuuje Kosmas, s. r. o., Lublaňská 34, 120 00 Praha,
tel.: 222 510 749, www.kosmas.cz
Předplatné na adrese redakce
Zasílání předplatného zajišťuje firma
5P agency, s. r. o., Masarykova 18,
664 42 Modřice, tel.: 545 425 241
cena 89 Kč, předplatné 69 Kč

Nevyžádané texty nevracíme
ani neukládáme. Doporučujeme
zasílat je klasickou poštou
s uvedením zpáteční adresy.

HOST

krátce

- 4 rozhovor** Piráti literaturě pomáhají.
Se Štefanem Švecem o e-knihách
- 5 volá pen klub** 15. listopad: Mezinárodní
den vězněných spisovatelů (Jiří Hájíček)
- 6 ateliér** Pro děti i pro dospělé (-jač-)

ohlédnutí

- 7** Zbyněk Hejda (1930—2013)

osobnost

- 9** Žít na poli, které jde přehlédnout,
a nebýt otrávený. Se spisovatelkou
Ivou Procházkovou o moci a možnostech
příběhů, proměnách světa a běhu lijákem

šlosarka

- 15** (Televizní) dialog

deník spisovatele

- 16** Viktor Horváth: Sprcha

druhá řada

- 17** Lidmila Kábrtová: Pan Kopfrkingl
a svatý týden

k věci

- 19** Petr A. Bílek: Vzduch je modrým
nikotinem nasycen. Co se v české
literatuře stalo před padesáti lety?

názor

- 26** Eva Klíčová: Doba postliterární

kalendárium

- 27** Libor Vykoupil: Zrádce národa Karel Sabina

téma

- 29** -mse-: Nesplněné sny. Politické boje
sedmdesátých let a jejich odraz
v dnešní evropské kultuře
- 31** V tom světě nešlo žít! S Karlem-Heinzem
Dellwoem a Gabriele Rollnikovou o tom,
jak se v Německu vedla guerillová válka
a co z toho vzešlo
- 40** Marek Sečkař: Boj nikdy nekončí.
Portrét profesionálního revolucionáře
Waltera Famlera

- 47 Karolína Stehlíková: Na tomto světě není nic nemožné... Chabě utříděné poznámky k angažované literatuře šedesátých a sedmdesátých let ve skandinávském prostoru
- 51 Dag Solstad: Zpráva gymnaziálního učitele Pedersena o velkém politickém probuzení, které navštívilo naši zemi
- 55 Jan Horáček: Rozhňevaní muži a ženy. Literatura jako nástroj společenské změny v Británii

esej

- 61 Manuel Arias Maldonado: Příští cesty knih. Jaké jsou šance knihy na přežití?

rozhovor

- 69 Snažím se v ilustracích nacházet další rovinu. S výtvarnicí Květou Pacovskou o její tvorbě, hře pro všechny smysly a voňavých vánočních asamblážích

historie

- 73 Sylva Ficová: A mládí nezemřelo. Tiché šlépěje spisovatelky Katherine Mansfieldové

KRITIKY A RECENZE

kritiky

- 80 Pavel Janoušek: Viewegh v literatuře i mimo ni aneb Interpretační problém
Michal Viewegh: Můj život po životě
- 82 Kateřina Bukovjanová: Superhrdinky taky vymřely
Jana Šrámková: Zázemí
- 84 Marcel Forgáč: Mezi dobrem a zlem
Sofi Oksanenová: Čas ztracených holubic
- 86 Petr Hrbáč: Osvobození od smyslu
Roland Barthes: Říše znaků

recenze

- 88 Věra Nosková: Proměny
- 89 Michal Šanda: Špacírkou přes čenich! Štos neobvyklých knížek z časů minulých
- 90 Zdeněk Grmolec: Od stromů k samotám
- 91 Roman Szpuk: Chraplavé chorály
- 92 Radek Malý: Kamarádi z abecedy; Všelijaké řečičky pro kluky a holčičky

- 93 Italo Svevo: Krátká sentimentální cesta a jiné povídky

- 94 Josef Winkler: Sdělovat skutečnost, jako by nebyla aneb Zuřivé výbuchy andělů

- 95 Joanna Kavennová: Zrození lásky

- 96 Rainer Maria Rilke: Sonety Orfeovi / Sonette an Orpheus

- 97 Danuta Stoková (ed.): Kieślowski o Kieślowském

- 98 Robert Conquest: Velký teror. Nové zhodnocení

telegraficky

- 99 Kateřina Bukovjanová: Když v básni svítí poezie

ČTENÍ NA PROSINEC

beletrie

- 103 Petr Pazdera Payne: Kladvouni

- 113 Petr Veselý: Těsně za prahem

- 119 Martin Surovčák: Basri Çapriqi a albánská poezie mýtů zbavená

-
- 122 **hostinec**

- 126 **bibliografie ročníku 2013**

rozhovor Piráti literaturě pomáhají

Se Štefanem Švecem o e-knihách

Nakladatelství V letu je jedno z prvních u nás, které vydává výhradně e-knihy. Založili ho letos Petra a Štefan Švecovi, z nichž ani jeden není ajťák. Mužské poloviny nakladatelství jsme se zeptali, jak vidí budoucnost e-booků u nás a jestli se nebojí pirátů.

Když jedeš v Praze metrem, je slušná šance, že v každém vagónu objevíš aspoň jednoho člověka zahloubaného do čtečky. Mimo pražské metro je ale takový výjev vzácný. Víš, jak jsme na tom, co se týče prodejnosti a čtenosti e-knih, třeba ve srovnání s cizinou na západ od nás?

Jasně, jsme pět let pozadu jako ve všem, v tom se metro nijak zvlášť neliší od šaliny. Amazon.com, největší americký internetový obchod, prodával víc elektronických než tištěných knížek už v roce 2011. U nás se pořád ještě průměrného e-titulu prodá jen několik kusů, bestselleru pár desítek. Ale stačí počkat.

Chceš říct, že do pěti let se bude na e-knihách vydělávat víc než na těch tištěných?

Nevím, ani u toho Amazonu nešlo o obrat, ale o počet prodaných výtisků. U tržeb čekají třeba analytici PricewaterhouseCoopers i v USA vyrovnání až někdy kolem roku 2017. Zčásti proto, že e-kničky jsou o něco levnější, a kromě toho si lidé chodí literaturu kupovat i jinak než na internet. V knihkupectvích se asi stahovacích portálů hned tak nedočkáme. To vyrovnání ale jednou nejspíš nastane. A nejenom vyrovnání.

Foto: Michael Kratochvíl

Štefan Švec: „Údajný střet mezi e-knihami a tištěnými knížkami je nesmyslné klišé; silniční kola taky nevedou válku s horskými.“

Podle tebe je tedy souboj elektronické a tištěné literatury už rozhodnutý a jde jenom o to, jak rychle bude tisk na lopatkách?

Tisk na žádných lopatkách nebude. To klišé, které vyrábí mezi e-knihami a tištěnými knížkami střet, je nesmyslné. Silniční kola taky nevedou válku s horskými, každá prostě naplňují jiné potřeby cyklistů. Je pravda, že e-knihy přeberou tištěným určitou část trhu, protože pro jistý díl čtenářských potřeb jsou pohodlnější, rychlejší, užitečnější. Pro jiné věci se ale nehodí, tam se bude dál dobře prodávat papír. Skutečný souboj se odehrává mezi čtením knih a nabídkou všech dalších způsobů, jak se zabavit a poučit.

Vrátím se k těm čtenářským potřebám. K čemu se elektronické knížky hodí líp než ty tištěné?

Mám doma velkou knihovnu, kterou při každém stěhování proklínám. Když jsem se do ní při tom posledním podíval, uvědomil jsem si, že osmdesát procent těch knížek by mi stačilo mít elektronicky. Skoro všechnu beletrii, taky slovníky a encyklopedie, ve kterých by se mi snáz vyhledávalo, docela dost odborné literatury. Celý ten pokoj knih bych si navíc mohl vzít s sebou na dovolenou a teprve tam si vybírat, co si chci během přestávek v prohlížení dívek v plavkách číst. Naproti tomu by byl nesmysl převádět do ePubu cokoli z krásných výtvarných knižních děl, z ilustrované literatury pro děti a taky z knížek, které dávám jako dárky. Textový soubor pod stromečkem výkřik blaha nevyvolá. Jsou knížky, které chci mít s podpisem autora. Ten se do čtečky taky dává těžko. Každý má

tu hranici, u čeho je pro něj zelektroničtění efektivní a použitelné, jinde. Ve světě se ukazuje, že jedna z takových hranic třeba vede mezi fiction a non-fiction, lidé si přeci jenom chtějí číst fakta radši na papíře. Ale zrovna u toho se myslím dá říct „zatím“. U těch ilustrovaných nebo rovnou výtvarných svazků to ani čas nezmění.

Tuším, co mi jako propagátor pirátství odpovíš, ale přesto — jak se díváš na (ne)možnost ochrany autorských práv? E-knihy jsou dost náchylné k nelegálnímu stahování...

Ano, i ti lidé z metra čtou většinou knížky stažené zadarmo. Připadal bych si ale jako idiot, kdybych najednou hájil dnešní nesmyslné pojetí autorských práv jenom proto, že začínám vydávat e-knihy. Myslím si, že i v tomhle oboru platí to, co v hudbě. Když se někdo nedovede přizpůsobit novým způsobům komunikace, restrikce ho nezachrání, nejvýš zpomalí jeho držkopád. Sdílení e-booků můžeme vidět jako ohrožení, nebo jako šanci. Takový Paulo Coelho sám umístil své knihy na pirátské servery a jeho texty se začaly prodávat víc. Jasně, to si může dovolit jen někdo jako Coelho, ale i my ostatní bychom měli s faktem, že se naše knížky dají snadno kopírovat, pracovat chytře, místo abychom zaváděli nesmyslné ochrany a technologické zámky, které nakonec stejně postihnou jenom ty, co si titul koupí. Jako nakladatel si prostě musím připravit nějakou výhodu pro toho, kdo nakupuje za peníze. Musím vyvolat chuť a nadšení pro to ty peníze obětovat. Pokud to umím, nejlepším reklamním prostorem k tomu, abych lidi nadchnul, jsou stránky mých zadarmo sdílených knih.

Jak to děláte ve vašem nakladatelství vy?

Ještě nijak. Letos jsme začali a dali si za úkol dokázat, že nějakou e-knižku vůbec dovedeme vyrobit. Skončilo to pěti tituly, což je super výsledek. Příští rok bychom chtěli s tím, co umíme, začít dělat něco užitečného. Třeba každou knížkou podpořit projekt, který za něco stojí.

Nakonec osobní otázka — není nebezpečné založit si podnik s vlastní ženou?

Proboha, co v manželství není nebezpečné? My jsme doma začali řešit, co spolu budeme dělat, až nám vyrostou děti a zůstaneme sami. Je pravda, že mladší dceři budou teprve dva, ale žena vždycky plánuje s drobným předstihem. No a v nakladatelství jsme vždycky chtěli dělat oba, navíc nemáme sklady ani peníze na tuny papíru, takže e-knižky byly logická volba. Skvělé na tom je, že nás nic netlačí, přitom se docela bavíme a třeba to bude i k něčemu dobré.

Připravil Štěpán Kučera.

Štefan Švec (nar. 1978) je editor, sloupkař a performer, který se stydí předvádět performance. Publikoval už prakticky všude. Je jedním ze tří šéfredaktorů měsíčníku *Dobrá adresa*, zástupcem šéfredaktora měsíčníku *ČILICHILI* a odpovědným šéfredaktorem nakladatelství *V letu*. Kdykoli je ochotný být jakýmkoli dalším šéfredaktorem.

volá pen klub

15. listopad: Mezinárodní den vězněných spisovatelů

Už dvaatřicet let si Mezinárodní PEN klub připomíná 15. listopad jako Mezinárodní den vězněných spisovatelů. Využívá ho různými způsoby k upozorňování na případy porušování svobody slova, pronásledování a útoky na spisovatele a novináře za jejich práci. I letos proběhla po celém světě řada kampaní a akcí organizovaných jednotlivými národními centry PEN klubu.

Writers in Prison Committee při londýnském PEN klubu v letošním roce vybral pět aktuálních případů z pěti regionů světa. Protože letos se PEN International zaměřuje na svobodu slova v digitálním světě, vybrané případy souvisejí s represemi proti bloggerům a žurnalistům publikujícím na internetu.

Rodney Sieh z Libérie je zakládajícím redaktorem internetového deníku *FrontPage Africa*. Se sedmnáctiletou praxí novináře, který mimo jiné psal o občanské válce v Libérii, je jedním z předních žurnalistů své země. Byl uvězněn poté, co nebyl schopen zaplatit pokutu milion a půl amerických dolarů za poškození pověsti bývalého vládního úředníka, o němž napsal kritický článek. V současné době je na nucené dovolené, po jejímž uplynutí má nastoupit trest, který nebyl zatím časově ohraničen. PEN International odsoudil v srpnu letošního roku nesmyslně velkou pokutu a intervenoval u prezidenta země za revizi případu.

Kunchok Tsephel Gopey Tsang pochází z Tibetu. Publikuje na internetu a rediguje webové stránky s názvem *Chomei* (v překladu

Lampa) v tibetském jazyce, které propagují tibetskou kulturu a literaturu. Byl uznán vinným za vyzrazení státního tajemství a uvězněn v únoru 2009 na patnáct let. Angažoval se také v oblasti životního prostředí. Na základě dostupných údajů je PEN International přesvědčen, že je vězněn výhradně za pokojné uplatňování svého práva na svobodu vyjadřování.

Dina Meza, novinářka a spisovatelka, publikuje na webových stránkách nevládní organizace na obranu lidských práv COFADEH, která pomáhá příbuzným zadržených a zmizelých v Hondurasu. Dostává opakovaně výhrůžky přes internet a mobilní telefon. Od roku 2006 veřejně upozorňuje, že je sledována a že je jí a její rodině vyhrožováno únosem, násilím a smrtí. Opakované zastrašování není odpovídajícím způsobem vyšetřováno policií. Od státního převratu v roce 2009 bylo v Hondurasu zavražděno nejméně osmadvacet novinářů. Tento případ je jedním z mnoha v regionu Střední Ameriky.

Fazil Say je turecký spisovatel, skladatel klasické hudby a koncertní pianista, jehož hudební díla jsou mezinárodně známa a uváděna orchestry například v New Yorku nebo v Berlíně. Byl odsouzen k deseti měsícům vězení podmíněně za publikování veršů „veřejným znevažováním náboženských hodnot u části populace“.

Zahra Rahnavard, iránská akademička a spisovatelka, manželka Hosseina Mousaviho, kandidáta v prezidentských volbách 2009, je držena v domácím vězení bez oficiálního obvinění a soudu od února 2011. Je přední iránskou umělkyní a spisovatelkou, jako první žena v Íránu od roku 1979 byla zvolena rektorkou jedné

Foto Štěpán Grygar

z iránských univerzit. PEN International se snaží sledovat také osudy dalších iránských spisovatelů, bloggerů a žurnalistů v souvislosti se svobodou slova.

České centrum Mezinárodního PEN klubu na svých webových stránkách pravidelně uveřejňuje případy pronásledovaných spisovatelů a rovněž v řadě případů apeluje pomocí dopisů na zodpovědnost vlád a úřadů jednotlivých zemí za dodržování svobody slova v souvislosti s konkrétními případy a jmény.

Jiří Hájiček

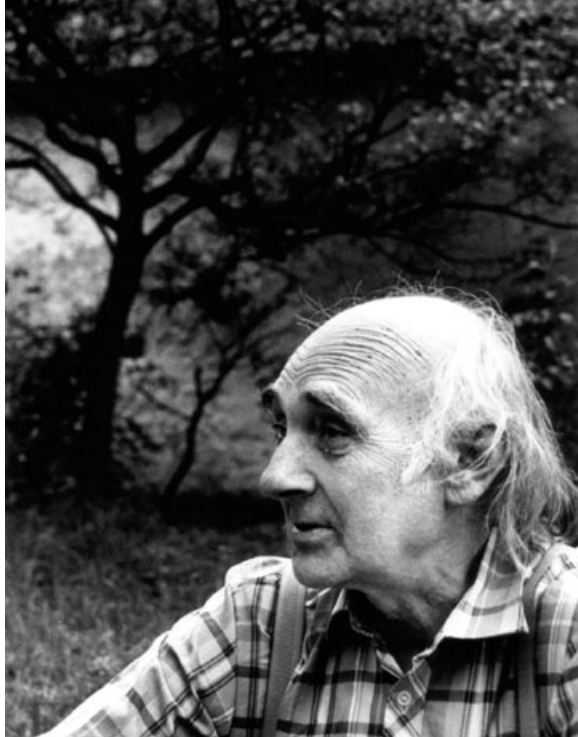
ateliér Pro děti i pro dospělé

Květa Pacovská (nar. 1928) je česká malířka a grafička. Studovala malířství u Emila Filly, ale nakonec se její tvorba začala ubírat mnoha směry; v ilustracích a volné tvorbě má nezaměnitelnou linii tvarů a škálu barev. Každý umělec se vyrovnává s tím, jak bude nahlížet na estetiku výtvarného projevu v minulosti. U Květy Pacovské je zřejmé a bylo

už i několikrát zdůrazněno, že ji inspirují hračky a loutky, které utvářel dlouhý vývoj lidové tvořivosti. Z výtvarných proudů je jí blízké dadaistické hnutí nebo výbušný barevný expresionismus.

Ilustrovala knihy světových i českých autorů — Jacoba a Wilhelma Grimmů, Jurije Brězana, Oty Hofmana, Michaela Endeho, Pavla Šruta a dalších. Díváme-li se na ilustrace déle, objevujeme i dovedně skrytý humor se zajímavě pojatou strukturou formy. V osmdesátých letech měla již hotové nápady na mnohé autor-ské knihy a hledala nakladatele, protože jejich vydání byla graficky náročná. Nakonec její první knihu o číslech *Eins, fünf, viele* (1990) vydalo nakladatelství Otto Maier Verlag v Ravensburgu. V dalších zahraničních nakladatelstvích (Michael Neugebauer Press, Salzburg; z francouzských například Seuil, Paris) vydává kromě zmíněných titulů i osobitě ilustrované knihy klasických pohádek (*Popelka*, *Červená Karkulka* a jiné) a vytváří další knihy (*Der kleine Blumenkönig*), které vycházejí nejen v Německu a ve Francii, ale také v Anglii, Švédsku, Dánsku, Španělsku, USA, Jižní Koreji, Japonsku a jiných zemích. Zejména za svou autorskou tvorbu získala mnohá ocenění: v roce 1983 Zlaté jablko BIB, v letech 1985 a 1996 Schönste Bücher aus aller Welt, nejvyšší ocenění v oblasti ilustrace — Cenu Hanse Christiana Andersena (1992) a řadu dalších (například Sankei Children's Books Culture Award za *Paper city in Tokyo*, 2001, italskou cenu Premio Andersen za *Little Red Cap*, 2009). V Čechách získala v roce 2007 Zlatou stuhu za celoživotní tvorbu pro děti.

-jač-

Zbyněk Hejda

(2. února 1930, Hradec Králové—16. listopadu 2013, Praha)
Český básník a překladatel

VARIACE NA BLATNÉHO

Na konci prázdnin pozdní léto září,
pak návrat do města a vlak a vlak a vlak
a potom přestoupit a v Brodě na nádraží
už voní koprem prosycený okurkový lák.

A zahradnický déšť a zahradnický skleník
a tenisový kurt — nálada předměstí.
A je to jako nic, docela nic to není,
a přece — jak to říct, že píšu o štěstí.

A teď: kde jsou a co, mí všichni, co tu byli.
Vracet se z prázdnin z blízka Jihlavy.
O tuto letní navečerní chvíli
kéž mi Bůh věčnost nastaví.

(Valse melancholique)

Žít na poli, které jde přehlédnout, a nebýt otrávený

Se spisovatelkou **Ivou Procházkovou** o moci a možnostech příběhů, proměnách světa a běhu lijákem

Kromě literárních cen a letitého zájmu zejména mladých a malých čtenářů se může jako jedna z hrstky českých prozaiků a prozaiček pochlubit také úspěchem v zahraničí. Přitom jako by nepatřila k typickým „celebritám“. Na kulturní scéně je přítomna jaksi nenápadně, hlavně svými knihami a besedami, pateticky vzato *poctivou prací*. Do kavárny Nové scény Národního divadla mohla přijít jen na chvíli. „Víte, píšu teď pro televizi cyklus detektivních příběhů, každý z nich je volně inspirovaný znamenímí zvěrokruhu, což mě sice baví, ale taky hodně zaměstnává,“ řekla na úvod.

Máte ráda detektivky, detektivní žánr?

Ano, je to žánr velmi věcný, přesný, strukturovaný, autor nemůže libovolně přecházet do jakýchsi mezižánrů, a když to udělá, většinou za to draze zaplatí. Samozřejmě i detektivky mají odstíny. Osobně mám ráda detektivní

klasiku, ale když sama detektivku píšu, nebráním se do příběhu zatáhnout moderní zbraně, technologie, současné reálie. Základem takového příběhu samozřejmě musí být zločin a jeho motivy, psychologická analýza, charakteristika vyšetřovatele a tak dále.

Někteří autoři (i čtenáři) detektivkami pohrdají, vnímají je jako nehodnotnou, zábavnou četbu.

Je-li četba zábavná, považuju to za plus. Nehodnotně zpracovaný může být jakýkoli žánr. Myslím, že se na detektivkovém poli rodí hodně dobrých knížek. Když jsem v Německu, nikdy si nezapomenu nějakou novinku pořídit. Fenomémem je už řadu let severská krimi. Skandinávci našli způsob, jak motivy a psychologii postav zpracovávat bez ornamentur, funkčně; sever z nějakých důvodů detektivce přeje.

Možná i proto, že nezapomínají na společenský rozměr.

Ten je přítomen téměř vždy a je to cenné. Trilogie Stiega Larssona či knihy Joa Nesboa mají vše, co si napínavý příběh žádá, ale klidně by mohly dostat přívlastek psychologický společenský román.

Všechno, co jsem chtěla

Otevřeně mluvíte o volbě tématu, cílové skupině, trhu, zájmu čtenářů. Pro někoho

to jsou sprostá slova. Je to vaše vrozená věcnost, nebo spíš následek pobytu v zahraničí?

Moje jedenáctiletá životní zkušenost, kdy jsem žila nejprve v Rakousku a později v Německu, to určitě ovlivnila, ale zřejmě jde především o přístup k tvorbě. Když někdo psaní pojímá jako jakousi niternou zkušenost, zpověď, uvědomování si sebe sama či deníkovou reflexi, není divu, že mu o nějakého adresáta moc nejde, dokonce se to svým způsobem vylučuje. Mám-li mluvit za sebe, jednoznačně říkám, že psaní je pro mne druh komunikace. Zpracovávám sice své osobní zážitky, vzpomínky, pocity a myšlenky, ale přesto mám pořád na mysli čtenáře, někdy naprosto konkrétního, třeba svého vnuka, píšu-li pro pubertáky. Stále zvažuji: osloví ho (nebo jeho vrstevníky) takhle situace, tento dialog? Často navštěvuji školy, čtu tam, beseduji, povídáme si. Je to jedna z mála přirozených možností, která se mi nabízí, abych jako člověk o dvě generace starší mohla udržovat živý kontakt s dospívajícími. Považuji to za dar a vytváří to zpětnou vazbu pro mé psaní.

Znáte však také vzrušení z tvorby, pocit, že „to píše za vás“, že jste „u pípy“. Je úspěch prozaika definovaný správným poměrem racionality a múzičnosti?

Psaní musí předcházet talent, bez něj to nejde. Potom je zapotřebí chuť psát, samozřejmě i výdrž a píle. První fáze je vždy ta múzická, inspirativní, člověka pohltí moment, kdy mu to jde takřikajíc samo. Následný krok je pak zcela pragmatický. To, co vzniklo ve stavu vytržení, musí mít autor schopnost přečíst zcela věcně a musí konstatovat: tohle je upovídáné, nepovedené, toto zcela nadbytečné, zde je nutno krátit. Mám moc ráda přírodu, takže mám stálou tendenci přírodu popisovat i ve svých prózách, jenže jsem se přesvědčila, že dnešní mladí už takové scénérie prostě nechtou, přeskakují je. Samozřejmě se jich nechci vzdát. Například v mé knize *Uzly a pomeranče* hraje jesenická krajina klíčovou roli, jen jsem k tomu nemohla přistupovat postaru, jako kdysi třeba Turgeněv, ale musela jsem pořád komprimovat, ořezávat.

Jaká nebezpečí číhají na prozaika? Vrozená nesnesitelná lehkost psaní?

Svůj první román, který vznikl nedlouho před emigrací, jsem ztratila. Někam jsem ho poslala nebo komusi dala, dnes už nevím, ale rozhodně jsem z toho byla dlouho nešťastná. Považovala jsem ho za podařený, i když to téměř jistě bylo právě naopak. Tím, že jsem ale s odstupem neměla jistotu, jak moje mladistvé dílko vlastně dopadlo, jsem získala určitý nadhled. Ať už to bylo dobré, nebo špatné, je to pryč, říkala jsem si. Dnes to se mnou nemá

nic společného. Autor se totiž může chytit do vlastní pasti tím, že uvěří, že bude jaksi „navždy dobrý“. Přitom to tak nefunguje. Vy si máte věřit „tady a teď“, ale co bylo před třemi lety, v jistém smyslu vykonal někdo jiný. O to se opřít nemůžete. Můžete s lehkostí a s úspěchem psát do pětadvaceti a pak se dáte třeba na dráhu kritika nebo se vám už nic nepodaří napsat, takových případů je dost. No, aspoň jsem si mohla dělat legraci, že i Hemigway svůj první román ztratil.

Spolupracujete s redaktory svých knih? Využíváte ty druhé oči?

Na takový druh spolupráce jsem si navykla zejména v Německu. Nebyla jsem si úplně jistá jazykovou rovinou svých textů, proto jsem začala spolupracovat se dvěma či třemi dobrými lektory. Ti mi postupně začali připomínkovat i obsah a to bylo cenné. Často mě upozornili na místa, která byla z pohledu „cizince“ nepochopitelná, a já se nad každým takovým případem musela zamyslet. Někdy jsem jim dala za pravdu, někdy ne, protože se mi zdálo, že to za určitých okolností může naopak působit zajímavě, svěže, provokativně — zvláště pro mladé, otevřené čtenáře.

Počítáte se čtenářem v zahraničí? Upravujete pro překladová vydání reálie nebo jména?

Někdy ano, ale vždy jsou to až následné, zpravidla drobné úpravy. Třeba prodloužení nějakého dialogu, odpovědi, která dá zároveň vysvětlení určité reálie. Český čtenář by tam nezakopnul, německý potřebuje něco málo navíc. *Uzly a pomeranče* jsem psala úplně bez ohledu na německý trh, ale pak jsem si uvědomila, že německá mládež určitě ví, co je Slezsko, ale spíš to polské, ne moravské, proto jsem to v ději vysvětlila. Poznámky pod čarou nemám ráda. Přesto jsem přesvědčená, že literatura pro děti a mládež má mít vždy nějaký přirozeně edukativní rozměr, nemá být jen zábavou. Vycházím ze svých vlastních zkušeností. Jako žákyně jsem si raději přečetla *Tři mušketýry* než kapitolu v dějepisu o Francii v sedmáctém století. *Dobrodružství Toma Sawyera a Huckleberryho Finna* pro mě byla současně návodem, jak se dívat na problém otroctví. *Uzly a pomeranče* je novela pro dospívající, a tak jsem se tam snažila vysvětlit nějaké společenské, historické i politické souřadnice. Také si musíme uvědomit, že svět, ve kterém dnešní mládež žije, je daleko propustnější. Moje próza *Nazí* se odehrává v Berlíně i na české straně hranic — a nemyslím si, že by to byla nějaká překážka k pochopení příběhu, ať už se kniha čte u nás, nebo v Německu.

Když jsem prohlížel a četl vaše knihy, všiml jsem si, že neдрžíte lajnu — různá nakladatelství, různí ilustrátoři. Většina autorů se snaží dostat věci pod kontrolu daleko více.

Opravdu mám ráda změny, výzvy, zkoušení nových možností. Jsem narozená ve znamení Blíženců a o těch se říká, že se vyhýbají stereotypům, jistotám. Brzy je začnou nudit. V Německu jsem byla nakladateli tlačena, abych psala série příběhů, zvlášť když knížka měla na trhu úspěch. Ale první láska v prvním díle, druhá láska v druhém díle, to mě autorsky neoslovovalo. Život hrdinů se pro mě okamžikem dopsání knížky uzavírá. Nevracím se, chci jít dál k něčemu jinému, co jsem si ještě nevyzkoušela. Tak jsem se například dostala k mezinárodnímu literárnímu projektu Konec kouzelného talismanu. Psala jsem ho společně s dalšími čtyřmi autory. Netvrdím, že vzniklo něco zázračného, ale ten zvláštní způsob psaní, komunikace s rozdílnými přístupy, mne opravdu příjemně překvapil a jsem za tu práci vděčná.

Co je pro vás úspěch především? Zabezpečení z práce, která vás baví? Zájem čtenářů? Vnitřní posila?

Že bych se někdy psaním živila, jsem před emigrací považovala za zhola nemožné. Musela jsem být zaměstnaná, deset let jsem jako uklízečka chodila po domech, šance na zajímavější zaměstnání z politických důvodů nepřipadala v úvahu. Psaní pro mě byl především prostor svobody. Ale ani tehdy jsem své literární pokusy nepovažovala za soukromé. Dávala jsem je v kopiích číst kamarádům. Z Československa jsme odcházeli mimo jiné proto, že jsme chtěli nejen svobodně žít, ale také pracovat. Bylo jasné, že se psaním budu snažit uživit, z čehož jaksi automaticky plyne, že mu budu věnovat většinu času. Přesto jsem byla připravena vydělávat si i nadále jinou činností. Nepovažovala jsem za dobré brát autorskou práci, „na které si vydělám“, například nějaké rutinní dialogy do nekonečného seriálu. Je to něco, co vás vnitřně netěší, nezajímá, bere vám to tvůrčí energii. Člověk si nemůže poručit: dopoledne píšu srdcem, odpoledne pro peníze... To je nepřírozená, schizofrenní situace. Myslím, že v tvorbě by měl být člověk pořád plně angažovaný. Ať je to jakákoli tvorba — třeba výše zmíněné detektivky.

Je smutné, že tato schizofrenie se týká drtivé většiny českých spisovatelů, trh je malý a psaní autorských děl je neuživí. Měla jste štěstí.

Asi máte pravdu. Vždycky jde ovšem také o přístup. Když dnes přemýšlím o spisovatelích třeba za první republiky, s překvapením si uvědomuji, kolik z nich mělo na prvním místě nějaké občanské povolání — bankovní úředník, lé-

kař, redaktor, učitel — a vedle toho, ve svém volném čase, psali. Přesto o nich nikdo neřekl, že jsou spisovatelé-amatéri. Nečekali, že jim literatura vydělá peníze. Dnes se vžil názor, že když už se literatuře věnuji, měla by mě uživit. Určitě je to spojeno s požadavkem větší profesionálnosti ve všech oborech, ale právě spisovatel nabírá zkušenosti nejen po stránce řemeslné, ale i lidské. Proto vůbec není na škodu, když si projde řadou zkušeností v jiných zaměstnáních, pozná lidi a problémy, které by od svého psacího stolu nepoznal. Pak má to psaní jiný rozměr.

Máte za sebou mnoho scénářů pro film, divadlo, televizi, knihy pro nejmenší, dospívající, dospělé. Jak se liší tyto typy práce? Co se musí v člověku otevřít, aby si řekl: teď napíšu něco pro dospělé, teď naopak pro děti.

O některých takzvaně velkých tématech a o tom, jak je uchopit, přemýšlíte klidně i několik let a jaksi automaticky předpokládáte, že se vám objeví v knize určené dospělým. Jenže s věkem se mění autor i perspektiva, ze které se na věci dívá. Dojde vám, že k něčemu jsou děti otevřenější, pravdu cítí jakýmsi ještě nezkaženým instinktem, že není snadné jim něco nalhat, navěšet bulíky na nos. Dospělý čtenář se rád nechá ošálit formou. Vymyslíte si něco efektního, sofistikovaného, na co se snadno naletí, zvlášť to platí v próze s troškou vyššími intelektuálními ambicemi, a čtenář si mnohdy nevšimne, že ho opijíte rohlíkem a vespod je pusto a prázdné. To nerada zažívám jako čtenářka a chci se tomu vyhnout i jako autorka. Láká mě hledat pro vybrané téma co nejčistější, nejprůhlednější tvar, bez čarování a takzvaného formálního ozvláštňování. A když ho nenajdu v tvorbě pro dospělé, dám to téma do dětské knížky.

Tu proměnu perspektivy dobře ilustruje například vznik knížky *Středa nám chutná*. V ní jedné dívence rostou na hlavě jablka, která jsou výrazem jejího pozitivního myšlení. Kdo ty dozrálé plody okusí, tomu se chce zase žít s větší chutí. Původně jsem to promýšlela jako složité, strukturované dílo pro dospělé, cosi jako Jeffersovu *Pastýřku putující k dubnu*. Nakonec z toho byla jednoduchá útlá knížka určená dětem. A je v ní všechno, co jsem chtěla.

Ve vrstvách jazyka

K odchodu do exilu vám prý pomohl sen. Pomohl k rozhodnutí, které se v bdělém, racionálním světě dělalo velmi špatně. Většina exulantů zmiňuje sny, které byly o návratu domů a nemožnosti dostat se zpět. Měla jste je taky?

Ovšemže, na jeden opakující se dobře pamatuji, i když jich bylo zřejmě víc. Ocitla jsem se ve snu někde na procházce v Chotkových sadech a naráz mi došlo, že jsem emigrant, že se přes hranici už nedostanu zpět do svobody. Bylo to strašné.

Půdorys, podloží vašich příběhů je často hlubinné, filozofické, poskytuje strukturu, tvar, ale navenek to není moc nápadné.

Je to proces. V sedmnácti osmnácti letech jsem své nejhlubší pocity a filozofické úvahy vtělovala do poezie. V próze se mi zdály neuchopitelné. Jak se vyvíjel můj život a mé psaní, stávala se pro mě próza čím dál důležitější. Začala jsem si uvědomovat její možnosti. Láskalo mě zkoušet si, co všechno dokáže vyjádřit. Dnes si myslím, že naprosto všechno. Ale musí se to dávkovat a pečlivě směřovat. Myslím, že by autor neměl spektrum své osobnosti neukázněně rozházet po řádkách, po kapitolách, bez ohledu na to, o čem a ke komu mluví. Přestože jsem například astroložka a buddhistka, není třeba, aby to prosáкло příběhem knihy *Únos domů* nebo *Tanec trosečníků*. Čtenář o tom nenajde ani zmínku v *Uzlech a pomerančích*, kde jde o dospívání a zemité zkušenosti venkovského kluka. *Otcové a bastardí* mi naopak dovolili kousek ze své filozofie odkrýt — na hravě metafyzické úrovni. A v televizních detektivkách *Vraždy v kruhu* se astrologie stává dokonce důležitým prvkem pátrání po vrahovi.

Většina spisovatelů tvrdí, že nemohou psát v jině než v rodné řeči. Mohou cizí jazyk užívat, psát odborné texty, ne už tvořit. Vám prý psaní v němčině nedělalo problémy, navíc relativně brzy, čím to?

To je individuální. Záleží na tom, v kolika letech do ciziny odejdete, jak jste zvyklý s naučeným jazykem zacházet doma, jaké máte ambice, jaká je konkrétní situace a tak podobně. Pro nás to bylo rozhodnutí „navždy“. Tvořit jsem chtěla, věřila jsem, že na to mám, jenže mi bylo jasné, že jazyk je ta překážka. Velmi záhy jsem si ověřila, že nechci být překládaná, že se mi to nelíbí. To je pak motivace tak silná, že se člověk do cizího jazyka zakousne, ví, že prostě musí. Přitom mi bylo jasné, že to mateřština nikdy nebude, i když to bude zřejmě čím dál snadnější. Většinu dne, v myšlenkách, při rodinné komunikaci, jsem samozřejmě přebývala v češtině. Psala jsem německy, ale například některé emocionální pasáže mi spontánně začaly přecházet do mateřského jazyka, teprve později jsem si je přeložila. Dnes už se mi němčina zase vzdaluje. Musím ji pořád vědomě používat, aby nezakrněla.

To, že jste nemohla z politických důvodů studovat, bylo jistě krajně nepříjemné, ale napadlo vás někdy, že přirozenost vašeho psaní může pramenit i z toho, že vás nepozřel žádný intelektuální stereotyp?

Možné to je. Tehdy mě to netěšilo, dnes jsem za to vděčná. V exilu, i když mi bylo třicet, jsem ještě o studiu krátce uvažovala, ale měli jsme tři děti a musela jsem se pořádně ohánět. Kdybych mohla studovat v letech před odchodem, vím, že bych určitě chtěla navštěvovat filmovou nebo divadelní akademii nebo studovat filozofii. Jenže to se psala sedmdesátá léta, občas se tam samozřejmě někdo kvalitní vyskytoval, ale celkově vzato ty školy byly poplatné režimu a nějakým způsobem by mě to jistě negativně ovlivnilo. Snad jen přistříhlo křídla, ale možná i pokrivilo. Takové nebezpečí určitě nebylo tak velké u přírodních věd či technických škol, ale o nich jsem ani neuvažovala.

Vaše kniha *Elíš a babička z vajíčka* končí vašimi pěknými verši. Mohou dnes verše na děti zabírat? Zdá se, že do desíti let, řekněme, to jde opravdu přirozeně, ale pak už ne; proč?

Na malé děti verše a písničky stále zabírají. Vše, co je rytmizované, živé, co ve vtipné zkratce vyjadřuje skutečnost. Když na besedách i jinde potkávám děti kolem jedenácti dvanácti let, vím, že je to čas, kdy sami začínají psát. Často, tak jako kdysi já, zkoušejí své schopnosti na poezii. V době dospívání ovšem až na malé výjimky mizí rozměr zábavy a hry, na významu nabývá sebereflexe, zpověd. Trochu to supluje deníkové zápisky.

Ale proč se to trochu nepozdrží?

Proč básnické slovo nežije?

Proč je doba tak amúzická, opravdu nevím, ale je to stejné i v Německu. Byly snahy to podpořit. Granty, soutěže, přísliby publikace. Možná že se poezie a slovo stěhuje ze sbírek do textů rapperů nebo do populární slam poetry. Bere na sebe jiné podoby, žije v jiných vrstvách jazyka.

V procesu bouřlivé proměny

Zájem o pohádku se vytrácí, její funkci přebírá žánr fantasy; není škoda, že je poněkud přefantazírováno?

Každý žánr má své původní vzory a dobré reprezentanty a také chvost plný snaživců, kteří by byli na chvostu vždy, ale pokaždé vytuší příležitost povozit se na vlně úspěchu. Na ty je lépe zapomenout. Fenomenální úspěch *Harryho Pottera*, který děti znova vrátil ke čtení, způsobil také to, že nakladatelé své autory pobízejí, aby přicházeli s něčím, co právě uspělo, takže například v Německu, ale platilo

to celosvětově, jsem často byla svědkem toho, že fantasy psali i lidé, kteří by se touto cestou jinak nevydali a nebyla to jejich parketa. Samozřejmě ani Rowlingová nebyla první. Například *Pán prstenů* je skvělá fantasy, antiutopie, která přesahuje do filozofie. To není plytká četba.

Co se týče pohádky, je to oblast, která se vyvíjí a proměňuje. Bratři Grimmové kdysi nasbírali množství materiálu, který obsahoval prvky hororové, erotické, fantastní i sociální, tato vyprávění zpracovali a usilovali o vydání. Už tenkrát ovšem zasáhl nakladatelský prst a poptávka. Byla to doba biedermeieru, vydavatelé trvali na společensky přijatelných příbězích pro rodinu, v nichž nemá co dělat sex, smrt má být symbolicky zastřena a slušná morálka musí vítězit. Teprve nedávno vyšlo plně najevo, že v grimmovských archivech těch nevydaných příběhů zůstalo opravdu hodně, zatímco navelek se po léta pěstoval hlavně ten hladivý étos „přistřížených“ pohádek. Dnes se ukazuje, že současnost už takové příběhy nechce. S našimi současnými touhami, strachy a představami rezonuje spíše žánr fantasy, který možná začíná u toho, co Grimmům kdysi cenzura zakázala.

Naše generace se dostaly do styku s virtuální realitou v době, kdy jsme v reálném světě byli pevně zakořeněni, generace současných dětí a mládeže vyrostla v prostoru, v němž virtuální realita prolíná od útlého věku celý jejich život. Není to prorůstání nebezpečné?

V tomto ohledu nejsem příliš pesimista. Uznávám, že právě trčíme v procesu bouřlivé proměny, ale i já, ze starší generace, jsem během svého mládí zažila masový nástup mnoha technických novinek, třeba televize, telefonů, hudebních nosičů a tak dále. Pravda je, že ty změny nebyly tak rychlé jako dnes. Ale věřím, že vždycky nakonec odpadnou zrníčka od plev a zůstanou věci funkční. Například s rozšířením elektronického čtení se jistě budeme muset smířit. Ano, všechno má i svoje negativa, ale navíc si je většinou uvědomují zástupci starších generací, protože srovnávají — a ne vždy objektivně — „jó, tenkrát za našich mladech let...“ S novinkami se lidé vždy museli nějak vypořádat a nezdá se mi dobré vracet se k drastickým vyhláškám a regulaci.

V jednom starším rozhovoru jste prohlásila: „Pokud existují nějaké hranice, tak jen v hlavách dospělých.“

A pokračovala jste v tom smyslu, že otevírat s dětmi konfliktní, současná témata má rozhodně smysl. Neokrádáme děti o věk nevinnosti?

Na to se zřejmě nedá jít jinak než individuálně, každý dozrává jinak a jsou děti, se kterými můžete v deseti letech

mluvit jako s dospělými, někdo zase záštitu rodiny potřebuje až do úřední dospělosti. Jde o stálou komunikaci, hledání limitů, vystižení chvíle, kdy se dítě samo zeptá a pak mu můžeme nabídnout odpovědi, ideálně tak, aby si je samo ohledalo. Velký dluh má v tomto ohledu škola. Nabízí sice řadu podrobných výchov, třeba tu sexuální, proti čemuž se samozřejmě nedá nic namítnout, má být na úrovni doby, ale daleko podstatnější je dávat do souvislosti společenská fakta a o těch děti a dospívající informovat. Historie, ekonomie, politika, vztahy, všechno, v čem jsme zde žili a žijeme, je přece komplexní záležitost. Je pak smutné, že školu opouštějí proškolení analfabeti, kteří jsou v jádru bezbranní, dezorientovaní, náchylní nechat se podvádět od politiků až po lichváře. Když se toto nebude zanedbávat, jistě se mladý člověk bude lépe pohybovat také v sexuální sféře, aniž by musel být donekonečna speciálně informovaný. A totéž nepochybně platí také pro srůstání virtuální reality s našimi životy.

Co může dělat rodina?

Základem říše je rodina, základem rodiny je člověk, tvrdí staré, myslím konfuciánské rčení. Pokud rodina dává svým členům pocit sounáležitosti, sdílených hodnot, bezpečí a podněcuje k zdravému vývoji, zajišťuje vlastně pozitivní fetězovou reakci v celé zemi. I další rodiny, které z ní vzejdou, budou ctít podobné principy. Tohle bychom měli mít na paměti při všech konfliktech, problémech, krizích, ale i v situacích, kdy v rodině něco pozitivního vzniká, roste. Nejsem přitom přesvědčená, že se musí jednat o rodinu tradiční. Mnohé její modifikace a alternativní modely fungují stejně dobře jako ten klasický, jen se jim musíme v mysli otevřít. Já osobně mám pravidlo „žij a nech žít“, které nabádá k toleranci. Ta ovšem končí tam, kde začíná omezovat svobodu druhých.

Říká se, že zkušenosti generací jsou dnes zcela nepřenosné, ale s prarodiči je to podobné jako s těmi verši. Do jistého věku jde být jaksi nekomplikované spolu, ale pak se cosi stane... Jak ten věk nevinnosti prodloužit? Co se dá vůbec dělat?

Někdo vychází sám ze sebe, ze svého vnitřního světa, sedí doma, cosi promyslí a napíše, pak je to k prospěchu všem. Někdo se potřebuje angažovat veřejně, politicky, dobročinně, pro rodinu a zachování hodnot. Myslím, že je řada lidí, kteří to nepotřebují zvažovat, ale poslouchají jakýsi svůj vlastní etický kodex. Cítí, že když mají štěstí a podaří se jim dosáhnout v životě úspěchu, měli by se o něj nějak podělit. Ať už tím, že adoptují na dálku chudé dítě a umožní mu školní docházku, nebo tím, že převedou peníze na Lékaře bez hranic, anebo se zcela

nespektakulárně postarají o svou starou babičku. Dopřejí jí žít s nimi, podílet se na jejich životě. Pomáhat svým blízkým je možná to nejtěžší. Takové dvou nebo třígenerační domácnosti jsou dnes vzácností a přitom z nich všichni mohou profitovat. Společný svět dětí a prarodičů se pochopitelně vzdaluje, máte pravdu, ale každý, kdo měl dobré prarodiče, ví, co od nich načerpal. Ví, že ze všeho nejčennější je darovat svůj čas, *dávat sám sebe*.

Ale co když ty přirozené instinkty prostě zmizí?

Už dnes se rozumí jen úspěchu, mít ideály rovná se být naivní, lidé se jako kdysi ukrývají v nejtěsnějším soukromí, vyprázdňovaný prostor zabírají v lepším případě efeménní mody, těkání, v horším populisté slibující návrat řádu.

Zdá se mi, že ve společnosti hraje zbytečně velkou roli politika. Jako bychom se schovávali pod deštník někoho většího a domnívali se, že tam budeme víc v suchu. Přitom každý, kdo se aspoň jednou rozhodl běžet na vlastní riziko lijákem, promoknout skrz naskrz, nabrat si vodu do bot, ale dosáhnout vytouženého cíle, ví, jak je to dobrý pocit. Myslím, že je v našich silách rozhodovat o sobě, tvořit si na svou dobu a svou zemi vlastní názor, mít odvahu a vytrvalost prosazovat ho a neopírat se stále o systém. Kdo v sobě cítí energii a zdravé sebevědomí, dokáže řídit nejen svůj život, ale většinou s chutí pomáhá ostatním, méně obdařeným osudem. Od sametové revoluce u nás vzniklo mnoho občanských iniciativ, hnutí, sdružení, ale mohlo by jich být ještě víc. Mohly by tvořit pilíře společnosti a převzít velkou část zodpovědnosti a práce politiků. Vlastní angažmá na poli, které dokážu přehlédnout, je nejistější způsob, jak nebýt otrávený, jak se necítit zrazený.

Budou Vánoce; když se podíváte na knihkupecké pulty z perspektivy někoho, kdo vybírá knížku dítěti, jaká je podle vás situace?

Dobrá. Hodně se to v posledním čase zlepšilo a nemyslím si, že je důvod k nářkům. Především máme skvělé překladatele, čeští nakladatelé dávají prostor i knihám napsaným původně německy, francouzsky, španělsky a nesoustředí se jen na anglo-americkou oblast. Mám kamarády v Anglii, respektive ve Skotsku a vím, že se tam o tuto možnost připravují. U nás je dostupná jak mainstreamová produkce, tak i řada zajímavých, nekomerčních, skvěle vypravených knih pro děti od nakladatelů, kteří kromě profesionality vkládají do své práce i srdce, a to je vždycky dobře.

Ptal se Martin Stöhr.

Foto Miroslav Janek

Iva Procházková (nar. 1953 v Olomouci) je spisovatelka a scenáristka. Dětství prožila v Praze. Po maturitě nemohla z politických důvodů dále studovat. V době totality prošla řadou zaměstnání, mimo jiné se živila jako kuchařka a uklízečka. V roce 1980 vyšla její kniha s názvem *Komu chybí kolečko?* V roce 1983 emigrovala s manželem a dětmi do Rakouska. Tam a posléze v Německu strávila jedenáct let. Psala divadelní hry a knihy pro děti a mládež. Některé byly oceněny prestižními literárními cenami (Procházková je dvojnásobnou držitelkou Magnesie Litery) a přeloženy do řady jazyků. V roce 1995 se vrátila do České republiky a začala spolupracovat s nakladatelstvími Albatros, Amulet, Mladá fronta, Paseka a dalšími. Dnes žije Iva Procházková v Praze a po krátkém působení v České televizi v pozici producentky a hlavní dramaturgyně pořadů pro děti a mládež působí jako spisovatelka na volné noze. V posledním čase jí vyšly tyto tituly: *Tanec trosečníků* (Mladá fronta, 2006); *Otcové a bastardi* (Paseka, 2007), *Nazí* (Paseka, 2009) a *Uzly a pomeranče* (Albatros, 2011). Nyní chystá dvanáctidílný detektivní seriál pro Českou televizi *Vraždy v kruhu*. V březnu autorka na lipském knižním veletrhu převzala cenu *Luchs*, kterou udělují německý týdeník *Die Zeit* a Radio Bremen nejlepším titulům pro mládež za předchozí rok. Procházková ji dostala za německé vydání svého románu *Uzly a pomeranče*.

(Televizní) dialog

Místo o jazyce chci na rozloučenou napsat pár vět o slušném chování. Přesněji o chování při mluvení, ještě přesněji při dialogu.

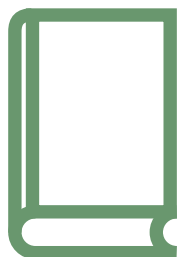
Dialog je podle běžných definic jazykový projev pronášený střídavě dvěma (nebo i více) mluvčími. Jeho cílem je, stručně řečeno, tříbení názorů. Ten střídavý přednes je důležitou podmínkou zdatu tohoto záměru, a proto se stal i samozřejmým atributem zdvořilosti.

Na tu ovšem zcela zapomněli v ČT 24 a místo ní zavedli v interview Studia 24 hospodské mravy, v nichž nejde o nic jiného než partnera v rozmluvě neodkladně opravit, poučit a usadit. K čemu jinak vedou husté nedokončené věty, nesrozumitelný paralelní monolog obou účastníků, náznak vřavy (podle *Slovníku spisovného jazyka českého* „zmatené směsice velmi hlasitých zvuků“); kvůli té ovšem není třeba sedět před televizorem, takže se tu se záměrem mýjíme.

Byl bych rád, kdyby pan režisér příslušné aktéry, především paní redaktorky, ale nejen je, na tuto nezanedbatelnou okolnost upozornil a sňal tak z nich to stigma trapné provincionálnosti, které se s televizním dialogem Studia 24 tak často pojí.

Dušan Šlosar

Sprcha

Na žádost časopisu *Host* jsem napsal pět fejetonů. Za jejich téma jsem si dobrovolně zvolil maďarský veřejný život a s politováním musím konstatovat, že jsem si pouze stěžoval, za což se omlouvám. Rád bych tedy celý cyklus zakončil jednou optimistickou myšlenkou.

Socialistická diktatura autory, kteří jí odmítali sloužit, sice zakazovala, nicméně se o ně i starala: nakladatelství jim dávala práci, překlady, za které jim řádně platila, mohli psát loutkové hry a vydávat knihy pohádek. Po změně režimu pomáhaly spisovatelům nejrůznější nadace a stipendia, zatímco nakladatelé pobírali státní dotace, takže spisovatelé psali a vydavatelé vydávali jejich někdy dobrá, někdy špatná díla. V tomto příjemném prostředí se dokázali uživit spisovatelé jak významní, tak snobští, pokud měli náležité kontakty; intenzita na každý pád jenom vzkvétala a vznikla velká spousta děl, která se ani nepokoušela dostat odvěké magické funkci umění a zprostředkovat zážitek i čtenáři. Spisovatelé vyžili ze subvencí a byli přesvědčeni, že pokud čtenář něco nechápe, pak je to jeho chyba, protože nemá dostatečnou průpravu, aby mohl autora číst, anebo se ničemně vyhýbá námaze, kterou by musel vynaložit, aby dospěl do autorových výšin. A čtenáři to vzdali. Pohltil je triumfální nový kód — elektronické pohyblivé obrázky.

Po roce 2010 přišla studená sprcha. Nová vláda začala budovat systém s vidinou paternalistických iluzí devatenáctého století; z veřejnoprávních médií propustila

všechny redaktory, založila vlastní uměleckou akademii, centralizovala filmový průmysl a školy, univerzitním oborům a časopisům, které jí nebyly po chuti, zastavila přísun peněz, do vedení divadel a vůbec na všechna důležitá místa dosadila své vazaly. Stát nadále financuje své vedoucí dvorní umělce a spisovatele, zatímco dřívější společnost najednou s hrůzou zjistila, že ono příjemné, teploučké, rozkládající se stelivo je to tam — a to se ona stará společnost zdaleka neskládala pouze ze šikovných snobů a diletantů se špičatými lokty; jsou v ní i skuteční literáti. Takoví, kteří se těší uznání na trhu — lidé jejich díla rádi čtou a číst je také dokáží — a které zahraniční vydavatelství překládají do světových jazyků. Takoví budou od nynějška dostávat čím dál méně domácích ocenění, a když už jim nějaké udělí, mnozí z nich je nepřijmou, protože se nebudou chtít dostat do stejné kategorie s přísluhovači režimu; nicméně nadále se uživí díky licenčním poplatkům plynoucím jim z domova i ze zahraničí.

Dojde také ke ztrátám, neboť silné a jemně propracované texty jsou často neprodejně, nicméně větším vítězstvím snad bude to, že snobská literatura, jež se nedá číst, ztratí půdu pod nohama, spisovatelé budou nuceni naučit se svému řemeslu a účtě ke čtenáři a psát s ohledem na něj, sestoupit ze svých výšin, všimnout si, že literatura propadla. A pokud ji jako malé umělecké odvětví budeme chtít udržet při životě, pak se při jejím provozování i výuce budeme muset vrátit ke společným kořenům všech umění.

Pohled na úpadek nás nyní sice netěší, ovšem maďarská kultura si dokázala najít cestu k svému zlatému věku i v sedmdesátých a osmdesátých letech, tedy v době jiné státostrany, jež neměla čisté svědomí. Vše, co chce žít, dokáže čerpat z čehokoli — poněkud pateticky slovy Goethova Mefista: „Ein Teil von jener Kraft, / Die stets das Böse will und stets das Gute schafft.“

My jsme těm lidem dali moc, tak si z nich vezměme, co se z nich vzít dá.

Z maďarštiny přeložil Jiří Zeman.

Viktor Horváth je spisovatel a překladatel.

Pan Kopfrkingl a svatý týden

„Něžná,“ řekl pan Karel Kopfrkingl své krásné černovlasé ženě na prahu pavilonu dravců; a já byla neodvratně polapena. Problém byl poněkud jen v době, kterou si Ladislav Fuks a jeho *Spalovač mrtvol* pro tento efekt mucholapky, jež přivábí a už nepustí, vybral.

Bylo krásné květnové jaro roku 1990 a právě začínal můj svatý týden. Po zemi na koberci se povalovala změt učebnic, sešitů a výpisků, které jsem si svědomitě a zodpovědně plánovala nacpat do hlavy a posléze se s nimi vytasit před maturitní komisí. Představa to byla chvályhodná. Jenže k její realizaci nedošlo. Místo toho, abych se trápila nad otázkami z občanské nauky, ležela jsem na posteli, s lokty pod bradou, a četla a četla.

Pokud se pamatuji, byl *Spalovač mrtvol* součástí doporučené gymnaziální četby. Čerstvě porevoluční doba ale otevřela stavidla jiným literárním lákadlům. Jako mávnutím kouzelného proutku se najednou objevila díla zapovězených autorů, a tak mezi námi spolužáky kolovaly *Směšné lásky*, *Tankový prapor*, *Žert*, *Smrt si říká Engelen*, *Zbabělci*, *Žhář* a mnohé další knihy.

Už nevím, proč na *Spalovače mrtvol* nakonec došlo. Možná jsem ten útlý svazek jen zapomněla vrátit do okresní knihovny a ve chvíli zoufalství nad kvanty vědomostí, které po mně budou vyžadovány, jsem sáhla po nejbližší knize. Ale mohlo to být i jinak. Podstatné je jen jedno — nikdy jsem toho nelitovala.

Toho dne vstoupila do mého života Něžná, Čarokrásná i Nebeská. A především pan Kopfrkingl, který byl dle vlastních slov romantik a měl rád krásu.

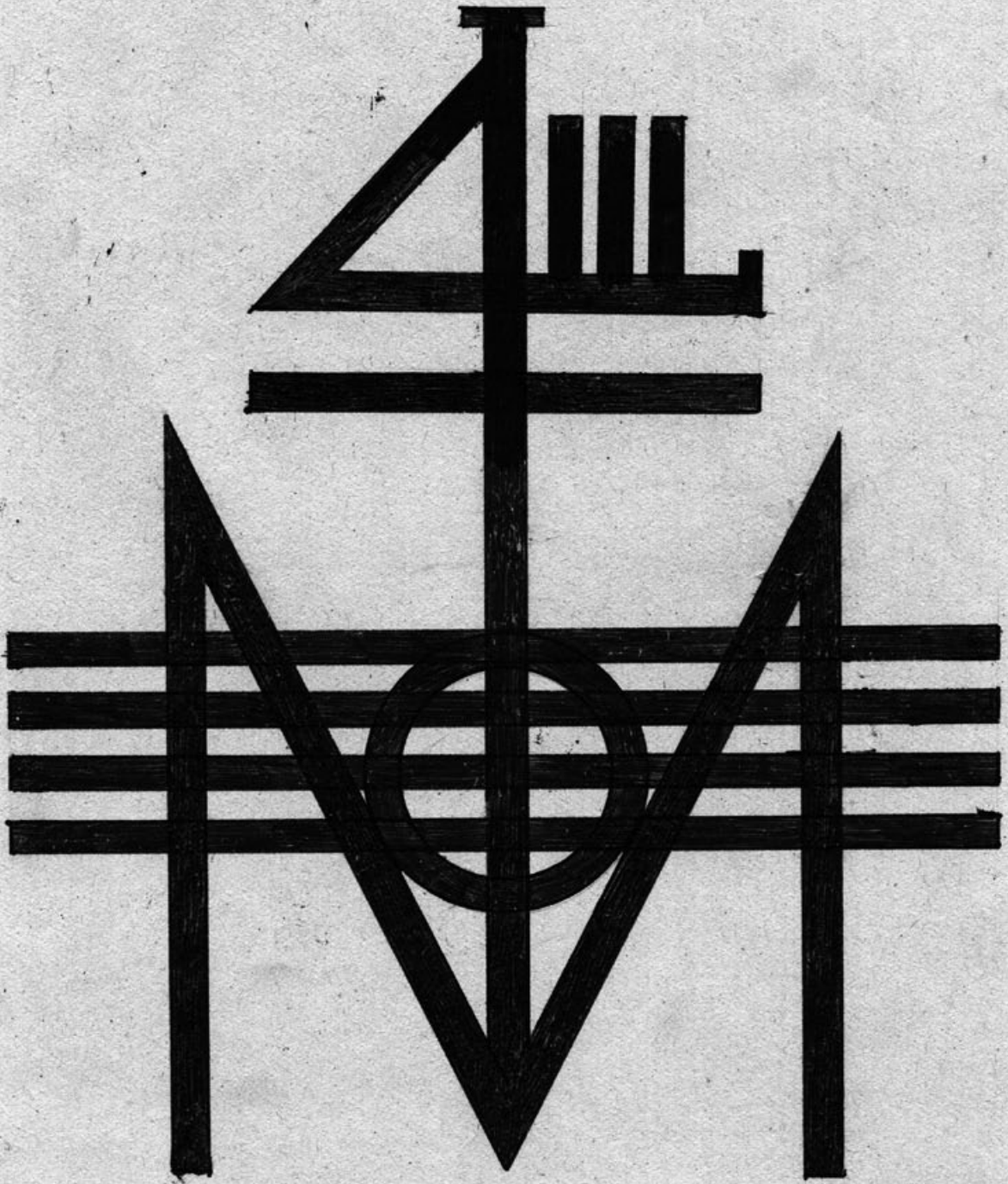
Fuksův text pro mě nesestával ze slov, ale taval se v obraze. Postavy měly hmatatelné kontury, bylo cítit horko sálající z žároviště, v cukrárně nad debatou o výši provize za abonenta spolku přátel žehu zněla hudba. Slova se melodicky opakovala, umocňovala, aby mohla vyznít. Příběh byl dokonale rozehrán, mistrovsky promyšlen do nejmenšího detailu a vyprávěn až s nadpozemskou lehkostí. A především prosycen zvláštní něhou a citlivými slovy, z nichž mrazilo do morku kostí. Hrůza tu nevyplývala z popisů brutálních scén, ale jen tak mimochodem se vkradla do mysli, realita jako by byla zahalená v mlze a tím nejděsivějším bylo to, co si čtenář sám domyslel.

Fuks v knize nikterak nezastírá svou opojenost smrtí, ta však pro něj není děsivým utrpením, ale jakýmsi vzrušivým, magickým zážitkem. Tabulka s časy odjezdů rakví do žároviště visí nejen v krematoriu, ale pan Kopfrkingl si ji hýčká také doma v obývacím pokoji. Děj plyne poklidně jak líná řeka, od níž nelze čekat nic zákeřného, překvapivého. A tak na ní pohodlně plujete, loď klouže po vlnách jako po másle. Když se však ohlédnete, zjistíte, že krajina, jíž jste propluli, bude už napořád jiná. Protknutá miliony detailů, jež na první pohled vypadají, že jsou na sebe navršeny nahodile, ne dbale, ale které vytvářejí obraz světa, jenž smrtelně onemocněl.

Jak to tenkrát nakonec dopadlo? Odmaturovala jsem. Jaké jsem si vytáhla otázky, to si už nepamatuji. Stejně tak jsem zapomněla známky, které jsem z tolik obávaných zkoušky z dospělosti dostala. To, že nebyly nic moc, jsem si připomněla až nedávno, když jsem náhodou na ten úřední relikv s razítkem náhodského gymnázia narazila. Ale nejspíš si budu až do konce života pamatovat, že o svatém týdnu vstoupil do mého života pan Kopfrkingl. Vždycky když si na to vzpomenu, otřesu se. Protože ten příběh vyprávěl něžnými slovy velmi kruté věci. A protože byl napsán mistrovsky. Bála jsem se ho. Ale nebyla jsem schopná přestat číst.

Lidmila Kábrtová je spisovatelka.

MCMLXIII

Vzduch je modrým nikotinem nasycen

Co se v české literatuře stalo před padesáti lety?

Petr A. Bílek

Když v lednu 1963 vydali The Beatles svůj druhý singl *Please Please Me*, dostali se s ním poprvé na vrchol většiny britských hitparád. Singl následující, dubnový, s titulní písní *From Me to You*, jim vynesl první pozici už ve všech žebříčcích. A srpnový singl s titulní písní *She Loves You* přinesl triumf i v žebříčcích amerických. Možná ne hudbou samotnou, ale mediálním obrazem Beatlemánie bylo nakročeno k rocku jako ke kulturnímu typu, který bude dominovat populární kultuře až do poloviny let sedmdesátých. Zvláště když se liverpoolský zvuk prolul při srpnovém washingtonském Pochodu za práci a svobodu se zvukem akustických kytar, doprovázejících písně *We Shall Overcome* Joan Baezové, *When the Ship Comes In* Boba Dylana či dylanovskou *Blowin' in the Wind* v podání tria Peter, Paul and Mary. Název jiné písně, kterou tam toto

trio zazpívalo, *If I Had a Hammer*, deklaroval rozzlobenost a ochotu použít popkulturu jako výraz společenského postoje zcela explicitně. Belcantová popmusic, která dokázala ustát nápor rokenrolu v půlce padesátých let, už tento nástup neustála. Její symbol, Frank Sinatra, už jen recykloval; pro nové album *Sinatra's Sinatra* trochu jinak nazpíval dvanáct písní, které už vydal na albech předchozích. Mediální zájem o něj proto vyráběl spíše únos jeho devatenáctiletého syna; popový zpěvák

zaplatil výkupné a únosci byli během několika dnů dopadeni. Média ovšem již tehdy spekovala o možném inscenování celé aféry kvůli zvýšení popularity vadnoucí hvězdy.

Ve stejném roce vládl českému veřejnému prostoru hit Waldemara Matušky a Evy Pilarové *Tam za vodou v rákosí*, následovaný písní *Očích sněhem zavátých* v podání Karla

● Možná ne hudbou samotnou, ale mediálním obrazem Beatlemánie bylo nakročeno k rocku jako ke kulturnímu typu, který bude dominovat populární kultuře až do poloviny let sedmdesátých. 6

Literatura roku 1963

Svět

- Pierre Boule: *Planeta opic*
- Julio Cortázar: *Nebe, peklo, ráj*
- John Fowles: *Sběratel*
- Ian Fleming: *Ve službách jejího veličenstva*
- Günter Grass: *Psí roky*
- Sylvia Plathová: *Pod skleněným zvonem*
- Thomas Pynchon: *V.*
- Kurt Vonnegut, Jr.: *Kolíbka*

ČSSR

- Ludvík Aškenazy: *Vajíčko* (PP); *Osamělý létající talíř* (N pro děti)
- Jan Beneš: *Do vrbců jako když střílí* (PP); *Situace* (PP)
- Antonín Brousek: *Spodní vody* (BB)
- Ladislav Bublík: *Páteř* (N)
- Ladislav Fuks: *Pan Theodor Mundstock* (R)
- Josef Hanzlík: *Země za Paříží* (BB); *Stříbrné oči* (BB)
- Václav Havel: *Zahradní slavnost* (D premiéra; knižně 1964)
- Adolf Hoffmeister: *Mrakodrapy v pralese* (Rep)
- Vladimír Holan: *Mozartiana* (BB); *Příběhy* (BB); *Bez názvu* (BB); *Dvě jezera* (výbor, editor Vladimír Justl); *Noční hlídka srdce* (výbor, editor Vladimír Justl)
- Miroslav Holub: *Kam teče krev* (BB); *Zcela nesoustavná zoologie* (BB); *Tak zvané srdce* (BB); *Anděl na kolečkách* (Rep)

- Karel Honzík: *Ze života avantgardy* (M)
- Bohumil Hrabal: *Perlička na dně* (PP); *Bambini di Praga* (P, časopisecky in *Plamen*)
- Petr Kabeš: *Zahrady na boso* (BB)
- Václav Kaplický: *Kladivo na čarodějnice* (R)
- Ivan Klíma: *Hodina ticha* (N)
- Alexandr Kliment: *Setkání před odjezdem* (N)
- Pavel Kohout: *Dvanáct* (D)
- Ivan Kříž: *První den mého syna* (N)
- Milan Kundera: *Majitelé klíčů* (D knižně, premiéra 1962); *Směšné lásky* (PP)
- František Langer: *Byli a bylo* (M)
- Inka Machulková: *Na ostří noci* (BB)
- Oldřich Mikulášek: *Svlékání hadů* (BB)
- Alexej Pludek: *Ženy nemají pravdu* (N); *Horami jde březen* (N pro ml.)
- Jaroslav Putík: *Indicie* (PP)
- Miroslav Stoniš: *Povídky pod polštář* (PP)
- Karel Šiktanc: *Nebožka smrt* (BB)
- Josef Škvorecký: *Legenda Emöke* (N)
- Jiří Šotola: *Poste restante* (BB)
- Josef Toman: *Po nás potopa* (R)
- Josef Topol: *Konec masopustu* (D)
- Jan Trefulka: *Třiatřicet stříbrných křepelek* (P)
- Ludvík Vaculík: *Rušný dům* (R)
- Ivan Vyskočil: *Vždyť přece létat je snadné* (PP)
- Ivan Wernisch: *Těšení* (BB)

Gotta. Byť americké a sovětské vedení v důsledku nedávné karibské krize zřídilo mezi Pentagonem a Kremlem „horkou“ linku, svět zůstával rozdělen železnou oponou. A skrz ni pronikalo jen malé spektrum kulturní komunikace. Mladí hudební nadšenci poslouchali po nocích Radio Luxembourg, z něhož se až k nám linul třeba tradiční *Clementine*. Jelikož však tato generace již byla vystavena povinné ruštině namísto někdejší němčiny, nebyli schopni z řeči moderátorů rozpoznat, že verzi rokenrolovou (z roku 1959) zpívá duo Jan and Dean a verzi v bigbandovém provedení majestátní Bobby Darin (1960). Hudba šířená Radiem Luxembourg si díky středním vlnám proklestila cestu přes šumavské hvozdy, ale přicházela dekontextualizovaná a znamenala něco jiného. Proto když Jiří Suchý *Clementine* v roce 1963 počeštil a nazpíval s orchestrem Karla Vlacha, asi málokdo registroval zajímavý posun: původní verze zpí-

vá o dívce utopené, ta česká zpívá o dívce opuštěné. Její „darlink“ zběhl do Vídně a ona se dala na kokain. Insceňuje se tu ozvuk, inspirativní juknutí za oponu, včetně subverzivního využití anglických i německých slov v textu, ale není to dialog či plnohodnotné vstřebávání. Jde zhruba o totéž, jako když už čtyři roky předtím Igor Hájek ve *Světové literatuře* informoval českou veřejnost o tvorbě beat generation, ale překládal její název — ideologicky jistě vítaně — výrazem „zbitá generace“. Podněty k dílčím uvolňováním přicházely, ale byly ideologicky filtrovány. Vyšel český překlad novely Alexandra Solženicyna *Jeden den Ivana Děnisoviče* i překlad románu Warrena Millera *Prezident Krokadýlů*; ten druhý byl ovšem vydán mimo běžnou distribuci, pouze „pro odborné a studijní účely“. Tehdejší strážci ideologické čistoty nemohli v roce 1963 tušit, že za čtyři roky způsobí československému ortodoxnímu komunismu větší ško-

Kultura 1963

Výtvarné umění

- Roy Lichtenstein: *Topící se dívka; Whaam!; Žena s květinovým kloboukem*
- Andy Warhol: *Osm Elvisů*
- Mikuláš Medek: *Náhlá příhoda*
- Adriena Šimotová: *Les v listopadu*

Hudba

- Joan Baez: *Joan Baez in Concert, Part 2* (LP)
- Beatles: *She Loves You* (SP); *From Me to You* (SP); *I Want to Hold Your Hand* (SP); *Please Please Me* (LP); *With The Beatles* (LP)
- Bob Dylan: *The Freewheelin' Bob Dylan* (LP)
- Peter, Paul & Mary: *In the Wind* (LP)
- Hana Hegerová, Jiří Suchý: *Z pásma Jonáš A Tingl-Tangl* (EP)

- Orchester Karla Vlacha: *Let Us Dance / Поїдем Танцевать* (LP)

Filmy

- *Gepard* (režie Luchino Visconti)
- *Kleopatra* (režie Joseph L. Mankiewicz)
- *8½* (režie Federico Fellini)
- *Ptáci* (režie Alfred Hitchcock)
- *Srdečné pozdravy z Ruska* (režie Terence Young)
- *Až přijde kocour* (režie Vojtěch Jasný)
- *Ikarie XB 1* (režie Jindřich Polák)
- *Konkurs; Černý Petr* (režie Miloš Forman)
- *Smrt si říká Engelchen* (režie Ján Kadár a Elmar Klos)
- *Tři muži v chalupě* (TV seriál, scénář Jaroslav Dietl, režie Josef Mach)

dy právě sovětský realista-moralista než příběh gangu, zaplněný sexem a užíváním drog...

Proto nedává příliš smysl poměřovat dění českého literárního prostoru roku 1963 s děním světovým; náhlé impulsy a podivnou směsici stagnace a novosti se jeví vhodnější vysvětlovat zevnitř tohoto prostoru. A v něm si jako výchozí metaforu lze přisvojit píseň autorského dua Suchý — Šlitr *Život je pes* v podání Pavla Sedláčka. Otevírá se bohatou a vydatnou metaforikou: „Vzduch je modrým nikotinem nasycen, / nový ubrus starým vínem polit, / mladý muž si tyká s měsícem / a vzlyká — život je pes a já se musím holit. Jé jé jé jé jé jé jé.“ Po třech básnických obrazných verších přichází ústup k deníčkovosti a banální každodennosti. Nakročení do nejistoty, ale hned zase bezpečný návrat. A tak nějak lze vidět i dění v české literatuře roku 1963.

A co básník

Ve dnech 22.—24. května 1963 proběhl III. sjezd Svazu československých spisovatelů. Z institucionálního hlediska konzervoval dosavadní stav „rehabilitujících“ ohlédnutí za padesátými léty, tedy bez pojmenování viníků a viny. Státní cenu Klementa Gottwalda za literaturu obdržel Milan Kundera za drama *Majitelé klíčů*; tedy za dílo, které je nakročením směrem k poetice absurdního dramatu, ale zároveň tento krok jistí stabilizovaným, ba až kanonickým námětem nacistické okupace. Za scenáristickou tvorbu získal státní cenu i Jan Pro-

cháзка, který rok předtím napsal (pravda, spolu s režisérem Vladimírem Čechem) scénář pro kubánsko-český koprodukční film *Komu tančí Havana*, v němž se na karnevalovém pozadí střetnou kubánští revolucionáři se zbytky reakčních živlů prchajících na Floridu. Proběhla Liblická vědecká konference věnovaná dílu Franze Kafky, ale spíše než Kafkovo dílo řešila, zda jeho koncept odcizení označuje jen zahrňující kapitalismus, anebo může něco znamenat i v zemích světlých zítřků. Ivan Vyskočil založil své Nediadlo, ale jeho vliv se měl projevit teprve časem, stejně jako osvětlené působení Jana Skácela na pozici šéfredaktora časopisu *Host do domu*. I skutečnost, že úmrtím Jana Hanče neodešel jen atletický trenér, ale také autor budoucích *Událostí*, si mohl uvědomovat jen málokdo.

Impulsy změn a posunů probíhaly tedy, zdá se, spíše zevnitř, z potřeby autorů proměnit dosavadní témata a vidění světa. Roli ale hrály také podněty jinak koncipované tradice. V roce 1963 vyšla v *Mladé frontě* antologie *A co básník* (uspořádali Jiří Šotola, Karel Šiktanc a Jiří Brabec), v níž se česká poezie dvacátého století najednou jevila jako vydatná a působivá síla; už ne klasikové proletářské literatury a s nimi Bezruč a protiválečný Šrámek, ale celé široké spektrum různých forem, témat i obraznosti. Silnou a pluralitní minulost evokovaly vydané memoáry Karla Honzika *Ze života avantgardy* a Františka Langer *Byli a bylo*. A zavazující hlas živé tradice nabízel i pohled na léta právě uplynulá, nebral-li se v potaz celek,

ale jen pár vybraných jevů; třeba jen rok minulý (1962) přinesl hned několik děl událostního rozměru, která již dobová kritika pochopila jako díla velká a silná: Hrubínovu *Romanci pro křídlovku*, Zavadův *Jeden život* a Skácelovu *Hodinu mezi psem a vlkem*. Nejpodstatnějším ztělesněním tradice se nicméně stal návrat Vladimíra Holana do sféry vydávaných autorů. Kromě hned dvou básnických výborů sehrály v utváření dobové podoby literatury hlavní roli především jeho *Příběhy*, jimiž se výrazně posílila epizující linie české poezie, oživená nedávnými díly Mikuláškovými, Kainarovými či Hrubínovými. A pojila se i s nově přicházející produkcí: Mikulášková básnická sbírka *Svlékání hadů* byla také založena na nábězích k příběhovosti, koncipovaných ovšem výrazněji dramaticky; a to nejen dialogickými promluvami, ale také emocionalitou postoje lyrického subjektu vzpouzejícího se proti stavu jevů a věcí. Oproti žijícím klasikům se na druhém věkovém pólu konstitovala již dosti ucelená generace mladá; k Hanzlíkovi, Kabešovi a Wernischovi se svým debutem přidali i Antonín Brousek či Inka Machulková. A mezi těmito dvěma póly už poněkud zkostnatěle tápala „poezie všedního dne“, pozvolna opouštěná Šotolou i Šiktancem, ale o to vydatněji suplovaná kvantitou tvorby Holubovy.

Dialogická střetávání

Pozoruhodné se však z dnešního pohledu jeví především dění v útvech prozaických. Základním rysem, jímž se prozaická produkce roku 1963 vyznačuje, je konstruování příběhů z malého, každodenního světa, jejichž realistický modus vyprávění se má pootevírat alegorizujícímu zobecnění; jde tedy o konkrétní příběhy, které však lze číst i jakožto „modelová“ vyprávění či podobnosti. Podobné postupy si ostatně osvojila i počínající filmová „nová vlna“ — Formanovy filmy *Konkurs* či *Černý Petr* pracovaly s „reálným“, okatě nehereckým tematizováním postav, ale filmovým vyprávěním se celý „svědecký“ nasnímaný příběh stával také úvahou o stavu světa a našich životů v něm. V próze takový postup zvolil třeba Ludvík Vaculík ve svém románovém debutu *Rušný dům* (kniha vyšla jako již jedenatřicátý svazek edice nazvané příznačně *Život kolem nás*, založené v roce 1960). Každodenní situace vychovatelů a učňů v konkrétním internátě jsou poskládány do vyprávěcího celku, který víc a víc směřuje k synekdoše — dům a jeho obyvatelé se stávají

vzorkem, ale i modelem celé dobové společnosti. Podobné směřování od konkrétního popisného příběhu k zobecněnému, alegorizujícímu společenskému komentáři nabízejí i další prózy ze současnosti (Jan Beneš, Ladislav Bublík, Ivan Klíma, Alexandr Kliment, Ivan Kříž, Jaroslav Putík, Alexej Pludek, Ivan Vyskočil).

Doslovnost a dokumentárnost, ale zároveň i zřetelný komentář, který nahlodává původní žánrové vyznění svou — takřka lyrickou — subjektivitou, charakterizuje i dobové reportáže, především Holubova *Anděla na kolečkách*. Podtitul „poloreportáž z USA“ takovouto hybridnost a rozpolcenost ostatně deklaruje. V duchu podtitulu se i poloreportér potácí mezi zjevným obdivem ke společ-

nosti běžící naplno ekonomicky i společensky a mezi zadáním, které mu velí upínat se na vše české, co tam najde (auto spartak, klobouky z Nového Jičína), a hledat vykořisťované a nebohé. Proto i ona závěrečná „barokní“ metafora: „Tady, v této zemi, dokonalá kolečka civilizace nevezou nic jiného

než barokního anděla. Myslím, že to anděl nevydrží. Myslím, že jsou otázky, které nemůže řešit člověk, nýbrž společnost. Ale tady dosud platí soukromé podnikání.“ Inu, víru v kolektivitu ani výlet do Ameriky vymýtit nemohl.

Dobové pole roku 1963 nabídlo hned několik pozoruhodných dialogických střetávání. Vyšel *Pan Theodor Mundstock* Ladislava Fukse, který si v sobě nesl příběhový půdorys prvního velkého holocaustového narativu v českém kontextu — Weilova *Života s hvězdou*. Ten byl ovšem ihned po vydání v roce 1949 odsunut na kanonickou periferii, a tudíž se Fuksův příběh až do roku příštího (1964), kdy *Život s hvězdou* vyšel podruhé, jevil jako zcela jedinečný. Fuksova próza nicméně vstoupila na veřejném poli do dialogu s dosavadní dominantní linií holocaustové prózy, jak ji rozvíjel Arnošt Lustig. A do dialogu se zapojil i další hlas — Škvoreckého *Legenda Emöke* jakožto příběh traumatu, výlučnosti a stop, které si daná zkušenost vleče s sebou napořád. Fuksovo vnějškové groteskno se tak v dobové polyfonii prolíná se Škvoreckého příběhem internalizace, kde se minulost aktualizuje v současnosti. Což je postup, který dosti zjevně opravňuje i čtení Kaplického *Kladiva na čarodějnice* jako románu netoliko o dávném fanatismu náboženském, ale i o nedávném fanatismu společenském a právním.

V roce 1963 vychází oficiální knižní debut také devětačtyřicetiletému Bohumilu Hrabalovi — soubor povídek *Perlička na dně*. I ten je skrytým dialogem; podoba těch-

● Základním rysem, jímž se prozaická produkce roku 1963 vyznačuje, je konstruování příběhů z malého, každodenního světa. ●

Události 1963

Svět

- ▶ Valentina Těrešková se stala první ženou, která letěla do vesmíru.
- ▶ Římskokatolická církev přijala kremaci jako jednu z možností pohřebního obřadu.
- ▶ Během Pochodu za práci a svobodu přednesl Martin Luther King svou slavnou řeč „I Have a Dream“.
- ▶ Do prodeje se dostaly první tlačítkové telefony.
- ▶ Dne 22. listopadu byl při atentátu v Dallasu zabit americký prezident John F. Kennedy.
- ▶ Výtvarník Harvey Ball vytvořil emotikon smajlík.
- ▶ Byly provedeny první transplantace jater a plic.
- ▶ Firma Philips uvedla na trh kompaktní kazety, umožňující snadnější nahrávání hudby než dosavadní pásek kotoučového magnetofonu.
- ▶ Zemřeli básníci Robert Frost, Nazim Hikmet, Sylvia Plathová, Theodore Roethke, Tristan Tzara a William Carlos Williams, prozaikové Aldous Huxley a C. S. Lewis, spisovatel a režisér Jean Cocteau, malíř Georges Braque, šansoniérka Edith Piaf, skladatel Paul Hindemith a lingvista Karl Bühler.

ČSSR

- ▶ ÚV KSČ projednal zprávu O porušování stranických zásad a socialistické zákonnosti v období kultu osobnosti, v níž byla připuštěna politická zodpovědnost komunistických funkcionářů raných padesátých let za politické procesy.
- ▶ Sourozenci Romanovi se podruhé stali mistry světa v krasobruslení (taneční páry).
- ▶ Na plenárním zasedání ÚV KSČ byla konstatována nutnost ekonomické reformy, zohledňující neutěšený stav československého hospodářství; byla připuštěna nutnost zahrnout do plánované ekonomiky i aspekt tržních vztahů.
- ▶ V *Rudém právu* byla zveřejněna zpráva o revizi politických procesů z počátku padesátých let; v rámci revize bylo rehabilitováno 481 osob včetně Rudolfa Slánského.
- ▶ Z pozice předsedy vlády byl odvolán Viliam Široký (ve funkci od roku 1953) a byl nahrazen Jozefem Lenártem.
- ▶ Zemřeli grafik a bibliofil Method Kaláb, překladatel E. A. Saudek a hokejový brankář Bohumil Modrý.

to próz je adaptací původnějšího, ale veřejnosti skrytého psaní, jemuž se Hrabal bez naděje na publikování věnoval v uplynulých patnácti letech. Tímto opožděným debutem nabývá rok 1963 i jistý událostní rozměr a vedle Holanova „návratu“ do oficiální literatury lze Hrabalův vstup na oficiální pole vidět jako událost z budoucího pohledu klíčovou.

Dialogem s minulostí je také prozaický debut Milana Kundery — útlá sbírka tří povídek *Směšné lásky*. Kundera přestupem k próze — oklikou přes drama a knižně vydanou esejistiku — přepsal svůj „lyrický“ profil, příznačný pro padesátá léta. V roce 1963 lze nicméně i původní básnickou profilaci jeho tvorby vnímat jako ještě živou, neboť vychází nově autorsky upravené vydání jeho sbírky *Poslední máj*. Sbírkou poslední, *Monology*, bude upravovat i v letech následujících. *Směšné lásky* vnášejí do dobového prostoru nejen osobitě pojaté téma hry a inscenování, ale také výraznou subjektivitu postavy jakožto omezeného hybatele světem. V průběhu vyprávění se opakovaně, na základě variačního principu, z manipulátora stává ten, kým osud, náhoda či dějinné mechanismy manipulují, aniž by bylo možné rozjetý mechanismus zastavit. Dez-

iluze a katarze založená na poznání omezeného prostoru pro vlastní jednání umožňuje do blízkosti *Směšných lásek* umístit Trefulkovu novelu *Třiatřicet stříbrných křepelek*.

Nástup subjektivity

Zajímavý dialog nabídl rok 1963 také v oblasti dramatu. Oproti lyrizujícím postupům, jež před několika lety nabízela dramata Hrubínova či Kohoutova, se v roce 1963 na divadelních prknech objevila dvě výrazná a opět zajímavě dialogická díla — *Konec masopustu* Josefa Topola a *Zahradní slavnost* Václava Havla. První z nich je dramatem mytickým, odkazujícím svou dějovou stavbou, ale třeba i využitím chóru až k dramatu antickému, byl je situováno do období kolektivizace české vesnice. Druhé je naopak explicitním dobovým komentářem, používajícím momentálně oblíbené postupy absurdního dramatu. Obě dramata se však potkávají v tom, jak inscenují nevyhnutelný příběh — příběh pádu u Topola a příběh kariérního růstu u Havla. Obě tato velká dramata, dá se snad říci, v dobovém kontextu dobývají zpět pozici tradičním divadelním postupům, odvrhnutým — alespoň generačně — poněkud na okraj popularity nástupem divadel malých

forem. Divadlo Semafor, ztělesnění tohoto „nehereckého“ a hybridního divadla, daný rok uvedlo jako novinky pouze dvě nová pásma písniček doprovázených komentujícími vstupy: *Zuzana není pro nikoho doma* a *Ondráš podotýká*.

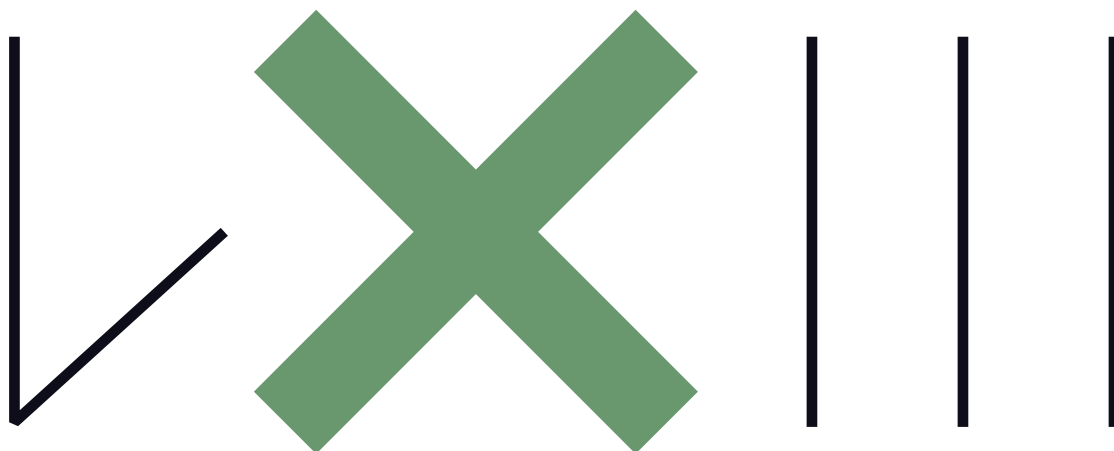
A ještě jeden pozoruhodný dialog lze uvést: na poli roku 1963 se setkávají dvě „popularizační“ příručky věnované poezii. Zatímco Hrabákova kniha *Umíte číst poezii?* nabízí poněkud školometský autoritativní výklad, sborník *Jak číst poezii*, redigovaný Jiřím Opelíkem, připouští v četbě poezie už také určitou otevřenost, nedořčenost a subjektivitu.

Právě nástup subjektivity na scénu se mi jeví být tím nejvýraznějším rysem, který rok 1963 na poli české literatury nabízí. Byť nakročení směrem k ní je spíše takovým nejistým, dětským krůčkem. Přes ambice vytvářet univerzální podobenství společnosti a dějin, jež se zviditelňují na povrchu, se v české oficiální literatuře obnovuje dávno ztracené vědomí jedinečného, dílčího a provizorního pohledu, který nabývá své platnosti až tam, kde se kombinuje a doplňuje s pohledy jinými. Témata iluze a procitnutí se zjevně vztahují k historickému kontextu padesátých let, ale zároveň vytvářejí i univerzálnější, zvnitřnělé vyznění. Dějiny se přestávají jevit jako depersonalizovaná „doba“ a stávají se opět spektrem

konání jednotlivců. Vztah jedince a společnosti začíná být opět viděn jako vztah konfliktní, v němž vina nemusí nutně být na straně jedince.

A v neposlední řadě se z dnešního pohledu jeví, že tu literatura obnovuje svou vlastní, imanentní a autonomní sféru bytí. Dobová produkce vstupuje do dialogických vztahů mezi jednotlivými díly navzájem, ale stejně tak i do vztahu k tradici či k podnětům literatury světové. Literatura už opět vzniká z literatury, a ne na základě společenské objednávky; začíná se opět živit na hrobech předků, a nikoli na usneseních sjezdů. Znejišťuje žánrové hranice, vytváří napětí mezi pólem mimetického odkazování ke skutečnosti a vytváření fiktivních světů, čímž legitimizuje statut fikce. Literatura přestává být společenským nástrojem sloužícím ke stanovení diagnózy „světa“ a servírování ideologického léku. Literatura obnovuje svůj herní statut — ohraničuje si vymezené území, kde platí specifická pravidla. A nástup prozaiků typu Hrabala, Kundery a Fukse zjevně znamená i nástup bravurně zvládnutého řemesla psaní, stejně jako znamená nástup ochoty vybalancovat individuální autorskou představu s dobovým čtenářským vkusem i s představou normy přijatelného, kterou stanovují dobové instituce.

Autor je literární historik, teoretik a kritik.

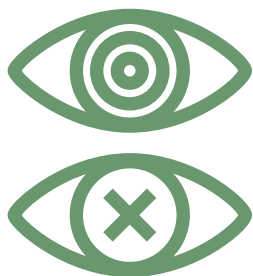

Květa Pacovská: Křížení, půdorysy, prostory, čísla (90. léta)

Doba postliterární

Pozvolna jsme opustili doby literární. Ty se tak samozřejmě nenazývaly, protože *to literární* sice bylo proměnlivé, jeho hodnota ale nezpochybnitelná, neboť ji držely literárně vzdělané elity. Jen stručně ke geopolitické historii literatury. V dominiu nemilosrdné románské krutovlády (viz dodnes přežívající latiníci) jen tu a tam došlo k literární vzpouře národních jazyků. Nakonec ale potřeba národních literatur zvítězila za pomoci germánského romantismu, z jehož (též nacionalistických) idejí a s pomocí drobných falz následně vyšlehl ratolesti dalších, do té doby přehlížených i skomírajících literatur včetně té české. Tak se započal hrdinný zápas české literatury novější doby — tu za národní existenci samotnou, tu za dohánění Evropy s pomocí avantgard, od zlatých šedesátých po Listopad se pak skrze literaturu společnost přela o to, zda s komunisty, bez nich nebo jen s těmi, co mají lidskou tvář. Páteří postavení literatury pak různými způsoby stvrzovala cenzura a perzekuce. Toť charakter doby literární.

Co se stalo po Listopadu? Opět jsme začali dohánět Evropu, tentokrát již nikoli nutně kulturně, ale především konzumně. A tak se chvilkové kulturní vzplanutí raných devadesátek probudilo do šedého rána slibujícího leda tak jistotu desetinasobku. Autoři se slušně uklonili a přerušili komunikaci s materialisticky uhranutými pozemšťany.

Nejdemokratičtější médium (internetová diskuse) osvětluje daný stav názorně. Následující citace pocházejí z vlákna pod recenzí *Národní třídy* Jaroslava Rudiše

(mějme na paměti, že kniha nepatří k sebestřednému výpotku). IMPERIAL TECHNOKRAT zde zahajuje: „Co je to probuh za zvast. Není divu, že ceska literatura neexistuje, kdyz literati pisi hnoje a o techto hnojich pisi idioti v pseudouceneckem stylu a kochaji se svou nezmernou moralni superioritou, jak skvele chapou tyto skvary.“ Anonym hned přiloží: „Teda chtel bych videt toho blazna, kterej nema svejch problemu dost a jeste bude cist o nejakym nestastnikovi, a timto se divim i autorovi, ze takovyhle blbosti pise.“ Těmto tupanům to ale přichází nandat smudlinky (už ten nick je ovšem beznadějný): „Nebojte, najdou se taková, kdo čtou knížky. Říká se tomu intelligence.“ Tento argument zde ale neupěje: „ROFL, tak to jo,“ uzavírá Anonym. TECHNOKRAT s Anonymem by přitom ještě před pár lety doufali, že se neztrapní nepochopením nového Rudiše.

Podobně je na tom plachá existence celého literárního provozu. Jeden nemusí být hned Ivan Klíma, aby si například myslel, že literární časopisy neexistují (viz sloupek Svatavy Antošové ve *Tvaru* č. 18). Nejinak jsou na tom čeští spisovatelé, které nikdo nezná a o jejichž názory není zájem. Česká literatura se tak jeví jako svérázný lifestyle mentálního ghetta s mizivou autoritou.

Transfer myšlenek a hodnot se přesunul přes publicistiku na internet. Odtrhnul se od literatury, čímž se radikálně demokratizoval. Vox populi při vytváření společenské reflexe skrze internetová média vypadá účinněji. Jenže se řídí psychologií davu, principem povrchní konformity. Literatura je ale ze své podstaty individualistická a nonkonformní. Bude nakonec pouze jedním ze způsobů povyražení? Formálně vzdělaných máme víc než kdy jindy. Sociálně ekonomický status technokrata je ale též vyšší než kdy jindy. Kam se poděli elitní čtenáři z řad učitelů, lékařů nebo právníků?

Dobu postliterární charakterizují do bezvýznamnosti odsunuté literárně čtenářské elity, konjunktura ekonomů, sportovců a celebrit, kdy se medializované otázky redukuje na daně, penězovody a pitomosti. Tomuto prostředí vzdoruje jen několik mediálních výjimek. Kdysi se přírodním národům říkalo primitivní. Mimo jiné neměly literaturu. Nastal čas ten přívlastek oprášit v sousloví primitivní národy technokratické?

Eva Klíčová je redaktorka *Hosta*.

Zrádce národa Karel Sabina

Před dvěma stoletími se v Praze narodil Karel Sabina, nadaný spisovatel a libretista, radikální demokrat a nakonec i vyhlášený zrádce národa.

Karel Sabina se narodil jako nemanželské dítě dcery ředitele cukrovaru Josefy Sabinové a, jak sám později tvrdil, polského šlechtice, který přišel do Čech s Napoleonem. Vyrůstal ale v chudobě, v rodině pražského zedníka a domovníka Soviny. Absolvoval staroměstské gymnázium, kde získal národní uvědomění, poté dva roky studoval filozofii a v roce 1834 se stal posluchačem práv. Studia nedokončil a kromě krátkého období, kdy pracoval jako vychovatel, se živil publicistikou a literární činností. Žil trvale v Praze, kde patřil k politicky radikální mladé inteligenci, která se soustředila do tajného spolku *Repeal*. Od prvních dnů revoluce v roce 1848 působil Sabina jako přední mluvčí radikálně demokratické politiky, redigoval po Havlíčkovi *Pražské noviny* a *Včelu* a v roce 1849 převzal také redakci *Lípy slovanské*. V březnu 1849 hrál významnou roli v povstání připravovaném českými radikály ve spolupráci s ruským anarchistou Bakuninem. Po odhalení příprav povstání byl spolu s dalšími v květnu 1849 zatčen a následně odsouzen k trestu smrti, jenž mu byl změněn na osmnáct let těžkého žaláře, který si odpykával v olomoucké pevnosti. Amnestován byl až roku 1857 a po uvolnění politických poměrů se vrátil k publicistice.

Sabina byl „vybaven nadáním zcela neobvyčejným“, s velkou lehkostí vnímal nové poznatky, měl vynikající paměť a „úchvatnou výmluvnost“. Také snadno psal —

kromě novinových článků a statí i verše a prózu. Větším přínosem pro českou literaturu však byla jeho činnost literárněkritická, neboť vedle Václava Bolemíra Nebeského právě on nejlépe teoreticky vyjádřil snahy nové generace hlásící se k romanticko-demokratickým ideálům. První u nás pochopil a vyložil přínos svého blízkého přítele Karla Hynka Máchy pro českou literaturu. Jeden z vedoucích představitelů českých radikálních demokratů Josef Václav Frič o Sabinovi napsal, že byl „své doby nejvzdělanější, politicky nejosedlanější našinec“. Sabina to potvrdil také tím, že byl mimo jiné oblíbeným libretistou, například oper Bedřicha Smetany.

Sabinovo působení ve veřejném životě skončilo v létě 1872, když se veřejnost dozvěděla, že tajně dodával informace pražské policii. Aféru rozvířil vídeňský list *Vaterland*, který už o dva roky dříve otiskl dopis z Prahy, který označil Sabinu za udavače. Sabina časopis žaloval a vyhrál, ale o dva roky později byl na schůzce za přítomnosti Grégra, Baráka, Nerudy a Hála za udavačství usvědčen a byl donucen opustit Čechy. Více než šedesátiletý spisovatel byl prohlášen za zrádce národa, jeho jméno zmizelo z českých časopisů, knihy z pultů českých knihkupců a jméno na plakátech *Prodané nevěsty* nahradil monogram. Když informace z důvěrné schůzky prosáklly na veřejnost, Sabina se vrátil a hájil se brožurou „proti lhářům a utračům“. Tvrdil, že to byl jeho jediný poklesek, k němuž ho dohnala bída. Zpřístupnění policejních archivů po roce 1918 však ukázalo, že už od roku 1859 podával za pravidelný měsíční plat pod krycím jménem Roman zprávy o událostech v českém politickém životě a o lidech, kteří mu byli blízcí. Snad opravdu nesděloval nejzávažnější informace z redakce *Národních listů* a z vedení dělnických spolků, ale to nejde potvrdit ani vyvrátit.

Faktem je, že Sabina dožil jako štvanec, měnil pseudonymy, psal i německy a nakonec zemřel v bídě a podle úmrtního záznamu „celkovým vysílením“. Vypořádali jsme se s ním tak dokonale, že dodnes postrádáme alespoň soupis jeho tvorby. Přitom nepochybně platí výrok Arbesův, že totiž Sabina „i s nesmazatelným Kainovým znamením na čele zasloužil se o národ nepoměrně více, nežli sto jiných velebných diletantíků“.

Libor Vykoupil je historik.

Nesplněné sny

Politické boje sedmdesátých let a jejich odraz v dnešní evropské kultuře

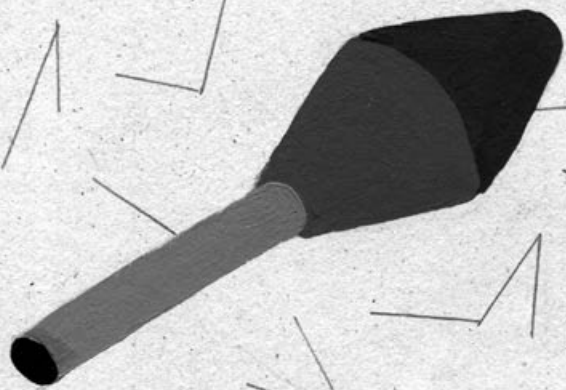
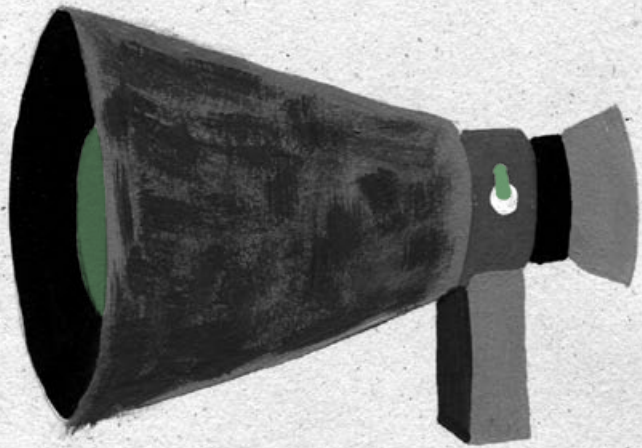
V sedmdesátých letech minulého století vládl v západní Evropě značný neklid. Na demonstracích vlály rudé prapory a znělo jméno předsedy Maa. Původně nenásilné protestní hnutí šedesátých let na mnoha místech přerostlo v ozbrojený boj a teroristické útoky. Především v Itálii a v Německu, ale i jinde vybuchovaly bomby, přepadávaly se banky a vojenské základny, unášeli se politici a podnikatelé. Vlády proti těmto úkazům marně bojovaly, mimo jiné i proto, že veřejné mínění nebylo dlouhou dobu zdaleka na jejich straně. Lidé byli svými vládami doslova zhnuseni a spásu hledali v obskurních krajích kdesi na východě, v režimech, o jejichž pravé povaze měli jen chabé ponětí. Co se to stalo, že v zemích, které po hrůzách druhé světové války prožily dvě desetiletí úspěšného politického i hospodářského vývoje, udržely demokracii a zajistily většině svých občanů značný hmotný blahobyť, zavládla najednou taková nespokojenost? Bylo za tím dosud živé nacistické dědictví, s nímž se některé západoevropské státy nikdy úplně nevyrovnanaly? Byla to vleklá válka ve Vietnamu, kterou západní společnost vnímala jako morální stigma? Anebo to byl prostě celosvětový kontext, skutečnost, že tehdy zkrátka bylo v módě střílet, ať už jste se nacházeli v Africe, Asii, na Blízkém východě, v Latinské Americe anebo třeba v Severním Irsku? Těžko říct.

Jedno je ale jisté. Do tehdejších politických bojů, jež často vyústily v krvavé násilí, se zapojovaly intelektuální elity postižených zemí. Tedy budoucí elity, to dnes můžeme říct celkem s jistotou. Někteří bojovníci sku-

tečně položili své životy, ale mnozí z barikád včas utekli a nepozorovaně vplynuli do politického nebo kulturního mainstreamu. Jiní skončili na dlouhá léta ve vězení. Někteří se svých tehdejších názorů dávno zřekli, jiní se jich dosud tvrdošíjně drží. Jsou mezi nimi významní lidé: umělci, spisovatelé, nakladatelé. Celá jedna etapa evropských kulturních dějin, etapa, jež vlastně stále ještě neskončila, je událostmi sedmdesátých let silně poznamenána.

Jací ti lidé jsou? Jak tehdy přemýšleli a po čem toužili? Jak na své tehdejší činy pohlížejí dnes? Tomu se pokusíme přijít na kloub v následujícím tematickém bloku. Přinášíme značně exkluzivní — troufám si říct — rozhovor s bývalým členem německé RAF, filmařem a nakladatelem Karlem Heinzem Dellwoem a s jeho přítelkyní Gabriele Rollnikovou, bývalou členkou anarchistické organizace Hnutí 2. června, která dnes působí jako dětská psychologka. Dále uvádíme biografický portrét vídeňského profesionálního revolucionáře, nakladatele a kulturního činníka Waltera Famlera. Nordistka Karolína Stehlíková píše ve svém článku o revolučních hnutích ve Skandinávii a o tom, jak se odrazila v tamní literární a filmové tvorbě. A anglista Jan Horáček představuje souhrn politických a literárních událostí, jež se v sedmdesátých a osmdesátých letech odehrály na britských ostrovech. Přejeme poučné a snad i příjemné čtení.

-mse-

V tom světě nešlo žít!

S **Karlem-Heinzem Dellwoem** a **Gabriele Rollnikovou** o tom, jak se v Německu vedla guerillová válka a co z toho vzešlo

Nic dnes nenasvědčuje tomu, že by se Karl-Heinz Dellwo a jeho přítelkyně Gabriele Rollniková jakkoli vymykali normálu. Vypadají jako docela obyčejný starší manželský pár. Bydlí v pěkném středostavovském bytě v centru Hamburku nedaleko vyhlášené čtvrti Sankt Pauli. Vaří výbornou kávu a v kuchyni mají na policiče kuchařku s recepty Jamieho Olivera. Zdání ale klame. Jejich osudy byly velmi pohnuté. Karl-Heinz Dellwo, dnes filmový dokumentarista a nakladatel, je bývalým členem teroristické organizace Frakce Rudé armády (RAF) a přímo se podílel na smrti dvou lidí. Dětská psycholožka Gabriele Rollniková byla zase členkou anarchistického Hnutí 2. června a na kontě má několik únosů a dramatických útěků z vězení. Vydal jsem se za nimi do Hamburku, abychom si popovídali o jejich minulosti i přítomnosti.

Řekněte mi pro začátek, jak se to všechno stalo. Jak se z vás stali guerilloví bojovníci?

Karl-Heinz: Narodil jsem se v roce 1952 v západním Německu, ve společnosti, která byla stále ještě prostoupená nacistickou ideologií. Země samozřejmě nebyla oficiálně nacistická, ale stále zde byla spousta lidí, na velmi vysokých pozicích, kteří byli úzce propojeni s předchozím nacistickým režimem a kteří nebyli nikdy potrestáni, a dokonce ani nemuseli svou minulost jakkoli reflektovat. Když vám začnou tyto věci docházet, uvědomíte si také, že ty lidi nesnesete, že ztělesňují všechno, co nenávidíte. Uvědomíte si, že s nimi nechcete mít nic společného a že pokud má vzniknout nějaká nová, lepší společnost, tito lidé musí jednoduše zmizet.

Gabriele: Další věc je, že musíte pochopit mezinárodní kontext té doby. Zuřila válka ve Vietnamu a německá vláda otevřeně spolupracovala s brutálními diktátory. Německo mělo přátelské vztahy s režimem v Jižní Africe, s fašistickou diktaturou v Řecku, hrálo roli ve svržení Sukarnovy vlády v Indonésii. To jsme nemohli připustit a požadovali jsme změnu.

Mysleli jste si, že je přípustné na tuto situaci reagovat kladením bomb a unášením lidí a letadel?

Karl-Heinz: Ale k tomu došlo až o hodně později. Když protestní hnutí v šedesátých letech začínalo, bylo zcela nenásilné, spočívalo hlavně v demonstracích a stávkách. My jsme s násilím nezačali. K prvnímu střelení došlo v roce 1967 v Berlíně, kdy policie při pokojné demonstraci zabila studenta Benna Ohnesorga. O rok později byl jistým pravicovým extremistou postřelen

studentský vůdce Rudi Dutschke, který zraněním téměř podlehl. Střelec se pravděpodobně inspiroval protilevicovou kampaní, která probíhala v pravicových médiích, především v bulvárním deníku *Bild* mediálního magnáta Axela Springera. Tyto události vedly některé levicové aktivisty k přesvědčení, že pokojné protesty nemají smysl, ale že by společnost mohl případně oslovit ozbrojený boj. Tak vznikl v roce 1970 koncept městské guerilly. Ve skutečnosti to nebyla nová myšlenka. Ozbrojený boj probíhal na mnoha místech po celém světě — v Bolívii, ve Vietnamu, v Angole, Rhodesii a v dalších zemích. Toto pojetí boje za dosažení politické změny bylo tehdy prostě považováno za legitimní.

Gabriele: Naším cílem bylo všechny tyto boje sjednotit a přenést je přímo do útroby šelmy, tedy do Německa a západní Evropy, centra světového kapitalismu. Německo bylo navíc hraniční zemí, která hrála zásadní roli v politice Spojených států, největšího protivníka komunismu. Věřili jsme, že pokud se nám podaří zahájit revoluci na Západě, později se rozšíří do celého světa, včetně zemí Východního bloku.

Jak jste vlastně tehdy vnímali socialistické země východní Evropy? Byly pro vás příkladem, který jste chtěli následovat?

Gabriele: „Reálný socialismus“, jak fungoval ve východní Evropě, pro nás cestou nebyl. Vzpomínám si ale, že když jsem v roce 1968 studovala na Svobodné univerzitě v Západním Berlíně, všichni tam byli nadšení pražským jarem a doufali, že Alexander Dubček by mohl přinést nějakou významnou změnu.

Karl-Heinz: Dokonce si vzpomínám, že můj soudruh Lutz Taufer, později člen Komanda Holgera Meinse, který byl s námi při útoku na německé velvyslanectví ve Stockholmu v roce 1975, se v roce 1968 vypravil do Prahy toto nové hnutí sledovat. Vnímali jsme pražské jaro jako další fázi světové socialistické revoluce. Pokud jde o politický systém zemí „reálného socialismu“, obdivovali jsme Lenina a bolševickou revoluci roku 1917, představovala pro nás významný krok pro celý svět, jehož hodnotu ale potom popřel Stalin svými zločiny. Stalina rozhodně není možné spojovat s emancipací a dalšími hodnotami, které jsme hlásali. Následný vývoj v Rusku a dalších východních zemích jsme tedy odmítali. Na druhou stranu, v Německu byl tehdy Hitler a možná je zapotřebí někdo jako Stalin, pokud chcete Hitlera porazit. Rozhodně jsme nechtěli Východní blok v Německu kopírovat. Přitom jsme ale věřili, že jeho existence přispěje k pádu kapitalismu.

Jak jste si představovali Německo a německou společnost po revoluci, kterou jste se snažili spustit? Měli jste nějaké konkrétní cíle?

Gabriele: Byli jsme do značné míry idealisté. Neměli jsme vlastně žádné cíle, kromě toho, že jsme chtěli oslabit imperialismus. Chtěli jsme čistě zažehnout vzpouru a věřili jsme, že naše akce lidi inspirují k tomu, aby povstali a vytvořili skutečně svobodnou společnost. Samozřejmě zde byly příklady hodné následování, například Pařížská komuna nebo Kronšadtská vzpoura, potlačena Trockým roku 1921. Jiným vzorem byl systém demokratické samosprávy, jak se praktikoval v tehdejší Jugoslávii. Nechtěli jsme komunismus budovat shora, ale ode dna společnosti.

Karl-Heinz: Celkově jsme ale byli přesvědčeni, že žádný příklad není možné následovat bezvýhradně. Chtěli jsme naopak najít novou cestu a vytvořit nový příklad. Tak jako Salvador Allende v Chile, který v jednom svém projevu prohlásil, že přestože je ve světě spousta zkušeností, žádnou nelze zopakovat, protože proces lidské emancipace začíná vždy znovu.

Byli jste někdy v kontaktu s německou komunistickou stranou? Existovala mezi vámi nějaká koordinace nebo aspoň vzájemné sympatie?

Karl-Heinz: Situace v Německu byla poněkud specifická. Komunistická strana hrála za války významnou roli v boji proti nacistům. I po válce byla poměrně silná, ale v padesátých letech byla zakázána. V roce 1968 byla založena nová komunistická strana, to byla ale organizace se silnými vazbami na NDR. Byli hodně dogmatictí a neměli žádnou samostatnost. Jejich vedení bylo ve východním Berlíně. To pro nás nebylo přijatelné.

A jak se na vás dívali oni?

Gabriele: Taky nás nenáviděli. Dobrý příklad je Ulrike Meinhofová, jedna z vůdčích postav první generace RAF, kterou policie chytila na udání člena německé komunistické strany.

Přesto, marxistická teorie pro vás byla nejlepším základem pro dosažení politické změny. Odmítli jste sice Stalina, ale obdivovali jste Maa, přestože výsledky jeho koncepce lze jen sotva popsat jako méně katastrofální než ty Stalinovy...

Gabriele: To jsme ale tou dobou nemohli vědět. V zásadě jsme sice odmítli koncept „reálného socialismu“, ale současně jsme si mysleli, že spousta věcí je tam lepší než tady. Společenské rozdíly nebyly tak velké; byla tam práce a bydlení pro každého. Vlády byly autoritář-

ské, s tím jsme nemohli souhlasit, ale věřili jsme, že se to brzy změní.

Karl-Heinz: Skutečně jsme obdivovali Maa a kulturní revoluci v Číně. Musíte si ale uvědomit, že naše vědomosti o těch událostech byly velmi omezené. Věděli jsme jen tolik, že se tam mladí lidé snaží reformovat systém zevnitř. Taková cesta však pro nás byla nemožná. Nevěřili jsme, že by se kapitalistický systém dal reformovat zevnitř; mohli jsme ho jediné zavrhnout a napadnout zvenčí.

A proto jste jako motor změny přijali ozbrojený boj...

Karl-Heinz: Jak to vidím dnes, byli jsme možná poslední vlnou hnutí za emancipaci dělníků, hnutí, které začalo Pařížskou komunou a pokračovalo revolucí roku 1905. Tehdy jsme věřili, že jsme jen jednou z mnoha vln toho proudu a že budeme mít následovníky. Doba se ale změnila. Asi jsme byli poslední vlna. Toto uvědomění nepřinesl jen Stalin a jeho zločiny. Bodem obratu bylo možná to, co se stalo v Kambodži za vlády Rudých Khmerů. Nikdy nás nenapadlo, že by něco takového bylo vůbec možné. Snad právě tato zkušenost, toto vědomí nás přimělo k tomu, abychom si uvědomili fakta.

Jak se to tedy přesně stalo, že jste vstoupili do řad ozbrojeného boje proti kapitalismu?

Jaké byly vaše osobní pohnutky?

Karl-Heinz: Koncem šedesátých let bylo v Německu pro mladého člověka prakticky nemožné vyhnout se radikálním studentským hnutím. Vyrůstal jsem na maloměstě, ale prvních demonstrací jsem se účastnil už roku 1968, kdy mi bylo šestnáct. Šlo tehdy o protesty proti školské politice a válce ve Vietnamu. Později jsem se přestěhoval do Hamburku, což bylo tehdy politicky velmi živé město. Chodil jsem na demonstrace a žil ve squatu. V roce 1973 policie náš squat přepadla a mě odsoudili na jeden rok do vězení. Byl jsem mladý radikál a podmínky ve věznici jen přispěly k tomu, že jsem se se společností definitivně rozešel. Zkrátka jsem s těmi lidmi nechtěl mít nic společného, s těmi politiky a bývalými nacisty; nedokázal jsem vystát tuhle společnost, která právě páchala další zločiny ve Vietnamu. RAF tehdy existovala už tři roky. Říkal jsem si, že je to to pravé řešení: ozbrojený boj působil jako logická a ospravedlnitelná věc. Tak jsem se stal členem RAF a v roce 1975 jsem se zúčastnil útoku na německé velvyslanectví ve Stockholmu.

Byla to vaše první operace v řadách RAF?

Karl-Heinz: Ano, moje první a poslední angažmá. Říkali jsme si Komando Holgera Meinse, podle soudruha z prv-

ní generace bojovníků RAF, který půl roku předtím zemřel ve vězení při protestní hladovce.

Rozhodli jste se tedy obsadit německé velvyslanectví ve Stockholmu a zaměstnance vzít jako rukojmí. Požadovali jste propuštění vězňených příslušníků RAF a prohlásili jste, že pokud vám nebude vyhověno, začnete rukojmí jednoho po druhém zabíjet. Dostali jste k tomu rozkaz z vedení RAF?

Karl-Heinz: Takto RAF nefungovala. Byli jsme nezávislá buňka a sami jsme přijímali rozhodnutí. Informovali jsme o tom nějaké další lidi, ale nápad to byl náš.

Moc se mi nedaří pochopit, jak jste se mohli rozhodnout pro tak extrémní čin...

Karl-Heinz: V roce 1975 byli lidé z první generace RAF už tři roky nebo i déle ve vězení. Měli pokračovatele, ale policie jejich plány velmi úspěšně rozkrývala. Hnutí odumíralo. Říkali jsme si, že se prostě musí něco udělat. Chtěli jsme osvobodit politické vězně. Dva měsíce předtím jiná ozbrojená skupina skutečně pět politických vězňů osvobodila. Gabriele by o té operaci mohla říct víc.

Gabriele: Ano, tehdy jsem byla členkou anarchistické organizace Hnutí 2. června. Dali jsme si jméno podle dne, kdy byl policií roku 1967 zastřelen student Benno Ohnesorg. V roce 1975 jsme unesli kandidáta na post západoberlínského starosty Petera Lorenze a propuštění jsme podmínili osvobozením několika levicových bojovníků. Vláda ustoupila a vězni byli úspěšně převezeni do Jižního Jemenu. Lorenze jsme hned poté propustili.

Věřili jste, že akce ve Stockholmu dopadne stejně?

Karl-Heinz: Tím jsme si vůbec nebyli jistí. Byli jsme ale přesvědčení, že musíme jednat okamžitě. Věřili jsme, že tento systém, kterému jsme říkali technokratický fašismus, zlikviduje každého, kdo nebude schopný nebo ochotný se do něj zapojit. To mimochodem nebyla jenom nějaká naše fantazie. UVědomte si, že jsem strávil rok ve vězení — ve všim tím zlým, co k tomu patřilo: bitím, samotkou... — za nic jiného než za obyčejný squatting. A naši soudruzi byli ve vězení a my jsme věřili, že pokud je neosvobodíme, všichni zemřou. Pro nás tedy byla jen jedna cesta. Jenže operace skončila katastrofálně. Vláda s námi odmítla vyjednat. Zabili jsme dva lidi. Potom dva naši soudruzi zemřeli při náhodném výbuchu. A nás ostatní policie pochytila.

Napadlo vás, že by to mohlo skončit tak zle? Jak detailní jste měli plány?

Karl-Heinz: Ta operace odpovídala našim schopnostem v danou chvíli. Bylo nás jen pár soudruhů, bez jakékoli zkušenosti z guerillového boje. Měli jsme ale velký cíl a věděli jsme, že musíme vsadit všechno na jednu kartu. Uvažovali jsme tak, že buď zvítězíme, tedy že naše soudruhy propustí, anebo že zemřeme. Ale i ta druhá možnost pro nás byla svým způsobem vítězstvím, protože kdybychom zahynuli, systém, který jsme nenáviděli, by nás nikdy nemohl pohltnout. Vzpomínám si, že tehdejší šéf německé policie Horst Herold měl z té situace velkou radost: teď je máme pěkně v uzavřeném prostoru, teď nám neutečou, dostaneme je. Od samého začátku chtěli tu situaci řešit vojensky. Dobře to vystihovalo postoj, který vůči nám zaujímali od úplného počátku revolvy: měli jsme být kompletně zničeni. Tehdy jsme měli co do činění s generací, která prošla učením za války.

Ale i tak, nechápu, kde se ve vás mohlo vzít tolik nenávisti...

Karl-Heinz: Povím vám příběh, který na tu situaci snad vrhne trochu světla. V roce 1969 protestující studenti vtrhli na katedru filozofa Theodora Adorna. Adorno zavolal policii, aby se jich zbavil, což bylo u muže jako on cosi naprosto nepředstavitelného. Později o tom Adorno debatoval s Herbertem Marcusem. Marcuse mu řekl: „Ano, souhlasím, jsou politicky naprosto pomýlení, jsou neuvěřitelně zbrklí, ale je třeba si uvědomit, že pro ty mladé lidi je naprosto nemožné žít v tomto systému.“ A přesně tak to bylo. Tak jsme to viděli my, mohli jsme buď zvítězit, anebo zemřít. Buď se nám podaří zahájit revoluci, anebo položíme životy. Protože my jsme nechťeli být na stejné lodi s těmi nacisty a kapitalisty, lidmi, kteří se opět zapojovali do masového vraždění, tentokrát ve Vietnamu...

Opravdu bylo Německo tehdy takové? Zpoza železné opony působilo spíš jako nedosažitelný ráj...

Karl-Heinz: Dnes je to těžké pochopit. Německo dnes působí jako běžná liberální kapitalistická demokracie, ale před třiceti lety tomu bylo opravdu jinak. Ti bývalí nacisté byli všude. Vezměte si třeba podnikatele Hannse Martina Schleyera, kterého RAF unesla a potom zabil v roce 1977. Za války to byl významný člen nacistické strany, který zastával vysoké postavení, mimo jiné v Praze. Aktivně se podílel na holocaustu. Žil v obrovské vile, kterou ukradl jedněm židovským manželům. Ta žena zahynula v Osvětimi a její manžel byl zabit v koncentračním táboře Mauthausen. Po válce se stal Schleyer jedním z vůdčích podnikatelů a průmyslníků v zemi,

nesmírně mocnou postavou. A lidé jako on byli všude kolem nás — v ekonomice, v politice, u policie, v justici, ve zdravotnictví i v médiích. Náš ozbrojený boj můžete pochopit jediné tehdy, když se na to podíváte z této perspektivy.

Jak vaše aktivity vnímali běžní lidé v Německu?

Gabriele: Hlavně na začátku, zkraje sedmdesátých let, jsme měli velkou podporu. V jednu chvíli až třináct procent lidí prohlašovalo, že by bojovníkům RAF na útěku poskytli úkryt. Potom se ale postoje změnilly a my jsme byli čím dál víc izolováni.

Co přesně tu změnu způsobilo?

Karl-Heinz: Na jednu stranu to byla úspěšná mediální kampaň, kterou proti nám spustila vláda. Šířili fámy, že klademe bomby do dětských školek a na fotbalové stadiony. V roce 1975 došlo ke dvěma bombovým útokům na vlakovém nádraží v Hamburku a potom se objevilo jakési prohlášení, kterým jako by se k tomu činu hlásila RAF. Nemůžu nic dokázat, ale jsem přesvědčený, že to bylo všechno nastražené, pravděpodobně to bylo dílo tajné policie. Ale také je pravda, že my sami jsme se od lidí izolovali. Bojovali jsme proti válce ve Vietnamu, proti kolonialismu, nacistům a tak dále, ale to byl všechno čirý negativismus a nebyli jsme schopní přijít s žádnou pozitivní vizí. Neměli jsme žádný politický program a náš étos by zakotvený kdesi daleko v šedesátých letech. Časy se ale změnilly. Země bohatla, lidi vydělávali spoustu peněz, byli spokojení a věřili, že to tak bude napořád. Mezi námi a většinou populací začala vznikat propast.

Gabriele: A skutečně se nám nedařilo získat pro hnutí víc lidí. Byli jsme oddáni ozbrojenému boji, to ale není cesta pro každého. Nedokázali jsme vytvořit širší hnutí, které by různým lidem nabízelo víc možností, jak se zapojit.

Zkoušeli jste to aspoň? Snažili jste se aktivně oslovovat dělnickou třídu? Měli jste v tomto ohledu nějakou strategii?

Gabriele: Naše hnutí se o to aspoň pokusilo; rozdávali jsme letáky a snažili jsme se nějak naši věc vysvětlit. Ale jak říká Karl-Heinz, podmínky dělnické třídy se zlepšovaly a naše materiály neměly velký vliv. A taky jsme ztratili podporu intelektuálů. Naše operace šly příliš do krajnosti, což bylo pro většinu lidí nepřijatelné. Dokonce i lidé z radikální levice, kteří nás zpočátku plně podporovali, změnilli po Stockholmu a po tom, co se stalo se Schleyerem, názor. Tito lidé pak založili Stranu ze-

ných, která se stala součástí hlavního proudu německé politiky.

Když se vrátíme k vašim východiskům a motivům — jihoafrická novinářka Jillian Beckerová ve své knize *Hitlerovy děti z roku 1977* tvrdí, že aktivity RAF jsou ve skutečnosti dědictvím nacistického režimu v Německu. Mohli byste tuto interpretaci komentovat?

Karl-Heinz: Podíváte-li se na různé formy ozbrojeného boje na Západě, zjistíte, že nejvíc docházelo k násilnostem v zemích s nacistickou nebo fašistickou minulostí, tedy v Itálii, Německu a Japonsku. Myslím si ale, že by bylo velmi zavádějící interpretovat to jako nějaké nacistické dědictví. Pokud existuje jednoznačné vysvětlení, tak věřím, že naše reakce byla tak násilná právě kvůli zkušenosti, kterou naše země prošla. Jinými slovy, že naše násilí nebylo plodem přítomnosti nacismu v německé společnosti, ale spíš reakcí na ni. Rozhodně jsme nebyli Hitlerovy děti. Případně mi, že Beckerová ten argument používá jenom proto, aby nás marginalizovala v kontextu různých levicových hnutí. Zastává zřejmě názor, že existuje jen jeden přípustný a legitimní způsob levicového myšlení; všechno ostatní je ve skutečnosti fašismus, který nelze integrovat do společnosti, a proto musí být zničen. A v tomto ohledu není nic snazšího než označovat nás jako Hitlerovy děti. To je bohužel na levicí běžný jev: spousta dogmatismu a sektářství.

Nechejme teď politiku stranou. Jak jste se viděli vy sami? Zdá se mi, že v tom muselo být i hodně romantiky. Zřejmě jste své předchůdce v RAF vnímali jako hrdiny a sami jste se toužili hrdiny stát...

Karl-Heinz: Nemyslím, že bychom chtěli být hrdiny. Jak to vnímám dnes, jsem hrdý — svým způsobem —, že jsem se zapojil do ozbrojeného boje sedmdesátých let. Myslím si, že to bylo správné rozhodnutí, prospěšné pro mé morální a politické zdraví. Byla zde silná potřeba politické změny a já věřím, že ta potřeba byla legitimní. A přitom všechny dosavadní cesty ke změně selhaly. „Reálný socialismus“ nefungoval, komunistické strany ztratily kredit a zdálo se nesmyslné chodit k dělníkům s letáky a provádět mezi nimi nějakou agitaci. Bylo potřeba najít novou cestu. Já jsem byl jeden z těch, kteří tu novou cestu hledali. Pod toto rozhodnutí se tedy podepisuji. Ale později, v praxi, jsme napáchali mnoho zlého.

Kdy jste si uvědomil, že pácháte zlo?

Karl-Heinz: Možná v roce 1977, kdy moji soudruzi zemřeli ve Stammheimském vězení a kdy došlo k únosu letadla

Landshut. To byla z morálního i politického hlediska naprosto pitomá operace; já jsem to věděl, ale přesto jsem se zapojil, byl jsem vlastně jeden z těch, které se únosci snažili osvobodit. I předtím jsem měl samozřejmě pochybnosti, věděl jsem, že děláme chyby, ale věřil jsem, že celkový kurs je správný. Potom mi došlo, že těch chyb je možná až příliš mnoho, a správným kursem jsem si najednou vůbec nebyl jistý. Problém je v tom, že od jistého bodu už neexistuje cesta zpátky. Musíte jít pořád dál a věřit, že se věci změní, třeba za deset nebo za dvacet let, ale změní se. To se ovšem nikdy nestalo. V osmdesátých letech jsem si uvědomil, že RAF má stále schopnost pokračovat, přebudovávat se a přeskupovat, v každé generaci povstanou noví bojovníci, vždy jich ale bude jen hrstka, jen malé izolované skupinky bez jakéhokoli skutečného vlivu. Takto bychom mohli pokračovat dalších padesát let, ale k ničemu by to nevedlo. Proto se koncem osmdesátých let hodně lidí snažilo od městské guerilly odpoutat. Potom samozřejmě v roce 1989 padl sovětský blok, což obrovsky otřáslou celou levicí. To bylo zvláštní — protože na levicí bylo vlastně jen velmi málo lidí, kteří by se k sovětskému systému hlásili. Celkově ale převládal pocit, že levicové myšlení a levicová identita jsou mrtvé a že změna, o které jsme snili, je neuskutečnitelná. Skutečně, kapitalismus se šířil po celém světě. V levicových kruzích vládla deprese a to ovlivnilo i moje myšlení. Naše vize pohasínala.

Možná bylo takové vyznění do ztracena jen logické. Neměli jste žádné konkrétní cíle a vaše operace nebyly zvláště dobře připravené. I Lenin by takovou strategii zavrhl jako čirý anarchismus. Podle jeho názoru bylo důležité především vybudovat silnou disciplinovanou organizaci a čekat na správný okamžik...

Karl-Heinz: My jsme si ale v roce 1970 mysleli, že ten správný okamžik nastal. Mýlili jsme se, jenže pokud si myslíte, že nastal správný okamžik, tak musíte jednat. Nikdo neví předem, jak to dopadne. Jsem rád, že jsme to zkusili.

Ale Lenin dokázal také couvnout. V roce 1905 si myslel, že správný okamžik nastal, a jednal. Potom mu ale došlo, že ještě nenastal, a tak se vrátil do Švýcarska a vyčkával dalších dvanáct let...

Karl-Heinz: Zjevně jsme byli radikálnější než Lenin...

Gabriele: Nesmíte ale zapomínat na roli předchůdců. Lenin měl předchůdce a my jsme možná taky byli nějací předchůdci. Nemůžete vyloučit, že revoluce jednoho dne přijde. Je to vlastně logické — když se podíváte na dnešní

svět, je zřejmé, že kapitalismus nemůže fungovat věčně. Věřím, že budoucí revoluce bude inteligentnější než ta, o kterou jsme usilovali my. Lidé budou těžít z naší zkušenosti a také ze zkušenosti sovětského socialismu. Tak dokážeme vytvořit dokonalejší vizi. Musíte si ověřovat, co funguje a co ne, ale cíle, tedy svoboda a emancipace, zůstávají pořád stejné. Možná nejsou lidi na tak velkou změnu dosud připraveni, ale třeba jsou na tom lépe, než jsme byli my.

Karl-Heinz: Gabriele je optimistka.

Opravdu si myslíte, že se lidé mohou poučit?

Gabriele: Samozřejmě že se mohou poučit.

Karl-Heinz: Nejsem si tím moc jistý; spíš se mi zdá, že své chyby opakují znovu a znovu.

Gabriele, můžete mi říct něco o svém vlastním osudu? Zmínili jste se o únosu Petera Lorenze. Co se stalo potom?

Gabriele: Jak už jsem řekla, ta operace byla úspěšná. Ale asi o půl roku později nás všechny chytili a dostala jsem se do vězení. Nebyla to nechvalně známá věznice Stammheim ve Stuttgartu, kde drželi většinu členů RAF, ale ženská věznice v Západním Berlíně, kde podmínky nebyly tak kruté. Po půl roce, v červnu 1976, se nám podařilo uprchnout. Byly jsme čtyři, tři členky Hnutí 2. června a jedna žena z RAF. Další dva roky jsem žila v ilegality v Německu a dalších západoevropských zemích. Spolu se členy hnutí, kteří byli dosud na svobodě, jsme opět prováděli různé ozbrojené akce. V roce 1978 jsme pronikli do berlínské věznice Moabit a osvobodili další vězeňkyni. Společně jsme se rozhodli, že se dostaneme do Palestiny; chtěli jsme se tam na čas ukrýt a projít nějakým vojenským výcvikem. Cestou, konkrétně v Bulharsku, nás ale chytili. Pokusili jsme se požádat o politický azyl, ale Bulhaři se s námi vůbec nebavili a hned nás předali německé policii. Vzpomínám si, že když jsme vstupovali do letadla, velitel policejní jednotky zodpovědné za transport, jmenoval se Günther Scheicher, nás přivítal starým nacistickým pozdravem „Heims ins Reich!“ — „Zpátky do Říše!“

Šla jste tedy znovu do vězení?

Gabriele: Na patnáct let, na den přesně.

Ale vy, Karl-Heinzi, jste dostal doživotní trest.

Karl-Heinz: Ve skutečnosti dvojnásobný doživotní trest. Nakonec jsem ale ve vězení strávil něco málo přes dvacet let.

Jak se stalo, že vás propustili?

Karl-Heinz: Tady je třeba říct, že doživotní trest není v Německu nikdy definitivní. Po patnácti letech je případ vždy znovu přezkoumán, a pokud vězeň nepředstavuje pro společnost vážné nebezpečí, může být propuštěn. Nemyslím si, že by nás byli pustili v osmdesátých letech, ale po roce 1989 se situace opravdu změnila. Zaznívaly hlasy, především z kruhů bývalých levicových aktivistů ve Straně zelených, že je ten problém potřeba konečně vyřešit, jinak se bude táhnout donekonečna.

Německá vláda prý prohlásila, že pokud RAF ukončí činnost, všichni vězni budou propuštěni.

Karl-Heinz: To se opravdu stalo a my jsme ve skutečnosti vydali prohlášení také, tedy já jsem je vydal za celou skupinu. Zhruba jsem tam řekl, že se doba změnila a že je třeba hledat nové cesty, protože násilí už není ospravedlnitelné. Že jsme nadále levicoví aktivisté a vždy budeme usilovat o socialismus, ale pokud budeme propuštěni, nikdo z nás se už nezapojí do ozbrojeného boje. Nikdy jsem neřekl nic jiného.

Gabriele: Trochu na nás tlačili, abychom se zřekli svých principů. To jsme ale nikdy neudělali. Kdybychom na to přistoupili, mohli jsme se dostat na svobodu mnohem dřív — jako někteří naši bývalí soudruzi, kteří se rozhodli kát. To ale nebyla cesta pro nás.

Jak probíhal váš život ve vězení?

Karl-Heinz: Bylo to těžké. Víc než sedmáct let jsem strávil na jednotce se zvláštní ostrahou. Celkem dva a půl roku jsem byl na samotce. Po několika protestních hladovkách mě potom dali na společnou celu se dvěma dalšími soudruhy a jednou nakrátko se čtyřmi. Když jsem byl na samotce, vládlo kolem naprosté ticho, zvenčí nedoléhaly žádné zvuky, neměl jsem možnost s nikým mluvit. Cela byla úplně bílá, se strašně silným světlem. Jednou měsíčně jsem měl návštěvy, ale mohl jsem s nimi mluvit jen přes neprůstředné sklo a stráž zaznamenávala všechna naše slova. Existoval seznam témat, která jsme nesměli zmiňovat. Pokud byla pravidla porušena, strážce návštěvu násilně ukončili. Jednou šéf ostrahy ve věznici otevřeně připustil, že účelem těchto podmínek je jednoduše brainwashing. Vlastně po mně chtěli, abych návštěvám říkal pořád dokola, že všechno bylo špatně, všechno bylo špatně a nic jiného. Jednou jsem si uvědomil, že zapomínám slova. Trvalo mi celý den, než jsem napsal šestiřádkový dopis, a potom jsem viděl, že je text plný chyb. Tehdy mi došlo, že musím něco udělat. Naštěstí jsme měli dobré právníky, jejichž prostřednictvím jsme spolu s dal-

šími členy RAF mohli komunikovat, přestože jsme byli v různých věznicích po celé zemi. Začali jsme na protest proti těm podmínkám organizovat hladovky. V celkovém součtu jsem držel hladovku jeden rok a osm měsíců.

Gabriele: Pokud jde o mě, jeden západoberlínský soudce doslova prohlásil, že jednotka se zvláštní ostrahou ve věznici Moabit, kde mě drželi, musí fungovat jako „pračka“. Naši právníci šířili informace o našem životě ve vězení a díky tomu jsme se dočkali určité podpory ze strany veřejnosti i od našich rodičů. A s požadavky jsme předstupovali společně. Díky tomu se naše situace postupně zlepšovala.

Karl-Heinz: Ale ty hladovky byly pro nás důležité hlavně proto, že v takové situaci je zásadní vůbec něco dělat. Protestní hladovka není nic snadného. Zpočátku jsem měl doopravdy strach. Moje první hladovka trvala třicet dní a vůbec jsem nevěděl, jak dlouho vydržím. Ale změna byla okamžitě patrná. Předtím jsem byl jen objekt s nulovým prostorem pro vlastní rozhodnutí, zatímco nyní se ze mě stal aktivní subjekt. Také chování strážců se změnilo. Najednou měli strach, nevěděli, co mají dělat. Zase jsem bojoval a to je vždycky dobré. Bez hladovek bych byl teď buď mrtvý, anebo dočista zlomený.

Gabriele: Což bylo mimochodem účelem těch podmínek.

Doufali jste v budoucnost? Věřili jste, že byste jednoho dne mohli být propuštěni?

Karl-Heinz: Jakási malá naděje možná existovala, když jsem si odseděl patnáct let. Předtím jsem si byl jistý, že pokud mě moji soudruzi neosvobodí, zůstanu ve vězení do smrti.

Přesto když jste vyšel z vězení, stal jste se brzy velmi aktivním člověkem. Měl jste před propuštěním nějaké plány?

Karl-Heinz: K tomu všemu došlo až později. Ve vězení jsem si žádné plány nedělal. Když jsem vyšel ven, ještě dlouho jsem cítil, jak mě podmínky ve vězení poznamenaly. Ale měl jsem štěstí; díky kamarádům jsem získal místo v jednom institutu společenských věd, kde jsem prováděl rešerše na téma hnutí odporu v Německu na počátku šedesátých let. Díky tomu jsem mohl postupovat krok za krokem.

Jak jste se dostal k filmu?

Karl-Heinz: V tomto ohledu jsem se opravdu do jisté míry začal připravovat už ve vězení. Neměli jsme tam žádnou

televizi, ale vzpomínám si, že jsem si v hlavě promítal různé obrazy. Později jsem se také dostal k nějakým knihám o filmové teorii a hlavně k časopisu *Frauen und Film*, který v článkách při interpretaci filmů kombinoval marxistickou teorii s různými přístupy z oblasti psychologie. Také jsem hodně četl politickou teorii, především Marxe. Postupně jsem si uvědomil, že Marx je sice velmi dobrý základ pro politické myšlení, ale sám o sobě nestačí. Je důležité k němu připojit i jiná hlediska, hlavně z oblasti psychologie, kulturologie a etnologie, aby bylo možné předmět zkoumat z co největšího množství úhlů. To je možná náš hlavní úkol v této době.

Je toto důvodem, proč jste založil nakladatelství Laika Verlag? Můžete říct něco o svých aktivitách v tomto ohledu?

Karl-Heinz: Nakladatelství Laika jsem založil spolu s kolegou Willim Baerem, který má úplně jinou politickou minulost než já. Pojmenovali jsme je podle prvního živého tvora, který se dostal na oběžnou dráhu. Únik z predeterminované situace, po němž ale nenásledoval příchod do nového světa. S komunismem je to možná podobné. Proběhla celá řada pokusů, ale nový svět dosud nevznikl. Nakonec je to ale nevyhnutelné. Starý svět zanikne spolu s kapitalismem. V nakladatelství publikujeme levicovou teorii, filozofii, debaty a úvahy o dějinách od poloviny šedesátých let. Ve zvláštní edici nazvané *Knihovna odporu* vydáváme vedle toho dokumentární knihy o revolučních bojích od šedesátých let dodnes. Je to to nejsmyslnější, čeho jsem v této chvíli schopen.

Gabriele, můžete prosím i vy stručně popsat, čím se dnes zabýváte? Jak se z bývalé guerillové bojovnice stala dětská terapeutka?

Gabriele: Když mě v roce 1992 propustili z vězení, musela jsem se rozhodnout, jak se budu žít a co dá mému životu nový význam. V sedmdesátých letech jsem na univerzitě studovala sociologii a politologii, ale z politických důvodů jsem studia nikdy nedokončila. Neměla jsem tedy žádnou profesi. Jako studentka jsem pracovala s dětmi z proletářských rodin a moc se mi to líbilo. Proto jsem se pokusila najít si práci v této oblasti. Moje první zaměstnání ale spočívalo v tom, že jsem pečovala o staré lidi. I to se mi líbilo, protože staří lidé potřebovali pomoc a moje práce měla smysl. O rok později jsem díky jednomu kamarádovi dostala práci v dětském domově v Sankt Pauli. Pracovala jsem tam pět let a přitom jsem studovala. Závěrečné zkoušky jsem složila v oboru psychoterapie dětí a mládeže a o dva roky později jsem

promovala i ve společenských vědách. Dnes pracuji s rodinami, dětmi a mladými lidmi.

Na závěr si dovolím jednu osobní otázku.

Kdy jste se poprvé setkali? Znali jste se v dobách ozbrojeného boje, nebo jste se poznali později ve vězení? Jak se stalo, že dnes žijete spolu?

Karl-Heinz: Při jedné hladovce nám ve vězení povolili přístup k telefonu. Mluvili jsme spolu, a tak jsme se nějakou dobu znali aspoň podle hlasu. Ella vyšla z vězení

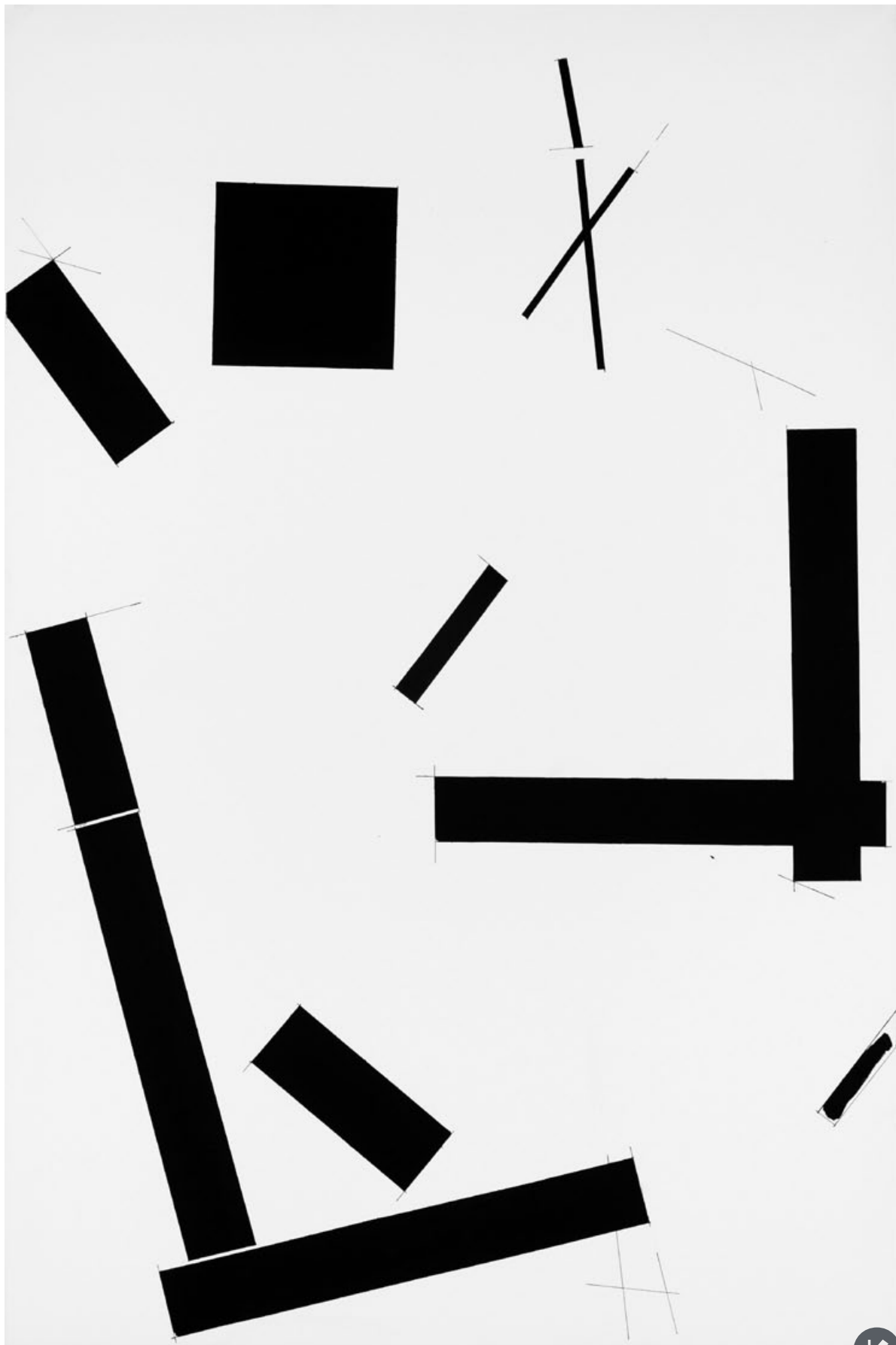
roku 1992, já o tři roky později. Spolu se dvěma dalšími soudruhy, kteří byli ve věznici v Celle a dostali se na svobodu ve stejném roce, jsme v Hamburku uspořádali „večírek na propuštěnou“. Na sedm hodin jsme si pronajali loď a pozvali jsme dalších dvě stě levicových přátel na vyhlídkovou plavbu po Labi. Tam jsme se konečně osobně setkali. Od té doby jsme pořád spolu a líbí se nám to.

Ptal se a z angličtiny přeložil Marek Sečkař.

Gabriele Rollniková (nar. 1950) je německá dětská psychoterapeutka. Od počátku sedmdesátých let byla nejprve sympatizantkou a posléze plnohodnotnou členkou anarchistické organizace Hnutí 2. června. V roce 1975 se přímo podílela na únosu západoberlínského politika Petera Lorenze. Nedlouho poté byla zatčena, ale brzy se jí podařilo z vězení uprchnout. Znovu se zapojila do podzemního hnutí a spolupracovala na dalších únosech. V roce 1978 byla opět zatčena a odsouzena k patnácti letům vězení. Od svého propuštění v roce 1992 žije v Hamburku a žije si jako dětská psychoterapeutka. V roce 2004 vydala spolu s novinářem Danielem Nubbem autobiografický knižní rozhovor *Keine Angst vor niemand* (Nikoho se nebát).

Karl-Heinz Dellwo (nar. 1952) je německý dokumentarista a nakladatel. V roce 1975 se coby člen levicové teroristické organizace Frakce Rudé armády (RAF) zúčastnil útoku na německé velvyslanectví ve Stockholmu a přímo se podílel na smrti dvou lidí. V roce 1977 byl odsouzen k doživotnímu trestu a z vězení vyšel až roku 1995, po více než dvaceti letech. V roce 2004 založil filmovou společnost bellaStoria, v níž dosud vydal dva filmy: *Neben der Spur* (Mimo trať), zachycující dojmy německých dětí při návštěvě koncentračního tábora Terezín; a *Du kannst* (Můžeš), zabývající se okolnostmi mučení zajatců v irácké věznici Abu Ghraib. Oba snímky byly kritikou vysoce oceněny. V roce 2007 vydal knihu *Das Projektil sind wir* (Jsme střela), v níž formou rozhovorů s různými lidmi pojednává o vzniku RAF a jiných militantních organizací v Německu na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. Roku 2009 založil nakladatelství Laika Verlag, v němž se věnuje především vydávání politické a historické literatury.

Květa Pacovská: Křižení, půdorysy, prostory, čísla (90. léta)

Boj nikdy nekončí

Portrét profesionálního revolucionáře **Waltera Famlera**

Marek Sečkař

Poprvé jsem ho potkal před sedmi lety na jakési mezinárodní konferenci. Nebylo možné si ho nevšimnout. Na plešaté hlavě měl naraženou vágně maoistickou vojenskou kšiltovku s rudou hvězdou; jeho blůza vypadala rovněž trochu jako uniforma a zdobily ji různé odznaky a vojenské řády, vesměs komunistického ražení. Choval se asertivně a bez přestání mluvil.

Mám rád podivné postavičky a nezávislé myslitele, ale tento člověk vypadal a choval se spíš jako nějaký maskot. Nicméně potom jsem se dověděl, že Walter Famler není žádná postavička, nýbrž člověk s řadou funkcí a v úctyhodném postavení. Postupně jsme se spřátelili. Imponovala mi jeho odvaha a přímočarost, ale také byl pro mě hádankou, kterou jsem nedokázal rozluštit. Dovídal jsem se o něm víc a víc, ale jednotlivé střípky k sobě příliš nepasovaly a nedávaly velký smysl.

Na první pohled jsou zde samozřejmě ty komunistické odznaky, ale jinak působí Walter Famler v mnoha ohledech jako kvintesence středostavovského způsobu života. Vlastní prostorný byt v centru Vídně a k tomu venkovskou rezidenci ve Slovinsku. Má také několik motorových vozidel: je vlastně sběratelem aut. Tím ale jeho sběratelská posedlost nekončí: je majitelem velké

knihovny plné vzácných tisků, neméně rozsáhlé sbírky gramofonových desek a také spousty hudebních nástrojů. Stěny v obou jeho rezidencích zaplňuje kvalitní umění.

I pokud jde o kariéru a styky, je člověkem pohybujícím se většinou mezi elitami. Je ředitelem prestižního vídeňského kulturního centra Alte Schmieede a šéfredaktorem literárního časopisu *Wespennest*. Dlouhá léta byl aktivním členem rakouské Sociálně-demokratické strany. Když jde ve Vídni po ulici, zdraví se se spoustou lidí, včetně politiků z nejvyšších pater státní správy.

Nemá ale politiky rád. S rakouským spolkovým kancléřem má sice shodné iniciály a rád si s ním potřese rukou, ale jinak o něm hovoří jako o zrádci, který ideály sociální rovnosti zaprodal kapitalistům. Tvrdí, že soukromé vlastnictví je zlo a akumulace soukromého vlastnictví je zlo ze všech největší. Je zapřísáhlý ateista, ale po kratší debatě vyjde najevo, že Karel Marx je pro něj něco jako Bůh. Rakousko je podle něj země, která se nikdy nezbavila dědictví nacismu, nacisty a děti nacistů vidí všude kolem sebe, tak dalece, až to působí trochu jako paranoia. Ani jeho rodinné zázemí není ostatně zcela prosto nacistické poskvrny, a tak svým hněvem a radikalitou dost možná řeší i konflikty, které si nese přímo v srdci.

V jednu chvíli mě napadlo, že právě on by mohl být klíčem k pochopení psychiky západoevropských levicových aktivistů sedmdesátých a osmdesátých let. Byly zde ovšem jisté překážky. Walter je sice hovorný, ale mé občasné žádosti o biografický rozhovor dlouho přecházel mlčením nebo je přímo odmítal. Letos na jaře však na-

jednou souhlasil — a nebylo to jen proto, že jsme v sobě měli pár sklenic vína a kolem vládla uvolněná atmosféra. Walterův život se totiž zničehonic — i pro něj poněkud nečekaně — přehoupnul do bilančního období a zřejmě měl potřebu se trochu vymluvit. O pár týdnů později jsem se tedy za ním vypravil, abych ho vyzpovídal a pokusil se jednotlivé útržky jeho života a názorů pospojovat do soudržného celku.

• • •

Nestačilo ovšem zajet do Vídně, musel jsem mnohem dál, až do vesničky Šalovci nacházející se v málo navštěvované končině na východě Slovinska nedaleko maďarské hranice. Tam Walter před několika lety zakoupil rozpadající se statek, který teď pomalu přebudovává ve své venkovské sídlo. Je to docela impozantní komplex budov, který ale současně působí vkusně a příjemně; a na první pohled je jasné, že to všechno muselo stát spoustu peněz.

K prvnímu rozhovoru usedáme v kuchyni, u velkého jídelního stolu. Před sebou máme nakrájený špek a lahve šnapsu. Působí to velmi rurálně, starosvětsky a také hodně rakousky. Je to případné, neboť budeme mluvit o Walterově dětství a mládí.

Přestože dnes Walter vypadá jako téměř typický městský člověk, jeho dětství bylo velmi venkovské. Narodil se roku 1958 v městečku Bad Hall na úpatí Alp v Horních Rakousích. Jeho otec byl elektrikář, zaměstnaný u regionální distribuční společnosti OKA. Důležitou roli, kladnou i zápornou, však ve Walterově životě sehrál jeho dědeček. Rovněž elektrikář, rovněž venkovan, ale mimoto i člověk politicky činný. Do rakouské obdoby NSDAP vstoupil už roku 1930 a politiky nezanechal ani po roce 1934, kdy byla strana po nezdařeném puči zakázána. Čtyři roky působil v ilegality, a když byla po Anšlusu v roce 1938 strana obnovena a sloučila se se svým německým protějškem, těšil se ve svých kruzích statusu zasloužilého bojovníka. Snad proto jej Američané po osvobození Rakouska zajali a rok a půl jej drželi v internačním táboře pro nacistické prominenty. Podmínky tam nebyly nijak zvlášť těžké. Musel sice manuálně pracovat, ale rodina ho mohla bez omezení navštěvovat a materiálně podpořovat. Navíc byl v neomezeném kontaktu se skutečnými nacistickými pohlaváry. Tak se stalo, že když byl po čase propuštěn, mohl využít služeb neformální sítě vzájemné pomoci, kterou tito lidé začali po válce postupně budovat. Znovu získal místo u OKA a stal se správcem jedné venkovské transformační stanice. Byla to spíše formální práce, jež ho hmotně zajišťovala a poskytovala mu spous-

tu volného času, který trávil především vysedáváním po hospodách a vzpomínáním na staré časy.

Nacistů byla v Rakousku v poválečných letech spousta. Na nejvyšší úrovni se sice země od své nedávné minulosti distancovala, ale v rovině samotné společnosti k žádnému radikálnímu rozchodu nedošlo. Problém se vyřešil tím, že se o něm nemluvalo, a pokud už se řeč stočila na nebezpečná témata, zastávala většina hornorakouských venkovanů názor, že „za Hitlera nebylo všechno úplně špatné“, po čemž obvykle následovala ostrá kritika stávajících poměrů. V tomto prostředí prožil Walter Famler své dětství. Prázdniny často trávil právě u svých prarodičů, kteří se do politických debat příliš nepouštěli, ale jejich stanovisko bylo jasné. Dědeček měl na půdě spoustu nacistické literatury včetně obrázkových časopisů pro mládež a svému vnukovi v přístupu k nim nijak nebránil. Občas měl podivné poznámky. Například si svého vnuka dlouze prohlížel a potom s uspokojením prohlásil, že vypadá velmi německy. Walter tomu příliš nerozuměl a dědeček to dál nerozváděl. Měl rád uniformy, především ty vojenské, a Walter po něm tuto vášeň zdědil. Dnes vlastní velkou sbírku vojenských čepic, ne ovšem nacistických, nýbrž především sovětských, ale také britských a amerických, a rád si je občas nasazuje. Také chtěl být v dětství vojákem, nejlépe pilotem, a dědeček mu to schvaloval.

• • •

V přerodu dítěte vyrůstajícího v konzervativním prostředí postnacistického hornorakouského venkova v radikálního levicového aktivistu zřejmě sehrála roli Walterova přirozená potřeba vymykát se normálu a jít proti proudu. Politické postoje svého okolí odmítl už na prahu puberty a začal se vůči nim ostře vymezovat. Jak se ale názorově dostal až na krajní levice, není úplně jasné.

On sám má značný sklon k nadsázce, a co tvrdí, nelze brát vždy úplně vážně. S rezervou je proto třeba přijmout jeho vyprávění o tom, jak se poprvé setkal s Leninovými spisy. Říká, že jako teenager byl členem oddílu vodního póla a ze silně chlorované vody v bazénu mu brzy začaly slézat vlasy. Coby fanoušek Beatles a dalších rockových skupin z toho byl přirozeně nešťastný, protože máloco pro něj znamenalo víc než pořádné háro. Otec, který měl zřejmě širší obzory než dědeček, ho utěšoval: „Nic si z toho nedělej, Lenin byl taky plešatý, a vidíš, co dokázal.“ Walter do té doby o Leninovi mnoho nevěděl, ale přečetl si o něm v encyklopedii a nakonec se dostal až k jeho politickým spisům. Lenin se stal každopádně jeho vzorem. Začal být politicky činný, nejprve

jako gymnaziální student, kdy se stal členem mládežnické organizace rakouské sociálně-demokratické strany a dostal se do kontaktu s odborovým hnutím. I zde však pociťoval jisté odcizení. Například na jedné stranické konferenci přerušil jeho projev odborářský boss z lineckých oceláren a přímo mu řekl, že lidi jako on u nich ve fabrice většinou skončí ve vysoké peci. To mu

musel být docela šok: v hněvu se rozešel s konzervativními rolníky a teď ho kolegové dělníci chtějí hodit do vysoké pece. Pocit odcizení a nepatřičnosti v něm dále vzrůstal.

Vlastně celý jeho život lze vyložit jako sled událostí, které ho odcizovaly od ostatních lidí. Nejprve ho studium na gymnáziu izolovalo od venkovského prostředí, v němž vyrůstal. Následně se svými levicovými názory vymezil vůči konzervativní střední třídě. Mezi odboráři a v prostředí sociální demokracie byl zase až příliš radikální a neustále útočil na kompromisní postoj, který strana v politickém spektru tradičně zaujímal. A nespůj se cítil i mezi levicovými intelektuály, o kterých tvrdí, že představy o společenské změně jsou pro ně jen teoretickou hrou a formou budování mediálního obrazu. Sám sebe jednou označil za „osamělého jezdce“; trochu se ušklíbl nad tím, jak hollywoodsky tento obraz vyznívá, ale je jasné, že přirovnání sedí. Považuje se za profesionálního revolucionáře, ale pravda je spíš taková, že je profesionální potížišťa. Rád lidi provokuje a útočí na jejich slabá místa.

• • •

Po ukončení gymnázia měl však Walter příležitost zahájit slibnou politickou kariéru. Strana mu dala najevo, že je sice tak trochu podivín, ale současně vykazuje i jisté schopnosti, a tak pokud chce, může po vojně nastoupit na stranické učiliště, což mu otevře cestu k politickým funkcím, nakonec třeba až do parlamentu. Takto vyšlapanou cestičku však musel z principu odmítnout. Místo toho se přestěhoval do Vídně, kde začal studovat klasické jazyky s představou, že se nakonec vrátí do rodného kraje jako učitel a bude se věnovat politické práci zdola. Studiím ale mnoho nedal, a bylo mu to jasné, už když poprvé vstoupil do areálu studentské kolejě, která se mu měla stát na několik příštích let domovem. Psala se sedmdesátá léta a hladina politického života

• Nesvůj se cítil i mezi levicovými intelektuály, o kterých tvrdí, že představy o společenské změně jsou pro ně jen teoretickou hrou a formou budování mediálního obrazu. •

v západní Evropě byla dosud velmi rozvlákněná. Rozlehlá dorozpána byla plná agitujících lidí, kteří kolemjdoucí zasypávali letáky a plamennými projevy: trockisté, maoisté, komunisté, sociální demokraté. Walter se okamžitě zapojil. Kolej sice patřila sociálně-demokratické straně, ale studenti se tam těšili značné nezávislosti. Volili si vlastní samosprávu a sami rozhodovali o všech podstat-

ných věcech. Přestože se jednalo především o praktické záležitosti spojené s chodem objektu, rozhodovací proces byl zatížen značným politickým nábojem. Walter se stal nejprve mluvčím jednoho podlaží, přičemž prokázal značnou politickou inteligenci. Už při prvním pohledu na budovu mu bylo jasné, že se musí ubytovat v co nejvyšším patře. Stavba totiž měla tvar pyramidy, horní patra byla menší než ta spodní, což znamenalo méně ubytovaných studentů, a tudíž i snazší cestu k moci. Později spolu s několika kolegy zosnoval puč proti stávajícímu vedení kolejí a ovládl celou budovu. Pučisté prosadili několik opatření, která chod budovy podstatně zefektivnili, většinu času ale věnovali politické agitaci. Právě v té době Walter sám sebe definoval jako profesionálního revolucionáře, nebo se spíše rozhodl, že se jím chce stát. Skupina byla velmi aktivní. Pořádala přednášky, literární čtení a debaty, promítání filmů, a vydávala dokonce i vlastní noviny. Ne všem studentům ale jejich asertivní politika vyhovovala: mnozí se chtěli soustředit čistě na studium, veřejným prostorám se vyhýbali a aktivity revolučně laděné správy ignorovali. Walter si tak znovu potvrdil jednu podstatnou věc: že totiž revolucionář dokáže snadno identifikovat svého nepřítele, ale práce s lidskou masou, jejímž jménem údajně hovoří, je mnohem obtížnější. Toto zjištění, nesčetněkrát potvrzené dějinami, zkrušilo již nejednoho politického aktivistu.

Také s jeho studiem to šlo z kopce. Kariéra učitele latiny se s modelem profesionálního revolucionáře příliš neslučovala, navíc politická práce brala Walterovi skoro všechny čas. Asi rok zkoušel studovat práva, ale potom studií úplně zanechal, na základě přesvědčení — jak dnes říká —, že „nejlepší právník je tvoje pistole“. Mimochodem, pistole byly tou dobou mezi mladými radikály v západní Evropě docela v módě a bylo dost možná otázkou náhody, kudy se bude Walterova kariéra dále ubírat.

Do života začínajícího revolucionáře však vstoupily city — další problém, s nímž se aktivisté Walterova raže-

ní občas potýkají. Tito lidé totiž svět vnímají především prizmatem ideologie a zjištění, že existují věci, které se tomuto schématu vymykají, na ně mívá drtivý dopad. Walter se zamiloval do jedné turecké studentky, dívky z vážené kemalistické rodiny, a šlo to tak daleko, že nakonec hodil politickou práci za hlavu a vypravil se za ní do Istanbulu s představou, že v Turecku zůstane nadobro. Tato vyhlídka byla značně lákavá. Stal by se členem zámožné rodiny s dobrými kontakty a život by patrně prožil v přepychu. Ale také by tím zradil sám sebe. Ani v Istanbulu Walter nepřekročil svůj stín. Svým hostitelům dával najevo, co si o jejich životě myslí, a hovořil o potřebě světové proletářské revoluce. Není divu, že se brzy musel přestěhovat do levného penzionu a také jeho dívka se s ním přestala stýkat: co jí zřejmě imponovalo za studentského života ve Vídni, působilo v konzervativním Istanbulu docela jiným dojmem.

Walter byl přirozeně zoufalý. Když mu došlo, jak se věci mají, vydal se znovu na cesty. Pustil se dál do nitra Asie; pokusil se vstoupit do súfistického kláštera, a když byl odmítnut, na několik měsíců skončil v táboře kurdských povstalců na samém východě Turecka. Tam si poprvé sáhl na kalašnikov a potěžkal v ruce granát. Měl romantický sen o tom, že položí život v boji za svobodu utlačovaných Kurdů, když ale na vlastní oči spatřil první mrtvá těla, zalekl se. A také vystřízlivěl. Zakázal si další truchlení nad ztracenou láskou a vrátil se do Vídně. Svého boje však nezanechal, pouze vyměnil zbraně.

• • •

Zeptal jsem se Waltera, za co vlastně bojuje. Šli jsme zrovna polní cestou podél řeky nedaleko Šalovců. „Za socialismus,“ odpověděl stručně. Co to přesně znamená? Je to prostě: socialismus v jeho pojetí znamená univerzální přístup ke zdravotní péči, práci pro všechny, maximální přípustnou mzdu, radikálně omezené dědické právo, aby nedocházelo k akumulaci majetku. A tak dále. Zní to opravdu docela prostě, jsou to vlastně běžné principy sociálního státu. Proč tedy potom všechna ta radikalita, to vyzývání ke světové revoluci? Jednáním lze přece dosáhnout mnohem víc.

Walter říká, že je mužem radikální teorie, ale umírněné praxe. Politický radikál žije přinejmenším částečně v nereálném světě; jde za svou představou, ale ta ho do značné míry oslepuje, takže přestává vnímat svět kolem sebe. Praktické řešení je vždy dílem kompromisu, přesně v sociálně-demokratickém duchu. Současně je ale nezbytné zachovat si radikální myšlení. Radikál je totiž také člověk, který má odvahu vidět věci, jaké jsou, také

o nich hovořit a v nejlepším případě proti nim i bojovat. A správné míry kompromisu nemůžeme v praxi dosáhnout, pokud v teorii budeme ze svých radikálních cílů předem slevovat.

Jak pohlíží na všechny radikální pokusy o nápravu světa, které dosud skončily buď žalostným neúspěchem, nebo v horším případě strašlivým krveprolitím? Odmítá být jen diskutovat o tom, že by například na Říjnové revoluci bylo něco bytostně špatného. Tvrdí, že to byl dobrý pokus, který sice nevyšel, ale to nijak nesnižuje jeho hodnotu. Když argumentují gulagy a masovou perzekucí, je to, jako kdybych házel hrách na zeď. Lenin gulagy nezaložil a gulagy nejsou produktem revoluce. Potom uznává, že pár gulagů založil už i Lenin, ale omlouvá to nutností nějakým způsobem naložit s kontrarevolucionáři. A říká: „O revoluci si nedělám žádné iluze a v zásadě jsem proti násilí, protože vždy je lepší vyjednávání, ale někdy zkrátka nastane situace, kdy se začne střílet. A situace, která v Rusku panovala v roce 1917, byla plodem stávajícího systému, a ten systém byl zločinný a utlačovatelský jako každý kapitalistický systém založený na principu zisku a osobního obohacení, který se bezohledně zbavuje každého, koho nepotřebuje.“

Mlčím. Zastaví se a zpříma se na mě podívá: „Ty se mnou souhlasíš, protože z vlastní zkušenosti víš, že mám pravdu.“ Když vidí můj nechápatý pohled, jakoby mimochodem prohodí: „Snad si nemyslíš, že tenhle systém potřebuje někoho, jako jsi ty?“

Ale co je na tomto systému tak špatného? Nežijeme si snad nejlépe za celé dějiny lidstva? Vrtí hlavou. „Toto je systém, ve kterém můžeš být úspěšný, jen když vykořisťuješ druhé. Je pravda, že před lety se podařilo do značné míry dosáhnout onoho vytouženého kompromisu, ale to se pomalu vytrácí. Dnes nikdo nevěří na solidaritu a sociální stát. I takzvaní levicovní intelektuálové jsou spíš jen debatěři, kteří si nechtějí ušpinit ruce, aby to nepoškodilo jejich mediální obraz. Společenské rozdíly rostou, chudoba se šíří. Všude v Evropě sahá po moci populistická pravice a boháči si kupují celý politický systém. A pokud se proti tomu lidé nebouří, je to jen proto, že žijí čím dál víc odříznuti od reality. V galerii si prohlížejí obrazy skrz iPady a společenský život vedou na Facebooku.“

Zvláště Facebook nemá Walter zjevně v lásce; když o něm mluví, zrudne hněvem. Facebook naprosto zničil význam slova přítel. A také slova tvář. „Já mám svou tvář, a nepotřebuji na ni ještě knihu!“ štěká podrážděně. Potom se uklidní: „Nejsem proti pokroku a technickým inovacím, současně ale nedůvěřuji všem těm podivným přístrojům, které člověku v ničem nepomohou, naopak, snímají z něj odpovědnost a infantilizují ho. Lidi by se

neměli tolik hnát za novými vynálezy; měli by zpomalit a trochu víc přemýšlet. Pak by jim došlo, jak na tom jsou.“

• • •

Walter na tom ale není sám zas až tak zle, přinejmenším materiálně. Když sedíme v jeho pracovně, skvostně moderní budově, kterou si nechal přistavět k šalovskému statku, obklopeni starými knihami a gramofonovými deskami, uměním a hudebními nástroji, vypráví mi o své kariéře po návratu z tureckého dobrodružství. Do školy se už nevrátil. Brzy začal pracovat pro rakouský rozhlas a stal se šéfredaktorem studentských novin vydávaných Federálním svazem studentů. Se svazem se názorově rozešel a dva roky vydával noviny samostatně. Začátkem devadesátých let se stal šéfredaktorem literárního časopisu *Wespennest* a o deset let později navíc předsedou vídeňského kulturního centra Alte Schmiede. Krom toho byl stále činný v sociálně-demokratické straně a v odborovém hnutí. V zásadě tedy jeho kariéra nabrala umírněný směr a svými aktivitami se nijak nelišil od jiných vídeňských intelektuálů. Stal se vlastně součástí mainstreamu. Necítil se v něm ale dobře. Intelektuálové z kulturních a literárních kruhů ho štváli svou povýšeností a předstíraným levičáctvím; politici a odboráři zase svou zkorumpovaností a neschopností přiznat si problémy, jimž společnost podle jeho názoru čelí. Byl sám. Nebyl ani dělník, ani intelektuál, ani politik, ani odborář. Přitom chtěl být vším tímto dohromady. A současně chtěl všechny tyto lidi provokovat a do jisté míry jim připomínat, že ani s jejich společenským vymezením to není až tak jednoznačné. Prošel řadou konfliktů, ať už je sám vyvolal, anebo mu je osud postavil do cesty. A také se chtěl bavit. Založil dadaistické hnutí KOSMOS, jehož cílem je připomínat světu odkaz Jurije Gagarina a především „rozšířit Gagarinův úsměv na tváře žen celého světa“. Byl konfliktní a kontroverzní, ale lidé, alespoň ti, které znám, ho měli vždycky rádi. Rozhodně ho považovali za veselého a originálního člověka, nad jehož názory se vám sice občas tají dech, ale zato je s ním zaručeně legrace.

A legrace s ním vždy byla, to mohu potvrdit. V posledních letech však Walter Famler trochu posmutněl. Žádný z jeho životních zápasů se totiž nechýlí k vítězství. Re-

voluce se nedostavuje a jeho sny se ani neblíží naplnění. Kulturní centrum Alte Schmiede, které vede už deset let, čelí v poslední době značným potížím. Pojišťovna vlastníci dům, v němž kulturní centrum sídlí, hodlá nemovitost odprodat developerům, kteří v ní zřídí luxusní byty. Jednání nejsou dosud uzavřena, ale první kolo Walter prohrál a vyhlídky nejsou růžové. Problémy má (jako ostatně dnes každý kulturní časopis) i *Wespennest*, který musel z finančních důvodů značně omezit periodicitu. Nevyšel ani Walterův velký sen — přivést do Vídně k padesátému výročí Gagarinova letu do vesmíru jeho kosmickou loď Vostok 1. A přihodila se ještě jedna fatální věc: do života radikálního myslitele opět vstoupila vášeň.

• • •

V pracovně, kde sedíme, visí na stěně velký obraz. Krajinný výjev zachycující rozlehlou louku lemovanou úplně nahoře obzorem osazeným dvěma prostými dřevěnými stavbami. Scéna působí prázdně a bezútěšně. Divák se ale nemůže zbavit dojmu, že mu ten obraz cosi připomíná. A má pravdu. Jedná se o kopii *Christinina světa* od Andrewa Wyetha, ikonického díla amerického realismu. Jediný rozdíl spočívá v tom, že Christina, chromá dívka sedící na trávě v popředí, v této verzi chybí. Zůstává jen prázdná, k obzoru

se táhnoucí louka. Když mi to dojde, udiveně se na Waltera podívám a on přikývne a sarkasticky se uchechtne.

Před pár lety se totiž Walter beznadějně zabouchl do švýcarské kritičky a spisovatelky Christine Lötscherové. Přestože mu bylo už hodně přes padesát, zamiloval se tak dalece, že neváhal rozbít kvalitní vztah, v němž dlouhá léta žil. Říká, že úplně zešílel, a navíc ho doslova drtilo vědomí, že v jeho světě jsou věci, nad nimiž nemá kontrolu. Trochu to připomíná dávný příběh s krásnou Turkyní; ostatně sám Walter přiznává, že obě *femmes fatales* jeho života jsou si trochu podobné. Vzpomínám si, že když jsem se tu velkou novinu dověděl, mrzelo mě to, neboť jeho dosavadní přítelkyni jsem měl upřímně rád. Snad proto jsem se v jednom mailu odvážil mírně nemístného vtipu — citoval jsem ze slavného dopisu Pavla Kohouta Vladimíru Rážovi: „Tohle soudruh soudruhovi nedělá...“ Když jsme se později setkali, byl stále ještě překvapený vývojem událostí. Můj citát vůbec ne-

● Prošel řadou konfliktů, ať už je sám vyprovokoval, anebo mu je osud postavil do cesty. A také se chtěl bavit. Založil dadaistické hnutí KOSMOS, jehož cílem je připomínat světu odkaz Jurije Gagarina. ●

pochoopil jako vtip, naopak, vzal ho smrtelně vážně, ale ani ho nenapadlo se té výtce bránit. „Tohle opravdu soudruh soudruhovi nedělá,“ šeptal zdrceně. Nemohl si ale pomoci. Jako soudruh skutečně zklamal, ale jako lidská bytost získal v mých očích další podivuhodné kontury.

Nový vztah však dlouho nevydržel. Christine — profesionálka s vlastní úspěšnou kariérou — nedokázala snášet intenzitu Walterovy osobnosti a po dvou letech od něj odešla. Walter zůstal — dalo by se říct. Dál žije v Christinině světě bez Christiny a obraz visící na stěně jeho pracovny (koupil jej od vídeňské malířky Johanny Braunové) je toho přesným symbolem.

• • •

V šestapadesáti letech tak profesionální revolucionář Walter Famler zřejmě narazil na meze svých možností. Když se ho zeptám (tentokrát již ve Vídni — „v jedné z mála hospod v tomhle městě, kde zatím ještě nevríská odporná hudba!“), čeho svým snažením dosáhl, pokrčí rameny. Patrně ničeho: svět se dokonce vyvíjí přesně opačným směrem, než doufal. Možnost radikální změny k lepšímu mu dnes připadá téměř iluzorní, což ale — opět dodává — ani v nejmenším nesnižuje legitimitu snahy takovou změnu uskutečnit. Pokud lze něco považovat za úspěch, pak to, že vůbec přežil. Je ale unavený; cítí, že na něj doléhá stáří, a rád by předal štafetu někomu mladšímu. Následník se však těžko hledá, neboť svět se opravdu změnil, posunul se do míst, kde se Walter necítí příliš doma. Příští rok má v plánu opustit *Wespennest* a o něco později také *Alte Schmiede*, jen co se vyřeší problémy, kterým centrem v tuto chvíli čelí. Stáhne se do svého venkovského sídla v Šalovcích a bude se věnovat přemýšlení a psaní.

• • •

Je ale skoro nepředstavitelné, že by člověk tohoto ražení mohl jen tak odejít do ústraní. Možná se musí jen zotavit z prohraných zápasů posledních let, překonat melancholii a nabrat čerstvých sil. Jako uštvané zvíře, které se na chvíli schová v křoví, aby si vylázalo rány. Ale dlouho to nepotrvá, tím jsem si téměř jist.

Ostatně již dnes se objevují známky dalšího dějství Walterova životního příběhu. S prosbou o pomoc se na něj obrátila strana *Der Wandel* (Změna), skupina mladých lidí levicového smýšlení, kteří se svoji nespokojenost se současnou situací v Rakousku rozhodli ventilovat založením nového politického uskupení. Walter dlouho neváhal a pustil se do práce. Aktivně se účastnil kampaně

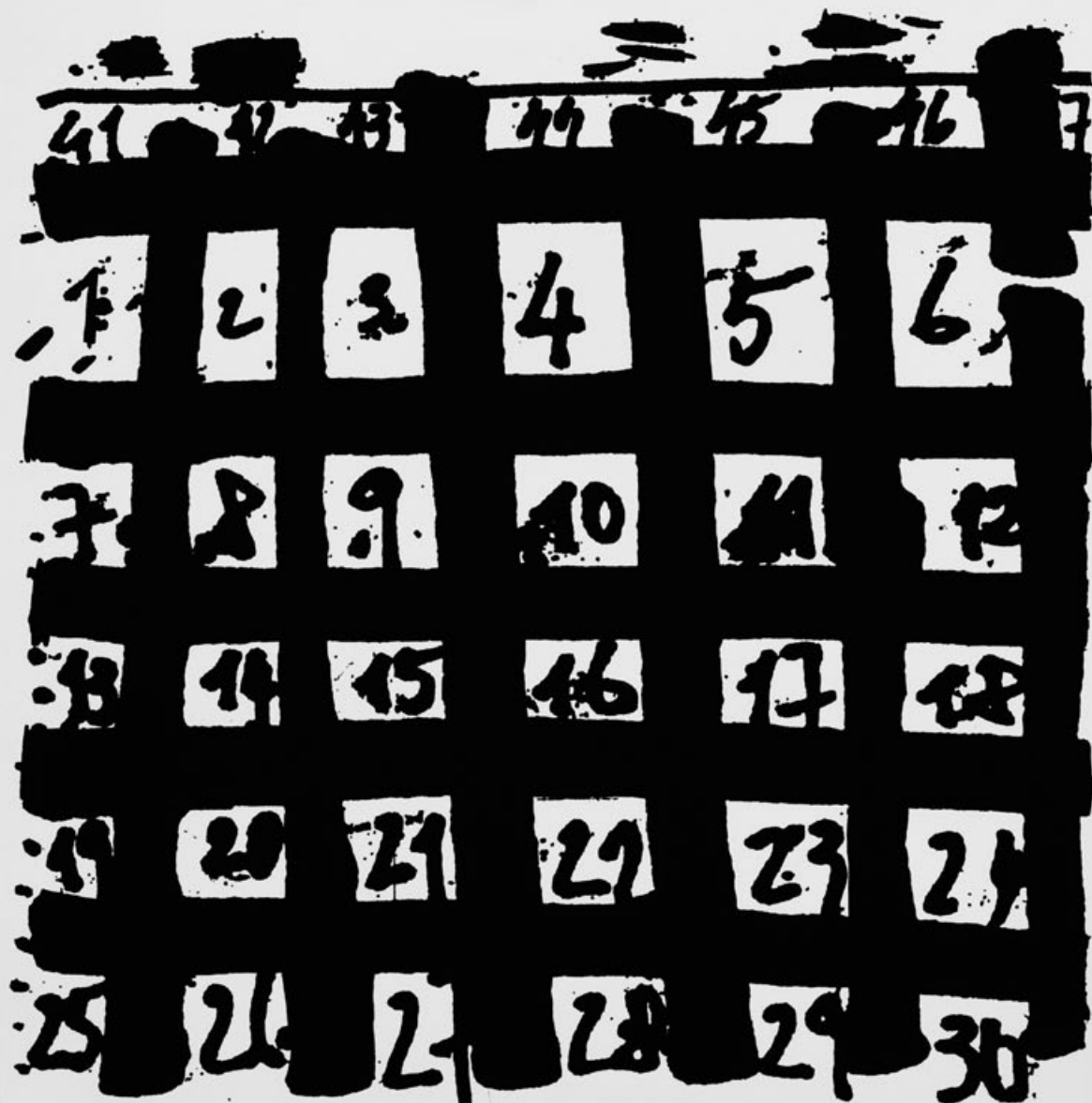

před parlamentními volbami, promýšlel strategii, řečnil na mítincích. „Jsou příliš měkkí, příliš kompromisní,“ říká, „ale je v nich přesně to, co postrádám u sociální demokracie. Mládí, revolučnost, upřímná touha po změně.“ Nevím, zda to byl on, kdo straně doporučil kampaň založenou na strohých modernistických plakátech s citáty z Bertolda Brechta. „Občané budou jednoho dne pykat nejen za slova a činy politiků, ale také za strašlivé mlčení většiny,“ píše se na jednom z nich. Ať si o takto vedené kampani myslíme cokoli, každý musí uznat, že je cosi sympatického na straně, která se na potenciální voliče odváží obracet s výhrůzkami.

V parlamentních volbách, které proběhly v Rakousku koncem září, získala strana *Der Wandel* celkem 3 051 hlasů. „Je to úspěch,“ říká Walter Famler. „Ne velký úspěch, ale dobrý začátek. Kdyby nebyli tak měkkí, možná by to dopadlo ještě lépe.“ Brechtovy výhrůžky na plakátech byly asi příliš vágní a neadresné. Hubený výsledek voleb ale dokládá jediné: když je člověk ambiciózní, pak cíle, které si stanoví, nejsou většinou na dosah ruky. „Nedělám si iluze,“ říká Famler, „plně lidská a spravedlivá společnost je patrně nedosažitelná, je to cosi jako sen. Ale pokud na ten sen rezignujeme, tak jsme jako lidstvo skončili. Můžeme udělat jediné: určit cíl — a potom jít a jít a jít...“

Autor je redaktor *Hosta*.

system No. 77

Květa Pacovská: Křížení, půdorys, prostory, čísla (90. léta)

Na tomto světě není nic nemožné...

Chabě utříděné poznámky k angažované literatuře šedesátých a sedmdesátých let ve skandinávském prostoru

Karolína Stehlíková

Skandinávskou literaturu druhé poloviny šedesátých a částečně sedmdesátých let dvacátého století charakterizuje postupně se zvyšující potřeba společenské angažovanosti. Spouštěčem aktivizace a pozdější intelektualizace kulturního prostoru byl jako ve všech západních demokraciích vstup USA do války ve Vietnamu.

Ve Spojených státech v té době dospěla generace, která odmítala pasivně plnit rozkazy, jak to zástupně vyjádřil muzikál *Hair* z roku 1968. Hnutí hippies bylo pacifistické, svobodomyšlné, vyznávající všeobjímající lásku a svůj vrchol zažilo roku 1969 na festivalu ve Woodstocku. Ve skandinávských zemích se revolta šedesátých let pojila také s odporem k politice růstu a sociálně demokratickému materialismu. Sítila ekologická a pacifistická hnutí, tématy se stal feminismus a sexuální revoluce. Vedle historických komunistických stran, které ve skandinávských zemích vznikly jako jinde v Evropě

kolem roku 1920, vznikají v sedmdesátých letech jejich radikální odnože orientované na stalinistický Sovětský svaz a maoistickou Čínu: v Norsku to byla v roce 1973 založená AKP (m-l) — Komunistická strana dělníků (marxisté-leninisté) —, v roce 1976 vznikla v Dánsku KAP — Komunistická dělnická strana — a o rok později byla založena švédská strana APK — Dělnická strana-Komunisté. Nutno říct, že všechny tyto strany měly minimální politický vliv, a pokud někdy pronikly do parlamentů jmenovaných zemí, tak v koaličním bloku s jinými levicovými stranami nebo rozpuštěné v nových integrujících stranách.

Podobně jako v jiných západních zemích probíhal ve Skandinávii vývoj politizace literatury opačným směrem než u nás. Zatímco v Československu začala být v návaznosti na politické tání v šedesátých letech stranickost umění a politizace kultury jako taková odmítána nebo ignorována, na západě tyto tlaky naopak postupně sílily. Došlo tak ke zvláštnímu paradoxu, kdy se po celoevropském příklonu k experimentálním modernistickým postupům, které bylo možné vysledovat jak v literatuře, tak například v novovlnné kinematografii, cesty nezanedbatelné části západních umělců a tvůrců za železnou oponou s ohledem na aktuální politické klima rozešly na opačnou stranu. Návrat schematizace, který poznamenal

českou literaturu po roce 1968, lze se skandinávským sociálním realismem — jak byl tento program nazýván — srovnávat jen těžko právě proto, jak odlišná byla realita, v níž autoři této literatury žili, a jak se lišili jejich zkušenosti.

Pro skandinávské autory, jakkoli se někteří nepokrytě hlásili k ideálům ozbrojené revoluce (již měli radikální komunistické strany skutečně v plánu), zůstala představa reálného socialismu navždy utopií, z níž v průběhu sedmdesátých let valná většina z nich vystřízlivěla. Toto vystřízlivění bylo často završeno napsáním bilančního románu, který angažovanou dobu hodnotil s odstupem, částečně v ironické nadsázce, v některých případech s nostalgií. Takovým typem románu je satirické dílo norského spisovatele Daga Solstada *Zpráva gymnaziálního učitele Pedersena o velkém politickém probuzení, které navštívilo naši zemi* (*Gymnaslærer Pedersens beretning om den store politiske vekkelsen som har hjemsøkt vårt land*, 1982) o mladém učiteli, který je na maloměstě vtažen do místní komunistické buňky a tam se bezhlavě zamiluje do prototypu ideologicky uvědomělé příslušnice inteligence Niny Skåtøyové. Tomuto románu předcházela freska z pera dánského autora Hanse-Jørgena Nielsena *Fotbalový anděl* (*Fodboldenglen*, 1979, česky 2004), která je psána jako deník levicového intelektuála určený jeho dvouletému synovi. Hrdina Frands, studující na konci šedesátých let sociální antropologii a píšící diplomovou práci o fotbalu jako součásti „reprodukčních podmínek pracujících síly“, zpětně popisuje své angažmá v radikální levici sebekriticky a se sarkasmem, který někdy přechází v opovržení. Díky plánu proměny hrdinovy manželky pod vlivem radikálního ženského hnutí sledujeme v tomto románu také otázku emancipace a mužské krize, která z ní vyplývá. Frands, který v závěru cítí, že jako angažovaný intelektuál selhal, je zosobněním dobového konfliktu. Jak se totiž rychle ukázalo, skuteční dělníci o sociálně realistickou literaturu nijak nestáli a agitace k ozbrojené revoluci v nich budila akorát podezření.

Obyčejný norský člověk

Než ovšem v druhé polovině sedmdesátých let došlo k účtování, čekalo Skandinávii několik let kulturního zploštění (v Norsku celá dekáda), které se projevilo nejen v literatuře, ale také v divadle a ve filmu. Protože jedním z nejlepších nástrojů pro zachycení reality byl vždy doku-

ment, nalezneme ve skandinávské literatuře šedesátých let hojně využití dokumentárních nástrojů (například interview), nepochybně také pod vlivem nového užití techniky *cinema verité* v experimentální kinematografii této doby. Ve Švédsku se dokumentarismus realizuje v dokumentárním románu, do nějž pronikají autentické dobové materiály. Subžánrem jsou takzvané reportážní knihy (*rapporböcker*). Jako vzor pro soudobé spisovatelky bývá uváděno dílo *Reportáž z kýblu* (*Rapport från en skurhink*, 1970) Maji Ekelöfové o těžkém údelu uklízečky. Agitační a reportážní je také filmová dokumentární i hraná tvorba této doby. Ať už šlo o švédský dokument s názvem *Bílý sport* (*Den hvita sporten*) z roku 1968, který zachycoval demonstraci proti apartheidu, jež zastavila zápas Davis Cupu mezi Švédskem a tehdejší Rhodesií, nebo o radikální norskou tvorbu, pro niž je charakteristický hraný film *Stávka!* (*Streik!*, 1975) Oddvara Bulla Tuhuse (na základě románu Tora Oberstada), v němž jsou zachyceny okolnosti a průběh stávkové v továrně v Saudě. Hlavní zápletkou

● Člověk si uvědomoval jednu nepříjemnou skutečnost: Tady nejde o politiku, tohleto je náboženství. Prostředí se změnilo od základu. ●

filmu, v němž se neustále schůzuje, je politická příslušnost stávkového vůdce Jana Fjelda, který patří k AKP (m-l), a proto k němu ostatní dělníci i odboráři přistupují se zvýšenou obezřetností. Protože však stávku díky své nesmlouvavosti dovede do vítězného konce, je poselstvím filmu zjevné přitakání radikální komunistické ideologii. Ve Švédsku a v Norsku vznikly také dvě pozoruhodné metareportáže reflektující jak politické klima doby, tak možnosti filmového média. Bezprecedentní senzaci vzhledem ke svému erotickému obsahu vzbudil zvláště ve Spojených státech diptych Vilgota Sjömána *Jsem zvědavá žlutě, Jsem zvědavá modře* (1967, 1968). Svěrázná politická aktivistka Lena, jejíž pokoj je plný kartotéčních krabic obsahujících sociologický materiál na jakékoli téma od náboženství a feminismu až po milence, které doslova „sbírá“, brázdí stockholmské ulice s příručním magnetofonem a klade švédským občanům napříč společenským spektrem sugestivní otázky, zda je švédská společnost třídní a zda je správné, když učitel vydělává více než obráběč kovů, či zda by se církev měla odloučit od státu. Mezi zpovídanými je i tehdejší ministr Olof Palme, ruský básník Jevgenij Jevtušenko a americký aktivista Martin Luther King. Také Norové mají svůj experimentální politický esej, kterým je narativně složitý nelineární film *Námitka* Erika Løchena z roku 1972. Sledujeme v něm filmový štáb, který točí neurčitý politic-

ký film. Z dialogů, ale i z mrazivých scén (muž v županu legitimovaný posádkou obrněného transportéru, který se zničehonic zjevuje ve vylidněné ulici) prosvítá nejvíce téma studené války a otázka, kde v této velké hře stojí obyčejný norský člověk.

Jak se vyhnout indoktrinaci

Marxisticky tendenčnímu realismu se dařilo především v Norsku. Zde se v závěru šedesátých let kolem původně studentského časopisu s modernistickým programem nazvaného *Profil* sdružili autoři vyznávající experiment a sociální realismus kriticky popisující současnost (kromě Solstada byli důležitými postavami okruhu básník Jan Erik Vold — česky vyšla básnická sbírka *Malý kruh* — nebo feministka Liv Køltzowová). Typickým dílem tohoto období je Solstadův román *Arild Asnes, 1970* z roku 1971. V jeho centru stojí osmadvacetiletý nezávislý intelektuál-socialista, jenž dojde k přesvědčení, že Norsko je „neobvykle ohavná země“, která neumožňuje žádnou formu odporu, neboť „svobodní vědí, že nejsou svobodní, ale nesvobodní“. Následující vnitřní krize přivede Arilda ke konverzi ke komunistické ideologii a hrdina končí šťastně ve službách stranického tisku.

Zajímavé je, že podobně jako se v sedmdesátých letech odmlčují (ovšem nejčastěji proto, že jsou nežádoucí nebo rovnou v exilu) mnozí čeští autoři, kterým nový příklon ke schematismu nekonvenuje, přerušují svou tvorbu i někteří skandinávští autoři, kteří se do převládajícího proudu nedokáží nebo nechťejí zařadit. Norský spisovatel Hans Herbjørnsrud svou odmlku shrnul v roce 1998 v časopise *Vinduet* následovně: „A to už jsme se dostali k roku 1968, kdy leccos utichlo. Celá řada kamarádů, se kterými si jednoho dne člověk přátelsky povídal, se hned dalšího dne objevila se stalinským výrazem ve tváři a s rukama zaťatými v pěst. Člověk si uvědomoval jednu nepříjemnou skutečnost: Tady nejde o politiku, tohleto je náboženství. Prostředí se změnilo od základu a [já nechal psaní]. Kdybych vystoupil jako spisovatel tenkrát, narazil bych hlavou do kdejaké zdi. Člověk musí mít nesmírný talent, aby se stalinismem protloukl bez úhony. Nemyslím si, že jsem byl tenkrát dost vyspělý. Možná bych se jako spisovatel úplně znemožnil. Koneckonců to ustál jen nadaný spisovatel Dag Solstad.“ (Překlad Ondřej Vimr.) Dánský spisovatel Henrik Nordbrandt, jehož kulturní klima také dusilo, zase zvolil dobrovolný exil v zemích jižní Evropy, aby se indoktrinaci vyhnul.

Představa, že literární život ve skandinávských zemích byl na sklonku šedesátých a v první části sedmdesátých let zcela jednobarevný, je pochopitelně mylná. Všude samozřejmě existovali autoři, kteří dokázali le-

vicové šílenství obcházet nebo si v jeho rámci vytvořit vlastní niku, která je nekompromitovala a umožňovala jim rozvinout své schopnosti. Takovým příkladem je norský autor Kjartan Fløgstad, jehož pozoruhodné dílo, v němž spojuje dělnické prostředí, sociální kritiku, jazykový experiment a magický realismus, z něj činí vedle Daga Solstada dalšího neopomenutelného norského kronikáře dvacátého století. Témata mnoha svých děl nalézá tento autor v prostředí sléváren, dolů a mezi námořníky v rodném průmyslovém městě Sauda v západním Norsku. (Do češtiny byla zatím přeložena jen Fløgstadova esejistická sbírka *Pyramida* o opuštěném sovětském hornickém městě na Špicberkách).

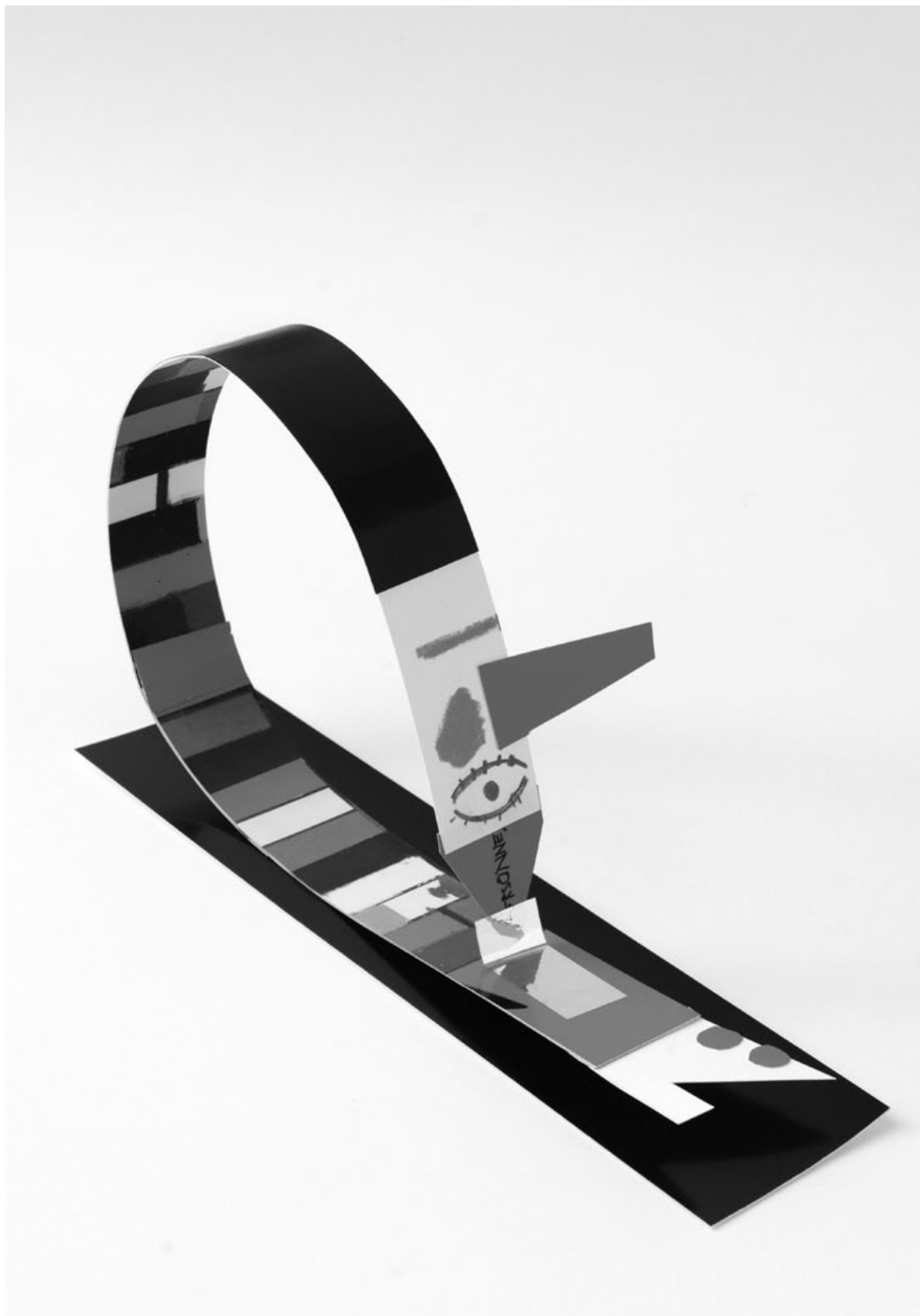
Revoluce z nudy

Je pozoruhodné, že dánská a švédská kulturní elita, která se pod dojmem studentských bouří šedesátých let přiklonila k radikálně levicovému pohledu na svět, vystřízlivěla nepoměrně rychleji než jejich norští sousedé. Důvody, proč se vlivným intelektuálům-ideologům dařilo ovládat kulturní prostor v Norsku až do konce sedmdesátých let, je třeba hledat částečně v politické naivitě kulturních postav mladého a v té době teprve zvolna bohatnoucího národa, částečně v mentalitě Norů, kteří situovaní na okraji Evropy a historicky vždy integrovaní ve skandinávských strukturách měli s ideologiemi (až na nacistickou lekci) minimální zkušenosti. Zmiňovaný Hans Herbjørnsrud přišel v roce 1996 se zajímavým postřehem, který by stál za podrobnější rozbor, totiž že tři největší norští romanopisci projevili za svého života zvláštní afinitu k totalitním ideologiím a myšlenkovým systémům — Hamsun k nacismu, Undsetová ke katolicismu a Solstad ke komunismu.

Radikální levicová odbočka skandinávských intelektuálů by se s trochu nadsázky dala přirovnat k autoimunitnímu onemocnění, které napadlo organismus společnosti, protože se její nevyužitý imunitní systém ve vypolstrované realitě státu blahobytu začal nudit. S ohledem na to, jak si většina kovaných marxleninistů té doby dodnes sype popel na hlavu nebo o svém poblouznění raději mlčí, lze soudit, že ideologická lekce, ač je zřejmě nevyhnutelná, zastírá inteligentním lidem zrak vždy jen na krátkou dobu. Otázkou ovšem zůstává, proč tato nemoc zasahuje právě intelektuální špičky národa.

Autorka je nordistka.

Květa Pacovská: Křížení, půdorysy, prostory, čísla (90. léta)

Zpráva gymnaziálního učitele Pedersena o velkém politickém probuzení, které navštívilo naši zemi

Dag Solstad

[...] Tady, uprostřed nejhustěji osídleného Švédska, inspirováni okolnostmi té náročné cesty, jsme se s Ninou odvážali jako nikdy předtím. Pomyšlení, že jsme se na-

jednou ocitli v uzavřeném kempu ve švédském vnitrozemí, nás naplnilo takovou radostí, až se nám zamotala hlava. Dny byly ledové a jalové, pláne zmrzlé, slunce

bledé. V noci svítil měsíc, tedy v noci ze soboty na neděli, byl úplněk. Obklopeni soudruhy, kteří nemysleli na nic jiného než na rozmach své Strany, jsme se věnovali našemu tajnému hýření, které toho víkendu neznalo hranic. Bezostyšně jsme provokovali osud, ano, smáli jsme se mu, vysmívali se mu tím, že jsme naše tajné hrátky provozovali na místech, kde jen zázrakem nebyly odhaleny. Líbali jsme se ostatním přímo za zády, dlouze. V jasném dopoledni jsme si to rozdali za chatkami. Kdykoli mohl někdo přijít a přistihnout nás při činu, a z toho jsme měli nezřízenou, hlubokou a, dodal bych, opravdovou radost. Byli jsme ubytováni ve stejné chatce. Nina spala na spodním lůžku palandy a na horním spal Jan Klåstad. Já jsem spal dole na druhé palandě a nade mnou jeden člověk z Tønsbergu. V noci jsme s Ninou leželi vedle sebe v jedné posteli a nestarali se o to, co by bylo, kdybychom usnuli a třeba se pak probudili přímo pod nosem poněkud dezorientovaného Jana Klåstada nebo toho kluka z Tønsbergu. Ale vrzat jsme si v posteli nedovolili, nejspíš proto, že by bylo poněkud neestetické být odhalen kvůli vrzání několika prken. Proto jsme se uprostřed noci, oné noci ze soboty na neděli, vydali polonazí ven na zmrzlé pláň. Nad hlavou nám visel obrovský zlatý měsíc. Měsíční svit zaléval naše polonahá těla, když jsme se mezi kmeny stromů pustili do lesa. Chtěl jsem to Nině udělat tam, opřít ji o strom, udělat jí to uprostřed Švédska. Ale kvůli chladnému dechu noci, kvůli studeným měsíčním paprskům se mi to nedařilo. Pták se mi nechtěl postavit, popravdě řečeno úplně se scvrkl.

„Je moc zima,“ zasténal jsem.

„Houby. Na tomto světě,“ zašeptala mi Nina do ucha, něžně, vlaze, „na tomto světě není nic nemožné, je třeba jen...“

Zíral jsem na ni. Nikdy jsem ji neviděl tak frivolní. Pionýrka. Sama sebe zostudila, něžně, těsně u mého ucha. A měla pravdu. Nic na tomhle světě nebylo nemožné. Díky těmto necudnostem a několika jednoduchým lékařským hmatům se mi pták postavil, hrdý jako páv, a já do ní vníkl ze zadu, jak tam stála opřená o strom, děšivě šťastná, zatímco měsíc nad námi visel zlatý a veliký.

„Tohle by se Maovi líbilo,“ škytl jsem.

Najednou bylo toho ostouzení na Ninu Skåtøyovou příliš. Muselo to s ní pořádně otrást, protože druhý den mě zradila. Na dopolední plenární schůzi, která se konala v největší chatce, kde jsme seděli namačkání jeden vedle druhého na židlích, na zemi i na postelích, požádala hned na začátku schůze o slovo, aby mohla provést sebekritiku, a tak se ochromené shromáždění stalo svědkem toho, jak soudružka, mladá lékařka z Larviku, povstala a vy-

znala se z toho, že využila Strany, aby se mohla scházet se ženatým soudruhem.

• • •

Kdybych zvolal „Zrada“, zvolali by ostatní „Ticho“, protože takový výkřik by byl pouhým šramotem, hlukem, vyrušováním v souvislosti s tím, do jakého stavu Nina Skåtøyová shromáždění a posléze i opožděného „soudruha Eivinda“ alias učitele Pedersena uvedla. Neboť Nina Skåtøyová měla slova pro to, co jí otrásl a co ji nutilo, aby nyní povstala a zradila mě i vše, co jsme měli společného. Měla marxisticko-leninistický slovník, logický a nesmlouvavý, prošpikovaný slovními páry jako čistý—špinavý, živý—mrtvý, čerstvý—shnilý, jež proslovu bezesporu dávaly dramatický ráz. Ale co bylo nejdůležitější: vystihla ten pravý okamžik. To, že vystoupila, dodávalo jejím slovům na váze. Stála v popředí jako Pistolnice. Už dříve mi vyprávěla, proč střílí z pistole. Byl to důsledek jejího revolučního přesvědčení. Byla komunistkou, byla revolucionářkou, agitovala pro ozbrojenou revoluci, proto jí přišlo samozřejmé, že by se měla naučit zacházet se zbraní. Přihlásila se do Osloského klubu střelby z pistole, kde jim nečinilo sebemenší problém s radostí přijmout za člena mladou studentku medicíny, navíc dceru profesora doktora Torsteina Skåtøye. Jednou týdně se proto objevovala na střelnici, kde se učila zacházet s pistolí. Byla to Pistolnice a nyní jako Pistolnice vystoupila do popředí a vyznala se ze svého vztahu k „soudruhu Eivindovi“. Všichni jasně viděli, jak hluboce je otřesena. Díky tomuto šoku dokázala klást otázky o nezbytnosti Strany s takovou intenzitou a zápalem, jaký jsem snad nikdy neviděl. Zdůraznila dekadentní rysy našeho poměru, jehož obětí byla žena z lidu a který se navíc odehrával pod pláštíkem Strany.

„Jakou že Stranu to chceme? Chceme takovou Stranu, kterou ‚soudruh Eivind‘ a já dokážeme proměnit v hnízdečko lásky našeho nedůstojného poměru? Toto není žádná soukromá záležitost, to se týká samotné existence či neexistence Strany, to je reakcionářství, tolerovat takový vztah a tvrdit, že s takovým měšťáctvím se dokážeme vypořádat sami. Toto je věc Strany a já Stranu žádám, aby se tím zabývala.“

K čemu je mi Strana, která nic nepodnikne, když podvídám jinou ženu za jejími zády s jejím manželem? K čemu je mi Strana, které je zcela lhostejné, že já a můj milenec využíváme stranická setkání jako záminku pro společnou nevěru. Taková Strana je mi k ničemu, protože taková strana nebude nikdy schopná postavit se do čela jakékoli revoluce v Norsku ani se spojit s lidem této

země takovým způsobem, aby k ní měl důvěru jako ke své vlastní straně, ke straně vyjadřující hlas samotného Lidu. Stojím zde, protože nehodlám shnít. Něco takového se mi hnusí, nesnesu představu, že mě čeká kapitalistický úděl, proto jsem se stala komunistkou a členkou této Strany. Copak mi tato Strana nezabrání shnít, nepřijme opatření proti mně, buržoazní lékařce z Larviku, která má poměr za zády ženy z lidu? Strana nemůže něco takového tolerovat, to by zahynula a my bychom skončili své životy v kapitalistickém pekle, ve kterém jsme se narodili. Udělejte něco, vyžeňte mě, jestli je to nutné, nebo mi dejte poslední varování, dokažte, že to myslíte vážně, když říkáte, že tato Strana má vést lid do boje proti všemu, co ho drží u dna.“

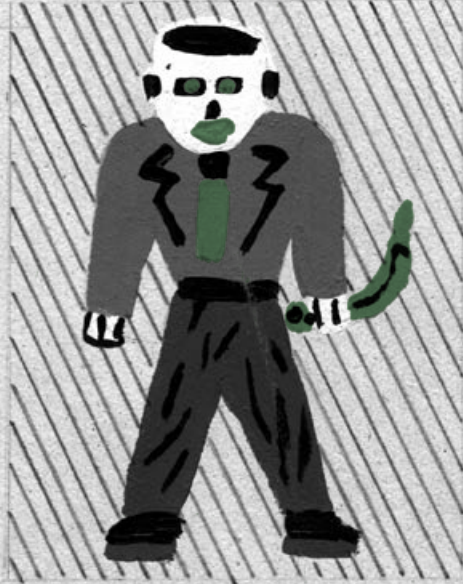
To, co Nina řekla, udělalo na shromáždění hluboký dojem. Myslím, že vnesla poznání do toho, co možná mnoha těmto lidem připadalo poměrně záhadné, totiž že jsou nyní součástí přediva okolností, které ze skutečnosti, že se jednoho říjnového víkendu nalézají ve švédském vnitrozemí v uzavřeném kempu ve Värmlandu pět mil severně od Karlstadu, činí nepřirozenější věc na světě. Také já jsem procházel proměnou. Navzdory její zradě, z níž mé norské tělo zachvacoval třas, jsem byl i já unesen tím předivem okolností, jemuž jsem, všemu navzdory, odolával celé čtyři roky a které změnilo způsob, jakým jsem žil svůj život i jak jsem ho vnímal. Za fanatického odporu vlastního sociálnědemokratického těla, které řvalo bolestí, jsem proto povstal a naprosto cíleně se pokořil provedením sebekritiky.

Následovala poměrně živá diskuse v plénu, která se držela na víceméně stejně vysoké úrovni, k jaké shromáždění přivedlo Ninino přiznání, diskuse mnohomluvná, s dobrými příspěvky, všemi míněnými velmi vážně, ale zároveň poměrně bezradnými v tom, jak se k takovému prohřešku co nejpřirozeněji postavit. Diskuse byla nakonec uzavřena tím, že shromáždění požádalo regionální vedení vestfoldské Komunistické strany dělníků, aby se věci zabývalo co nejdříve a přijalo nezbytná opatření. (Byla z toho písemná důtka za porušení stranických předpisů, paragraf 12.1, velmi závažné provinění).

Z norského originálu *Gymnaslærer Pedersens beretning om den store politiske vekkelse som har hjemsåkt vårt land* (1982) vybrala a přeložila Karolína Stehlíková.

Dag Solstad (nar. 1941) je jedním z nejpozoruhodnějších norských spisovatelů. Debutoval v šedesátých letech experimentálními modernistickými texty, v nichž podal zprávu o nejistotě, jíž čelila tehdejší dospívající generace. Se svými kolegy Espenem Haavardsholmem, Torem Obrestadem a Janem Erikem Voldem založil na konci šedesátých let literární skupinu Profil, která měla modernistický program. Od roku 1969 se skupina zaměřila na propagaci marxismu-leninismu a maoismu s důvěrou v původní Stalinův Sovětský svaz a Mao Ce-tungovu současnou komunistickou Čínu. V duchu této orientace produkovali autoři sociálně realistickou literaturu. Zástupným dílem tohoto období je Solstadův román *Arild Asnes, 1970* (1971) o intelektuálovi, který se přerodí v uvědomělého marxistu-leninistu. Ve stejném duchu napsal v letech 1977–1980 románovou trilogii o třídním boji v první polovině dvacátého století. Od devadesátých let zkoumá Solstad existenciální problémy neautentického člověka (romány *Ostych a důstojnost; Jedenáctý román, kniha osmnáct; Noc profesora Andersena a T. Singer*). Česky dosud vyšly dvě Solstadovy knihy — *Ostych a důstojnost* (2008) a *Jedenáctý román, kniha osmnáct* (2013). Publikovaný úryvek pochází z jedné z neznámějších Solstadových knih *Zpráva gymnaziálního učitele Pedersena o velkém politickém probuzení, které navštívilo naši zemi*. Se smělou vážností a ironií tu autor očima hlavního hrdiny Knuta Pedersena líčí boj za ozbrojenou revoluci v Norsku, která má nastolit vládu lidu. Zpočátku málo uvědomělého učitele utvrdí ve víře až fanatická komunistka Nina Skåtøyová, s níž se Pedersen seznámí v komunistické buňce působící na norském maloměstě. Pro doplnění kontextu je třeba říct, že celá věta, kterou Nina šeptá Knutovi (krycí jméno Eivind) do ucha při milostném aktu během tajného výročního zasedání norské Komunistické strany dělníků ve Švédsku, zní: „Na tomto světě není nic nemožné, je třeba jen odvahy povstat.“ Podle této knihy byl v roce 2006 natočen film *Středoškolský učitel Pedersen* (režie Hans Petter Moland) využívající vtipným a esteticky pozoruhodným způsobem komunistickou ikonografii.

Rozhňevaní muži a ženy

Literatura jako nástroj společenské změny v Británii

Jan Horáček

Ačkoli Británie dokázala rozhodně zasáhnout do dvou světových konfliktů a ovlivnit rovnováhu mocenských sil, poválečný vývoj ji donutil čelit novým výzvám a odhalil odvrácenou stranu její ekonomické a sociální politiky. V sedmdesátých a osmdesátých letech se země otrásla v základech pod tíhou rostoucí inflace a hněvu nezaměstnaných, jejichž počet dosáhl tří milionů. Průmyslový úpadek a propukající stávky ukázaly na vážnost situace, kterou podtrhly násilné útoky na přední politiky a mocenské struktury. Taktéž britská literatura se musela vyrovnat s rozpadem impéria, ekonomickou krizí a nástupem konzervativní vlády Margaret Thatcherové, jejíž panovačné vystupování a radikální změny v ekonomice ukončily jednu éru a zároveň rozvířily nové vášně, které v podobě kontroverzních autorů zaútočily na status quo státu.

Poválečná léta se nesla v optimistickém duchu rekonstrukce a nových nadějí. Materiálně, avšak nikoli psychicky zdecimovaná země se dokázala vypořádat s nejpalcivějšími problémy. Stín nezaměstnanosti třicátých let se rozplynul díky Keynesově ekonomické revoluci a znárodnění uhelného průmyslu, železnic a energií přesunulo odpovědnost za chod ekonomiky ze soukromých kapitalistů na státní byrokraty. Britský sociální stát se jevil jako zázrak, jenž odčinil předchozí neduhy a pomohl stimulovat nový růst; socialistické plánování ekonomiky společně se zavedením národní zdravotní služby a veřejného zdravotního pojištění zaručily britské vládě širokou podporu obyvatel.

Toto období zdánlivého blahobytu se v britské literatuře odrazilo v hnutí rozhňevaných mladých mužů, kteří s opovržením kritizovali sociální změny, k nimž došlo od konce války. Oslepující pozlátka ekonomické prosperity a snaha uniknout ze začarovaného kruhu britské třídní společnosti podnítily příchod skupiny spisovatelů, jež vyjádřila frustraci nastupující generace. Rozbuškou tohoto hnutí se stala divadelní hra *Ohlédni se v hněvu* (1956) od Johna Osborna, která zachytila náladu odcizených intelektuálů z dělnického prostředí, v podobném duchu napadl britskou společnost a establishment Alan Sillitoe v románu *V sobotu večer, v neděli ráno* (1958), jenž si vzal pro změnu na mušku odlidštěnou podstatu výrobního procesu. Maloměšťácký oportunismus a nutkavou potřebu vyměnit lásku za materiální a společenský vzestup zase zpochybnil John Braine v *Místě nahoře* (1957). Prostřednictvím postav klasických antihrdinů tito autoři ostře odsoudili konformismus povzbuzený stoupající

životní úroveň, jež se později stala pro britskou ekonomiku osudnou. Přes veškerou energii a cynismus, kterým dráždili spořádané britské čtenáře, však hněv těchto mladých mužů odezněl a zůstal výpovědí o dané době.

Proti vládě

V šedesátých letech si britská společnost užívala blahobytu plnými doušky. Konzumní životní styl, jenž popustil uzdu sexuální svázanosti a naboural společenská tabu, uvítala zvláště mladá generace. Atmosféra optimismu a euforie vyústila v širokou účast britské mládeže na protestech proti válce ve Vietnamu, atomovým zbráním a rasismu. Radikalismus studentského hnutí nakonec kulminoval obsazením londýnského náměstí Grosvenor Square, kde došlo k násilným potyčkám s policií, při nichž bylo zatčeno přes dvě stě účastníků. Tuto neklidnou dobu protestů, násilí a zlověstné silící státní mašinérie reflektovala i britská literární tvorba.

Vedle dystopického žánru, který jako v případě Anthonyho Burgesse nebo J. G. Ballarda varoval před hrozbou totalitní hi-tech společnosti a masové kultury, se britská literatura nevzdala tradičního realismu; ten využila poválečná próza mimo jiné ke kritice rasismu a třídní společnosti. V roce 1962 přijala Británie po sérii rasových nepokojů na konci padesátých let imigrační zákon, který jasně diskriminoval barevné přistěhovalce. V reakci na to se Sid Chaplin ve svém románu *The Watchers and the Watched* (Sledující a sledovaní, 1962) rozhodně postavil na stranu černých a asijských dělníků a prostřednictvím hlavního protagonisty odsoudil rasismus jako nástroj, kterým kapitalismus podřívá solidaritu dělnické třídy. Podobným způsobem se otázka rasismu ujal i levicový spisovatel Herbert Smith. Jeho kniha *A Morning to Remember* (Paměťhodné ráno, 1962) staví na klasické fabuli průmyslového neštěstí, jehož šokované oběti netradičně zachrání odvážný černý dělník, čímž jim udělí morální lekci. Na scénu se dokonce vrátil i stárnoucí rozhněvaný muž Alan Sillitoe s románem *Klíč ke dveřím* (1961), v němž proletářský antihrdina naverbovaný do britské armády odmítne zastřelit komunistického po-
stvalce v Malajsii.

Účelová zaujatost vlády v případě rasismu však nebyla jediným terčem kritiky britských autorů. Její zkost-

natělost a uniformitu zpochybnil román *The Old Men at the Zoo* (Starci v zoo, 1961) Anguse Wilsona, který prostřednictvím příběhu o správčích zoologické zahrady, jejíž zvířata se vymknou kontrole, podrobil britský establishment zdrcující kritice. Ta se nevyhnula ani poválečnému kapitalismu, který za sebou v Británii navzdory svému prvotnímu úspěchu ke konci šedesátých let nechával stále větší množství bezprizorních obětí slábnoucí

ekonomiky. Na tento jev upozornil Jeremy Sandford knihou *Cathy Come Home* (Pojeď domů, Cathy, 1967), jejíž syrový příběh mladého dělnického páru uvězněného ve spirále ústí v bezdomovectví vzbudil u čtenářů silné emoce. Jak se šedesátá léta chýlila ke konci, čím dál víc sílilo rozčarování pracujících z vlády, která nedokázala dostát svému slibu plně zaměstnanosti. Míra společenské frustrace způsobená

rostoucí nezaměstnaností a průmyslovým úpadkem rapidně rostla a následující desetiletí proto potvrdilo oprávněnost obav, jež vyjádřili autoři předchozí generace.

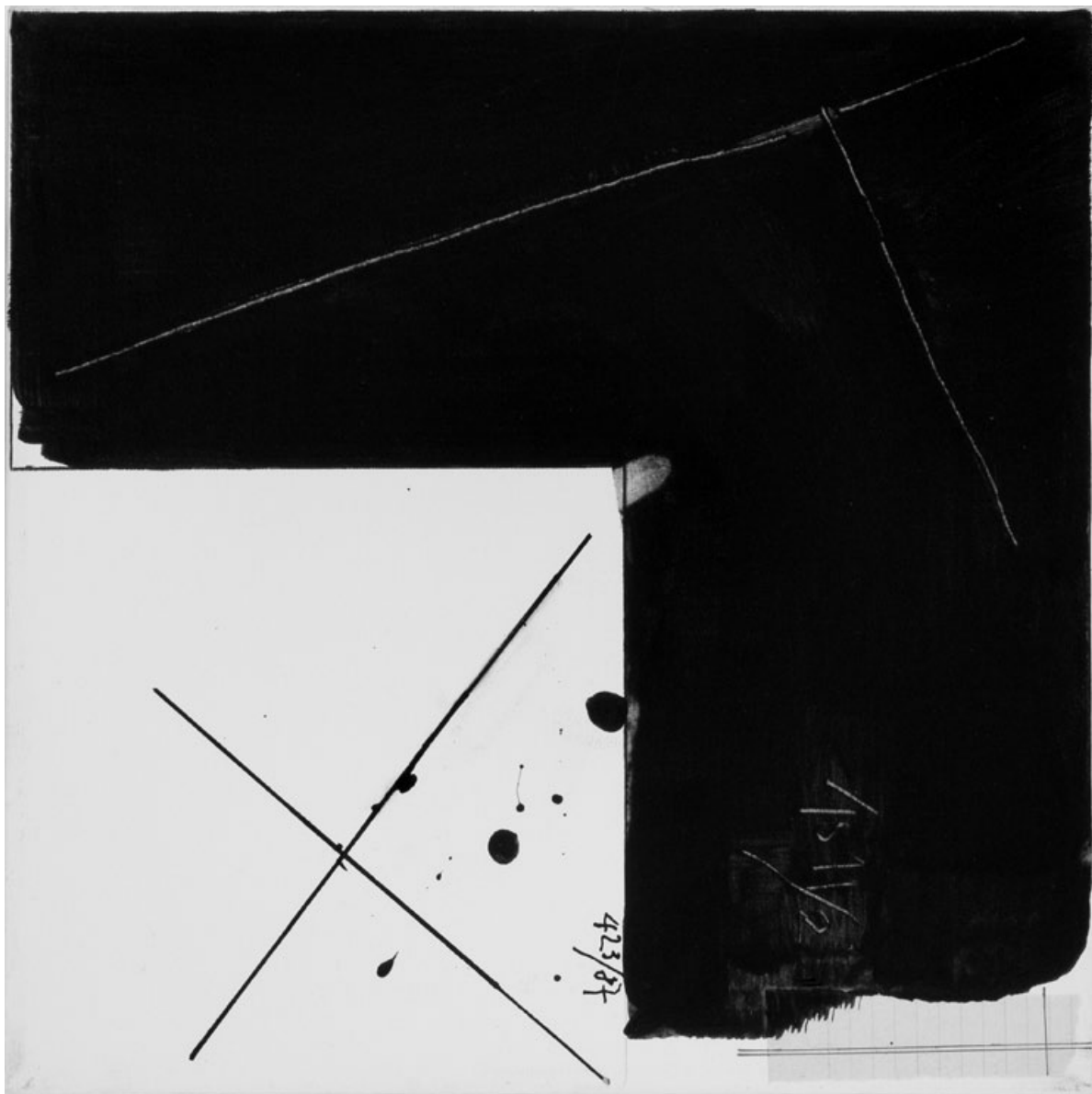
Doba ledová

Sedmdesátá léta se v Británii vyznačovala jak z ekonomického, tak ze sociálního hlediska skepsí a deziluzí. Stoupající nezaměstnanost, strach z deindustrializace a ropná krize na Středním východě měly především pro tradiční průmyslové regiony ve Skotsku, jižním Walesu a na severovýchodě katastrofální následky. Na tíživou situaci všeobecného napětí a beznaděje neodpověděly pouze dělnické stávky, ale také bombové útoky militantní anarchistické skupiny Rozhněvaná brigáda (Angry Brigade), která si získala sympatie běžných lidí. Státní moc se však razantně vypořádala se všemi projevy nesouhlasu, což demonstroval zákrok parašutistického oddílu britské armády proti pochodu za lidská práva v Derry (Severní Irsko) v roce 1972, při němž přišlo o život čtrnáct neozbrojených účastníků.

Není náhodou, že Margaret Drabbleová označila toto bezútěšné období, které nepřálo ani literatuře, za „dobu ledovou“ ve svém stejnojmenném románu, v němž kriticky zhodnotila neúspěšné ambice britského státu. Pocit, že se z britského literárního trhu vytrácí kvalita, nakonec vedl k zřízení Bookerovy ceny (Man Booker Prize) za anglicky psanou beletrii. Bez ohledu na vyhlídky komerčního výsluní, kterým tato cena lákala, se daleko od

● Vedle dystopického žánru, který jako v případě Anthonyho Burgesse nebo J. G. Ballarda varoval před hrozbou totalitní hi-tech společnosti a masové kultury, se britská literatura nevzdala tradičního realismu. ●

Květa Pacovská: Křížení, půdorysy, prostory, čísla (90. léta)

záře jejich reflektorů dál rozvíjel realistický proud literatury, jež se zabývala strastiplným osudem britských dělnických komunit. Období hornických stávek v první polovině sedmdesátých let zachytil skotský autor William McIlvanney ve svém klasickém příběhu z dělnického prostředí *Docherty* (1975) o beznadějně situaci horníků během hospodářské recese. Jeho konvenční přístup k otázce proletářského kultu mužství a hrdosti, zatěžkávaný moralizujícím patosem a sentimentálními klišé, však nenabídl žádnou inovaci.

Naproti tomu Barry Hines pojal motiv třídního konfliktu horníků s jejich vedením nepatrně odlišným způsobem. Svým částečně satirickým románem *The Prize of Coal* (Cena uhlí, 1979) zesměšnil fiktivní přípravy důlní společnosti na návštěvu anglického krále Jiřího. Kromě komického odlehčení v podobě absurdní výzdoby dolu Hines využil také svých filmařských zkušeností a zapojil techniku juxtapozice a montáže obrazů, které poskytují čtenáři možnost pochopit autorovo sdělení bez přímého komentáře postav.

V neposlední řadě stojí za zmínku úspěch divadelní hry *The Cheviot, the Stag and the Black Black Oil* (Cheviotské ovce, jeleni a černá, černá nafta, 1973) od Johna McGratha, s níž se levicově orientovaná divadelní společnost 7:84 (odkaz na statistiku deníku *The Economist* z roku 1966, podle které sedm procent britského obyvatelstva vlastnilo osmdesát čtyři procent britské půdy) vydala na turné po celém Skotsku a později i zbytku království. Pomocí hudby, tance a mluveného slova tato hra ožívuje palčivou historii vyklízení skotské vysočiny (Highland Clearances) v osmnáctém století, kterou mnozí srovnávají s etnickými čistkami. Historická kritika anglické nadvlády se ve hře promyšleně prolíná s aktuálními problémy těžby ropy v Severním moři, jež měla na skotské životní prostředí a ekonomiku neblahý vliv.

Ohlas této divadelní hry u publika je třeba chápat v historickém kontextu druhé poloviny sedmdesátých let, kdy se všeobecná nestabilita naplno projevila během „zimy nespokojenosti“ na přelomu let 1978–1979. Míra nezaměstnanosti historicky překročila dva miliony, což byla hodnota, kterou Británie nepamatovala od třicátých let. Znechucení pracující, včetně městských hrobníků, vyšli do ulic pokrytých odpadky, jež zase stávkující veřejných služeb odmítali uklidit. Toto sociální napětí se nakonec vyostřilo s nástupem nové konzervativní vlády, která se s projevy nesouhlasu tvrdě vypořádala.

Éra thatcherismu

Osmdesátá léta v Británii jasně vymezuje konzervativní vláda Margaret Thatcherové, jejíž změny v oblasti ekonomiky a sociálních věcí rozdělily zemi na dva znepřátelené tábory. Zatímco na jedné straně stáli spokojení bankéři a finančníci, kteří uvítali volný trh s otevřenou náručí, na druhé straně nervózně přešlapovaly tři miliony nezaměstnaných, pro něž privatizace státních podniků znamenala životní pohromu. Tato bezvýchodná situace, kdy byl jeden ze sedmi obyvatel Británie bez práce, kulminovala v roce 1984 jednoletou stávkou horníků, během níž došlo k zuřivým střetům pracujících a nezaměstnaných se státními složkami. Tím, že Thatcherová dokázala srazit britskou dělnickou třídu na kolena, se nicméně rozšířila sociální propast mezi ekonomicky aktivním jihem a vyčerpaným severem země.

Nejhlasitější námitky proto zaznívaly právě z oblasti Skotska, kde kombinace endemické nezaměstnanosti a mocenské arogance Anglie zrodila generaci radikálních spisovatelů a politických aktivistů. Jedním z nejkontroverznějších autorů, kteří zaútočili na politický a literární establishment, byl bezesporu James Kelman. Do povědomí čtenářů se zapsal především svým subverzním

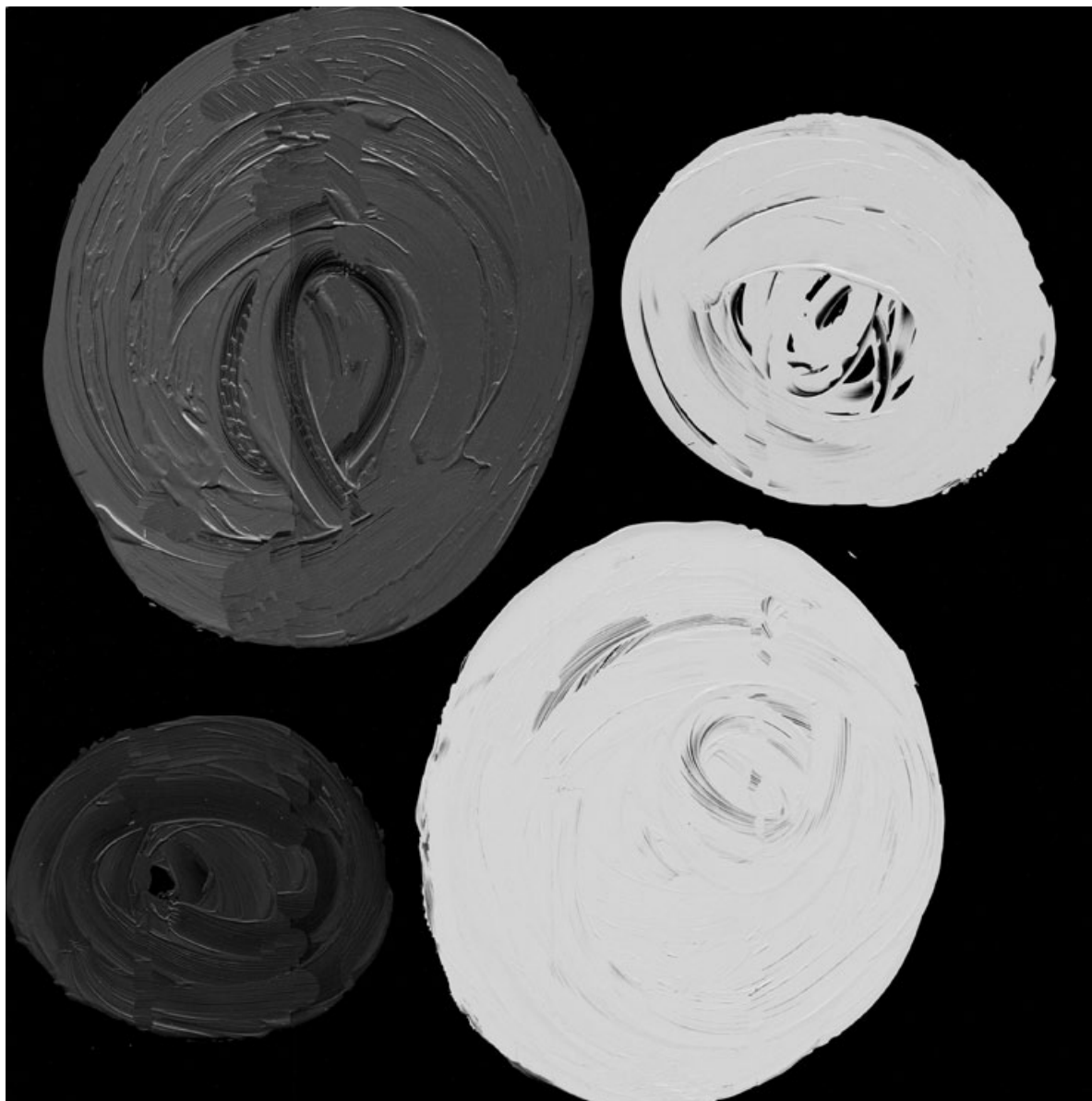
románem *How late it was, how late* (Jak pozdě to bylo, jak pozdě, 1994), který podobně jako zbytek jeho tvorby nekompromisně kritizuje britskou vládu, byrokracii a státní útlak. Místo děkovné řeči za Bookerovu cenu, již mu paradoxně tento román v roce 1994 přinesl, bezostyšně napadl kritiky odsuzující jeho dílo jako odpad kvůli nepřebornému množství vulgarismů, které Kelman hájí jako právo své kultury na existenci. Směsí kafkovského existencialismu a modernistických experimentů s textem Kelman vystupuje proti hegemonii agresivního kapitalismu a anglického jazyka, který z jeho pohledu podobně jako vláda sama utiskuje místní kultury. Jeho kritické eseje brojí proti všem aspektům státní autority — od lhostejnosti k obětem průmyslových nehod po policejní brutalitu. Kelmana proto mnozí považují za odhodlaného bojovníka proti sociální a ekonomické nerovnosti, jenž dokáže věcně kritizovat, ale sám nenabízí žádnou konstruktivní alternativu.

Společně s Kelmanem se do proudu současné skotské literatury řadí i Tom Leonard, Liz Lochheadová a Alasdair Gray. Zatímco Leonard píše své básně formou fonetického přepisu glasgowského dialektu, čímž vystupuje proti spisovné angličtině, básnířka Lochheadová zkoumá především formy sexuální diskriminace prostřednictvím hry s klasickými archetypy pohlaví. Podobně jako Kelman i Leonard a Lochheadová ostře kritizují anglickou politiku, což dokládá jejich jednotné vystoupení proti britské účasti ve válce v Kuvajtu a Iráku. Grayova tvorba zase spojuje pohled na maskulinitu, historii a politický zápas Skotska. Zvláště jeho stěžejní dílo *Lanark* (1981) odráží deprimující atmosféru Skotska po neúspěšném pokusu o devoluci v roce 1979. Grayovy knihy obecně reagují na svažující ideologii současného kapitalismu, který podle jeho názoru spoutává jak jednotlivce, tak i celou komunitu.

Rozhodně nemůže být pochyb o tom, že sociálně-ekonomická situace sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století zásadním způsobem polarizovala britskou společnost. Toto na první pohled stísněné období však výrazně stimulovalo rozvoj realistické literatury, která vyslovila jasný nesouhlas s mocenskou a materiální základem státní. Na rozdíl od výkřiku do tmy v režii rozhněvaných mladých mužů v padesátých letech radikální hlasy zvláště skotských autorů neutichly a dále provokují vládnoucí autority. Dvě desetiletí krize a sociálního napětí v Británii tak vedle toho, že po sobě zanechala značně bezútěšný odkaz, také rozvířila vody literární tvorby a inspirovala novou generaci spisovatelů.

Autor je anglista, působí na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Květa Pacovská: Křižení, půdorysy, prostory, čísla (90. léta)

Příští cesty knih

Jaké jsou šance knihy na přežití?

Manuel Arias Maldonado

Přestože knih o budoucnosti knihy byla napsána spousta, stále o tomto tématu víme jen velmi málo. Až dosud jsme pomocí této paradoxní smyčky pouze dospívali k závěru, že kniha má slavnou minulost a neuspokojivou přítomnost, zatímco o budoucnosti máme jen nejasné zprávy, neboť — jak napovídá zdravý rozum — žádné jiné ani mít nemůžeme.

Je přirozené, že nástrahy nových komunikačních technologií nás spolu s neodbytným pocitem, že doby minulé byly z podstaty lepší než současnost, vedou k závěru, že kniha vstoupila do fáze postupného úpadku, který bude kulminovat nejprve její marginalizací a posléze jejím zánikem. Zdá se ale, že na rozdíl od jiných artefaktů se kniha brání docela dobře a tváří v tvář zániku vykazuje větší výdrž než například telefonní budky. To musí mít nějaký důvod — nebo si to přinejmenším rádi myslíme.

Přežije kniha? Zažije digitální znovuzrození? Anebo ztratí veškerý význam, který jí ještě zbývá? Kolem tohoto tématu probíhá vzrušená globální diskuse, která sice nespěje k jednoznačnému závěru, ale o to více v ní bují různá klíše a banální sdělení. Poukazuje se například na *451 stupňů Fahrenheita*, futuristickou bajku Raye Bradburyho o společnosti, v níž se knihy záměrně pálí. Tím se zřejmě mají zdůraznit rizika kulturní desertifikace, přestože není jasné, zda ti, kdo knihu zmiňují, román vůbec četli nebo aspoň viděli stejnojmenný film. Opěvují se vlastnosti, které jsou vlastní knize jakožto předmětu, od vůně tiskařské barvy až po žlutnoucí stránky, což má

poukazovat na neosobnost e-booků, a pomocí borgesovské metafory o vesmíru coby knihovně se popisuje fungování internetu a deklaruje se důvěra v nové technologie. A tak dále. Problémem zůstává, že jde o mnohorozměrnou debatu plnou nejrůznějších zrádných míst, v níž se rozumové argumenty vesele mísí s pocity i pouhými předtuchami. Zrovna tak se v ní objevuje hojnost kategorických argumentů a falešných pravd, jež jsou často dílem těch, kteří předpovídají smrt knihy čistě proto, že chtějí knihy prodávat. Vládne zde zkrátka zmatek.

Pokud existuje nějaký důvod, proč bychom měli mluvit o krizi knihy, pak je to nástup nových artefaktů schopných konkurovat knize tím, že účinněji plní stejné funkce. Neboli nových nosičů textu, které ve srovnání s tištěnými knihami vykazují stejnou nebo větší skladovací kapacitu, mobilitu a snadnost použití. Největší hrozbu představuje pozvolný vývoj tabletů a elektronických knih, jež brzy vyřeší všechny technické nedostatky, které ještě dnes poskytují prostor ke stížnostem. Jedná se o hrozbu především z pohledu tradičních knih. Pokud nás historie může o něčem poučit, pak o tom, že revoluční změny šly vždy ruku v ruce s technickými inovacemi. To neznamená, že by řešení společenských konfliktů bylo technologického charakteru, nýbrž spíše že velké proměny mají s technologií cosi společného. A zvláště to platí u takových proměn, které se vztahují na způsob a rychlost, s jakou si předáváme myšlenky, jinými slovy pokud jde o média, jejichž prostřednictvím probíhá interakce mezi jedinci. Z tohoto pohledu sice nové informační technologie nemohou soupeřit s vynálezem kola nebo parního stroje, možná dokonce ani s rolí, jakou sehrál nástup fotografie nebo televize, ale i tak představují kvalitativní změnu, pokud jde o prostředky interakce mezi lidmi a ukládání informací, která mocně ovlivňuje kulturní i symbolickou produkci a krom toho umožňuje vznik globální komunikační sféry.

Zdá se ovšem, že zatím je příliš brzy na to, abychom činili definitivní závěry ohledně toho, jak konkrétně by tyto nové technologie mohly věčnou knihu ovlivnit. Podle Roberta Darntona žijeme v přechodném období, kdy tištěné a digitální způsoby komunikace existují vedle sebe a mnoho technologických novinek rychle zastarává. Vydavatelský průmysl proto neví, na co má vsadit a kterým směrem by se měl pustit. Britský autor Neil Gaiman nedávno v *Guardianu* prohlásil, že průmyslová krajina je jako legendární Klondike v době zlaté horečky: „Nikdo neví, co se děje. Vědí jen to, že v kopcích je zlato, a chtějí se k němu dostat.“ Svět se tedy jen hemží nálepkami naznačujícími slibnou budoucnost, které — přízněme si — znějí nejlépe v angličtině: *open feedback publishing*, *fan fiction*, *social mobile geotagging*, *digital first*. Tímto způsobem se dostáváme až kamsi do neznáma. Dobře to vyjádřila Katharina Teuschová na stránkách *Frankfurter Allgemeine Zeitung*: „Kniha zítřka je ne-kniha dneška.“ Anebo je zde jiná možnost: že se nedostaneme vůbec nikam. V souvislosti se zánikem *Brockhausu*, německé obdoby *Encyklopedie Britanniky* nebo francouzského slovníku *Larousse*, poznamenal Christopher Caldwell ve svém sloupku ve *Financial Times*, že digitální kontinuitu materiálních mrtvol nic nezaručuje: „Všechno, co zahyne v tradiční sféře, by prý mělo ožít a vzkvétat ve sféře nové. Jenže to je jen pověra.“ Pokud tomu tak je, pak by tradiční kniha mohla opravdu docela dobře zaniknout.

Aby se tak stalo, museli by vymizet rovněž čtenáři. Technopesimisté tvrdí, že se tak již děje, anebo že se tak stane, jakmile proběhne příslušná generační výměna; užívání nových technologií podle nich povede k ochabování kognitivních schopností lidí a následně i k zániku knih. V tomto smyslu nadměrné propojování jedinců prostřednictvím internetu, jež s příchodem smartfonů nabylo až delirantních rozměrů, ovlivní naše životní, a tudíž i čtenářské návyky v tom smyslu, že nás připraví o schopnost dlouhodobé koncentrace, jež je při čtení knih nezbytná. To pravděpodobně oslabí veškerou přitažlivost, kterou si knihy dosud zachovaly navzdory rozšíření rozhlasu a televize. Tvrdí to přinejmenším autoři jako Nicholas Carr nebo Andrew Keen, kteří obsáhle dokazují, že nejen že se čte méně, nýbrž také že se čte *hůře*, totiž povrchněji. Toto tvrzení je obsaženo již v titulu Carrovy poslední knihy — *The Shallows: What*

the Internet is Doing to Our Brains (Povrchní lidé: Co dělá internet s našimi mozky) —, v níž autor formuluje možná docela rozšířenou domněnku, že četba na digitálních zařízeních, vyznačující se zběžným projížděním textu a používáním hyperodkazů a multitaskingu, podkopává naši schopnost hluboce a dlouhodobě se soustředit, která knižní kulturu po staletí definovala. A pokud se knižní kultura ocitá v takovém nebezpečí, možná je ohrožena i celá civilizace, která ruku v ruce s ní po celé věky vzkvétala. Španělský autor Ignacio Domingo Bager ve své poslední práci *Para qué han servido los libros* (K čemu sloužily knihy) zmiňuje „význam, jaký měly četba a knihy při vzniku západního konceptu individuality a racionality, tedy při formulování představy o tom, v čem spočívá lidská přirozenost, jež je základem západní kultury a jež by se se zánikem kultury knihy rovněž mohla ocitnout v nebezpečí“. Jedná

se však o skutečné riziko, anebo jen o nepodloženou domněnku knihomilů a představitelů knižní kultury? Čelíme zde jen jednomu z mnoha případů automatického zpátečnictví, jež je přirozeným průvodním jevem plynutí času a s ním spojených společenských změn? Anebo jsou tyto obavy oprávněné, neboť barbaři tentokrát skutečně stojí před branami?

Než budeme pokračovat, měli bychom se zeptat, co říkají čísla. Tvrzení, že se čte méně nebo *hůře*, je totiž třeba podložit empirickou zkušeností. A pokud se je podložit nepodaří, budeme muset změnit rozpravu. Neztrácejme ze zřetele, že lidé, kteří téměř nečtou, si asi nebudou příliš stěžovat, že se nečte: tato stížnost přichází především od naruživých čtenářů, kteří mají logicky sklon podléhat optické iluzi a dospívají k závěru, že lidé jim podobných celkově ubývá. Bohužel je obtížné získat důvěryhodné a přitom dostatečně objemné údaje ohledně věci, v níž mnozí respondenti lžou: několik průzkumů publikovaných nedávno ve Velké Británii při příležitosti Světového dne knihy odhalilo, že jedenašedesát procent dotazovaných přiznalo, že tvrdili, že četli knihu, kterou ve skutečnosti ani neotevřeli, jako například 1984 nebo *Odyssea*, aby tím zamaskovali četbu J. K. Rowlingové nebo Johna Grishama. Podle téhož průzkumu více než polovina čtenářů chce sama napsat knihu a jedenáct procent už má dokonce hotový rukopis. Není Sokrata bez Platona! Ponecháme-li však tyto zajímavé postřehy stranou, ocitneme se tvář v tvář nepřehledné směsici

● Neztrácejme ze zřetele, že lidé, kteří téměř nečtou, si asi nebudou příliš stěžovat, že se nečte: tato stížnost přichází především od naruživých čtenářů. ●

názorových průzkumů prováděných nezávisle na sobě v různých zemích a snažících se zjistit různé věci. Skutečnost, že se člověk deklaruje jako čtenář, nám tím pádem mnoho neříká, protože aby byl člověk čtenářem, stačí mu přečíst třeba jen pět knížek do roka, přičemž ani nevíme, které knihy četl, jak dalece jim porozuměl nebo co jejich četbou získal.

V obecných rysech tak můžeme dospět k závěru, že nečteme méně než v minulosti, nýbrž naopak že více lidí čte o něco více, což ale neznamená, že by četli hodně — tedy ponecháme-li stranou etablované menšiny milovníků knih. Současně se zdá, že porozumění psanému textu opravdu upadá, což může být statistickým důsledkem nárůstu celkového množství čtenářů anebo také důsledkem onoho povrchního způsobu čtení, o němž mluví technopesimisté. Také se zdá, že děti čtou víc než dospívající a mládež, tedy že čtou méně, když přestanou být dětmi a začnou se věnovat věcem, které měly do té doby zakázané. Například podle studie nadace Kaiser Family Foundation americké děti ve věku od osmi do osmnácti let věnovaly čtení knih v roce 1999 jedenadvacet minut denně, zatímco v roce 2010 to bylo pětadvacet minut. Také vzrostlo jejich členství ve čtenářských klubech. Rovněž nelze mládež obviňovat, že nečte velké knihy: ságy *Harryho Pottera* nebo *Stmívání* se rozkládají na tisících stran; spíše si můžeme klást otázku, zda se takový čtenář nakonec dostane až k Marcelu Proustovi. Podle údajů z roku 2012 považovalo tehdy 37,9 procent Američanů četbu za formu trávení volného času, což čtení knih vyhrazuje na seznamu oblíbených forem zábavy významné místo: za večeri v restauraci a návštěvou přátel, ale mírně před příslovečným grilováním. Co je významné, v roce 1957 odpovědělo kladně na otázku, zda právě čtou nějakou knihu, méně než pětadvacet procent Američanů, zatímco v roce 2005 jich bylo sedmadvacet procent. Vzrostl rovněž počet čtenářů využívajících digitální zařízení.

V evropském kontextu jsme my Španělé jako obvykle na chvostu. Spolu s Portugalskem a Řeckem patříme k zemím s nejnižším počtem čtenářů, kterých jsou naopak spousty v severských zemích a ve Velké Británii. OECD zjistila, že nejlépe textu rozumějí čtenáři ve Finsku, Kanadě, na Novém Zélandu a v Austrálii. U nás se podle „Barometru“ (průzkumu čtenářství, který každoročně publikuje Federace vydavatelů) za čtenáře považuje zhruba polovina populace, což ovšem — jak jsme už zmínili — neříká mnoho o tom, o jaký druh čtenářů se jedná. A konečně jsou zde čísla, u nichž příliš nevíme, co si s nimi počít: například že osmašedesát procent Španělů, kteří čtou elektronické knihy, tyto knihy ukradlo

nebo že jen sedm procent Američanů, kteří čtou, si své knihy vybírá na základě recenzí.

Tato čísla zjevně mnoho neznamenají a spíše jen poukazují na určité tendence, než aby sdělovala jednoznačné skutečnosti. Opravdu se nacházíme v přechodném období. Měli bychom však v této rozpravě stanovit jistý řád, abychom aspoň věděli, o čem mluvíme.

Mluvíme o čtení knih, anebo o čtení jako takovém?

Trápíme se pro budoucnost knih jako formy přenosu znalostí a utváření individuálního vědomí, protože jim coby nástrojům přisuzujeme zvláštní hodnotu, ale nepochybným faktem zůstává, že dnes na světě umí číst čím dál víc lidí a že exploze internetu a jeho derivátů způsobila, že čteme nikoli méně, nýbrž více. Trávíme dny pročítáním nejrůznějších informačních zdrojů a zpráv od přátel, kterým také neustále píšeme (do té míry, že se starý dobrý telefonát změnil v našich očích v agresi vyžadující zvláštní zdůvodnění). V tomto kontextu jsou knihy pouze jedním kontinentem z mnoha a nemohou plnit stejnou roli jako v době, kdy neměly soupeře. Ze zřejmých důvodů kniha asi jen stěží ztracené území opět dobude — tedy pokud je kdy držela a my nepodléháme pouze iluzi o jakémsi zlatém věku knih, který se nachází kdesi v daleké minulosti. Něco takového lze sledovat v dosti pitomých veřejných oslavách knižní kultury, zvláště ve Španělsku, kde se četba ze záhadných důvodů přirovnává k pohledu na kvetoucí růži, byť by daný román vyprávěl třeba o životě ve stalinském gulagu. Nejde přece o to, abychom lpěli na *formě*, kterou se kultura prezentuje, ale abychom zvážili, zda *funkce* této formy přísluší výhradně jí, anebo je analogicky mohou plnit i jiná média a jiné formy přenosu vědění a zkušenosti.

Pokud jde o kvalitu četby v těchto nových formách, tvrzení o povrchnosti by mohlo mít reálný základ. Jestliže četba není kontinuální a něco nás při ní neustále vyrušuje, naše koncentrace je přirozeně menší a spolu s ní klesá i naše schopnost porozumět složitým textům. Je to tragédie, která poškodí společnost jako celek, anebo se jedná pouze o škodu, kterou lze vyhodnotit v lidském měřítku? Steven Johnson v recenzi výše zmíněné Carrovy knihy v *New York Times* tvrdí, že při kritice povrchní četby nesmíme ignorovat výhody, které nám přináší různorodější činnost, totiž větší rozmanitost a kvantitu kontaktů s jinými lidmi, což má za následek nepochybný osobní i kolektivní prospěch. Jestliže čteme méně knih, ale zato více víme, znamená pro nás taková změna zisk? Michael Suárez, ředitel University of Virginia Rare Book School a šéfredaktor knižní řady Scholarly Editions v nakladatelství Oxford University Press,

tvrdí, že nesoustředěné čtení na webu může vést k neschopnosti vyznat se v přemíře informací; je ovšem třeba namítnout, že nebýt webu, nikdy bych na jeho názor v online vydání věstníku University of Virginia nenarazil. Opět zde stojíme před otázkou, zda oplakáváme odchod něčeho, co prostě dobře známe, anebo něčeho skutečně hodnotného a zda je perspektiva změněné společnosti nutně svázána se soudy ohledně její kvality, kterou posuzujeme podle norem, jež jsou vlastní společnosti naší.

Strachujeme se o čtení jakýchkoli knih, anebo o znalost základních titulů?

Hovořit o čtení knih obecně, jak to děláme, když se romanticky oslavuje knižní kultura, znamená opomíjet proměnné zásadního významu vztahující se na materiál, který čteme. Hovořit o jakési metaforické knize zahrnující všechny knihy, které existují, není příliš smysluplné. Když čteme *Padesát odstínů šedi*, je to lepší, než když si předplatíme *Financial Times* nebo *Die Zeit*? Čtenář kvalitního tisku není zajisté totéž co čtenář špatných románů, a pokud bereme v potaz, co je obecně prospěšné pro demokratickou společnost, zdá se lepší mít informované občany než konzumenty masového čtiva. Jinými slovy — pokud hovoříme o prospěšnosti četby, není jedno, o jakých knihách mluvíme. A nyní: co znamená v tomto kontextu slovo *lepší*? Jestliže měříme *blaho* čtenáře, zřejmě není žádný rozdíl mezi uspokojením, jehož dosáhnou čtenáři *Financial Times* a čtenáři Ruize Zafóna. Co tedy přesně bráníme, pokud bráníme knihu, a které funkce knihy bychom chtěli zachovat?

Pokud totiž zaujmeme utilitární hledisko izolované od kolektivních zájmů, nic nám nebrání umístit pětanque nebo hrani videoher na stejnou úroveň s četbou náročné literatury, neboť všechny tyto věci poskytují uspokojení lidem, kteří je praktikují, stejně, jaké jim poskytne pořádný odpočinek, když se svými aktivitami skončí. Kniha je emblém humanistické kultury, základní nástroj této kultury a také víry v pokrok, která je pro tuto kulturu charakteristická. Opravdu? V tomto bodě přichází ke slovu škarohlíd, který nám připomene, že vrazi z Osvětlení četli Goetha a poslouchali Schuberta, zatímco hned vedle umíraly v plynových komorách tisíce Židů. A je to pravda; jenže pravdou je i to, že tento argument je poněkud zavádějící. Čím více je informovaných občanů a vzdělaných čtenářů, tím je společnost bohatší a sofistikovanější ve veřejné debatě a méně podléhá kolektivním dysfunkcím. Být šťastný je možné i pod kokosovou palmou v Karibiku, jak říkal esejista Sánchez Ferlosio ve své knize *Mientras no cambien los dioses, nada ha cambiado* (Pokud se

nezmění bohové, nezmění se nic), ale jen těžko budeme popírat skutečnost, že dnes žijeme ve společnosti, která sice není zdaleka dokonalá, ale je to ta nejvíce prosperující a nejspravedlivější společnost, jakou jsme kdy měli. Jiná otázka je, jakou roli v tomto vývoji sehrála kniha. Mexický autor Gabriel Zaid sarkasticky poznamenává, že „věřit v knihy jako prostředek činu je ze všeho nejvíce otázka víry a nevíry“. A dodává:

Jedna věc je význam určitých knih a autorů, jiná je jejich renomé, jiná věc je skutečný prodej výtisků a zase jiná je jejich čtenost, jiná věc je přijímání a šíření jejich obsahu a zase jiná jsou kauzální vztahy mezi všemi těmito jevy [...] a mezi skutečnostmi, jež lze sledovat ve společenském chování.

Kniha je do jisté míry symbol — ale také nástroj. Je to nástroj humanistické domestikace, médium přenosu znalostí, které rozumu vyhovuje lépe než čistě orální přenos typický pro primitivní společnosti. Přitom je ovšem třeba říct, že knihy obsahují i špatné myšlenky. *Protokoly sionských mudrců* jsou knihou stejně jako trestní zákoník stanovující sankce za podněcování k rasové nenávisti. Z toho důvodu hovořit o „knize“ v jednotném čísle, aniž bychom byli konkrétnější, nedává valný smysl: spíše bychom měli otevřeně mluvit o humanistické kultuře knihy ve svých různých inkarnacích a projevech jako o podobě kultury, která nám případně krásnější a užitečnější a více hodna zachování, tedy pokud lze její zachování jakkoli nařídit. My čtenáři toužíme po zevšeobecnění nebo rozšíření kultury, v níž by knihy hrály ústřední roli — a pokud možno se zvláštním důrazem na naše oblíbené autory. Jenže není jasné, zda se svět ubírá právě tímto směrem.

Bráníme knihu, anebo svět knih a jeho estetiku?

V rozhovoru pro *New York Times* hovoří hudební hvězda Kanye West velmi výmluvně o svém vlastním významu a přirovnává se ke Stevu Jobsovi. Prohlašuje: „Já kultuře rozumím. Jsem v jejím středu.“ A má pravdu! Nejedná se však o kulturu vysokou, nýbrž o kulturu populární, kterou je ovšem od té vysoké čím dál těžší odlišit. Kolik čtenářů Balzaka ví, kdo je Kanye West? Ví Kanye West, kdo je Balzac? Pravděpodobně ne, ale pokud na místo Balzaka dosadíme Thomase Pynchona, který se objevil v jedné epizodě *Simpsonových* a brzy ho zfilmuje Paul Thomas Anderson, odpověď bude možná kladná. V tomto ohledu úvaha Johna Stuarta Milla o nízkých a vysokých rozkoších ztrácí na platnosti. Britský filozof zastával názor, že

jedině ten, kdo se seznámil s obojím, může oboje srovnávat a posuzovat; a tak tomu je. Zatímco hráč videoher si myslí, že čtenář Hegela se k smrti nudí, čtenář Hegela si může videoheru docela dobře vychutnat. Možná si ji nevychutná, ale může si vybrat.

V současné době se odehrává následující: společenské podmínky vedoucí ke vzniku příkladných čtenářů pomalu mizí — anebo je přinejmenším čím dál těžší je vytvořit. Dynamika vytváření osobního vkusu působí pomalu, prostřednictvím různých forem přenosu a učení. Ze dvou dětí rodiče, který čte, jedno jeho vášně pro knihy zdědí a druhé ne, zatímco dítě člověka, který knihám neholduje, se může stát nadšeným konzumentem literatury. Obecně platí, že domácnosti s knihami produkují další domácnosti s knihami snáze než domácnosti bez knih, ale konkurence, které kniha v tomto století čelí, způsobuje, že případy, kdy si člověk sedne na delší dobu s knihou, jsou čím dál vzácnější. Neměli bychom podceňovat přitažlivost sociálních sítí v obecném smyslu: pokud v nás David Foster Wallace zanechal představu, že knihy činí samotu snesitelnější, jaká je lepší cesta ze samoty než prostě být s druhými lidmi? Je těžké rozhodnout, zda osamělý adolescent získá víc, když se identifikuje s Holdenem Caulfieldem, anebo když bude chatovat s přáteli — tedy pokud západní kulturní a knižní tradici nepřisoudíme nějakou osobitou hodnotu. A to klidně můžeme udělat, můžeme rozhodnout, co je lepší a co horší způsob trávení volného času. Nemůžeme však čekat, že pokud tak učiníme, soused pochopí naše vtipy o Perecovi, když se s ním potkáme na schodech. Ti divní jsme totiž možná my, ne oni. Svět knih, živený a udržovaný knihami samotnými, nezastavitelně ztrácí na síle spolu s tím, jak se společnost čím dál víc demokratizuje a banalizuje. Budou jej nicméně nadále kultivovat významně menšiny, přinejmenším po určitou dobu.

Vytlačují knihu na okraj nové technologie?

Vztah mezi knihou a novými technologiemi se neomezuje na to, že nové technologie knihu jednoduše pohlcují. Ten vztah je mnohem složitější a zahrnuje mnohé výhody pro knihu i pro čtenáře. Je nepochybné, že příchod těchto technologií, podobně jako dříve příchod rádia a televize, oslabuje roli tištěné knihy a jiných tištěných forem komunikace jako formy přenosu znalostí a trávení volného času. Stačí podívat se na filmovou adaptaci jakéhokoli

románu z devatenáctého století, abychom si uvědomili, že kniha tehdy zaujímala ve volném čase vzdělaných vrstev takřka monopolní postavení; pokud chtěl člověk tehdy dělat něco smysluplného, neměl zkrátka mnoho věcí na výběr. Co víc, i pro ty, kteří nečetli nebo dávali najevo záměr jednoho dne číst, aniž by jej kdy uskutečnili, představovala kniha běžný kognitivní horizont. Teď je pro běžného občana pouze jednou z mnoha forem přenosu informací a emocí. Proto si svou ústřední úlohu nemůže udržet, ani kdyby chtěla.

Ne všechno jsou ale špatné zprávy — tedy pokud jde o produkci, distribuci a spotřebu knih. Hledat je, nacházet a číst je nyní snazší než kdy dříve. To se netýká pouze nových knih elektronických, nýbrž také knih tradičních, jejichž vzácné výtisky můžeme stopovat prostřednictvím silných portálů, jako je Amazon nebo ve Španělsku Iberlibro, kde lze také narazit na bezkonkurenční ceny (zvláště pokud jsme schopni číst anglicky).

Jednodušší je také vyhledávání informací o autorech, výměna názorů nebo čtení kritik a recenzí.

Současně se ale zdá, že proměna čtenářských návyků skutečně dopadá na dva tradiční symboly knižní kultury: knihkupectví a knihovny. Přestože knihovny neztratí svoji roli coby archivy (v tomto ohledu navíc dostaly nový úkol — digitalizaci stávajících fondů), čelí dnes celé řadě problémů, pokud jde o stanovení nových vztahů se zákazníky a vydavateli, kteří jejich fondy obohacují. Pokud se elektronické knihy všeobecně rozšíří, budou knihovny vůbec nadále nutné? Jestliže se pirátské praktiky, které mají značný negativní vliv na digitální prodej, rozšíří i na kopie stahované z knihoven, budou mít nakladatelé zájem dodávat knihovnám své produkty? Udrží knihovny své rozpočty, jestliže počet jejich uživatelů poklesne? Pokud jde o knihkupectví, zatím se zdá, že si stojí pevně v kramflecích, ale i zde se projevují příznaky zhoršující se situace. Jestliže spotřebitelé mohou kupovat tištěné knihy za nižší cenu přímo od internetových distributorů nebo pomocí internetových služeb samotných knihkupců a také elektronické knihy si mohou kupovat elektronickými prostředky, kamenná knihkupectví částečně ztratí smysl. Jonathan Burnham, viceprezident HarperCollins, řekl *New Yorkeru*, že knihkupectví vždy skýtá prvek náhody, umožňuje vydat se na průzkum a dospět k nečekaným objevům, což jsou věci, které by bylo škoda ztratit. Není ale jasné, zdá právě

● Svět knih, živený a udržovaný knihami samotnými, nezastavitelně ztrácí na síle spolu s tím, jak se společnost čím dál víc demokratizuje a banalizuje. ●

toto je ten nejlepší argument, pokud chceme bránit knihkupectví před internetem: každý, kdo kdy brouzдал Amazonem, ví, že skončí někde úplně jinde, než kde začal. Je pravda, že knihkupectví, která mají určitou kontinuitu a vlastní kritéria pro výběr knih, si v blízké budoucnosti pravděpodobně zachovají svou roli i své zákazníky. Na druhou stranu právě tyto obchody jsou na tom nejhůře, pokud jde o nabízení konkurenčních cen.

Nástup nových technologií je do určité míry pozeňáním pro zkušené čtenáře. Mohou těžit z výhod, které poskytují digitální platformy, hojnosti informací a cenové konkurence. A totéž, jenom s ještě většími výhodami, lze říct o čtenářích novin a časopisů. Tato skupina však zaujímá centrální pozici v jakémsi kontinuu, kde na jeden konec můžeme umístit čtenáře, kteří se nedokázali seznámit s novými technologiemi a jejichž čtenářské návyky zůstávají beze změny (ve Španělsku to znamená sektor sahající od čtenářů konzervativního deníku *ABC* až po předplatitele knižního klubu *Círculo de Lectores*), a na opačný konec dosadit mládež žijící v kulturním kontextu vytvořeném „novými“ technologiemi, které byly součástí jejich života už od začátku. Budoucnost knihy bude do značné míry záviset na vztahu, jaký si tato skupina s digitálními a tištěnými knihami vytvoří. A to do značné míry ovlivní i podobu, jakou knihy získají.

Budeme nadále mluvit o knize jako takové, anebo se kniha stane knihou s různými předponami a přívlastky?

Žádná debata o budoucnosti knihy se nemůže vyhnout otázce formy, kterou kniha získá: to znamená, co se stane s knihou na papíře, jaký formát bude výsledkem technologického vývoje, do jaké míry tradiční čtenáři knihu budoucnosti nadále rozpoznají coby knihu. James Warner publikoval v čtvrtletníku *McSweeney's* sarkastický článek, v němž popsal, jak asi bude kniha vypadat v roce 2020:

„Knihy“ budoucnosti budou plné soundtracků, hudebních leitmotivů, 3D grafiky a streamovaného videa. Budou je doprovázet komentáře ze sociálních sítí, *online dating* a geonetworkingových aplikací, které začnou pítat, jakmile si někdo ve vaší lokalitě koupí stejnou knihu — prostě cokoli, jenom abyste tu knihu nemuseli číst. Autoři si budou dělat vlastní marketing, za distribuci bude zodpovědný čtenář, moudrost davu se postará o redakci a neviditelná ruka trhu si vezme na starost samotné psaní (tedy pokud tam nějaký text vůbec bude). Reakce čtenářů budou buď virální, nebo virvální.

Neurolingvista Horst Müller zase v rozhovoru pro *Die Zeit* spekuloval, že kniha budoucnosti bude vybavena senzory, kamerou a aplikacemi napojenými na internet, aby mohla cestovatele informovat o všech významných památkách v jeho blízkosti. Říká, že dokonce budeme s knihami mluvit. Možná nemusíme zacházet do krajnosti, ale stejně jako filmový průmysl před pár lety dospěl k závěru, že buď bude budoucnost 3D, anebo filmový průmysl zanikne, nakladatelé by mohli být puzeni k přesvědčení, že kniha bude muset využít všech možností digitální techniky, aby přitáhla mladé publikum. Anebo zkrátka chtějí raději dělat aspoň něco, než aby nedělali vůbec nic.

Jsou ale všechny tyto artefakty stále ještě knihou, jak tomu slovu dnes rozumíme? Pravděpodobně ano, totiž pokud plní staré funkce knihy, nebo je dokonce vylepšují. Opět, nemá velký smysl hovořit o knihách, aniž bychom provedli další upřesnění, protože turistický průvodce má jiný účel než sbírka poezie, učebnice makroekonomie nebo přehled německé gramatiky. V některých případech dávají technologické blbůstky větší smysl než v jiných. Pokud jde o rozdíl mezi tištěnou a elektronickou knihou, už jsme zmínili, že v případě čtenáře, který je zvyklý na to první, hrají smyslové aspekty významnou roli: její vůně, pocit při dotyku, její vlastnosti coby fetiše. Roli zde hrají i jiné aspekty knihy jako předmětu, které se vztahují k jejímu používání: sem patří její rozsah, fyzická velikost, snadnost, s níž lze přelétat z jedné stránky na druhou, podtrhávat si a vypisovat poznámky. Těžko ale říct, zda na těchto vlastnostech tolik lpíme ze zvyku, anebo protože mají nějakou vnitřní hodnotu. Proto je také obtížné posoudit, zda elektronická kniha skutečně znamená *méně* než kniha tištěná, a pokud ano, tak proč.

Theodor Adorno, nesmlouvavý, jak to dokázal jen on sám, naříkal nad příchodem paperbacku, protože prý bude mít na obsah knih a jejich status negativní vliv. Obával se, že symbolická devalvace bude mít za následek smazání rozdílu mezi masovou kulturou a vyšším hájemstvím vědění. Z tohoto úhlu by digitalizace znamenala další posílení technologické reprodukovatelnosti umění s odkazem na slavný esej Waltera Benjamina o tom, jak v moderní době stará díla ztrácejí svoji „auru“. Je zajímavé, že tištěná kniha by se v budoucnosti zamořené elektronickými knihami mohla stát nositelem snahy o zachování této aury, podobně jako návrat vinylových desek uspokojuje nostalgické pocity hudebních staromilců. Někteří lidé také pořád ještě posílají pohlednice! Měli bychom tak v rukou předmět všeobecně považovaný za hodnotný, bez ohledu na svoji praktickou funkci, hodnotný spíše z estetických důvodů než z důvodů kognitivních. Na tuto možnost poukazyval Michael Agres-

ta na stránkách časopisu *Slate*: „S tím, jak tištěná kniha ztratí svoji tradiční hodnotu coby efektivní nosič textu, jiné hodnoty zase získá — od své role v dějinách literatury přes neopakovatelné možnosti v oblasti designu až po potenciál v oblasti fyzické krásy.“ Tato aura však bude přístupná pouze těm, kteří budou schopni a ochotni za ni zaplatit; pro všechny ostatní zde bude kniha digitální. To je ovšem stále velmi vzdálená perspektiva, protože svět je dosud plný tištěných knih a ty nezmizí ze dne na den.

Kromě všech těchto otázek zde máme i dilemata, která musí řešit knižní průmysl. Pro jaký druh knih by se měl rozhodnout a na čem by měl založit svoji budoucnost? Jaké marže bude možné zachovat? Jak se poučit z vlivu digitalizace na jiná odvětví, jako je hudba nebo film? I zde vládne nejistota. Vysoký představitel Amazonu Russell Grandinetti řekl *New Yorkeru*, že skutečná konkurence už neexistuje mezi tištěnými a digitálními knihami, nýbrž mezi knihami obecně a jinými aktivitami, jako je sledování televize, surfování po síti nebo videohry, které všechny bojují o volný čas veřejnosti. Jeho diagnóza je podle všeho správná: očekávání, že prostá kulturní a symbolická hodnota umožní knihám přežít, je dost možná projevem voluntarismu, který k ničemu nevede. A to se zde vůbec nezmiňujeme o kultuře bezplatného stahování, která je ve Španělsku obzvláště silná a která všechno dále komplikuje.

Nemožnost závěru

Zdá se, že kniha nemá jednu jednoznačnou budoucnost, nýbrž spíše celou řadu možných budoucností, přičemž nelze vyloučit, že její vývoj bude nakonec kombinací různých možností, jež stávající situace skýtá. Některé aspekty lze předpovědět se značnou jistotou: elektronické knihy si budou získávat čím dál víc čtenářů, akademické a odborné knihy budou takřka výhradně elektronické a bude trvat dlouho, než tištěné knihy úplně vymizí — a možná se tak ani nestane. Mnohem víc aspektů však stále ještě předpovědět nelze. A chování mladších generací, které se s novými technologiemi již spřátelily, zůstává nadále tajemstvím.

Máme-li být upřímní, možnost přežití knihy v kontextu, jemuž čím dál víc dominují technologie, v sobě již sama o sobě obsahuje prvek jisté nepatříčnosti. Pokud však tuto skutečnost důkladně zvážíme, zjistíme, že hodně vypovídá o tom, jak je kniha důležitá. A také — pokud chcete — o tom, jak silná je její podmanivost. Literární a kulturní svět, který se kolem ní točí, si dál zachovává své půvaby a vždycy se najdou lidé fascinovaní Nabokovem a literárními kavárnami. Možná je škoda,

že se tyto menšiny nestaly většinami, jenže osvícenský sen o kultivaci společnosti postupuje skoro neznatelným tempem. A sama pluralita liberální společnosti v sobě zahrnuje i pluralitu fascinací — od existencialistů přes filatelisty až po turisty a domácí kutily. Lze říct, že kniha bude ve velmi rozsáhlé nabídce nejrůznějších činností vždy zaujímat určité místo, ať už jako pomocný nástroj, nebo cíl sám o sobě, a ať už v tradiční, nebo v elektronické podobě.

Na druhou stranu se zdá, že kniha ztratí ve veřejných debatách něco ze svého prominentního postavení, pozici, kterou ostatně nikdy neměla zaručenou. Jsou knihy, které charakterizovaly určitou epochu, protože myšlenky, které obsahují, podnítily veřejnou debatu, ať už přímo, nebo nepřímo: Fukuyamův *Konec dějin*, Huntingtonův *Střet civilizací*, Pinkerova *Tabula rasa*. Kniha nadále nabízí nejlepší formát pro pečlivé rozvíjení argumentů a také pro jejich recepci ze strany čtenářů. To je však jen další oblast obydlená menšinami, které takové knihy produkují a čtou: následný úkol spočívající v šíření těchto tezí už přísluší masmédiím. Lze předpovědět, že knihy budou čím dál víc jen jedním komunikačním prostředkem ve společnosti vyznačující se nesmírnou hojností komunikačních prostředků, forem a praktik.

O budoucnosti nedokážeme říct nic přesnějšího, aniž bychom se uchýlovali k fantazii nebo dogmatismu. Zamyslíme-li se nad budoucností knih, vyvoláme ve vlastní mysli konflikt, v němž proti sobě bojují dvě síly: sklon k pesimismu a útěcha optimismem. Je možné, že jsme na cestě k nějaké jiné společnosti, která bude mít vlastní normy — ani lepší, ani horší, než jsou ty, které máme dnes —, a že knihy budou v této společnosti hrát okrajovou, nebo dokonce zcela nulovou roli. Přitom je ale možné, dokonce pravděpodobné, že tato společnost budoucnosti se od té naší bude lišit mnohem méně, než si obvykle představujeme; a že kniha, ať už budou její technologické základy jakékoli, si zachová určitou roli a určitý význam. Nevíme — ani nemůžeme. Budoucnost knihy leží kdesi v budoucnosti.

Článek poprvé vyšel španělsky v časopise *Letras Libres* 8/2013. Publikaci české verze zprostředkoval *Eurozine* (www.eurozine.com).
© Manuel Arias Maldonado, *Eurozine*

Ze španělštiny přeložil Marek Sečkař.

Autor je profesor politologie na univerzitě v Malaze; napsal knihu *Sueño y mentira del ecologismo* (*Sen a lež environmentalismu, 2008*).

Snažím se v ilustracích nacházet další rovinu

S výtvarnicí **Květou Pacovskou** o její tvorbě,
hře pro všechny smysly a voňavých vánočních asamblážích

Autorské knihy a ilustrace Květy Pacovské jsou nezaměnitelné. Vydobily si uznání po celém světě. Její bohatá tvorba je vzácně jednotná a představuje spojení geometrických tvarů, výrazné barevnosti a nesmírného citu pro dětské vnímání. Narodila se v Dejvicích a stále tam žije se svou rodinou. Dlouhou dobu měla v těchto místech ateliér, poslední léta jezdí téměř každý den do Prahy-Kyjí, kde se vystupuje z metra s příznačným názvem Rajská zahrada. Projdete-li kolem menších novostaveb a dostanete se v jedné z nich do nejvyššího patra, zjeví se před vámi další „zahrada“, která je plná krásných objektů

a obrazů — v ateliéru jsou malby, papírové objekty, plakáty, knihy a připravované ilustrace.

Pohádky z bramborových řádků od Carla Sandburga jste ilustrovala jako svou první knihu pro děti, to byla polovina šedesátých let. Od sedmdesátých let jste se již začala pravidelně věnovat autorské tvorbě pro nejmenší čtenáře a přispívala promyšlenými cykly do českého časopisu *Sluníčko*, který byl do počátků devadesátých let na vysoké literární, ilustrační a grafické úrovni. Měla jste ve svém dětství někoho, kdo vás k takové tvorbě inspiroval?

V raném dětství mne inspirovala babička, byla můj pevný bod. Babička byla velmi vzdělaná a kultivovaná žena a s ní jsem dělala o Vánocích své první asambláže, byly to vánočky z bílého těsta kladené na černý vymaštěný plech. Vždycky jsem měla také chuť si sama vystřihovat papírové hračky a hrát si s nimi. Později, do *Sluníčka*, jsem dělala hravé papírové objekty a ty nakonec vyšly i knižně; *Král, král na dudy hrál* — *Malovaná říkadla*

vyšly v Albatrosu a *Malované písničky* v Pantonu. Při jejich četbě malý čtenář a zároveň divák může vnímat několik uměleckých forem najednou — zvuk, tvar, barvu, slovo, píseň, melodii. Potom bylo přáním skladatele Ilji Hurníka udělat knížku *Jak se hraje na dveře*, ke které jsem vytvořila obrázky. Ale právě u té první knihy, kterou jste jmenovala, u *Pohádek z bramborových řádků*, jsem nacházela svůj vlastní ilustrační styl.

Máte za sebou mnoho výstav po celém světě.

Většinou si je sama instalujete a součástí výstav vaší volné tvorby jsou, jak jsem si všimla, i vaše autorské knihy pro děti...

Ano, obvykle je přáním vystavovatelů ukázat i autorské knihy, tvorba knih je důležitou součástí mé práce. Ilustraci jsem přímo nestudovala, ale studovala jsem malířství. Později jsem našla další prostor pro své obrázky, ve svých publikacích. Snažím se v ilustracích nacházet další rovinu, protože si myslím, že jen dovysvětlovat text, který už někdo dobře napsal, nemá smysl. Slovo ilustrací prostupuje a poté hledám další, novou možnost vnímání textu v souznění s obrázkem. Nakonec jsem začala tvořit sérii autorských knih. Původně jsem myslela, že vyjde jen první knížka o číslech a zároveň bude i tou poslední, ale měla úspěch nejen čtenářský a odborný, ale také komerční, a tak přišly další knihy — o barvách (*Grün, rot, alle. Ein Farbenspielbuch*, 1992), tvarech (*Rund und eckig*, 1994) a o abecedě (*Alphabet*, 1996). Tento konvolut autorských knih jsem ukončila knihou pro děti s návody, jak si udělat různé papírové kamarády. Tyto tituly a nápady lze považovat za původní. Postupně se začalo více takových prvků (tedy prořezávání, hry s papírem a podobně) objevovat také v tvorbě jiných autorů. Většina těchto knih vyšla v několika jazykových mutacích — například anglicky, francouzsky, japonsky, španělsky a italsky.

Knihy jste začala vydávat v nakladatelství Otto Maier Verlag v Ravensburgu, ale nyní vydáváte v zahraničí i ve francouzských nakladatelstvích.

Ano, pro francouzského nakladatele pracuji přímo, přeskočili jsme licence. Zbožňuji Paříž, protože je celosvětovou základnou pro všechna umění. I ty umělce ze zámoří, kteří byli velkými tvůrci, obohatila její atmosféra a galerijní život. Do Paříže se ráda vracím, letos na podzim jsem zde uspořádala výstavu. Stále tam přebývá duch uměleckého vření, některá muzea lze navštívit dlouho do noci, do knihkupectví nebo galerie můžete vejít prakticky kdykoli a prohlížet si knížky a obrazy. Hodně mých známých si jezdí kupovat mé knížky právě do Paříže.

Mám za to, že i ten, kdo se aktivně nezabývá tvorbou, potřebuje k pocitu životní plnosti nějaký kreativní rozměr. Umění nabízí další dimenzi, která dovede rozehrát všechny smysly a dá jim úplnost.

Vaše tvorba se občas dává do souvislosti s hravostí dadaistů. Máte tuto linii ráda, jaký je váš vztah ke Kurtu Schwittersovi nebo Paulu Kleeovi?

Myslím si, že Paul Klee byl jedním z největších umělců, malířů. Nedělal velká plátna, ale vyjadřoval se lyricky a v té jemnosti ukázal obrovskou sílu. Kurtu Schwittersovi jsem věnovala knížku myšlenou jako poctu. Některá jeho období byla opravdu výjimečná.

Pokračovala jste v ilustracích knih dalších autorů?

Na žádost zejména francouzských nakladatelství jsem dělala kromě autorských knih také ilustrace klasických pohádek. Poprvé, ještě doma, Erbenovu pohádku *Dlouhý, široký a bystrozraký*. Potom jsem ilustrovala *Popelku*, *Červenou Karkulku*, snažila jsem se vytvořit nové netradiční pojetí těchto knih.

Květa Pacovská velmi vstřícně a radostně ukazuje řadu knih, které vyšly po celém světě. Její tvorba má interaktivní podobu, je možné prohlížet si knihy vleže, roztáhnout je na zem a obcházet z obou stran, překládat strany, kroutit je a odlepovat a zjeví se vám inspirativní tok barev, slov a číslic s mnoha možnostmi. Vše toto si konkrétně ukazujeme na knize Unfold/Endfold, která se dá rozložit jako harmonika. Hravost nechybí ani ilustracím v dílech klasiků, díky variaci barev si můžeme představit i atmosféru příběhu. Prohlížíme si také další malou, ale poměrně obsáhlou knížku s názvem Barvy dne. Zde má každý den jinou barvu. Knížka obsahuje celkem 168 ilustrací, které jde opět rozložit, a děti (i dospělí) si tak mohou vytvořit vlastní pojetí nabídnutých kreseb. Ptám se, zda si s těmito knihami hrála také její vnoučata. Paní Pacovská na mou otázku se smíchem odpovídá, že je u synů našla vystavené nahore na skříni, a tak pochopila, že jim je musí věnovat dvakrát, jednou pro uchování a jednou na hraní.

Albatros právě dokončuje slovník světových literárních děl pro děti a mládež a bylo by dobře, kdyby tam byla vaše tvorba zastoupena. Co byste vy sama pro tuto publikaci vybrala?

Snad tuto moji autorskou knihu, ve které si můžeme sami variovat barvy do různých kombinací. Kniha barev na nás působí kontrasty chladných i teplých tónů. Umožňuje hledání na škále od bílé k černé a vnímání barev celkově. Zvířata a postavy volím tak, aby mi umož-

ňovaly kreslit základní tvary — kruh, čtverec, kužel, hranol. Potkáváme tady žabky, nosorožce, šneky, kohouty, jezdce na koni, kašpárky, medvídky, ptáky, růže... Každá barva má svou vlastní kvalitu a v souhře s textem vytváří bohatou škálu pro fantazii. V současné době jsem pracovala na ilustračním doprovodu knihy dle námětu symfonické pohádky Sergeje Prokofjeva *Petr a vlk*, tato práce vznikla na objednávku německého nakladatelství a dělala mi velkou radost, je tam totiž přítomen čtvrtý rozměr — a tím je hudba. Tato knížka právě vyšla ve čtyřjazyčné mutaci a podepisovala jsem ji na Frankfurtském knižním veletrhu.

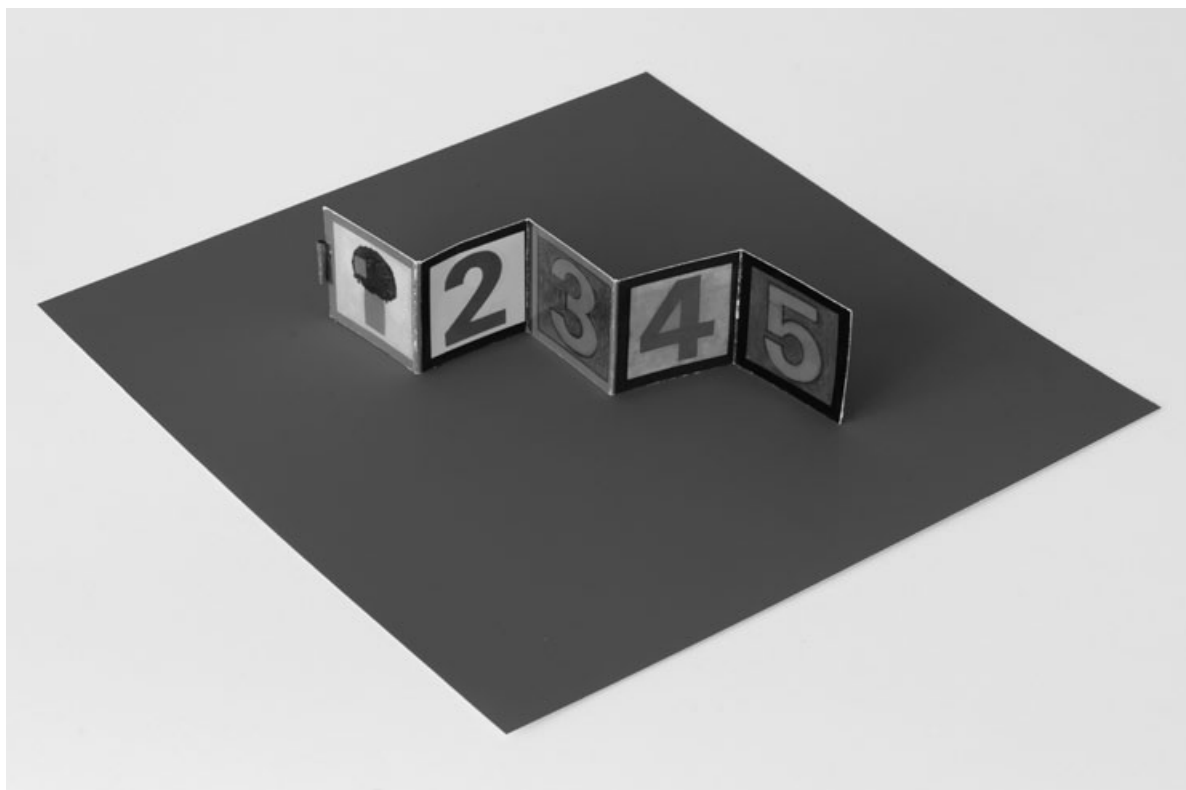
V ateliéru kolem sebe vidím plakáty z výstav, které ukazují vaši mnohožánrovost, jsou na nich grafiky, malby, papírové, kovové a drátěné plastiky, prostorové instalace. Vy jste také vyučovala studenty, vytvářeli jste společně různé objekty a rovněž jste dotvářela jednu zahradu v Japonsku.

Komunikace se studenty byla oboustranně zajímavá a inspirativní, na počátku devadesátých let jsem působila v Hochschule der Künste v Berlíně a později, na konci

devadesátých let, na Kingston University ve Velké Británii, kde jsem se studenty vytvořila *Knihu o bodu*. Jedna z mých stálých výstav je v zahradě v Chihiro Art Museum Azumino v Japonsku a stala se jakousi živou galerií. Ocitnete-li se v ní, můžete se pozorovat jakoby v zrcadle nebo můžete na kamenech hmatat obrysy čísel.

Návštěva u Květy Pacovské končí u výborného čaje, ale její tvorba nás neustále doprovází. V jejích obrazových knihách a ilustračních doprovodech zůstává mnoho námětů pro hraní, přemýšlení a utváření nových významů. Květa Pacovská zůstává hledačkou nových forem a také solitérkou nejen v české ilustrační tvorbě. Vytvořila vlastní styl, který souzní s touhou po symetrii, dekorativnosti, humoru, je plný vtipných detailů v kresbě a podnětného poetického náboje. Nemusíme si přes hranice nic vysvětlovat, projevy umělecké tvorby Květy Pacovské jsou nám všem blízké a vnímáme ji jako moderní nadčasový proud umění, který se může stát výsostnou životní inspirací pro každého z nás.

Připravila Jana Čeňková.

Květa Pacovská: Křížení, půdorys, prostory, čísla (90. léta)

V Anglii roku 1906, krátce před
návratem na Nový Zéland

Katherine Mansfieldová v roce 1921

Roku 1913 v době,
kdy poznala
D. H. Lawrence

A mládí nezemřelo

Tiché šlápěje spisovatelky **Katherine Mansfieldové**

Sylva Ficová

„U Katherine nacházím to, co nenacházím u žádných chytrých žen: jakýsi klid a zájem, což je dle mého tím, že má skutečnou starost, třebaže jinou než já, o naše vzácné umění... mám za to, že ona není a nikdy nebude pouhý pisálek.“ Těmito slovy popsala Virginia Woolfová ve svém deníku dojmy ze setkání s talentovanou povídkářkou Katherine Mansfieldovou (*The Diaries of Virginia Woolf: 1915—1919*, Londýn 1980).

Poznaly se na konci roku 1916, tedy v době, kdy Virginia měla za sebou teprve svůj první román *Plavba* (*Voyage Out*, 1915) a kdy spolu s manželem Leonardem zakládali nakladatelství Hogarth Press. Katherine několik let předtím vydala první sbírku povídek *V německých lázních* (*In a German Pension*, 1911) a Virginii tehdy nabídla svůj zatím nejdelší text „Aloe“. Woolfovy nadchla natolik, že se jí rozhodli vydat — třebaže pod jiným názvem jako „Preludium“ — a autorku pozvali k sobě domů na prodloužený víkend. Autobiografický a emocionální příběh o dětství v britské kolonii zaujal i čtenáře, dobře se prodával a pro tehdy devětadvacetiletou Katherine znamenal skutečný literární úspěch.

Během svého života vydala pět sbírek povídek a řadu dalších publikovala v časopisech, mnoho skic a nedokon-

čených textů se pak dochovalo v jejích denících. Kritici je hodnotí jako novátorské, čtivé a jazykově i psychologicky přesné a Katherine Mansfieldová je dodnes považována za jednu z průkopnic moderní povídky. Psala o tématech, která jí byla blízká: o svém dětství na Novém Zélandu, o nefunkčních rodinách, o kráse každodenního života a také o hrůzách (první světové) války, o ženách a jejich erotických touhách, o křehkosti vztahů.

Proč se cítím jako cizinka?

Narodila se jako Kathleen Mansfield Beauchampová 14. října 1888 ve Wellingtonu, hlavním městě země, jež se v té době považovala za poslední výspu britského impéria. Do Anglie se poprvé dostala už ve svých patnácti letech, kdy ji otec, úspěšný bankéř, poslal spolu s dvěma staršími sestrami na soukromou školu. Třiletý pobyt v Londýně, kdy se mohla věnovat jen studiu němčiny a francouzštiny, zpěvu a hře na cello, kdy četla Shawa, Ibsena, Tolstého a především Oscara Wildea a poznala velkou svobodu, ji však ovlivnil natolik, že si s ní rodina po jejím návratu nevěděla rady. Roku 1908 tedy odcestovala do Anglie znovu, tentokrát sama a nadobro.

Červené pelargónie mi zahradu vyfoukly před nosem. Pěkně se v ní usadily, všechny listy a květy rozvité a na svém místě, odhodlané, že už s nimi nikdy žádná síla nepohne. *Tohle* mi nevaří. Ale proč bych se tu kvůli nim měla cítit jako cizinka? Proč se mě pokaždé, když se přiblížím, ptají: „A co děláš v londýnské zahradě ty?“ Dmou se nafoukaností a pýchou. Jsem jen malá osadnice,

kteřá se prochází po londýnském záhonu a které je snad dovoleno se dívat, ovšem nikoli zůstat...

(*Journal of Katherine Mansfield, New York 1946*)

Úryvek z prozaické skici „Pelargónie“ v deníku Katherine Mansfieldové zřejmě vyjadřuje její skutečné pocity. Jako teprve dvacetiletá sice s nadšením skočila do víru londýnského života, se svými básněmi a povídkami vystupovala na večírcích a obdivovali ji muži i ženy, spolehlivých a skutečných přátel však měla pomálu. Výjimkou byla Ida Constance Bakerová, kterou poznala už během studií a která jí svou až otrockou oddaností celé roky nahrazovala nefunkční rodinné i partnerské vztahy. Katherininu roztěkanost a neukotvenost umocňovala i její potřeba neustále cestovat, potřeba niterná, z touhy po poznání, i objektivní, jejíž příčinou byl její špatný zdravotní stav. Švýcarsko, Německo a později Francie či Itálie — tam všude hledala úlevu, klid a zázračný lék. Často přitom cestovala sama:

Zdalo se jí to, nebo je něco pravdy na tom, že číšníci — zvláště číšníci a hoteloví poslíčci — mají impertinentní, arogantní a mírně pobavený výraz, když vidí ženu, která cestuje sama? Mohlo za to jen její bídné ženské sebevědomí? Ne, to si nemyslela. Protože i když se cítila nejšťastnější a nejsvobodnější, vždy si náhle uvědomila ten číšníkův nebo poslíčkův „tón“. Až neskutečně ničil její pocit jistoty a vyvolával v ní dojem, že se proti ní chystá něco malicherného, do čeho jsou zasvěceni všichni lidé i věci — ano, i neživé předměty jako židle či stoly —, a že čekají, až se jí konečně stane ta neblahá věc, jež se také vždycky stala a měla se stát každé ženě na světě, která cestuje sama!

Číšník strčil do klíčové dírky svazkem klíčů, jedním z nich prudce otočil, rozrazil šedé dveře, opřel se o ně a čekal, až vejde dovnitř. V ruce třímal péřovou prachovku jako kouřící louč.

„Pěkný pokojík pro madam,“ řekl vtíravě. Když vešla, prosmýkl se kolem ní, otevřel sténající okno a uvolnil okenice.“

(Skica „Sama na cestách“, *Journal of Katherine Mansfield, New York 1946*)

Už je po všem, navždy

Roku 1912 Katherine potkala svého budoucího muže Johna Middletona Murryho, tehdy studenta Oxfordu

a přehnaně ambiciózního redaktora avantgardního časopisu *The Rhythm*. O rok později jeho prostřednictvím poznala Davida Herberta Lawrence — nepravděpodobného literárního blízence a přítele — a jeho partnerku Friedu, tehdy ještě Weekleyovou. Oba páry se v následujících dvou letech sblížily natolik, že si nejen vyměňovaly knihy a literární postřehy, plánovaly vydávání časopisů, navštěvovaly společně kluby, ale na určitou dobu se také staly na popud Lawrence i sousedy — nejprve na přelomu let 1914 a 1915 v Kentu a později na jaře roku 1916 v Cornwallu. Lawrence s Katherine a Murrym dokonce plánoval vytvoření duchovní komunity Ranim, o které psal ve svém románu *Opeřený had* (*The Plumed Serpent*) a o kterou se později neúspěšně pokusil po svém odchodu do Nového Mexika. Vzájemné vztahy však zřejmě měly k idyle často daleko, jak je patrné z jednoho dopisu Katherine Mansfieldové napsaného typicky střízlivým, až reportážním stylem:

Povím ti, co se stalo v pátek. Zašla jsem k nim na čaj. Frieda řekla, že Shelleyho Óda na skřivana je falešná. Lawrence odpověděl: „Jen se předvádíš. Nic o tom nevíš.“ Načež ona spustila: „Už toho mám dost. Ven z mého domu, ty všemohoucí bůžku! Mám tě plný zuby. Zavřeš už tu hubu, nebo ne?“ Nato Lawrence řekl: „Že ti dám facku, aby ses uklidnila, ty sprostá poběhlice!“ A tak dále a tak dále. Odešla jsem. Frieda se pak objevila u večere: „Konečně jsem s ním skončila. Už je po všem, navždy.“ Vyšla z kuchyně a ve tmě začala obcházet dům. Najednou se zjevil Lawrence, se slepou zuřivostí se na ni vrhl a oba začali ječet a rvát se. Bil ji — jako psa — do hlavy, do obličeje i do prsou a rval jí vlasy. Ona celou tu dobu ječela na Murryho, aby jí pomohl. Nakonec vpadli do kuchyně a honili se kolem stolu. Nikdy nezapomenu, jak se L. díval. Byl tak bledý... až zelený, a tu velkou a slabou ženu uhodil — prostě ji praštil. Pak padl do jednoho křesla a ona do druhého. Nikdo neřekl ani slovo. Až na Friedino vzlykání a popotahování bylo ticho. Svým způsobem jsem byla skoro ráda, že napětí mezi nimi pominulo — a že už s tou „důvěrností“ skončili. L. seděl, civěl do podlahy a kousal si nehty. Frieda vzlykala. Po delší chvíli — asi za čtvrt hodiny — L. najednou vzhledl a zeptal se Murryho na něco z francouzské literatury. Ten mu odpověděl. Kousíček po kousíčku se ti tři přisunuli ke stolu. Pak si F. nalila trochu kávy. Nato se dali s L. do hovoru a začali probírat nějaký „hodně tučný, ale hodně dobrý sýr na zapečené těstoviny“.

Den nato Lawrence vytrestaný sám sebou mnohem důkladněji, než kdy zbil Friedu, pobíhal sem a tam, nosil jí čaj do postele a upravoval klobouk.

(The Collected Letters of Katherine Mansfield, Oxford 1984—2008)

Katherine Mansfieldová a D. H. Lawrence toho měli společného víc, než by se mohlo na první pohled zdát. Oba byli svým původem i postojem outsideři, oba se vzdali nebo museli vzdát své rodiny, ani jeden neměl v Londýně skutečné zázemí a oba — každého do jiné míry — přitahovalo stejné pohlaví, třebaže zůstávali v tradičním manželském svazku. Oba měli slabost pro ruskou literaturu, venkov, květiny a slunce a oba dlouhé roky sužovala tuberkulóza.

Katherine také Lawrence silně inspirovala — řadu jejích eskapád a životních zkušeností bezostyšně využil ve svém díle. Rysy Katherine najdeme v postavě okouzující, temperamentní a mírně cynické Gudrun v románu *Ženy milující* (*Women in Love*, 1920), který Lawrence začal psát v době, kdy se vídali prakticky denně. O citech a touhách Katherine však psal mnohem otevřeněji už v románu *Duha* (*The Rainbow*, 1915), konkrétně v kapitole „Hanba“, v níž jedna z hrdinek, Ursula, podlehne kouzlu učitelky a naváže s ní krátký, zato intenzivní vztah. Právě kvůli této kapitole byl také román v Anglii krátce po vydání zakázán a jeho náklad zničen.

S ní jsem všechny ty takzvané sexuální impulsy cítila silněji než s jakýmkoli mužem. Uchvacuje mě, jsem její otrokyní... a celou ji i její tělo zbožňuji. Myslím, že když mám hlavu na její hrudi, cítím, co všechno může znamenat život... opírám se o ni, svírám její ruce, dívám se jí do tváře a jsem dítě, žena a víc než z poloviny muž.

(Journal of Katherine Mansfield, Londýn 1954)

Jak Katherine vnímala skutečnost, že se stala románovou postavou, není jisté, až do konce svého života ale s Lawrencem byla víceméně ve styku, často si psali a ve své poslední vůli mu dokonce odkázala několik knih, které žárlivý Murry nikdy nepředal. Lawrenceovy romány podle všeho četla ráda:

Jaká je to úleva přestat číst ty předžvýkané knížky napsané autory, kteří nemají co říct... (Při četbě Lawrence) má člověk pocit, jako by se procházel za přílivu u moře, jedl kůrku chleba

a díval se na vodu. Toho moderního hledání, které hledáním taky končí, už mám plné zuby...

(The Collected Letters of Katherine Mansfield, Oxford 1984—2008)

Svádění květem karafiátu

Ve stejném roce jako Lawrenceovy *Ženy milující* vyšla Katherine Mansfieldové druhá sbírka povídek *Blaho a jiné povídky* (*Bliss: and Other Stories*). Zaznamenala velký úspěch a dodnes je považována za jeden z vrcholů anglicky psané povídkové tvorby, Virginii Woolfové se ovšem zdála „plytká“ a „sentimentální“. Největší výhrady měla k titulní povídce „Blaho“ — snad proto, že se v ní autorka dotkla tématu blízkého vztahu dvou žen, které jí nebylo cizí a jehož zpracování jí připadalo „ubohé“ a „laciné“.

...obě ženy stály bok po boku a hleděly na štíhlý kvetoucí strom. Byl tak nehybný, a přece se zdálo, že se vzpíná vzhůru jako plamen svíce, že se v tom jasném vzduchu zahrocuje a chvěje, že roste před jejich očima výš a výš — až se skorem dotýká okraje kulatého stříbrného měsíce.

Jak dlouho tam tak stály? Obě — bytosti z jiného světa — jakoby zakleté v tom kruhu nadpozemského světla, rozumějí si dokonale navzájem a dumají nad tím, co počít na tomhle světě s tím blaženým pokladem, který jim hoří v prsou a jako stříbrné květy padá z vlasů a z rukou.

Navzdýcky — na chvíli? A zašeptala jí slečna Fultonová: „Ano. Právě to?“ Anebo si to Berta vysnila?

(Blaho a jiné povídky, Praha 1958, přeložil Aloys Skoumal)

Bisexuální nebo lesbický podtext najdeme i v jiných povídkách Katherine Mansfieldové: satirická povídka „V tureckých lázních“ („Bain Turc“), publikovaná ve třetím a posledním čísle časopisu *The Blue Review*, líčí konflikt mezi lesbickými ženami a těmi, které jimi opovrhují; v povídce „V zátoce“ („At the Bay“) ze sbírky *Zahradní slavnost* (*The Garden Party*) se bezdětná paní Kemberová dvoří staropanenské tetě Beryl (postavě z povídky „Preludium“); a v povídce „Karafiát“ („Carnation“) z roku 1918 svádí studentka Eve květem karafiátu svou spolužačku. Nejpřímočařejší je povídka „Leves Amores“ (česky Lásky nespoutané). Katherine ji napsala už kolem roku 1907 po krátkém vztahu s učitelkou a malířkou Edith Bendall a jde o první text, který podepsala jako „K. Mansfield“ — tedy příjmením své

Leves Amores

Nikdy nezapomenu na hotel U Bodláku. Nikdy nezapomenu na onu zvláštní zimní noc.

Pozvala jsem ji na večeři a pak do opery. Měla jsem pokoj naproti jejímu. Řekla, že půjde, ale... nemohla bych jí zavázat živůtek na večerních šatech? Zapínání je na zádech. Proč ne.

Ještě bylo světlo, když jsem zaklepal na dveře a vešla do jejího pokoje. Na sobě měla korzet a hedvábnou spodničku a houbou si umývala obličej a krk. Řekla, že už je hotová a že si můžu sednout na postel a počkat na ni. Rozhlížela jsem se po tom bezútěšném pokoji. Jediné špinavé okno vedlo do ulice. Viděla z něj nemyté, zaprášené okno prádelny naproti. Nábytek tvořila nízká postel s odporným žlutým přehozem se vzorem hroznového vína, židle, skříň s rozbitým zrcadlem a umývadlo. Z tapet se mi dělalo fyzicky nevolno. Visely ze zdi v cárech a ve vybledlých a zašlých skvrnách jsem rozpoznala růže — poupata a květy. Na vlysu byl obyčejný vzor s ptáky, ovšem jakého druhu, to věděl jen pánbůh.

Takže tady bydlela. Sledovala jsem ji se zájmem. Natahovala si dlouhé, tenké punčochy a sakrovala, když nemohla najít podvazky. Najednou jsem si byla jistá, že v tomto pokoji se nikdy nemůže přihodit nic krásného, a cítila jsem k ní opovržení, trochu shovívavosti a jen velmi málo lítosti.

Nad vším se vznášelo matné šedé světlo, jež zdánlivě umocňovalo ubohou lacinost jejích šatů

a bídu jejího života; i ona vypadala matně, šedivě a unaveně. Sedla jsem si na postel a řekla si: Tak už přijď, stáří. Zapomněla jsem na vášeň a v tom nádherném zlatavém průvodu mládí zůstala někde vzadu. Život teď sleduju z divadelní šatny.

Někde jsme povečeřely a pak šly do opery. Bylo pozdě, když jsme došly do noční ulice plné lidí — pozdě a chladno. Nadzvedla svou dlouhou sukni. Tiše jsme se vracely k hotelu bílou stezkou lemovanou nádhernými zlatými liliemi a vystoupily po zastíněném ametystovém schodišti.

Bylo už mládí po smrti? ... Bylo?

Když jsme šly chodbou do jejího pokoje, řekla, že je ráda, že už je noc. Neptala jsem se proč. I já jsem byla ráda. Jako bychom měly nějaké tajemství. Šla jsem s ní do jejího pokoje, abych jí rozepnula ty neposlušné knoflíčky. Rozsvítila malou svíčku na smaltovaném svícnu. Světlo zaplnilo místnost temnotou. Jako ospalé dítě vyklouzla ze svých šatů, pak se najednou otočila ke mně a vrhla se mi kolem krku. Všichni ptáci na vypouklém vlysu se rozezpívali. Všechny růže na potrhaných tapetách rozkvetly a všechny se rozvíly. Zelené víno na přehoze se svinulo do roztodivných věnců a girland, obtočilo nás svými listy a sevřelo tisícem přiléhavých výhonků.

A mládí nezemřelo.

Katherine Mansfieldová

milované babičky. Poprvé ovšem povídka vyšla až roku 1988 jako příloha k životopisné knize *Katherine Mansfieldová: Tajný život* (*Katherine Mansfield: A Secret Life*) Claire Tomalinové — Murry k jejímu publikování nikdy nenašel odvahu.

Virginia Woolfová sexuální i sociální zkušenosti Katherine Mansfieldové částečně odmítala a zároveň jí je záviděla, na rozdíl od Katherine se navíc o svých citech a zkušenostech zdráhala psát — bližší jí byly náznaky. Tvorbu Mansfieldové ovšem stejně jako Lawrence oceňovala a v mnohém dokonce napodobovala — stačí se začíst do jejích povídek „Kew Gardens“ (1919) a „Nové šaty“ („The New Dress“, 1925) a srovnat je s povídkami „V botanické zahradě“ („In the Botanical Garden“, 1907) a „Nové šaty“ („New Dresses“, 1912) Katherine Mansfieldové. Virginia, jež měla v té době svá nejlepší díla teprve před sebou, tuto inspiraci nikdy nepopírala, tvorbu Ka-

therine až na výjimky oceňovala a vždy ji považovala za svou spřízněnou duši — zvala ji na večeře a na víkendy, byla „jediná, se kterou si chtěla povídat o práci“ a posílala jí dopisy, květiny i cigarety. Ve svém zájmu o její osud nepolevila, ani když se Katherine ze zdravotních důvodů na delší dobu odmlčela. Svůj vztah k ní shrnula v deníku, kam si několik dní po její smrti zapsala: „Žárlila jsem na její tvorbu — na jinou jsem nikdy nežárlila... Mám pocit, že občas na ni budu myslet celý život. Nejspíš jsme měly společného něco, co u nikoho jiného nikdy nenajdu.“ (*The Diaries of Virginia Woolf: 1920–1924*, Londýn 1980).

Jako by to bylo málo

Začátkem dvacátých let, tedy v době jejího největšího úspěchu, kdy o jejích povídkách — slovy Woolfové — „psali všichni recenzenti“, však Katherine Mansfieldovou

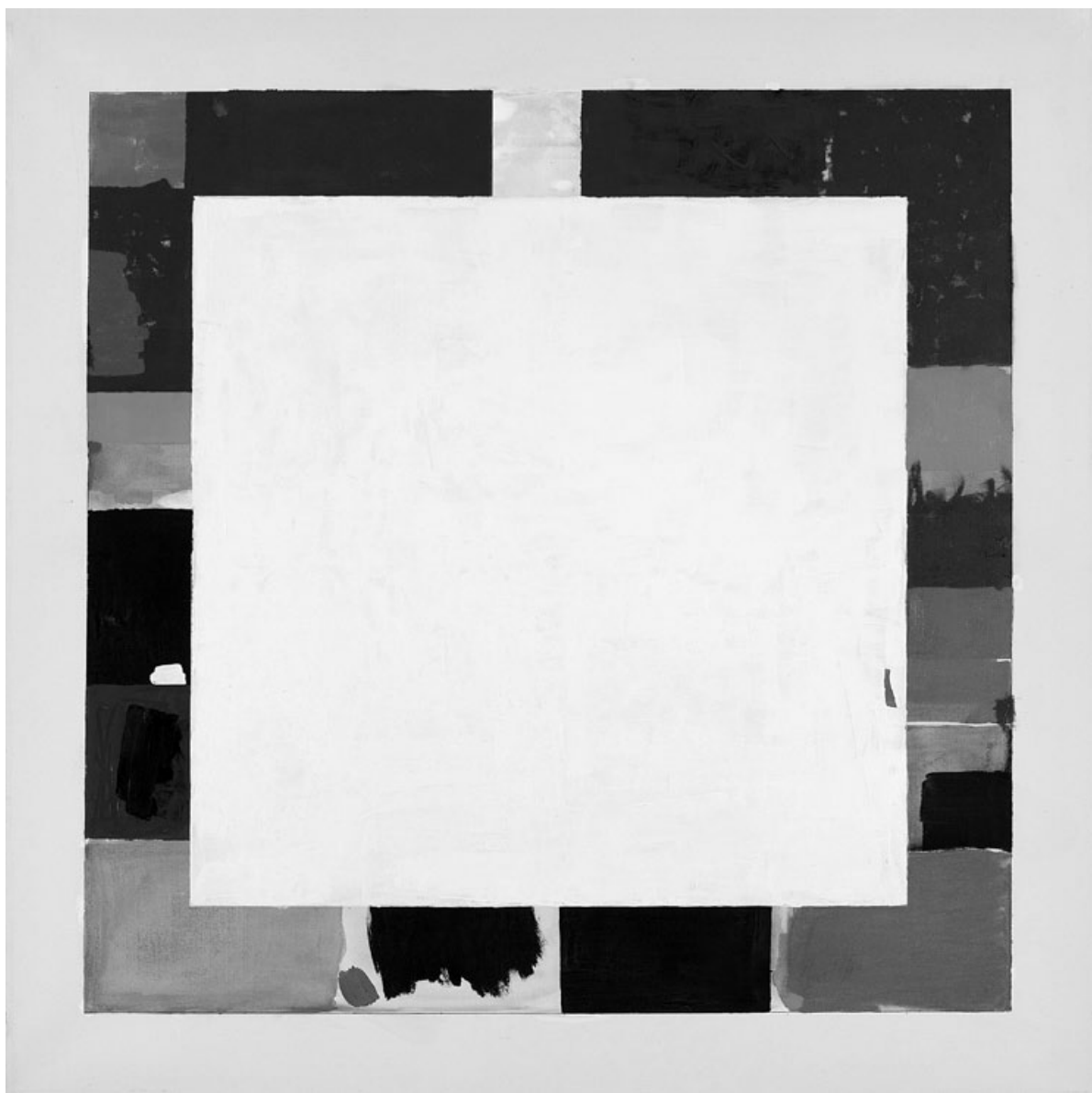

dostihly komplikace tuberkulózy. Nejprve odjela do Paříže, kde podstoupila tehdy moderní „rentgenové léčení“ okultisty Dr. Manoukhina, to ji však ještě více vyčerpalo. Po krátkém pobytu ve Švýcarsku, kdy už nemohla psát, se pak na podzim roku 1922 v poslední naději uchýlila do Institutu pro harmonický rozvoj člověka ve Fontainebleau ruského emigranta a podivína Georgije Gurdějeva. Tam také 9. ledna 1923 zemřela.

Přestože od narození Katherine Mansfieldové uplynulo už 125 let, její dílo stále nelze považovat za uzavřené. Nejen že vycházejí další a další knihy o jejím životě, často

s novými interpretacemi, ale v posledních dvou letech byly objeveny také nové texty — povídky, básně, pohádky pro děti i krátké skici —, některé ve starých archivech, jiné v pozůstalosti Johna M. Murryho, který pečlivě dbal na to, aby jím vytvořený obraz Katherine jako dokonalé bytosti a milující manželky ničím neutrpěl. Jako by její „vnímavost a smysl pro realitu“, tolik obdivované Virginií Woolfovou, téměř fotografická přesnost a vtip, upřímnost až prostorekost, křehkost a citlivost i oddanost psaní byly málo.

Autorka je publicistka a překladatelka.

Květa Pacovská: Křížení, půdorysy, prostory, čísla (90. léta)

kritiky

• Je tedy víceméně přirozené, že tato kniha vyvolala spíše váhání a nemalá část české kritiky se jí ostýchavě vyhýbá, protože co o tom vlastně napsat? 6

Pavel Janoušek o knize Michala Viewegha *Můj život po životě*
• 80

• Autorka nesplnila svůj záměr napsat příběh své babičky, podařilo se jí ale jen tak mimochodem něco mnohem zajímavějšího — vyjádřit, proč to již dávno není možné. 6

Kateřina Bukovjanová o novele *Zázemí Jany Šrámkové*
• 82

a recenze

• Výše naznačená diference mezi modelováním dvou mužských a jedné ženské postavy odráží také poetické napětí ve vnitřní stavbě románu. 6

Marcel Forgáč o románu
Sofi Oksanenové *Čas ztracených holubic*
84

• Na druhé straně by to asi nebyl Barthes, kdybychom se neselekávali i s velmi vyhraněnými a diskutabilními postřehy. 6

Petr Hrbáč o knize esejí
Říše znaků Rolanda Barthese
86

Viewegh v literatuře i mimo ni aneb Interpretační problém

Pavel Janoušek

Michal Viewegh: *Můj život po životě*, Druhé město, Brno 2013

Jsou knihy, o nichž recenzent „ví vše“ ještě dříve, než má možnost si je vůbec přečíst, a k nimž si tedy musí hledat svůj vztah jaksí navzdory nabízejícím se předinterpretacím. Z kritika se tak stane historik současnosti. To je pro mne i případ poslední knihy Michala Viewegha, kterou jsem dostal do ruky až dlouho poté, co jsem měl možnost seznámit se s jejím tématem, předpokládaným obsahem i myšlenkovým naladěním a také s ohlasem vyvolaným v denním tisku.

Fakt

Nejpopulárnější český prozaik v prosinci roku 2012 včasným lékařským zákrokem-zázrakem přežil svou smrt. V následných měsících se však musel těžce vyrovnávat se ztrátou krátkodobé paměti i s dalšími omezeními svých intelektuálních dovedností, respektive s tím, že je nucen žít způsobem, který se diametrálně liší od toho, na co byl doposud zvyklý. Po určité době si začal své pocity a deprese zaznamenávat slovy. Výsledkem je přítomný text, jemuž dal autorův dvorní vydavatel podobu knihy. Její vydání bylo běžnými čtenáři-potenciálními kupci nepochybně přivítáno, protože Vieweghovo onemocnění bylo už od samého počátku sledovanou stopou té části mediálního světa, která těží z obdobných „atrakcí“.

Problém

Tím se ale vytvořila poněkud nestandardní situace pro literární kritiku, která byla postavena před problém, podle jakých kritérií takto vzniklou prózu interpretovat a hodnotit a nakolik brát v úvahu to, co je za textem. Tradiční strukturalistická teze, že literární dílo je zcela svébytná entita bez přímé vazby na mimoliterární existenci autora, tu zřetelně neplatí, neboť Vieweghova kniha sama se úpěnlivě dožaduje toho, aby byla s životními osudy svého autora konfrontována a aby byla čtena jako privátní zpověď zcela konkrétního člověka ve zcela konkrétní situaci. A navzdory síle osobního příběhu, který nepochybně u většiny čtenářů vyvolává soucit, lze s obtížemi na jeho výpověď použít také lopatkovskou adoraci textů autentických, tedy textů, které nemají vznikat z ohledu na čtenáře, nýbrž z nutnosti psát a vyjadřovat své jedinečné duševní stavy. Tato víra v autenticitu osobní zpovědi totiž pracuje s mytologií periferie a vyloučenosti, tedy s představou autora, jenž stojí mimo centrum a autenticitou svých soudů koriguje většinový stereotyp a konvenci, či dokonce komerční a mocenské manipulace s obrazem světa. Naproti tomu Viewegh je nepochybně celebritou středního proudu, což zájem médií o jeho onemocnění opět potvrdil. Jestliže tedy po sérii článků a rozhovorů vychází kniha vykreslující jeho duševní stavy, lze to vnímat také jako promyšlený komerční tah neslučitelný s požadavky spontaneity a přirozenosti. Ostatně toto nezastírá ani nakladatel Martin Reiner v rozhovoru publikovaném 9. listopadu 2013 na *iDnes.cz* a v *Magazínu DNES*: „A byl to on sám, kdo řekl, že to prostě bude zkoušet. Měl naléhavý pocit, že zkrátka musí uživit rodinu; to byl myslím hlavně v počátku

silnější motor než radost ze psaní, kterou jinak vždycky měl. [...] Byl by nesmysl zastírat její ekonomický význam: oba s Michalem máme nějaké nesplacené půjčky...“

Rozpaky, atak, obrana

Je tedy víceméně přirozené, že tato kniha vyvolala spíše váhání a nemalá část české kritiky se jí ostýchavě vyhýbá, protože co o tom vlastně napsat? Což je dosti neobvyklé, a to zvláště v případě Michala Viewegha, který už léta patří k těm autorům, okolo nichž se svádějí literárně-kritické hrátky, neboť jeho tvorba svým balancováním mezi uměním a komercí provokuje a mnoha kritikům slouží jako nářadí, na němž si každý můžeme odcvičit svou sestavu a demonstrovat tak ostatním svou osobitost a své schopnosti. Obecně tak už dost dlouho platí, že kritika čte jeho díla přísněji, než kdyby pod nimi byl podepsaný někdo jiný.

Nepřekvapí proto, že se objevila také kritička, Klára Kubíčková v *MF Dnes* (11. října 2013), která vědomě překročila obvyklou hranici tolerance vůči nemocnému člověku, přičemž použila argument, že vydáním knihy se z čistě soukromého psaní stává veřejná událost. A když „se autor a jeho nakladatel rozhodli, že z deníku bude kniha určená k prodeji, musí shovívavost stranou“. Ve svém odsudku knihy přitom strategicky argumentovala nevelkou uměleckostí Vieweghova textu, který si podle ní nikdo nepřečte dvakrát. Z jejího dokazování je ovšem cítit i osobní despekt: to, jak jí „leze na nervy ufnukaný chlap“, který se skrývá za textem a který nedokáže své štěstí v neštěstí adekvátně unést — a ještě to zveřejní knižně.

Kubíčkové negativní odsudek pak celkem logicky vyprovokoval Vieweghova přítele Jiřího Peňáse, aby proti ní v *Lidových novinách* 14. října ostře vystoupil a vyčetl jí subjektivnost a „těžkopádné vyjádření neujasněných senzitivních dojmů“. Po čtyřech dnech, 18. října, pak v *Lidových novinách* vychází recenze Josefa Chuchmy, která s odkazem na autoritu Václava Černého vyhlásuje: „Jen čtenářský barbar nebo cynik by mohl uplatňovat na *Můj život po životě* takzvaně standardní literární kritéria. Ta nadto beztak neexistují.“ Vlastní autorův výkon pak — s odkazem na další autoritu, na Williama Styrona — oceňuje slovy, která naznačují odhodlání použít kritéria spíše lidská: „Vieweghův *Můj život po životě* je možná větší výkon, než se na první pohled zdá. Vydolovat v sobě ve fázi hluboké deprese sílu k pravidelné činnosti není zdůvodnitelné jen strachem ze ztráty hmotných prostředků.“

Polarita ohlasu je jasná. A co s tím čtenář a kritik, jenž se snaží číst Vieweghův text nezaujatě?

Text a úvaha povahopisná

Pro mne osobně má tato kniha své neliterární kouzlo. Nemyslím, že by patřila k tomu umělecky nejsilnějšímu, co Michal Viewegh napsal, nicméně je působivým privátním svědectvím. Je mi zcela jedno, zda to autor psal pro peníze, pro prestiž či protože psát zkrátka musel. A je mi také jedno, zda tím chtěl primárně sdělit své neštěstí, nebo to psal „jen“ proto, že se mu akt psaní stal důkazem toho, že ještě žije. Pro člověka Vieweghova typu je totiž toto vše neoddelitelnou součástí jeho bytí a o to vše také svým onemocněním přišel — nebo si to alespoň myslel.

Knihy nemá kompozici ani stavbu, jde skutečně jen o záznam vlastních citů a pocitů tak, jak je přináší každodenní soužití nemocného, bezbranného a zoufalého muže, bývalého lva salonů, s ženou a rodinou a hlavně se sebou samým. Čtenář přitom rozhodně nemůže přehlédnout proud depresivní sebelítosti, který těmito zápisky prostupuje, nicméně za ním lze tušit i autorův souboj se sebou samým. Ten fyzický, jenž je zakryt hladkostí na počítači zapisovaných (a nepochybně stále ke správnosti opravovaných) slov a vět, ale i ten duševní, spojený s odvahou pojmenovávat vlastní bolesti, pocity zbytečnosti, vykořeněnosti, ztráty sebedůvěry, žárlivosti, zbytečnosti...

Nevím, zda nový drastický prožitek někdy přinese do autorova myšlení a jeho literární tvorby hlubší změnu, přitomnou knihu ale čtu jako úpěnlivý pokus vrátit svůj život k ideálu, kterým je ztracený *normál*. Jako výraz snahy žít tak jako předtím, ale i snahy psát tak jako předtím. Vrátit se navzdory všemu k poetice a technice, v níž jsou napsány jeho předchozí deníkové knihy, a snad jen to téma změnit. Leč třebaže chápu Vieweghovu potřebu alespoň imitovat ztracenou vypravěčskou a intelektuální lehkost, současně tuto imitaci cítím jako nejslabší bod jeho výpovědi. Zkrátka občas bych některou příliš chytrou větu škrtl.

Snaze Michala Viewegha v přítomné knize chybí katarze — text nekončí happy endem, byť umělým a literárně zkonstruovaným, ale „jen“ v okamžiku, kdy nakladatel oznámí, že zbývá už jen pár dní a je třeba rukopis odnést do tiskárny. Přál bych autorovi, aby už nikdy neměl důvod v tomto textu pokračovat, dokončovat jej, či dokonce vydat druhý díl.

Autor je literární kritik.

» Odhalené prozaikovo ledví ◀

Superhrdinky taky vymřely

Kateřina Bukovjanová

**Jana Šrámková: Zázemí,
Fra, Praha 2013**

Skoro každému zůstane babička alespoň v hlubokých vzpomínkách. Pamatujeme si její úsměvy, melodie hlasu, starost, kterou měla o druhé, její vyprávění... Nikdo nevypráví tak jako babičky, které samy byly zvyklé vyprávění poslouchat. Každý z jejich příběhů by vydal na velký román. Jen málokdo ho ale skutečně napíše. Po sto šedesáti letech od doby, kdy vyšla *Babička* Boženy Němcové, tento záměr uskutečnila Jana Šrámková (1982).

Zázemí Jany Šrámkové začíná větami: „Píšu Tvůj příběh, babičko. Tak, jak jsi mi ho vyprávěla. I jinak. Píšu a moc mi na tom záleží, což samozřejmě celou věc komplikuje.“ Autorka si tímto úvodem vytyčuje jasný cíl — zaznamenat příběh své babičky. Ovšem ne primárně tak, jak si ho sama pamatuje a jak ho zažila, ale v první řadě skrze babiččino vyprávění. Už od začátku tedy můžeme očekávat text, který bude vyprávět už jednou vyprávěné. Zároveň vyprávění příběhu, který není všední ani dávno minulý, protože žije nejen ve vzpomínkách, ale také v přítomných dějích, které autorka sama zažívá a o nichž podává svědectví. Což je i jeden z důvodů, proč jí na vyprávění babiččina příběhu tolik záleží. Hledání způsobu, jak zachytit příběh své babičky, je jedním z hlavních témat knihy. Autorka nachází různé cesty, jak se k příběhu své babičky dostat. Vzpomíná na to, jak vypadala, popisuje její typické činnosti a pohyby. Charakterizuje babiččinu rodinu, zaznamenává její vzpomínky na dětství i dospě-

lost, velkou pozornost věnuje příběhům z války i po válce. Detailně popisuje také dům, ve kterém žila. Drobnými útržky skládá dohromady obraz ženy, kterou miluje, obdivuje a váží si jí. Hlavní postavou knihy ovšem není reálná autorčina babička, ale její zidealizovaná představa. *Zázemí* Jany Šrámkové se v tomto ohledu podobá *Babičce* Boženy Němcové — ani ta není v textu skutečná, existuje jen jako světlá vzpomínka. Na rozdíl od Němcové se ale Janě Šrámkové nepodařilo svou babičku vykreslit tak plasticky. Babička Noemi nemá v autorčině podání téměř žádný emocionální život, v textu chybí autentické společné zážitky. Tato babička je tak odtažitá mnohem víc, než by být mohla. Ovšem paralel s Němcovou bychom u Šrámkové našli ještě několik.

Dvojí babiččino údolí

Svět obou babiček má jasně daný řád, k němuž je neustále odkazováno. Obě žily v prostředí, které mělo svá vymezená pravidla a rituály, od nichž se neuhýbalo. V přímém kontrastu s tím jsou světy vnuček, Němcové i Šrámkové, ve kterých je daleko složitější se zorientovat a najít si v nich stejně pevnou a osobitou pozici. Obě si v kontrastu se svými babičkami připadají slabé a nicotné, u svých babiček a v jejich spořádaných světech se snaží najít útěchu a nakonec i sebepoznání. Na obou babičkách je zároveň nejpřitažlivější právě vyprávění epizod jejich vlastního života. Tyto příběhy dodávají babičkám rozměr minulosti, skrze kterou se vysvětluje to, jaké jsou. Babičky ve svém vyprávění nejsou babičkami, ale dětmi nebo mladými ženami, často jsou stejně slabé a zranitelné jako Šrámková a Němcová. Ovšem tím, že známe jejich budoucí moudrost a nadhled, je toto srovnání plné naděje. Šrámková se k četbě *Babičky* Boženy Němcové přiznává i v samotném textu *Zázemí*: „Čtu *Babičku*, tu opravdovou, Němcové. Vlastní text o babičce jsem už vzdala. Motám

se v kruhu. Můj Bůh nemá rád idyly, nemůžu se s ním dohodnout. Pláču na balkoně a stěhuju sny z Vysokého Mýta do Údolíčka. Babiččino údolí.“ Nejistota, kterou popisuje Šrámková, je vlastní i Němcové. Pro obě je východiskem a útěchou právě jejich vlastní psaní.

Za rád, za svobodu

Zatímco text Boženy Němcové je orientován zejména na babičku a její svět, u Jany Šrámkové to tak rozhodně není. Autorka sice od začátku deklaruje, že chce hlavně napsat babiččin příběh, důležitějším tématem se ale nakonec stává, proč tento záměr vlastně není možné dotáhnout, čím vším je to ztěžováno. V podtextu autorčiny snahy napsat vše co nejlépe, zachytit něco, čeho si sama velmi váží a co považuje za nutné — nejen nezapomenout, ale především nezapomenout navždy —, je jasné svědectví o tom, že to už dávno není možné. Ani autorka s tak velkou citlivostí a talentem pro příběh a jazyk, jako je Jana Šrámková, to nedokáže.

A je to tak dobře. S pouhou vzpomínkou na babičku, byť mistrně a originálně podanou, by byl čtenář velmi rychle hotov. Utkvělo by mu pár dojmů, obrátů, nálad. Těžko by se ho ale takový text týkal tolik, jako se ho týká *Zázemí*.

Zázemí je o tom, jak těžké je hledat v současném světě platné jistoty. Z textu plyne otázka, co je dnes zázemím. Jsou to naše vzpomínky? Hodnoty, na kterých jsme vyrůstali, nebo ty, které si sami vybudujeme? Je podmínkou dobrého zázemí založení vlastní rodiny? Autorka své vlastní zázemí hledá především sama v sobě. Kniha je rozdělena na tři části: Podněbí, Předpekli, Zázemí. K tomuto členění odkazuje sen, který si Šrámková zaznamenala: „Dnes v noci se mi zdála tři slova. Podněbí, předpekli a zázemí. Žádné obrazy, jen slova.“ Už toto rozdělení uvádí pojmy Nebe, Peklo a Země do vzájemných vztahů. Nutí nás přemýšlet o tom, kde se mezi nimi sami nacházíme, ale zejména naznačuje, že zázemí zdaleka nemusí být jen něco dopředu daného a neměnného, ale může to být naopak něco, co je teprve vyjasněním různých souvztažností.

Babička v pozadí

To, že nelze napsat knihu jen o své babičce, není selhání, ale velmi průkazná výpověď o tom, jaký je dnešní svět. Tomu starému se podobá jen málo. Jiné je i to, jakým způsobem dnešek vnímáme. Tak trochu závidíme našim předkyním řád a jasně daná pravidla, zároveň ale nade vše uctíváme naši současnou svobodu a nedokázali by-

chom se jí vzdát. Odpovědnost a závazky, které z ní plynou, nejsou ale pro každého. Na rozdíl od své babičky není Jana Šrámková superhrdinka, která nonšalantně vše zvládá a ještě přitom dobře vypadá. Kniha je autentická řadou pochyb a zklamání. Tento vnitřní svět plný emocí, radosti, bolesti a pochyb je v knize znázorňován jen tak, jakoby mimochodem. Celkově vyznívá jako to, co babičku a vzpomínky zastíní. Velmi nenápadně nám před očima vyvstává postava ženy, která nejenže milovala svou babičku, ale je také právě ovlivněna tím, že měla nejprve jedno, poté dvě děti, chodí na literární čtení, recenzuje knihy, touží po nové sukni, ale především má svou hlavu, do níž nás nechá nahlížet. Text je vyprávěn v ich-formě, obsahuje řadu velmi osobních, autobiografických vsuvek, působí velmi přirozeně, i přesto, že autorčin jazyk a styl není vlašný.

Jana Šrámková na sebe upozornila už prvotinou *Hruškadóttir* (Labyrint, Praha 2008), za kterou získala Cenu Jiřího Ortena. *Zázemí* potvrzuje autorčiny kvality,

› Křehká próza o konci superhrdinky a počátku dospělosti ‹

nicméně nemá, nebo možná ani nemůže mít, už tutéž schopnost zásadně uchvátit. Text je mnohem statičtější a kompozice roztříštěnější. Autorka záměrně střídá patos s civilností, v některých případech to až tahá za uši a působí nevěrohodně. „A všechny ty večery, co jsme tu spolu proseděli, notebooky, sluchátka, knihy, křížovky a diskuze o povaze a fungování internetu, v Praze totiž probíhaly demonstrace kvůli protipirátskému zákonu ACTA, o přímé volbě prezidenta, tak už to prošlo!, o omáčkách a o Patovi a Matovi a Červeném traktůrku a o dětech, o dětech, o dětech, všechny ty večery jsme se bezvýhradně shodli alespoň na jednom, totiž že jsme milovali babičku Noemi, že byla tak milá a laskavá, ne subtilně, ale zemitě, nahlas, že její chyby sladce věncily její dokonalost...“

Šrámkové rozhodně nechybí talent, zvládá své řemeslo, umí mít nadhled i být ve svém psaní zdravě střídá a ukázněná, nicméně jistě by jí prospěla odvaha jít do větších hloubek a otevřít se širším souvislostem. K *Babičce* Boženy Němcové se budeme vždy znovu vracet, protože je to text velmi celistvý, silně emotivní, koncentrovaný a nadčasově živý. *Zázemí* je text velmi otevřený a současný. Autorka nesplnila svůj záměr napsat příběh své babičky, podařilo se jí ale jen tak mimochodem něco mnohem zajímavějšího — vyjádřit, proč to již dávno není možné.

Autorka je bohemistka a literární kritička.

Mezi dobrem a zlem

Marcel Forgáč

Sofi Oksanenová: Čas ztracených holubic, přeložila Linda Dejdarová, Odeon, Praha 2013

Finsko-estonská spisovatelka Sofi Oksanenová je nepochybně provokatérka (Vladimír Piskoř), samozřejmě ne v laciném, pozérském smyslu tohoto slova. „Opovážlivost“ Sofi Oksanenové je rafinovaná, přesně cílená, rezonující a vážná; a to zejména díky její schopnosti iniciovat bolestivá témata přesvědčivým uměleckým výrazem — silou obrazu, životnou postavou, příběhem citlivě obkružujícím námět a jeho nuance. Sofi Oksanenová zároveň vše činí kultivovaným poetickým výrazem; autorka v žádné rovině svého projevu neexperimentuje, „nebloudí“ ani „se nehledá“. Již od svého debutu vykazuje znaky *zásadnosti* a nekompromisně přísného, propracovaného přístupu, který s každým dalším románem do detailů precizuje.

Nejnovější román oblíbené spisovatelky Sofi Oksanenové *Čas ztracených holubic* potvrzuje všechny zmíněné kvality, zároveň je však v jistém smyslu překvapivý. Román tvoří další (třetí) část zamýšlené tetralogie, v tomto smyslu bychom očekávali relativně jednotný přístup k tvarování významových a výrazových rovin textu. Sofi Oksanenová však na své dosavadní poetické postupy, které jí přinesly mezinárodní úspěch, nenavazuje tak úplně —

částečně na nich svůj nový román buduje, ale zároveň je modifikuje. V první řadě oproti *Stalinovým kravám* a *Očistě* román *Čas ztracených holubic* posouvá do epice centra dění mužské postavy, přičemž vyprávění výrazněji svazuje s výrazem historického románu.

Roland a Edgar

Historický román je sice románovou fikcí o minulosti, ale jedním z jeho předpokládaných účinků je vzbudit na straně čtenáře dojem неотředitelné věrohodnosti a dobové evokace. Tomu napomáhá i kontext románu, kde v případě hlavní postavy Edgara Partse autorka upozorňuje, že pracuje s obrazem skutečného člověka — jak jej poznala prostřednictvím studia archivních materiálů. A tedy pokud *Stalinovy krávy* měly blíže k autobiografické a *Očista* k psychologické tendenci, *Čas ztracených holubic* se těsněji váže na signály historičnosti, čímž relativizuje hranici fikce a od této relativizace odvozuje i estetické parametry své výpovědi. Sofi Oksanenová se jakoby na první pohled zříká své autorské garance a snaží se působit jenom jako „zprostředkovatel informací“ o postavách, které jí v důsledku vlastně nepatří. Jejimi lexikálními nástroji jsou proto úspornost výrazu, v jistých okamžicích až sterilní, neutrální a takřkajíc byrokratická, dále oslabená metaforičnost (lyrické ornamenty by totiž příliš poutaly pozornost na autorčin pohled) a oslabená psychologická plastičnost, tedy soustředění se na *konání* postav, ze kterého lze až sekundárně vyčíst jejich povahové rysy a duševní specifikace. Sofi Oksanenová modeluje mužské postavy románu jako historicky rámované „lidi základních postojů a činů“, jako personální *fakta*, která lze buď identifikovat na straně dobra (Roland Simson), anebo zla (Edgar Parts). Její mužské postavy jsou v tomto smyslu profilované jako *reakce* na podněty zvenčí, samy za sebe toho udělají jen málo.

Oksanenová tak sleduje do důsledků dvě cesty začínající v jednom bodě (Roland a Edgar jsou bratrance; román začíná tím, že bojují bok po boku v estonském partyzánském odboji). Paradoxně v pasážích, ve kterých se autorka snaží tyto postavy osobnostně přiblížit (kupříkladu prostřednictvím motivů narážejících na jejich intimitu), vyznívá tato její snaha jako nepřiměřená, jako narušení integrity výrazu. Tito hrdinové jsou totiž pevně vypracované rámce, které se od začátku do konce nezmění, nijak zvlášť se nevyvíjejí, nijak zvlášť se nezpochybnoují, jenom konstantně postupují svými „cestami“ až do konce (v tomto smyslu však upadají do prediktability, jelikož není těžké předpokládat, jak se která postava v konkrétní situaci zachová, co bude chtít a jakých prostředků použije).

Juudit

Do tohoto základního mechanismu světatorby, který iniciuje schematickou profilovanost a jednobarevnost mužských postav, však vstupuje prvek ozvláštňení, kterým je ženská postava Juudit, manželka Edgara Partse. Spolu s ní se do románu dostává autentická vášeň, pochybnost, skutečně působící utrpení, ale také víra či snaha o nalezení štěstí přes všechny možné i nemožné mravní, občanské, společenské či politické překážky. Juudit je právě tou postavou, na které Sofi Oksanenová deklaruje, že navenek projevované zlo či dobro prvotně není věcí konání člověka, ale jeho motivací, jeho tužbou a potřebou (podobně jak tomu bylo v případě Allide Truuové z románu *Očista*). Pokud jsou Parts a Roland výsadní modely jednoho či druhého pevně ukotveného morálního pólu a v této pozici nedovedou své konání zpochybnit, Juudit je prostředek relativizace těchto pólů jako takových. Juudit je zlomená a mužem odstrkovaná žena, která se takto cítí být ničím: „Vždyť ona svému muži neposlala jediný dopis. Ne že by se nesnažila — častokrát se posadila k psacímu stolu, vytáhla papír a pero, ale ruka prostě nedokázala vykroužit slova. I pouhé počáteční písmeno manželova jména bylo nepřekonatelně těžké, první věta dopisu nevymyslitelná, zkratka nedokázala napsat dopis tesknící manželky. [...] Všechny ty noci, kdy se neúspěšně pokoušela o fyzické sblížení, i noci, během kterých nedošlo ani na pokusy, se jí zažraly do paměti. Nedokázala zapomenout na chvíle, kdy to zkoušela s otevřenějším výstřihem, aniž by se jí podařilo vzbudit v manželovi zájem o její ňadra. Dobře si pamatovala, jak jí potom bylo trapně, vzpomínala si

na ten pocit, když pochopila, že všechny její představy o tom, co je na ní přitažlivého, se ukázaly být mylné. Měla v živé paměti, jak její novomanžel od sebe odstrčil prsa, která mu nastavila, jak ji odstrčil na druhou stranu postele, jako by odsouval talíř se zkaženým jídlem na opačný konec stolu.“ Její touha být pro někoho někým, tedy ta nejobyčejnější lidská touha, tuto postavu osvobozuje od historických a společenských pout, a proto se — navzdory takřkajícím celé fašisty okupované zemi — nakonec zamiluje do německého důstojníka, z jejího pohledu však *muže*, v kterém hledá a nachází své elementární životní štěstí. Na druhé straně je však sváděna Rolandem ke konání proti němu — pro vlast, pro čest, pro pomstu. A tak se právě na téhle postavě ukazuje, jakým skutečně násilným, rozrušujícím způsobem vstupuje společenská a politická situace do soukromého života a obrazu jednotlivce, protože se zde dostávají do „hry“ o charakter postavy motivy jako štěstí, láska, strach, rozhodnutí, bolest, hanba, ponížení a tak dále, které jsou v rámci modelace postav Edgara a Rolanda tlumeny. Odsouzení jejího konání je tedy problematické a Oksanenová se o rozřešení tohoto morálního dilematu nepokouší — o to se totiž opět a zase (textově) postarají dějiny a jejich zvraty.

» Oksanenová účinně kombinuje stylistické postupy s charakteristikami postav «

Napětí poetik

Výše naznačená diference mezi modelováním dvou mužských a jedné ženské postavy odráží také poetické napětí ve vnitřní stavbě románu; jelikož se k nim vážou různorodé stylistické prvky. Z úhlu pohledu, který by se chtěl věnovat izolovaným textovým parcelám, by bylo možné konstatovat plochost, či dokonce infantilnost některých řešení větných konstrukcí a sekundárních tematických vyústění (kupříkladu řešení detektivní otázky „kdo je vrah?“ vůbec není překvapivé). Nebylo by to nepatřičné. Na druhé straně je však třeba si připomenout, že román *Čas ztracených holubic* jako celek opět potvrzuje autorčinu tvůrčí suverenitu. Zároveň také chce být částí zamýšlené tetralogie a v jistém smyslu se tedy staví jako celek neautonomní — se svou genezí (v *Stalinových kravách* a *Očistě*) a zároveň zamýšleným pokračováním. Z tohoto úhlu pohledu je autorčin postup uplatněný v *Čase ztracených holubic* zajímavým rozvinutím existujícího vyjádření či relevantní snahou o doplnění dalšího pohledu na téma estonské historie dvacátého století.

Autor působí na Prešovské univerzitě.

Osvobození od smyslu

Petr Hrbáč

Roland Barthes: Říše znaků,
přeložil Petr Zavadil,
Fra, Praha 2013

Proslulý francouzský sémiotik Roland Barthes je autorem žánrově i tematicky pestrého díla. Snad i skutečnost, že byl synem námořníka, jako by jej predisponovala k zámořským cestám, které nicméně podnikl až koncem šedesátých let minulého století — jednalo se hlavně o návštěvy USA a Japonska. Právě Japonsko na něj zapůsobilo natolik, že dnes můžeme číst pozoruhodnou sbírku esejí *Říše znaků* (*L'Empire des signes*, Editions du Seuil, Paris 2005).

Představa, že se autor bude zabývat japonskými (čínskými) znaky (*kandži* 漢字, ideogramy) jako takovými, je sice mylná, ale čtenář rozhodně nebude zklamán, a to dokonce ani tehdy, má-li sám s japonskou kulturou, prostředím či zmíněnými znaky nějaké osobní zkušenosti. Exotičnost Nipponu Barthesa jednoznačně zasáhla, přičemž se s tímto impaktem popasoval s vervou i typickým francouzským šarmem.

Na druhé straně by to asi nebyl Barthes, kdybychom se nesetkávali i s velmi vyhraněnými a diskutabilními postřehy. Ostatně o to pikantnější, že nemilosrdný soudce „věčně plynoucí čas“ obrací mnohé z Barthesových interpretací v pouhou nostalgii. Možno dodat, že na své si přijdou i příznivci dnes u nás tak oblíbeného haiku, jemuž se autor alespoň okrajově věnuje. V jakém gardu jsou eseje v knize koordinovány? „Tam“, „Neznámý jazyk“, „Beze slov“, „Voda a vločka“, „Hůlky“, „Jídlo zbavené středu“, „Mezi“, „Pačinko“... Už z tohoto výčtu názvů zhruba první třetiny esejí je

zřejmá určitá nepohnutost, jakési utkvělé zírání do zdánlivého prázdna. A jestliže tu byla již zmínka o haiku, Barthes je od prvního eseje jakoby infikován i dalším (sino-) japonským fenoménem, totiž zenem. Tato poměrně mladá odnož buddhismu pěstovaná v klášterech, které jsou vcelku vstřícné i vůči cizincům (na rozdíl od ezoteričtějších škol Šingon, Kegon a jiných) se na Západě stala po druhé světové válce velice populární. Sám Barthes si pochvaluje: „...*satori* ...uskutečňuje *prázdnotu slova*. ...z této prázdnoty vyřezávají rysy, jimiž Zen, při oproštění od veškerého smyslu, píše zahrady, gesta, domy, kytice, tváře, násilí.“

Francouz labužník

O jídelních hůlkách (*haši* 箸) se pak autor domnívá, že „neúnavně provádějí gesto, jako když ptačí matka krmí mladé, a našim stravovacím návykům, vyzbrojeným pílami a noži, přenechává gesto predátorské“. Barthes si dále všimá vlastností japonského jídla. Kromě toho, že v aranžmá sahá až do „umělecké“ roviny, je typicky fragmentované, jednotící zálivka či omáčka jsou mu většinou cizí. Jeho syrovost pak zasluhuje obzvláštní pozornosti, neboť japonská syrovost je především vizuální. „Odkazuje na jakousi hmatatelnost hmoty; takové *sašimi* spíše než barvy staví na odív různé stupně odolnosti...“ Zde jen připomenu, že *sašimi* (刺身) je kus zcela syrové ryby a na rozdíl od *suši* (寿司) je jakousi „obloženou miskou“. Suši na kruhovém stole s obíhajícím pásem (*kaitenzuši*) kuchaři připravují přímo před očima zákazníka, naproti tomu *sukijaki* (すき焼), de facto ragú po japonsku, si zákazník připravuje sám (tedy obvykle ne o samotě, ale ve společnosti dalších nadšených turistů slinících již dopředu nad plynovými hořáky), přičemž Barthes to vidí takto: „Na stole, na podnose je jídlo vždycky soustavou kousků, z nichž žádný nemá výsadní postavení co do pořadí, v jakém bude požíván... Uchopovat lehounkým

dotekem hůlky hned jednu barvu, hned zas jinou, podle jakési inspirace, jež se ve své pomalosti jeví jako odtazítý, nepřímý doplněk konverzace...“ Ano, nepřekvapí, že právě Francouz, dítě kultury mimo jiné velice rafinované (viz například dvůr Ludvíka XIV), oceňuje a po svém vyzdvihuje podobné, ale v duchovním základě i hodně odlišné vlastnosti japonské kultury a je jistě typické, že se jeho pozornost zaměřuje i na kulinářské tradice...

Duchovní gambleři

Každý, kdo alespoň na pár dnů navštívil Japonsko, zaznamenal jev „pačinko“. Jde o pro středoevropské oko dosti rozlehlé herny, které často připomínají křiklavě pomalované hangáry. A jak už to tak u heren chodí, uvnitř pak muži i ženy (!) sedí nebo často stojí před svým autotatem a honí v něm rachotící kovové kuličky. Vyhrávají se nikoli peníze, ale další příděl kuliček. Přesto je pačinko nesporně návyková záležitost a síť heren ovládá (korejsko-)japonská „mafie“ *yakuza* (やくざ).

Sám jsem s jistým zděšením zaznamenal i ve staroslavném Kjótu zbrusu novou „pačinkárnu“ hned nedaleko centra města a okem poněkud zdřevěnělým mnohokrát jsem zíral z šinkansenu na městečka ohraničená ze dvou stran rýžovými poličky, ze třetí naspem rychlovlakem a ze čtvrté pačinkárnou, větší nežli třetina celé obce... Kam se náhle poděl duch asketického buddhismu či tajemného šintó?

Roland Barthes ovšem celou věc poněkud idealisticky odlehčuje: „K čemu tohle umění slouží? K seřízení trávicího ústrojí. Západní automat udržuje symboliku penetrace: jde o to získat dobře mířenou ranou svůdnou krasavicí, která svítí na okraji obrazovky, dráždí a čeká. V pačinku není žádný sex... přístroje jsou krmítka... za pár jenů je hráč symbolicky pocákán stříbrem.“ Autor buď neznal, nebo nechtěl zmiňovat japonský pornografický průmysl proslulý svou explicitností i rafinovaností a zacházející daleko za meze nějakého symbolického pocákání...

Život ve znacích

Co se týče nevyhnutelného Barthesova setkání s *haiku* (俳句), jde v esejích zařazených do *Říše znaků* o jedno z nejnápadnějších témat. Dnes nám může přijít již jako samozřejmost, že se evropský intelektuál nadšeně rozhnuje nad filozofií/poetikou *haiku*, nicméně Barthes, přináší do tématu několik dodnes svěžích a zajímavých postřehů: „*Haiku* má jednu poněkud fantasmagorickou vlastnost: každý se neustále domnívá, že by je snadno zvládl sám.“ (A ona je to pravda, konstatuje vlastně Barthes o několik

řádků dále, uvědomuje si „důležitost všednosti a obyčejnosti“ s tímto fenoménem spojenou.) Anebo: „Počet, rozptýlenost *haiku* na jedné straně a krátkost, uzavřenost každého z nich na straně druhé jako by donekonečna dělily, třídily svět, ustavovaly prostor z čirých fragmentů, prachu událostí, které z jakési odumřelosti významu nic nemůže ani nesmí vysrážet, vystavět, vést, ukončit.“ V dalším filozof v podstatě dospívá k názoru, že je *haiku* něco mezi gestem a pohybem, přičemž hranici mezi těmito jevy, jedním komplexním a odkazujícím a druhým fyzikálně prostým, holým, nelze nikdy uspokojivě vymezit.

Každý, kdo trochu poznal Japonce, všiml si nápadného rysu v jejich chování, totiž úklonu. Japonci se běžně klaní, a to dokonce i při telefonování, úklonu se pak říká *odžigi* (お辞儀), je to samozřejmě, zautomatizovaná sou-

část řeči těla. Barthes o těchto jevech uvažuje v samostatném eseji nazvaném „Úklony“, provázeném krásnou historickou fotografií z mola v Jokohamě (asi z roku 1914?). „Ta druhá [rozuměj japonská] zdvořilost,

pečlivá ve svých kódech, graficky čistá ve svých gestech, přestože nám připadá přehnaně uctívá (tedy v našich očích „ponižující“), protože ji, jak máme ve zvyku, čteme podle metafyziky osoby, tato zdvořilost je vlastně jakýmsi vykonáváním prázdnoty, jak se dá očekávat u silného kódu, který ale „nic“ neznamená.“

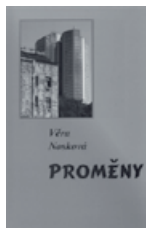
Fragment úplnosti

Tím se vracíme k již výše uvedenému Barthesovu uhrnutí zenem. Tato spíše filozofie nežli náboženství chce také ze všeho nejvíce dosáhnout vykonávání prázdnoty. Ovšem v dnešním Japonsku praktikují zen spíše už jen zahraniční návštěvníci klášterů. Většina Japonců sice dosud neupustila od klanění, ale jejich poměry spíše vystihuje civilizační hluk, rychlost a ovšemže obrovská optická koncentrace znaků nejen japonských, ale i západních, ona typická hustá a vřelá polévka uvařená z kandži, hiragany, katakany i latinky, která symbolizuje srážku západní konkrétnosti a brutality s japonským smyslem pro odstup a sebekontrolu. Barthes si byl nejspíše tohoto konfliktu a jeho progresu vědom, a proto toužil po „osvobození od smyslu“, nebo spíše doslovného významu, jenomže onen proces stále se zvětšující hmatatelnosti, ba přímo tlaku okolí, se nevyhnul ani Japonsku a zdá se, že jeho obyvatelé jsou s tím dávno srozuměni a možná i smířeni.

Autor je japanofil, beletrista a soukromý student japonštiny.

» Eseje z průniku sémiotického vnímání a japonské kultury «

Nuda mezi citáty a frázemi

Autorka v popisu jedinečné generační zkušenosti zůstala v ohrádce z klišé

★★

Věra Nosková se etablovala jako autorka příběhů o ženách, které dospívají v limitech normalizace a dohasínajícího socialismu. Taková je postava Pavly v románové trilogii (*Bereme, co je; Obsazeno; Víme svý*), která je navíc výrazně autobiografická. A podobná je také hrdinka nové knihy.

Aneta pracuje jako noční vychovatelka v dívčím domově mládeže. Ještě ne třicetiletá žena žije v neuspokojivém vztahu s alkoholikem, ráda fotografuje a kriticky nahlíží horizont své doby — Prahy konce osmdesátých let minulého století. Osobní nespokojenost je odrazem obecného stavu, oné šedé pasivní rezistence. Hrdinka není žádná disidentka, v souladu s mlčící většinou sem tam vyslechne protirežimní vtíp a zúčastní se povolené demonstrace. Opěrnými body Anetinych názorů jsou pak moudra latiniků, jejichž citáty autorka vložila nejen na začátek každé kapitoly, ale bohužel také do úst hlavní protagonistky: „O Františkovi platí výrok moudrého Cicerona: Co je sladšího než

mít někoho, s nímž máš odvahu hovořit o všem tak jako sám se sebou?“ Stěží si představíme takto toporně deklamující mladou ženu, zvláště když sama sebe prezentuje jako osobu, již vládne „posedlost, vášně hledění a zachycování, soucítění a stopování nahé pravdy“.

Ale tu přichází listopad 1989 a s ním společenské změny. Noskové se ani zde nepodařilo propojit literaturu se zkušeností, kterou její generace má. Změny poměrů jsou reprodukovány podobně, stoicky — chtělo by se říct —, jako zmíněné citáty, jen protentokrát jsou to mnohokrát opakovaná klišé: „Stejně je to divný, nikdo už tu jejich propagandu nebere, je za ta desetiletí vyseptalá, vyrudlá, únavná a vždycky byla přiblblá, vzbuzuje mezi lidma jen posměch nebo otrávenost, ale nedají s tím pokoj a furt nás tím dráždí.“

Na druhou stranu „nejvášnivější“ je scéna, v níž hrdinka po noční směně navštíví oblíbený mléčný bar, nepředstavitelně naplněný kvalitními dobrotami: „housky ražené i ručně pletené, rohlíky obyčejné, tukové, karlovarské, sýrové, sypané krystalky soli, koblih, vdolky s ozdobou z tvarohu s povídkovým středem, šátečky a hřebeny...“ — rozpačitý čtenář se při tom musí zeptat: byl to tedy onen zaslíbený „ráj na zemi“, co Anetě vlastně vadilo? Odpověď nezazní, jen přetrvá dojem rozplizlosti.

Nosková mluví o náladách, v nichž se v době skomírajícího socialismu pohybovala většina obyvatel, líčí „rámeč“ doby. Jenže zároveň cítíme, že její pohled už je formován dodatečně, zpětnou reflexí událostí i nectností polistopadové doby. Ona vůbec přibližně poslední třetina knihy, věnovaná Anetinu životu po listopadu 1989, zůstala v jakési nepřiléhavé, prorocky

proklamativní rovině. Hrdinka sice mluví o nadšení, ale s mírně ironickým a hořkým nádechem sleduje „převlékání kabátů“ a „kapitalizaci vztahů“. Sama si takzvané polepší, stane se fotografkou „četky“, zavrhne neperspektivního partnera a otěhotní s bystrým a úspěšným komentátorem. Konečně žije, roste jí sebevědomí i plat. Pořád jí ale nevěříme nadšení ani skepsi. Slova: „Vycitovala jsem, že se milujeme jaksi terapeuticky, neboť je zdravé uvolnit napětí,“ působí přibližně stejně neemotivně jako na předchozí straně: „A co ty investiční fondy? Jsou jich přes dvě stovky! Dělá to na mě dojem, jako by se kolem toho obrovského majetku stahovala vlčí smečka.“ Autorka vůbec próze usškodila důsledně korektními pojmy (Rom, penis) i neústrojnou kombinací hovorové a knižní mluvy.

Aneta na konci knihy dospěje k happy endu, je z ní suverénní žena, pestře se obléká, zploditel jejího dítěte se k ní vrátí po chvilkové aféře s televizní „hvězdičkou“. Těsně před závěrem scéna vrcholí: „Jako červený koberec se ve mně rozvinul klid a po něm přicházela nová, sebejistá a šťastná Aneta.“ Vyprávění tak nakonec dostalo tón pokleslé telenovely. Autorka dotlačila postavu tam, kam potřebovala, navíc unyle frázovitým a nudným způsobem.

Milena M. Marešová

**Věra Nosková: *Proměny*,
Nakladatelství Věra
Nosková, Praha 2013**

Utrhl si Šanda kšandu?

Výbor z antikvárních nálezů přitahuje svou vintage poetikou i preferencemi svého kompilátora

★★★

Experimentální ráz Šandova díla je jednoznačně rytmován neustálým střídáním žánrů, stylů i témat. Michal Šanda je z hlediska kritiky na první pohled nevysledovatelný autor. Připomíná postavy z Klímova *Velkého románu* — jeho duchovní a autorské výboje sledují tvar růžice. Od beatnické poezie přes fiktivní svět bluesmanů, charmovské a vpravdě šandovské povídky, básně a jeho specifické kecanice až po emigrantský epos — nyní se však Šanda, chameleon české literatury, manifestuje jako sběratel antikvárních kousků, které experti označují jako „varia“. Šanda coby návštěvník antikvariátů, člověk s vždy našpicovanými slechy, nám, čtenářům, předkládá výbor, který sestavil na základě svých loveckých výprav.

Šandova kniha, opatřena autorovým úvodem, čtenáři nabízí výbor z dvaceti osmi děl, knížek a několika zaniklých časopisů (*Zápisky z Apolináře*, *Časopis Českého muzea*, *Bezpečnostní služba* a *Z říše vědy a práce*). Šanda

si je vybral, neboť jde o „publikace primárně neliterární“, jak píše v úvodu. Navzdory tomu, že nás od jejich vydání dělí celé etalony kulturních bezčasí a čas naší vlastní ignorance (texty zahrnuté do knihy byly napsané v rozmezí od devadesátých let devatenáctého století do padesátých let století dvacátého), má Šanda za to, že tyto střípky ze starodávna přesto zaujmou. Sebrané texty, pečlivě vybrané z antikvárních pokladů, ale odhalují více o něm, o jeho vlastních ambicích a tužbách. Jak však tomuto rozumět přesněji, cudně ponechám na čtenáři. Většina z vybraných textů původně vznikla jako seriózní vědecká pojednání nebo alespoň upřímná líčení událostí — z pohledu našeho však, ano, nezdají se než kuriozitami. Michal Šanda ale v úvodu říká, že v těchto zapomenutých a pro naši dobu nepodstatných textech cítí to důležité: „dotyk se životem“.

Jaké tituly si tedy Šanda do své knihy vyvolil. Jde o témata obskurní nebo tragicky „senzační“ — zneužívání nezletilých šumařů, prostituce, řemeslná žebrota, Velká válka, povodně, požár na šachtě, lodní katastrofa, hřbitovní nápisy, úchylná mládež, šílenství a bestiální chudoba. Ale jsou zde také další oblasti života, jež básníka zaujaly: rybolov, vorařství a drůbež. Leč i pojednání o chovu hus vyzní pro městského člověka brutálně. Například krmení husy gaweusou: „Píst upevněn jest na tyči, která otvorem ve dnu válce těsně, neprodyšně prochází a na dolejší konci opatřena jest závažím 45—50 kg těžkým, které právě nutný tlak vyvozuje...“ O několik stránek později, v díle *O podivínech a lidech nápadných* od Antonína Heverocha, výrazné osobnosti

české psychologie, čteme: „Kdysi přinesl domů i ukradenou k pečení přichystanou husu.“ Ale tato husí asonance ať nás nezmýlí, Šandova kniha není a priori vtípná, on zde nepředstavuje mašibla (ač jeden ze Šandových autorů, Václav Čedík-Antar, byl též předmětem zájmu Vladimíra Boreckého v knize *Zrcadlo obzvláštního*), ale naopak — pojednává o věcech, na které jsme zapomněli: „Největší oběti přinesla šestá rota 31. československého pluku. Rota čítala čtyřicet mužů...“ (Josef Logaj: *Oběti*, 1921). Prostřednictvím těchto podivných a ve své době naléhavě psaných knih a publikací a zteřelých časopisů přijdeme k poznání, že kontinuita času není na věky zpřetrhána, že „chrabré a chvalné činy vojinů c. k. pěšího pluku č. 11“ alespoň pro tuto chvíli nezmizí z paměti. Ano, je to jako čtení v zastaveném čase. Šanda má pravdu, ty knihy jsou stále živé. Při čtenářském návratu do těchto dávných reálií a životů našich předků má čtenář pocit, že se reinkarnuje do vlastní minulosti. A je možné, že za sto let někdo objeví Šandův úžasný výběr — a prostě jej jen vydá. My však pro tuto chvíli víme, že Šanda udělal, co musel.

Patrik Linhart

Michal Šanda: Špacírkou přes čenich! Štos neobvyklých knížek z časů minulých, Paseka, Praha — Litomyšl 2013

Tváře samoty, tváře osamělých

Pokus o popis cesty od přírody k samotě jen pootvírá nevyčerpatelný příběh dřeva a kamene

★★★

Nová knížka Zdeňka Grmolce, autora několika povídkových svazků a románu o spisovateli Vilému Mrštíkovi, nese poetický název *Od stromů k samotám*. Obsahuje dvě konfese o dřevu a kameni, dále fejetony publikované například v Českém rozhlasu a konečně drobné studie či medailony věnované Mrštíkovi, Těsnohlídkovi a velkým samotářům konce devatenáctého a první poloviny dvacátého století: Zeyerovi, Březinovi, Demlovi a méně známé Irmě Geisslové, již kdysi Ivan Slavík zařadil do dnes už klasického kaleidoskopu básníků prokletých a opomíjených.

Pokud bychom od Grmolcových vyznání zasvěcených dvěma pralátkám, dřevu a kameni, očekávali hlubokomyslný filozofický exkurz a vhled do jejich „duše“, „co ve svém středu bolí“ (Vladimír Křivánek), budeme poněkud zklamáni. Autor se nedotýká antropologické symboliky a metaforičnosti obou přírodních látek, na nichž je do značné míry postavena jakákoli civilizace. Nepostihuje esenci dřeva a kamene

v konotacích časově prostorových, ale někdy trochu povrchní výklad koncentruje spíš k proměnám dřeva či kamene v umělecké dílo. Jistě má pravdu, tvrdí-li o dřevorezbě či sochání do kamene, že hmota zde pojednou ztrácí tíhu, stává se myšlenkou a vymyká se všem pozemsky materiálním zákonitostem. Proměnu dřeva či kamene v duchovní tvar demonstruje na nespočetných a v podstatě i nevyčerpatelných příkladech od starověké mimize až k modernismu. V souvislosti se dřevem jako uměleckým materiálem sugestivně popisuje známé výtvořky, například oltář Mistra Pavla z Levoče nebo jeho moravský pandán, Světelský oltář v kostele svaté Barbory v Adamově. Mnohdy — jako v případě barokních sochařů Brauna a Brokofa — pouze přeinterpretuje náhledy kunsthistoriků (Blažička, Sedláka a dalších) a doplní je tu a tam vlastní poznámkou vyřčenou spíš na okraj. Všimá si symboliky dřeva, stromu, kamene a skály v *Bibli*, ačkoli ani zde nemůže být jeho stručný výklad všezahrnující. Věnuje-li pár odstavců stromu a jeho kmenu jako metafoře života, poznání či symbolu vyhnání Adama a Evy z ráje, pak by jistě měl zmínit i Mojžíšův „hořící keř“, do něhož na poušti vstupuje Boží hlas. Nejpřínosnějšími se tyto konfese jeví tam, kde se autor pokouší vystihnout básnickou reflexi dřeva, stromu, kamene. Cituje z Holana, Březiny i Reynka. U „stromu oběšenčů“ se dovolává grafického listu Callotova. V souvislosti s kamenem si bohatě vystačí s Robinsonem Jeffersem a jeho desetimetrovou Jestřábí věží na americkém mysu Sur. „Staré žulové kameny mi nahrazují lidi,“ píše Jeffers — a od tohoto příznačného citátu se může odvinout i charakteristická

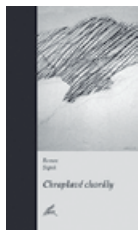
cesta vinoucí se od stromu či skály k samotě, která je v epicentru Grmolcovy pozornosti.

Jestliže jsem vyslovil určité zklamání nad nedostatečností vyznání určených dřevu a kameni, další texty obsažené v knize a obkružující dílo samotářů dobrovolných (Zeyer, Březina, Deml) či nedobrovolných (Geisslová) se i na omezeném prostoru občas rozzáří invenčním pohledem nebo detailem. Zeyerovo misogynství je všeobecně známé, méně už jedna z jeho možných příčin, totiž básníkův stud ukazovat se světu ve fyzickém oslabení či vyčerpanosti. U Březiny autor oprávněně vyzdvihuje jeho averzi k programnímu „světobolu“ ocitajícimu se před propastí kýče a sentimentu. Víme z Demlových výroků i svědectví těch, kteří se s básníkem a knězem stýkali, že se často modlival „do prázdna, které slove Bůh“. Avšak fakt, že mu lidskou absencí nahrazovalo siamské kotě, které s ním spalo, bývá opomíjen pro zdánlivou podružnost. O sebe-středném Jiřím Karáskovi zas mnohé naznačuje citace z dopisu vztahujícího se k Irmě Geisslové, „dávno zapomenuté básníře, jež uveřejnila proti mně útok v nějakém jičínském listu. Bylo to důkladně sprosté...“ A právě kvůli takovým polozapomenutým detailům a fasetám je kniha o tvářích a variantách samoty přece jen zajímavá.

Jan Suk

Zdeněk Grmolec: *Od stromů k samotám*, Akademické nakladatelství Cerm, Brno 2013

Urputností proti horám

Ve své lyrizující próze Szpuk zakouší nepřítel počasí coby existenciální činidlo

★★★★

Nakladatelství Stehlík v polovině letošního roku přidalo do bibliografie Romana Szpuka jeho sedmnáctý titul, a byť se můžeme dočíst, že autor s prózou koketoval už v mládí, *Chraplavé chorály* jsou jeho první knihou tohoto literárního druhu.

U Szpuka je důležité propojení s duchem místa, čili aktuálně s okolím Vimperka, kde žije. I když smysl pro regionalitu rozvíjel postupně od společensko-reflexivních poloh přes monologicko-litanický hermetismus v *Bludišti*, cit pro konkrétního genia loci během let zesílil. Na rozdíl například od severočeského Radka Fridricha, jenž nachází nad hroby předků vysídlených Němců mytické a polomytické postavy, však Szpuk na opačném, jižním konci Čech do krajové historie nesaá. Nedomýšlí, nekonstruuje, jeho smyslové vnímání je spontánní a vždy je vázáno na přírodní fenomén.

Texty *Chraplavých chorálů* sestávají z krajinných obrazů prošpikovaných bezprostředními reflexemi a meditacemi. Kniha vyvěrá z nehostinnosti Pošumaví

a dává vyniknout soupeření lidského živlu s přírodním. Jejich hemingwayovský střet tak tvoří osu díla. Skoro bychom mohli mluvit o analogii kristovského martyria, o touze *protrpět si špatné počasí*, ale ptejme se: jak moc je Szpukovo mučednictví křesťanské? V myšlenkách spíše se rouhající katolík nalézá božstvo nejenže ostře viditelné, ale také tváří v tvář očištné, smyslově burcující, jako by procházel předkřesťanským mystériem a nořil se jím do přírodního panteismu. Teprve skrze něj se dostává do vytržení, uchvácení a prožití božského. Vedle vypětí je tu máchovsky pochybovačné a negující ztišení: „To v závratí a úžasu o mně víš ty, který nejsi? — My oba, každý zvlášť!“ Szpuk křesťan se nachází v motivech spíše všedních a sociálních: v podobě soucitného člověka schopného obdarovat jiné. Nakonec nikoli nevýznamný prostor mají i ty části, kde se vyjevuje vazba na krajinářská pozorování dálněvýchodních básníků.

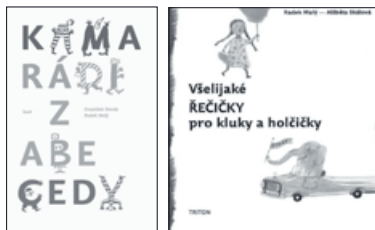
Chraplavé chorály jsou prózy jednoho vypravěče. Mají tvar deníkových záznamů (z let 2000—2012), místy dorůstají podoby menší povídky. Prosyceny jsou též výškovými a geografickými údaji o terénních i klimatických kulminacích. Je vlastně na místě se ptát, čím by mohly upoutat člověka, který neholduje meteorologii nebo dominujícím meditacím. A to je právě zajímavé. Způsob, jakým hrdina překonává drsnost přírody, v sobě nese bláznovství, do něhož autoři bestsellerů tak rádi uvrhují své hrdiny. Vypravěč se projevuje skoro jako malý superman. Jako by v kontaktu s horami v sobě potřeboval najít jejich velikost. Je to podáno až barokizujícím způsobem: „Kyčelní

klouby bolí. Bolesti si nevšímám, těším se na víchr.“ Jinde: „Snažím se neuhýbat větru a jít na okraj mdloby z podchlazení hlavy.“ Tento fyzický hazard se v knize stává paralelou k alkoholismu nebo drogové závislosti, které se horalům také nevyhýbají. Pletivo knihy je pak napnuté mezi dvěma protichůdnými póly: destruktivním předimenzováním údělu, pod nímž se jedinec hroutí (a sem lze počítat odstavce shrnující osudy protijdoucího nebo souputníka), a jakousi minuciózní lyrickou pavučinou, jež je onou aurorou borealis, o níž se v jedné z povídek rovněž vypráví. Hory se pak stávají chrámem, v kterém se ticho pro rozjímání zvrhává do bouřící exaltace. Čist proto v mracích, znát je jmény a také orientovat se ve hvězdách se jeví jako nutnost. To, co Szpuk sepsal, může být čteno jako pseudohrdinský epos, soubodá výprava za dalekým ideálem fyzickým limitům navzdory. Cesty skrze neprostupné lesy, ozvuky vítězných bojů vyvzdorovaných na počasí se skládají v malou reminiscenci tohoto žánru: tu vypravěč stane v souboji o život tváří v tvář bleskům na rozhledně bez hromosvodu, jindy zabloudí v mrazivé noční vánici. Rozdíl oproti středověké rytířské tradici tkví v paradoxním odvržení verše a zároveň v posílení lyrizující složky. Ta činí výpravu za dobrodružstvím sice statickou a roztržštěnou, výpověď je však niternější.

Milan Šedivý

Roman Szpuk: *Chraplavé chorály*, Nakladatelství Stehlík, Volary 2013

Současný básník dětem

Tvorba Radka Malého pro děti se vyznačuje hravostí, básnivostí i vysokou kvalitou výtvarného zpracování

★★★★★

Čtenářům *Hosta* již není nutné představovat Radka Malého v celé jeho tvůrčí šíři, proto se soustředím na jeho tvorbu pro děti, které rok od roku utěšeně přibývá. Zmíňme pohádku o dvou křehkých bytostech *František z kaštanu*, *Anežka ze slunečnic* (nominace na Zlatou stuhu za rok 2006), kde autor nezapřel lyricky naladěného poutníka. Sbíрка *Listonoš vítr* (2011, ilustrace Pavel Čech) se vrací k podzimní melancholii básnickými aluzemi na teskné prožitky pomalu ubíhajícího času a je určena spíše starším dětem, získala nejen Magnesii literu 2012, ale bude také zapsána na Čestnou listinu IBBY 2014 za Českou republiku. S *Kamarády z abecedy* Radek Malý navazuje na dlouhodobou tradici abecedářů pro děti. Téměř v každé generaci se objevuje nová varianta, některé z nich zůstávají a děti si v nich stále čtou (například Sekorův *Ferdův slabikář* z roku 1939).

Kamarády z abecedy provází neobvyklá historie zrodu, neboť básník Radek Malý se inspiroval

hotovými ilustracemi Františka Petráka, které se už v roce 1992 dočkaly ocenění na mezinárodním XV. bienále užité grafiky v Brně. Jednotlivá rýmovaná čtyřverší vycházejí z námětu návštěvy cirkusového představení, jenž se autorovi nabízel díky pestrobarevným písmenkovým figurkám klaunů a dalších rázovitých postav. Slovesná a výtvarná spojení jsou překvapivá, vždy doplněná protějščí stránkou, která v náčrtu opakuje kresbu písmene s poetickým návodem k další výtvarné činnosti. *Kamarádi z abecedy* tak vytvářejí zajímavý komunikativní řetěz, který je navozen předmluvou autora o radosti ze „zahradničení s abecedou“ a je ukončen doslovem Františka Petráka, vzpomínajícího na své první kresby písmen. Kniha se svým typografickým ztvárněním blíží k bloku nebo náčrtníku, má kroužkovou vazbu a tvrdé listy (navrhl Martin T. Pecina). Pokud si ji dítě předškolního nebo raného školního věku přečte, vybarví a dokreslí, může se stát památkou počátků jeho gramotnosti. Grafická podoba abecedy vybízí básníka k představám, které by mohly napadnout i samo dítě (O kulaté jako zeměkoule! / O šišaté jako vajíčko!), ale také k asociacím blízkým právě umění poetismu (Ypsilon je dirigentem / cirkusové kapely. Paží máchá svižným tempem, / však stojí tu jak tvrdé Y).

Poslední sbírka Radka Malého pro děti je nenápadnější. *Všelijaké řečičky pro kluky a holčičky* vznikly v rámci projektu Už jsem čtenář — Kniha pro prvňáčka a je neprodejnou publikací určenou pro žáky prvních tříd. Tematická i formální pestrost „všelijakých řečiček“ je obdivuhodná. Kniha obsahuje básně inspirované

školou, dětskými popěvkami nebo ročními obdobími. Vymáha zahrnutých klasických říkadel a rozpočítadel, navazujících na tradici české poezie pro děti (František Hrubín a další), tvoří básník i různé varianty zábavných limericků („Dvě slečny“). Jiné básně poukazují opět k tradici nezvalovských asociativních spojů („Zaříkání“). Autorovo básnění pro děti vychází z bytostného zaujetí současnými dětmi a z tvořivého využití klasických forem v nových významech. A navíc se ilustrování této sbírky ujala Alžběta Skálová, která je již etablovanou ilustrátorkou a autorkou ceněných obrázkových knih (*Pampe a Šinka*, 2010) a zaměřuje se zejména na příběhy se zvířecími hrdiny a na poezii pro malé čtenáře. Ilustrace vynikají tlumenou barevností a mnohé detaily kresby skrývají potěšující humor („V japonské škole“). Sbíрка by měla být vydána i pro veřejnost, byla by škoda, kdyby se nemohla nabízet dalším čtenářům.

Jana Čeňková

Radek Malý: *Kamarádi z abecedy*, ilustrace František Petrák, Host, Brno 2012

Radek Malý: *Všelijaké řečičky pro kluky a holčičky*, ilustrace Alžběta Skálová, Triton, Praha 2013

Ze zasutého šuplete romanopisce

Proměny Svevova „inetta“ v čase

★★★★

Italský spisovatel Italo Svevo (1861–1928), vlastním jménem Aron Hector Schmitz, bývá často vnímán jako autor tří románů: *Život pana Alfonse*, *Senilita*, *Vědomí a svědomí Zena Cosiniho* (všechny vyšly česky). V jejich stínu dlouho zůstávaly povídky, i ony se však dočkaly zasloužené pozornosti a dostaly se do hledáčku literárních vědců. Důkazem oprávněnosti zvýšeného zájmu o tuto část autorovy tvorby je česky vydaná povídková sbírka *Krátká sentimentální cesta*.

Světlem Svevových příběhů je Terst, křižovatka evropských kultur a národností. Pseudonym Italo Svevo je také takovým průsečíkem, a sice italského a německého prvku (*svevo* znamená v italštině „švábský“). Jeho nositel se významně zasloužil o „fenomén“ terstské literatury, která začala od počátku dvacátého století získávat výborný zvuk. Z autorů písařích italsky je s tímto městem spjat například již nežijící Umberto Saba, ze současných pak Claudio Magris.

Soubor *Krátká sentimentální cesta* je exkurzí právě do světa této

terstské literatury, která vychází spíše ze středoevropských než z ryze italských kořenů. Nezapomeňme, že sám Svevo ještě prožil značnou část života v habsburské monarchii. Povídky jsou z různých období (nejstarší „Boj“ z roku 1888, poslední vznikaly těsně před autorovou tragickou smrtí v roce 1928), jejich hlavní témata se však opakují: v centru vyprávění je vždy postava „inetta“, vrací se téma kouření a poslední cigarety, nemoci či stáří. Tento ucelený soubor čtenáři dává možnost pozorovat vnitřní vývoj autorovy tvorby, během něhož se „inetta“ proměňuje a přibývá i humorných a ironických poloh vyprávění.

Postava „inetta“, tedy jakéhosi pozorovatele, člověka pasivního, neschopného zaujmout jasný postoj k určité situaci a aktivně jednat, kterou do italské moderní literatury Svevo přivedl, si ke čtenářům hledala cestičku poměrně dlouhou. V době vydání se žádný ze spisovatelových textů nedočkal u publika, zvyklého ještě na d’annunziovského hrdinu inspirovaného Nietzscheovým kultem nadčlověka, kladného přijetí. Jako by Svevo svým hrdinou vycházejícím z důkladného studia Sigmunda Freuda předběhl dobu. Ohlasu se tato literární postava nakonec dočkala ve větší míře bohužel až po autorově předčasné smrti. „Inetta“ se stal jednou z důležitých postav italské literatury a jeho častá ironie a sebeironie, zvláště ze Svevova pozdního období, nyní baví i českého čtenáře.

Příkladně modernistické popisy toku vědomí reflektující psychologický svět hrdiny nevykazují výrazné prvky dynamičnosti, spíše naopak — vyprávění neustále brzdí, zpochybňují. Svevo tím však nenudí; dokáže udržet pozornost

čtenáře a odměňuje ji řadou zábavných vsuvek. V jeho humorných zápletkách, vetkaných do přediva každodenních situací, se může i přes odstup jednoho století rozpoznat i dnešní čtenář.

Zvláštností knihy je zařazení několika nedokončených povídek, které však přesto tvoří významově uzavřené celky svého druhu. Ostatně nedokončená je i hlavní povídka souboru „Krátká sentimentální cesta“, jejíž hrdina, pan Aghios, představuje další etapu ve vývoji svevovské literární postavy, jejíž pozornost se přesouvá od vlastního já k druhým. Tento způsob pozorování je charakteristický i pro poslední autorovy povídky, které jsou zřejmě fragmenty připravovaného čtvrtého románu a v nichž je posun od sebe k ostatním jasně patrný.

Knihy je bezesporu zajímavým počinem nakladatelství Paseka, za nímž stojí tradiční spolupráce s překladatelkou Alicí Flemrovou. Ta Svevovo dílo důkladně zná, proto je českému čtenáři vynikající průvodkyní nejenom během četby samotné, když v poznámkách osvětluje některé možné nejasnosti, ale hlavně při poznávání autorova fikčního světa zprostředkovaného v erudovaném doslovu, usazujícím jednotlivé povídky do kontextu Svevovy tvorby.

Věra Křížová

Italo Svevo: *Krátká sentimentální cesta a jiné povídky*, přeložila a doslov napsala Alice Flemrová, Paseka, Praha — Litomyšl 2013

Z rebela laureátem

Winkler přestává být Winklerem. Zkrotl a zakademičtěl

★★★

Zlínskému nakladatelství Archa náleží respekt za soustavné vydávání rakouského prozaika Josefa Winklera. Můžeme být vděční za kvalitní překlady jeho mistrovských děl *Syn člověka* (doufejme, že další díly trilogie *Divoké Korutany* budou brzy následovat), *Natura morta*, *Roppongi*, *Rekviem za otce*, *Domra*, *Na břehu Gangy*, *Mrtvola slídící ve vlastní rodině* a *Až nastane čas*. Nicméně musím dodat, že zatím poslední titul z Winklerovy produkce s názvem *Sdělovat skutečnost, jako by nebyla aneb Zuřivé výbuchy andělů* ve mně vzbudil spíš rozpaky. Kniha z roku 2011 patří k autorovým posledním dílům (v letošním roce už stihl vydat další dvě) a nemohu se nad ní zbavit dojmu, že tento uznávaný a hojně oceňovaný autor začíná přeshlapovat na místě, ba snad ještě hůř: vykrádat sám sebe.

Kniha má čtyři kapitoly, první a poslední na autobiografické téma, prostřední dvě tvoří medailony Winklerových uměleckých blízcenců — dramatika a prozaika Jeana Geneta a malíře Chaima Soutina. Oba můžeme označit za „prokleté umělce“ a nijak nás nepře-

kvapí, že jsou autorovi *Divokých Korutan* velmi blízcí. Svě zaujetí Genetem prozradil už v knize *Das Zöglingheft des Jean Genet (Sešit chovance Jeana Geneta, 1992)* a obávám se, že genetovská kapitola v knize pozdější není o mnoho víc než resumé knihy dřívější. Pokud jde o epizody ze života Chaima Soutina, ty představují ve Winklerově tvorbě nové téma, jež s jinými tématy jeho díla konvenuje. Život malíře pohybujícího se mezi nejhorší špinou existenční bídy a ustavičně se vztahujícího po nejvyšších ideálech absolutní krásy podává Winkler s místy až dryáčnickou barvitostí a dramaticitností, jež sice dokáže zaujmout, ale přece jen zůstává pouhým žurnalistickým popisem. Na autora, který o svých knihách říká, že v nich „téměř neexistuje věta, která by nebyla obrazem“, mi to připadá trochu málo.

V první a poslední kapitole knihy se Winkler vrací ke své autobiografii, zejména ve vztahu k rodnému Korutansku. Najdeme zde témata, která známe už ze *Syna člověka* nebo z *Až nastane čas*: drsný horský kraj, katolickou bigotnost, nestrávenou nacistickou minulost místního obyvatelstva a konflikt syna s otcem. A také trauma ze sebevraždy dvou homosexuálních chlapců, jež se stalo látkou pro již zmíněného *Syna člověka*. Nemůže chybět ani všudypřítomná smrt a její děsivě krásný odraz v barokním katolickém kultu. Winkler opět mluví o svém konfliktu s rodnou vsí, ale tentokrát se v dětství tak obávaný otec, „oráč z Korutan“, takřka překvapivě staví na synovu stranu a jen ho zapřísahá, ať už proboha nic proti těm místním dál nepíše. Že by návrat ztraceného syna? Možná, ale ani zdaleka ne

v tak silných tónech, na jaké jsme u Winklera zvyklí, je to spíš jen náčrt. Dále se dozvíme ještě mnoho o četbě, která utvářela Winklerovu osobnost, o jeho cestách, jež poskytly látku jeho knihám z italského či indického prostředí. Pocítíme hořkost i dojetí z osudu Nětočky Iljašenko, Ukrajinky zavlečené ve čtrnácti letech do Korutan, kde po válce zůstala a takřka splynula s prostředím, než ovšem nečekaně ožila v resentimentu stará korutanská nenávisť vůči cizincům, poté co Winkler sepsal její osud v knize *Odvlečení (Die Verschleppung, 1983)*. Tomuto vyprávění nechybí zajímavost, ale postrádá básnickou sílu — to, co mě na Winklerových knihách nejvíc přitahuje. Sugesci nahrazuje pouhá reference. Ne jako bych četl Winklera, nýbrž jako bych ho poslouchal na čtenářské besedě.

Někdy se Josef Winkler pro svou zraňující a sebezraňující upřímnost a sarkasmus přirovnává k Thomasu Bernhardovi. Sám jsem se pod dojmem ze starších autorových knih takového přirovnání dopustil. Ovšem po přečtení knihy *Sdělovat skutečnost, jako by nebyla* mám jiný dojem. Kdeže Bernhard. Winkler dospěl k akademickému laureátství. Zkrotl, učesal se, zařadil se do cechu mistrů pera. Možná se jen unavil, možná se stal bývalým básníkem. Radil bych Arše brousit spíš v hlubších vodách jeho díla.

František Ryčl

Josef Winkler: *Sdělovat skutečnost, jako by nebyla aneb Zuřivé výbuchy andělů*, přeložila Magdalena Štulcová, Archa, Zlín 2013

Potracená šance na odstup

Román jako záminka k popisu vlastního porodu

★★

Blázelec devatenáctého století, současná Británie i dystopické město-vězení nedaleké budoucnosti: tam všude se odehrává propletený příběh hrdinů *Zrození lásky*, v němž jde především o rození dětí a vše okolo. Knihu mladé, ale doma v Británii již poměrně zavedené Joanny Kavennové vydala kniha Zlín v edici Track, jež s obdivuhodnou odvahou a rychlostí zásobuje český knižní trh překlady u nás zatím neznámých autorů.

Vznik nového života je téma stejně filozofické jako intimní a porodnictví coby lékařská disciplína má vlastní vzrušující historii; to všechno se nám autorka pokouší zprostředkovat, jakkoli nezastírá inspiraci vlastním mateřstvím. Anotace ale pro jistotu ještě zdůrazňuje, že zde převládají mužské postavy a „kniha nepatří do ruky jen ženám“. S tématem tak má co do činění bývalý porodník, odsunutý do ústraní poté, co

odhalil lékařské zavinění masových úmrtí rodiček, spisovatel sepisující jeho příběh, manžel hlavní hrdinky i člen rebelské komunity z budoucnosti. Snaha o různorodost náhledů na porod, medializovaný obvykle v těstíčku kýče a stereotypů, případně v kontextu boje alternativců s tradicionalisty, je jistě z osvětového hlediska chvályhodná. Bohužel snaha není vždy úměrná výsledku a to je i případ *Zrození lásky*.

Ne všechny dějové linky jsou totiž dotaženy do smysluplného vyústění a jejich nahodilé průniky (jedna z postav například zaslechne o druhé mluvit v rádiu) či motiv opakujícího se ženského jména Brigita působí spíš uměle než smysluplně. Příběhy spolu nekomunikují, maximálně skládají přibližnou časovou přímku. Devatenácté století působí u Kavennové kaširovaně a strnule. V příběhu porodníka věnuje autorka zbytečnou pozornost předramatizovanému rámcovému vyprávění a jádro příběhu nakonec zůstává jen nakousnutým příslibem. Úplně nejhůř dopadá kulisovitý exkurz do budoucnosti, kterou si Kavennová představuje jako technokratickou totalitu, jejímž hlavním úkolem je zabránit zotročeným občanům v prožívání emocí a v přirozeném rozmnožování. Celá kapitola notně připomíná Orwella, ale bez jeho analytické hloubky. Zda je v dnešní době třeba varovat před stejnými tendencemi jako v době vydání 1984, to by mohlo být předmětem delší polemiky, nicméně vize Kavennové se jeví ne-li odvozeně, tak jako klišé.

Nejvýraznější částí knihy tak zůstává osobní, podivuhodně detailní (zabírá desítky stran) drama vyprávěččina (ergo autorčina) vlastního porodu. Kniha se tak veze na vlně mírně bulvárního zájmu o porodu, které se v poslední době stávají předmětem nejen mediálních diskusí, ale i reality show (pořad „Čtyři v tom“, uvedený nedávno na ČT 2, byl dobře vychovanou variací na britské a francouzské pořady). Je však otázkou, koho kromě nastávajících matek a otců může zajímat podrobné vyprávění o jednotlivých stazích a bolestech. I když chce Kavennová psát o porodech z odstupu a v neobvyklé šířce, nepřekvapí, že recenzi na její knihu najdeme mimo jiné na webové stránce pro rodiče kojenců jménem Babyweb.

Ve výsledku se autorce psaní daří nejlépe ve chvílích, kdy odbočí od hlavního tématu a na okamžik si všimá něčeho jiného — trápení asociálního spisovatele na večírku afektovaných literárních agentů a vydavatelů či procesu infantilizace intelektuálky na mateřské —, jsou to zároveň chvíle, kdy úporná snaha o literární konstrukci ustupuje citlivému popisu. Kavennová nepochybně má pozorovací talent, nechybí jí ironický nadhled a schopnost vtípně glosovat. Nezbývá tak než doufat, že Zlín vydá i některou z jejich dalších knih, kde vtíp neskončí zadušenými přílišnými ambicemi.

Sára Vybíralová

Joanna Kavennová: *Zrození lásky*, přeložila Karolína Ryvolová, Kniha Zlín, Zlín 2013

Orfeův návrat

Nový český překlad Rilkových *Sonetů* *Orfeovi*

★★★★★

Začátkem února 1922 se na švýcarském zámku Muzot poblíž Sierre odehrál téměř zázrak: básník Rainer Maria Rilke, osvícen náhlou inspirací, vyhrllil během tří dnů — po téměř desetileté tvůrčí krizi — náhle, „jako před bouří“, prvních šestadvacet *Sonetů Orfeovi*. Samotná „bouře“ se pak rozpoutala v několika dalších dnech: básníkovi se v téměř extatickém vytržení podařilo dokončit *Elegie z Duina*, k nimž vzápětí přidal dalších dvacet devět sonetů, které definitivně dopsal 29. února. *Sonety* jsou věnovány památce Very Ouckama Knoopové, dceři Rilkových přátel, která zemřela jako devatenáctiletá na leukémii (na niž čtyři roky po napsání *Sonetů*, aniž by něco tušil, zemřel i sám básník). Veřina smrt, dlouhé a zoufalé čekání na inspiraci, četba Ovidiových *Proměn* a také nenápadná pohlednice s reprodukcí perokresby renesančního umělce Cimy da Conegliano, kterou nad Rilkův psací stůl připichla jeho tehdejší přítelkyně, malířka Baladine Klossowská, se tak spojily v jeden mohutný impuls. Coneglianovo znázornění Orfea hrajícího

na lyru lesní zvěři se však nad básníkovým stolem neocitlo náhodou: již roku 1904 zpracoval během pobytu v Římě orfeovské téma v dlouhé básni „Orfeus, Eurydika, Hermes“, inspirován tehdy jedním neapolským antickým náhrobkem. Náhodný nebyl ani rychlý a bouřlivý vznik orfeovského cyklu a *Elegií*, psaných jakoby v transu: většina Rilkových děl se totiž — kromě *Nových básní a Zápisků Malta Lauridse Brigga* — zrodila právě takto spontánně a izolovaně mezi bolestnými tvůrčími odmlkami a pod jakýmsi vyšším vnitřním diktátem, jemu samotnému mnohdy nepochopitelným. (Nedlouho před *Sonety Orfeovi* vznikl v samotě na švýcarském zámku Berg nikdy nezveřejněný cyklus *Z odkazu hraběte C. W.*, jakási předehra k *Sonetům*, kterou prý Rilkeovi, který si občas rád zahrával s nejrůznějšími okultními praktikami, údajně nadiktoval sám tajemný hrabě C. W. z osmnáctého století).

Překladatel však většinou pod takovým spontánním diktátem, okultním i neokultním, může pracovat jen zřídkakdy, zejména jedná-li se o text formálně tak náročný, jako je tento. Rilke, který sám často překládal — čímž vyplňoval svá básnická „hluchá“ období —, požadoval od překladatele poezie kromě obsahové preciznosti také odpovídající pohyb rytmu, rýmu a hudby verše. Jestliže některý z těchto předpokladů nebyl splněn, byl prý celý podnik v Rilkových očích vlastně k ničemu, vzpomíná básníkův francouzský překladatel Maurice Betz. (A dodává, že Rilke zahrhl nejméně tucet z mnoha francouzských překladů *Korneta*, nežli se těsně před smrtí rozhodl dát svolení ke zveřejnění alespoň

jednoho z nich.) Obstojí ve světle těchto přísných básníkových požadavků i nový český překlad *Sonetů Orfeovi* od Aleše Misaře, vítěze Překladatelské soutěže Jiřího Levého v roce 2012? Domnívám se, že ano. Už záměr pustit se do překladu tohoto textu je úctyhodný. Aleš Misař má jediného předchůdce — je jím Václav Renč a jeho formálně vybroušený (a podle mne nijak zastaralý) překlad *Sonetů Orfeovi* z roku 1944. Četba nového překladu pocho-pitelně svádí ke srovnání, které občas — co se dokonalosti rýmu týče — maličko, alespoň v mých očích, nahrává překladu Renčovu, takže ona tři výše zmíněná Rilkova kritéria by Aleš Misař splňoval v nároku na rytmus a hudbu verše úplně, u rýmu asi na pětadevadesát procent. Bilance skvělá, uvědomíme-li si, že na západ od našich hranic se dnes spousta z pohodlných překladatelů poezie už nějakým rýmem vůbec nezabývá — obsah básně se prostě převypráví ve volném verši... Kromě překladu je však třeba ocenit i zrcadlové otištění originálního textu, což u našich nakladatelů nebývá vždy zvykem, a rovněž fundovanou předmluvu překladatele, který svým počinem uvádí do povědomí další čtenářské generace nejen *Sonety Orfeovi*, ale i Rilkeovo dílo a osobnost.

Alena Bláhová

Rainer Maria Rilke: *Sonety Orfeovi / Sonette an Orpheus*, z němčiny přeložil a předmluvu napsal Aleš Misař, Literární salon, edice Bilingua, Praha 2013

Kamera, střih, život

Kieślowského paměti víří v otázkách příznačných pro střední Evropu

★★★★

Zeptáme-li se průměrně kulturního našince, co se mu vybaví pod hlavičkou „polský film“, tak na devadesát procent bude první odpovědí Andrzej Wajda, druhou možná *Čtyři z tanku a pes* či „polský Bond“ *Kapitán Klos* a dále asi Barbara Brylska, tajuplná blondýna se smutným úsměvem, jež hrála v několika českých filmech (například *Skalpel, prosím*) a která po nějakou dobu fungovala jako erotický symbol celého socialistického tábora. A poté by snad mohl dojít i na Krzysztofa Kieślowského (1941–1996). Není sice režisérem velkých panoramat, ale zejména jeho filmové cykly *Dekalog* a *Tři barvy* sklidily velkou světovou pozornost, přitom se o nich nedá říct, že jde o filmy vyložené klubové (rozuměj experimentální, tedy primárně nelibivé).

Český čtenář nyní dostává do ruky jeho vzpomínky. Kieślowski je nepořídil z vlastního rozhodnutí; jde o přepsané a doredigované rozhovory, jež s ním vedla novinářka Danuta Stoková. Formálně jsou však přepsány na vyprávění v první osobě. Drží si nezáludnou struk-

туру „život a dílo“, takže za léty dětskými a učednickými následují léta tvůrčí — film po filmu a co se kolem toho dělo, respektive jak se na vše režisér dívá z odstupu. Kniha byla vydána tři roky před Kieślowského smrtí, takže nestačilo dojít na *Tři barvy*. Škoda... nicméně pro celkové vyznění nic fatálního.

Sledujeme příběh vnímavého chlapce, který hodně četl. Plán rodiny se řídil tím, že se přemísťovala za otcem po sanatoriích specializovaných na tuberkulózu. Zažil vlnu velkého kulturního vzednutí na přelomu padesátých a šedesátých let, kdy Polsko doslova přetévalo skvělými divadelními inscenacemi a filmy. Kieślowski prošel filmovou školou v Lodži a pak už se postupně stavěl na vlastní nohy. Nejdříve prostřednictvím televizních filmů; ty byly totiž výrobně nejdostupnější, následně i klasickými filmy.

Filmařova životně-tvůrčí dráha se velmi často odehrávala v souboji s „velkými dějinami“, takže pod tlakem. Ze zpětného pohledu však režisér takovýto tlak považoval za plodný: „Byli jsme skutečně důležití, mimo jiné proto, že existovala cenzura. Teď můžeme říct všechno, ale lidi to přestalo zajímat.“ Tento stesk se objevuje u mnoha umělců dané generace, u Kieślowského však nejde o stesk, nýbrž o podnět k úvaze, třeba že cenzura v Polsku „vůbec neznamenala úplné omezení svobody“; nová doba přináší diktát producentů, tedy lidí, kteří „myslí, že vědí, co divák chce“. Nosným postupem Kieślowského paměti je proplétání životopisného vyprávění s úvahami nad tím či oním tématem. Je to všechno takové odžité, usazené, prohnětené. Jinými slovy: při čtení těchto pamětí jsme v držení člověka, jenž

ví, co říká, své názory má promyšlené... a přitom se neblýská svým věhlasem. Navíc jde o uvažování zvědavé a pochybující. Hodně se toho řekne na konto režiséřského řemesla, jiná velká část je věnována setkáním s lidmi, se kterými natáčel. Jeho úvahy, toť velký hold dvěma filmovým profesím: kameře a střihu. Asi nejzajímavější jsou pasáže o tom, co všechno film může a nemůže. Zde — možná paradoxně — Kieślowski tvrdí, že jeho možnosti jsou dost omezené, zejména ve vztahu k literatuře. Film například nemůže ztvárnit, co se nachází uvnitř nás. To proto, že k tomu nemá prostředky: „Je příliš málo inteligentní. Příliš jednoznačný. Ale přitom je při své přílišné jednoznačnosti zároveň velmi mnohoznačný.“ Autor odmítá, aby cílovou metou režiséra byl styl. Každý příběh si totiž vynucuje jiný způsob vyprávění.

V úhrnu je to tedy kniha vnímavého hledače („Jsem člověk, který neví, který hledá“), člověka zaujatého svou věcí, kterou však dokáže vidět z nadhledu. Kieślowského senzibilita je i velmi čtenářsky podmanivá, protože je vřídlná, civilní, nevypínavá. Máme dojem, že autor si s námi chce především přemýšlivě povídat. To, že jde také o mimořádného režiséra, budiž vytknuto jen jaksi před závorku.

Jiří Trávniček

**Danuta Stoková (ed.):
Kieślowski o Kieślowském,
Academia, Praha 2013**

Architekt teroru

Jak Stalin s Ježovem rozdrtili komunistickou stranu

★★★★

Robert Conquest (1917), autor řady vlivných prací o sovětských dějinách, nezačal svou kariéru jako historik. Po studiích na Oxfordu vstoupil do britské armády, v poválečných letech byl diplomatem v Bulharsku, později se věnoval literatuře, dokonce napsal společně s Kingsley Amisem úspěšný román *Egyptologové*, přičemž dějinami SSSR se začal zabývat až v šedesátých letech. Od konce třicátých let koketoval s komunistickou stranou, avšak během pobytu v Bulharsku získal plastičtější představu o sovětském systému a svou názorovou orientaci zcela změnil. *Velký teror*, jeho nejúspěšnější kniha, vyšel v roce 1968. Mezi další Conquestovy práce patří především *Harvest of Sorrow (Sklizeň žalu, 1986)*, v níž popsal hladomor na Ukrajině v letech 1932–1933, a životopisná syntéza o sovětském vůdci *Stalin: Breaker of Nations (Stalin: ničitel národů, 1991)*.

Velký teror z roku 1937 nemá v historii obdoby. Stalin v sérii procesů nejenže zničil své bývalé odpůrce, kteří ve straně donedávna zaujíмали vysoké pozice, ale také zasáhl stranickou organizaci na

všech úrovních. Zatýkáni a hledání špiónů a škůdců postihlo i řadové obyvatelstvo. Rozšířená praxe vynucených přiznání a hledání údajných spolupachatelů vedla k ohromnému nárůstu počtu zatčených a popravených. Zosobněním hrůz tohoto období byl Nikolaj Ježov, lidový komisař vnitra v letech 1936–1938.

Právě komplexní pohled na toto období a jeho zasazení do kontextu vývoje sovětského režimu představuje hlavní přínos Conquestovy knihy. V jednotlivých kapitolách rozebírá nejen procesy s nejvyššími stranickými činiteli, ale především poukazuje na to, že šlo jen o jeden z projevů ofenzivy, kterou Stalin rozpoutal proti komunistické straně i obyvatelstvu. Stalin chtěl zcela zlikvidovat „staré bolševiky“, členy strany z doby před revolucí a občanskou válkou. Podle Conquesta bylo cílem čistky, „aby se zničily nebo rozvrátily veškeré možné zdroje odporu vůči Stalinovu postupu k absolutní moci.“ Teror měl dosáhnout toho, že si obyvatelstvo, zlomené masovými represemi, navykne na „mlčení a poslušnost, strach a podřizování“.

Vzhledem k době vzniku knihy neměl autor přístup do sovětských archivů: využíval tedy kromě novových článků a záznamů z procesů zejména paměti uprchlíků ze Sovětského svazu či sovětské statistiky, na jejichž základě se pokusil odhadnout počty obětí čistek. K dokreslení atmosféry sáhl také po známých literárních dílech odehrávajících se ve studovaném období — setkáme se tak s hrdiny *Tmy o polednách* Arthura Koestlera, ale i s citáty z *Jednoho dne Ivana Děnisoviče* či z *Doktora Živaga*. V pozdějších letech (český překlad vychází ze třetího vydání z roku 2008) postupně doplňoval novější

odbornou literaturu a také některé archivní materiály.

Ačkoli byla Conquestova kniha díky všestrannému přístupu k problematice v době svého prvního vydání přelomová, má jeho výklad událostí, v mnohém poplatný konceptu totalitarismu, bohužel svá omezení. Zdaleka ne všichni odborníci souhlasí s představou, že čistka probíhala přesně podle Stalinova předem připraveného plánu. Arch Getty, jeden z „revizionistických“ historiků, tvrdí, že začátek čistky byl spíše výsledkem vzájemně protikladných a účelových iniciativ. Řada badatelů se ve své práci pokouší zohlednit to, že sovětský stát nebyl výkonným, monolitním a všemocným soukolím a ani tehdejší společnost nelze popisovat jen jako dokonale inertní masu, slepě se podřizující železně vůli strany a bezpečnostních orgánů.

Bohužel, v češtině je na dané téma zatím k dispozici jen omezené množství publikací. Ostatně ani další zmíněné Conquestovy knihy česky ještě nevyšly. Proto je dobře, že se ve stejné ediční řadě nakladatelství Academia nedávno objevil alespoň obsáhlý sborník *Za obzory totalitarismu*, který českým čtenářům zpřístupňuje nejnovější texty předních světových odborníků věnované komparaci dějin SSSR a nacistického Německa.

Miroslav Tomek

Robert Conquest: *Velký teror. Nové zhodnocení*, Academia, Praha 2013

Když v básni svítí poezie

Kateřina Bukovjanová

To, co mě na poezii asi nejvíc baví, je její rozmanitost. Vždy znovu žasnu nad tím, jak je například možné souznít se dvěma básněmi, které si jsou na první pohled formou i obsahem tolik vzdálené. Četbou každého dalšího textu, který mě uchvátí, si rozšiřuji povědomí o tom, co všechno ještě je nejen v literatuře, ale i v životě samotném vůbec možné a uskutečnitelné.

Laureátem loňského ročníku Literární soutěže Františka Halase se stal **Pavel Zajíc** (1988). Získal zároveň Zvláštní cenu Klementa Bochořáka, na základě které mu byla jako dosud nepublikujícímu autorovi knižně vydána básnická sbírka. Kniha *Ona místa* (Nakladatelství Šimon Ryšavý, Brno 2013) byla v Kunštátě letos v říjnu představena veřejnosti. Na první pohled nenápadná, leč sympatická sbírka působí velmi skromně; bílá obálka, na ní malá kresba zajíce, uvnitř vesměs stručné, jasně uspořádané texty, do nichž je v jednom místě vložená stránka pravidelně naskládaných malých kreseb hopsajících zajíců anebo stejně koncipovaná stránka kreseb lišek, lesních hub (obojí jsou ilustrace Markéty Hájkové). Už po přečtení

prvních pár básní je ovšem úvodní dojem skromnosti tentam. Jsme zcela evidentně zasaženi skutečnou poezií, která udeří do všech smyslů. Pavel Zajíc píše texty, v nichž nechybí napětí a vzrušení postupně odhalující výjev nebo myšlenku. I na věci a situace, které jsou zdánlivě banální a jednoduché, se dokáže podívat tak, že je nejen výrazně obohatí o nové souvislosti, ale někdy i zcela promění. Čtenáře tak vábí k dalšímu přemýšlení a čtení: „Pohledy / do deště. / (tklivě odplouvání) // Mýtiny s / trychtýři lišek. // Jsou prostorem našich hovorů. // V jiných krajinách / zas padají do očí polí.“ („Kapky“).

Autorovi se daří do textů do- stávat verše a obrazy, které jakoby svítí. Nesou s sebou mnohost významů nebo bohatou obraznost, nad kterou se nelze nezastavit a často je třeba ji v kontextu celé básně dlouze vstřebávat. „Mlčíš tichem“, „Kompletuješ samotářskou duši“, „Zamilovanost je skrývání. / Osmá píseň nebolí“, „Trávy v kloubech pukaly“. Jasnými souřadnicemi Zajícových textů jsou přírodní výjevy — les, potok, stromy, cesty, háj. Prostor se stává stejně důležitým jako lyrický subjekt, který je zde zastoupen často v podobě *já* nebo *my*, občas problemskne *ty* nebo *ona*. Některé z básní jsou uhrančivé svou strnulostí, jiné naopak dramatičností a jasným pohybem odněkud někam. „Nenáhle zvuky / a okolní lidé / z malých / chat. // Proč zalézáš / do kapradin? // Pojďme / prokousávat se / stonky bojínků. // (opustil místnost) / Vydal se za hadem / kolem blat. // Rozpustil se v olších.“ („Snuby“).

Nezbývá než věřit, že Pavel Zajíc na svou úspěšnou prvotinu naváže něčím neméně pozoruhodným.

Osobně bych si přála, aby se při psaní svých dalších textů nebal být ještě odvážnější, a to nejen při výběru a tvoření nových slov.

Nová sbírka **Terezy Šimůnkové** (1979) *Moje Polednice* (Literární salon, edice Overtury, Praha 2013) svým názvem odkazuje k Erbenovi a zároveň slibuje něco nového. Rozhodně to však není poezie určená dětem, i když dětství a jeho reflexe je zde jedním z témat. Tak trochu po erbenovsku je to „sbírka plná násilí a nezvládnuté zloby“, jak sama autorka hned v první básni přiznává, a je v ní mnoho inspirace lidovými říkadly a pohádkami. Šimůnková však hraje na lidovou notu po svém. Cituje notoricky známé věty a rčení, ale vkládá je do nových kontextů. Často zcela opouští jejich původní významy a nechá se například strhnout zvukem daných slov nebo řetězem jejich asociací. Řada těchto lingvistických libůstek je velmi brilantní. „Mám vostrej čuch a slabý voči / vostrej pach a tvrdý kosti / tvrdý klacky místo kostí / žabí vejce místo vočí ham! // slabý voči dlouhou holi / nepovolí nedovolí strkat prsty kam se nemá / máma mámě má mě žeru mámu / žeru žeru // starý kosti křehký věci / měkkej pařát jako kuře / kuře město moře kuře / kdo to ví odpoví // děti ví děti ví jak je dětství děsivý“ („Polednice II — Říkadlo“).

Básně Terezy Šimůnkové jsou velmi živočišné, je v nich mnoho krve, kostí a masa. Lidský svět se prolíná se světem zvířat, lidem jsou přisuzovány zvířecí pudy, autorka píše o zvířatech a myslí na lidi. Nic není v souladu a harmonii, stále se vstupuje do rozličných rozporů a krajností. Je obtížné se v poezii zorientovat, protože na

rozdíl od té Erbenovy v ní chybí řád, naopak je téměř vše dovoleno. V mnoha básních se seznamujeme s následky, vinou, trestem, odplatou, ale není jednoduché dohledat jejich příčiny. Básnický svět celé sbírky je zlý a nevyzpytatelný jednoduše proto, že takový je. Proč tu není důležité. Svět i poezie se od dob Karla Jaromíra proměnily. *Moje Polednice* je toho důkazem. „Chovejte mě má matičko jako / jabko rajský / Adam mi dal žebro / jenže bylo prasklý / od Evy mám jabka / granátový šňůry / krouť se mi kolem krku jak / je někdo hází šůry // jako oko v hlavě / ale o to nejde / hraju v bráně planu / komu hlava sejde.“ („Pochovánka“).

Nibiru je tajemná planeta, která měla 21. prosince 2012 narazit do Země a zapříčinit tak konec světa. Planeta, kterou ani astronomové nevyzpátrali, se však neobjevila... Světoběh se tedy odvíjí dál. Zpráva o konci světa (a že jich jen za posledních pár let už bylo!) přináší kromě vzrušených debat často také inspiraci pro řadu filmařů, malířů nebo autorů knih různých žánrů. Nejinak tomu bylo i při vzniku *Almanachu Nibiru 2013* s podtitulem *Znovu po konci světa* (Unie českých spisovatelů, Balt-East, Praha 2013), který zahrnuje texty autorů, kteří jsou nejen členy Unie českých spisovatelů, ale rovněž sdílí kritický přístup k současné realitě a víru, že se literatura nemá vzdávat svých pravých hodnot a společenského poslání. Jsou to autoři, které spojuje rovněž konzervativní přístup k psaní, v almanachu se tedy nesetkáme s žádnými velkými experimenty ani s texty, které by se buď obsahově, nebo formálně vychylovaly od toho, na co jsme

u těchto autorů zvyklí. V knize vedle sebe stojí poezie **Michala Černíka** (1943), **Pavla J. Hejátka** (1975), **Pavola Janíka** (1956), **Taťány Králová** (1961), **Miroslava Oravy** (1941), **Karla Sýse** (1946) a **Marie Veselé** (1947). Poezii v tomto podání nechybí úcta ke slovu, respektování rytmu a počtu slabik ani víra v rým. Často pak sází na humor a lehkost. „I když zalehne mě tento zbitý svět / v němž ani bůh už neodklidí / tolik mrtvých ze svědomí lidí / ať aspoň oživí mě pouhý jeden květ // a vzdorné slovo vypuštěné na svobodu / ať roznáší všem živou vodu // a ti dnešní mocní bohatí a silní / ať mne nepromění v kliku vlastních dveří / ať mám sílu věřit když pochybují jiní / a odvahu pochybovat když ostatní věří“ (Michal Černík, „Vzdorné přání“).

Ivana Blahutková (1958), **Václav Franc** (1961), **Věra Klontza-Jaklová** (1970) a **Ján Tužinský** (1951) do almanachu přispěli krátkými prózami vesměs inspirovanými právě tématem konce světa. Zde konec světa neznamena nic jiného než návrat k tomu, co bylo předtím. Po přečtení textů jedenácti zde zahrnutých autorů je čtenář utvrzen v tom, že literatura je stále stejná, jakou ji zná a jaká být má. To není málo, nicméně čtenář, který raději s nadějí vyhlíží budoucnost, než se utvrzuje v minulosti, by možná čekal něco víc...

Jitka Vránová-Mbonita je povoláním rostlinolékařka. Za uplynulé tři roky už vydala tři sbírky poezie. Poslední v pořadí, *Kráčeni... do ráje?* (Balt-East, Praha 2013), je útlá kniha kapesního formátu s červenou obálkou plná optimistické poezie nabité emocemi. Lyrický subjekt, často v první osobě jednotného čísla, zaznamenává

své pocity z vjemů vůní, zvuků a obrazů. Jedním z hlavních témat je tu láska, časté jsou dialogické milostné básně. Autorka píše poezii, která je naprosto nekonfliktní, není v ní prostor pro pochyby. Slova jejích básní lehce kloužou po stránkách a zůstává po nich dojem, že svět, s nímž se zde setkáváme, snad ani není skutečný. Jen velmi obtížné je v autorčině poezii hledat jasné sdělení, jako by hlavním poselstvím její poezie bylo opakované zaznamenávání stále stejně se vracejících pocitů. První báseň se tak velmi málo liší od každé následující. V závěru sbírky všechny splývají. „Mám tělo hříšnice / a dlaně jeptišky, / co se dotýká... / tvého já. / Motýl, co usedá. / Na rty. / Za zvuků deště. // Satén, co šustí, / když z ramen klouže. / Líně. / Předzvěst síně rozkoší. / Pahorky slasti probouzí. / Pohledem necháš se... / unášet. / Cítím dech, než upiješ. / Pleť mi zahřeješ. / Přivoníš. / Jahodově mě pokrešíš. / Jsem tvůj kříž.“ („Duet pro dva za doprovodu deště“).

Autorka je bohemistka a literární kritička.

čtení na

prosinec

9 a najednou zničehonic
tak najednou
se před námi otevírá širé moře
zrcadlo v hloubi uprostřed 6

Martin Surovčák

119

Kladivouni

Petr Pazdera Payne

Kurátor s pokladníkem rokovali ještě v bohoslužebné místnosti, zatímco farářík trásl pravicemi vycházejících. Ani moc nerokovali, hlavně, jako každou neděli, přepočítávali sbírku. Lumír nesnášel tenhle rukoutřas, bylo to tak neosobní a formální. Střídal akorát slova jako spánembohem a nashledanou... až konečně opustili dveře poslední bratr a sestra. Na kurátora s pokladníkem už nečekal a svlékl si talár. Přešel pak do kanceláře, a tu na něj opět dolehla tíha farního zařízení. Skoro jako když před půlrokem nastupoval. Černý stůl a černé knihovny, kartotéky, psací stroj, kliky dveří nezvykle vysoko. Snad takto měl řadový středoevangelík pocítit svou malichernost na faře před vysokými tmavými dveřmi s vysoko umístěnou klikou. Stačí vysoko umístěné kliky, žádné ho velechrámu není třeba. Interiéry středoevangelických far se vzájemně sobě podobaly. Pro podlahy a dřevěné schody byl typický okr. K výzdobě stěn neodmyslitelně patřily mapy Středomoří a Předního východu, vypadalo to, jako kdybyste se octli v nějaké cestovní kanceláři, zaměřené na cestování nejen v prostoru, ale také v čase, bylyť to mapy apoštolových cest a starověkých říší dob starozákonních.

Vzpomněl si, jak chodil v mládí do náboženství, protože ho tam posílali rodiče, a jak se mu tam nelíbilo a chodil „za školu“. A přesto se sám stal farářem. Zvláštní osud, říkal si, slepá ulice, odpíraného krajíce nejvíce... Leč k farářování ho přivedla touha po tajemství, hledání cesty ven z labyrintu světa, apokalyptické vize, zápas s marností nad marnostmi.

Nakonec se s kurátorem a pokladníkem rozloučil už jen v civilním oblečení ve dveřích fary. Zauvažoval, jestli se ti dva neurazí kvůli tomu, že jim nepotřeše ještě jako zástupce církve v taláru, ale pak si zakázal takové myšlenky, vždyť se ta situace opakuje týden co týden. Musel by se zbláznit, kdyby si připouštěl všechny možné příčiny nespokojenosti se svou osobou a kdyby zametal z cesty všechny hypotetické kamínky úrazu, jinými slovy, kdyby přijal jejich logiku myšlení. Připo-

mněli si navzájem zítřejší schůzi farní rady a konečně se rozloučili.

Nadcházelo nedělní odpoledne. Pro plachého faráře, který se ve svém působišti zatím s nikým moc neseznámil, to znamenalo docela nudný čas. Půjde se podívat na náměstí, říkal si, je tam pouť. Fascinoval ho ten kontrast mezi tichou a pobožnou atmosférou uvnitř katolického kostela a vnější bujaře výbušnou náladou pouti se střelnicí, autodromem a hydraulickým kolotočem, jehož laminátové labutě stoupaly k nebi a zase klesaly, přičemž kroužily zdánlivě kolem morového sloupu. Dva světy se tu potkávají pod praporem jednoho svatého. Modlitba, zpěv a potom fanfáry, břeškná hudba z amplionů, houkání, jekot a lomoz všech těch vynálezů. Jednou bude lunapark představovat syntézu všech náboženství, jednotlivé denominace budou zastoupeny svými typickými atrakcemi. Kolotoč s kostlivci — memento mori. Kabinky s interaktivními zpovědnicemi. Hydraulické kazatelny. Nafukovací oltáře. Jukebox s nepřeborným zásobníkem kázání. Nápady dotíraly. A všechno to propojovala horská dráha, lochneska nebo aspoň vláček.

Dlouho u atrakcí, zaplňujících nakloněné náměstí, nevydržel. Nečekané si ještě jakoby na rozloučenou slavnostní varhany porozuměly s reprodukovanou pop-music. Zašel do obyčejné lidové hospody v jedné z tišších uliček přilehlých k náměstí. Objednal si pivo a guláš k obědu, a když se obojí sneslo na umakartový stůl bez ubrusu, jal se ještě uvažovat o dnešním kázání, hlavně o tom, jestli mu někdo rozumí, nebo spíš ne, a jestli má smysl zatěžovat svými vývody mysl toho, kdo snad i rozumí. Kázal o hříchu, to bylo jeho téma; vykládal o termínech, jimiž se skutečnost hříchu projadřuje. Starozákonní Židé vládli bohatým slovníkem, co se týče pojmenování reality hříchu, podobně jako Eskymáci mají mnoho slov pro různé druhy sněhu... tak začínal své kázání. V nadsázce by se dalo hovořit až o jakési obsesi hříchem u biblického Izraele, slova obsese ovšem nepoužil, bylo to příliš cizí slovo a příliš cizích slov se neslušelo používat, mluvil proto

raději o zaměření, zaujetí, zatížení. Nicméně to je právě to, co je dnešnímu člověku cizí, rozhorloval se z kazatelny, hřích, soud, spása, tyhle věci už dnešnímu člověku nic neříkají.

V hospodě se objevil zavalitý a zarostlý muž, který si k faráři přisedl, ač bylo by i u jiných stolů místo. Je známo, že faráři přitahují excentriky, pobudy a nejrůznější existence. Cosi farářského kolem sebe vyzařují, i když výslovně nedávají hned najevo, že jsou faráři.

„Taky tu si na návštěvě?“

„Jsem tu hostem už víc než půl roku. Kdo ví, jak dlouho ještě vydržím.“

Dali se do řeči, ten příchozí se představil přezdívkou Krokodýl, tak ho tady prý všichni znají, tedy ti jemu podobní a jemu rovní. Když farářík objasnil, co je jeho zaměstnáním a jaké tu plní poslání, přešel hovor, jako tomu obyčejně v takových případech bývá, bez okolků a zpřímá na náboženská témata. Krokodýl se záhy zeptal, jestli mladý středoevangelický duchovní zná hnutí kladivounů.

„Ne, o něčem takovém jsem zatím neslyšel. Znáám akorát žraloky kladivouny.“

„Však právě, o ně běží. U kladivounů je totiž, jako skoro u jediného živočišného druhu, doložena partenogeneze. Jsou dokladem toho, že narození bez samčího přispění je možné. Takřečeným kladivounům jde o syntézu vědy a náboženství. Usilují dokázat, že věda a víra jsou dva slučitelné přístupy.“

„Takže Panna Maria... stejně jako žralok kladivoun...“

„Ve vzácných případech!“ Krokodýl vztyčil varovný ukazovák.

„Celý to na mě působí dost pofidérně. Jako by mi někdo dal kladivem do hlavy.“

„Ať to zní, jak to zní, u obou máme potvrzen výskyt zázračného zplození.“

„Mně se žraloci líbí, a kladivoun s tou svou prazvláštní hlavou, jako by to byl spoiler závodního auta, je úzasněj, ale spojovat ho s biblickým učením...“

„Radši toho necháme, vykašli se na to, je vidět, že máme každý jiný pojetí. Nepůjdeš se mnou na dýchánek? Já jsem sem přijel na mejdan, dáme ještě po pivu a vyrazíme.“

„Jo, rád se uvidím s nějakýma lidma. A ještě k tomu, cos říkal, to byste mohli mít, vy kladiváři, ve znaku žraloka kladivouna,“ zažertoval farář.

„Taky že mají! Ale nechme toho. Neřekl jsem — jestlis mě dobře poslouchal —, že k nim patřím.“

• • •

Krokodýla tam všichni znali. Octli se v bytě v přízemí dlouhého cihlového domu o mnoha vchodech, který představoval součást někdejšího sídliště pro dělníky již zaniklých místních tkalcoven. Byl to byt značně zdevastovaný, očouzené stěny vyprávěly o nedávném požáru. Farář si mohl leccos domyslet, ale raději věnoval pozornost všem přítomným. Nebyl nikterak vybíravý ani útloucitný a rád se s každým seznamoval. Žil v přesvědčení, v jakémisi duševním nastavení, že se na faráře sluší a že k jeho poslání patří, aby byl v zásadě otevřený. Jistou vstřícnost tedy přijal za sobě vlastní — vždyť Pán Ježíš se koneckonců také stýkal s hříšníky, nevěstkami, celníky a jinou pakází.

„Chce se vidět s lidmi,“ řekl všem u dveří Krokodýl a představil Lumíra, jako by to byl jeho starý známý.

„Tak to si dovolil hodně,“ usmála se jedna z přítomných.

„Já můžu klidně zase jít,“ řekl farář; cítil, že by vlastně docela rád odešel.

„Ne, to byl jen vtip, zůstaň a přečti nám něco z bible,“ řekla dívka.

„Já s sebou nemám bibli.“

„Nenosíš svůj nástroj s sebou?“ zasmál se hoch, který se s dívkou předtím objímal. „Choroši, nemáš tu bibli?“ zavolal na někoho, kdo tam byl zřejmě doma.

Bible byla. Potrhaná, podtrhaná, s ohořelými listy.

„Tahle prošla ohněm,“ podával mu ji Choroš.

„Tak nám něco přečti,“ povzbuzovala ho s ironickým smíchem dívka jménem Šárka.

Otevřel Písmo na stránkách Kazatele, mezitím si mladí zapálili trávu a dali kolovat. V místnosti bylo temno, a tak kdosi zapálil ještě svíčku a mladý farář začal předčítat:

„Pamatuj na stvořitele svého ve dnech mladosti své, prvé než nastanou dnové zlé, a přiblíží se léta, o nichž díš: Nemám v nich zalíbení. Prvé než se zatmí slunce a světlo, a měsíc i hvězdy...“

„Ty vole, to je dobrý,“ vyrazil ze sebe kdosi.

„Pssst, poslouvej,“ zasyčel Krokodýl.

„A zatmí se ti, kteříž vyhlédají z oken. A zavřiny budou dřevě od ulice s slabým zvukem mlení, a povstanou k hlasu ptačímu, a přestanou všechny slibnosti zpěvu. A kvěsti bude mandlový strom...“

„Kvěsti bude mandlový strom,“ zopakoval někdo.

„Tak že i kobylika těžká bude, a poruší se žádost; nebo béře se člověk do domu věčného, a choditi budou po ulici kvílící...“

„Fakt vole, parádní vobrazy!“

„Prvé než se přetrhne provaz stříbrný, a než se rozrazí číše zlatá, a roztrhší se věderce nad vrchovištěm, a roztrhne se kolo nad studnicí, a navrátí se prach do země, jakž prvé byl, duch pak navrátí se k Bohu, kterýž jej dal.“

Text o marnosti všem konvenoval. Sedělo se, hlavně na zemi, pilo se, kouřilo, povídalo, ale nebylo možno vzájemně se slyšet, jelikož každý hlas se utápěl ve vodopádu muziky z beden napojených přes zesilovač na magnetofon.

• • •

Probudil se pozdě, slunce prozařovalo chodbu skleněnou výplní dveří. Bolela ho hlava, poležel, přemýšlel, co bude probírat na biblické hodině, snažil se zrekonstruovat včerejší mejdan na bytě u Choroše, jak jim četl Kazatele

„marnost nad marnost“ a jak se pak přiočil krabicovým vínem a rumem. Potom si vzpomněl na rozlučkový večírek se spolužáky na fakultě, na němž se také opil, pak si představil žraloka kladivouna spolu s krokodýlem, což je divná představa, protože buď by musel žralok vplout do sladkých vod, anebo krokodýl do slaných. Nicméně ve vzácných případech... někde u australských břehů by snad k tomuto fatálnímu setkání mohlo dojít. Jak tak o problému rozvažoval, ještě na chvíli usnul.

Když se probudil, slunce už bylo z chodby pryč. Vstaň, vezmi své lože a choď, řekl si a vstal a zašel se nasnídat. Citovat bibli i v těch nejneprůhodnějších situacích, to byla slabost bohoslovců i farářů, nemoc z povolání, profesní deformace, struska teologické hutí, její nežádoucí, leč neodbytný vedlejší produkt, studiem vysezené kukaččí mládě. Ksaku! Měl na sebe vztek. Vzpomněl si, s jakým odhodláním šel studovat teologii a s jakým nasazením začínal. Brzy ho ale zaskočil ten humor, ta macha, ta manýra, s jakou studenti starších ročníků pojímali poslední věci, a pro něj to opravdu byly „poslední věci“, anebo spíš „první“, aspoň na začátku. Hádal se, když spolužáci mínili, že poslední věci jsou už v přítomnosti a že vůbec nejde o to, co a jak bude po smrti, ale o to, co je tady a teď. Hlavně jde o smysl života, o etiku, o postoje. Kolegové zdůrazňovali angažovanost ve společnosti a podobné věci. A k tomu je vedli i někteří profesori, i když tito, když už se angažovali, tak byli dost mimo a nakonec se za ty své postoje styděli. Alespoň z odstupů času.

V bufetu si dal polévku. Celé studium mu teď připadalo zbytečné. Měl by nějak začít opravovat faru, ale ve stavebnictví se nevzdělávali, měl by dát dohromady mládež, ale žádná ve farnosti nebyla, měl by elektrizovat, povzbuzovat, nadchnout pro věc, začít něco nového. Všechno bylo ale tak zkosnatělé, petrifikované a zaběhané, že nebylo, co k tomu dodat, do čeho píchnout. Bude se jen a jen pohřbívat. Však ho taky napadalo, když se se svými ovce mloučil po bohoslužbách, že docházejí hlavně

proto, aby se podívaly na toho, kdo bude mluvit nad jejich rakví: Tak tenhle mi bude mluvit na pohřbu. No potěš. Věřící na něj koukali nevěřičně. Poprvé přišli v počtu nejhojnějším, protože se přišli podívat na nového, a asi nebyli spokojeni. Aspoň takový z toho měl pocit. Prošli kolem něj, potřásli mu rukou, většinou ani nepozdvihli zrak nebo uhýbali hlavou do strany. Ten středoevangelický rukoutřas! To oslovování „bratře“ a „sestro“ spolu s příjmením jako v nějaké partaji! Jako by člověk říkal „brácho“ plus příjmení. A k tomu nečekaně tykáni ze strany etablovaných církevních funkcionářů.

Vzpomněl si, jak po jedné bohoslužbě, svíraje jeho ruku ve své mohutné tlapě o trochu déle než obvykle, řekl bratr Kroupa, hledě mu nezvykle zpřímá do očí:

„To je život na baterky, takhle sám na faře. Není vám smutno? Měl byste se oženit, pane faráři. Oženit se.“

Byl vůči hledně zneklidněn návštěvou spolužáka Ivana z teologických studií, který u něj právě pobýval. I jiní bratři, a zvláště sestry, dávali občas najevo, jak rádi by na faře viděli faráře s rodinou, očividně raději než takovéhohle podivína, samotáře, navíc teď v souvislosti s přítomností neznámého bratra podezřelého z odchýlené orientace. V středoevangelickém prostředí dominoval obraz ženatého faráře, nejlépe minimálně se třemi dětmi. A taky obraz faráře s kytarou, písničkáře, folkaře. Zkrátka sympatáka, který táhne svou osobností. A právě tohle všechno Lumírovi chybělo. Byl nehudební a byl sám. Marně držel přednášky a besedy po školách, marně dával inzeráty do místního plátku — výuka náboženství, biblické hodiny pro děti školního i předškolního věku —, nikoho to nepřitáhlo.

Co se týče děvčat a jeho vztahu k ženskému pohlaví, snažil se ho vyzpovídat při nedávné konzultaci, k níž se musel dostavit, jeho zvědavý, až podezřívavý představený čili župní správce. Mluvit ovšem o dívce, s níž chodil během studií, se mu nechtělo. Musel by vyprávět, jak se spolu seznámili, jak ji fascinovaly jeho biblické úvahy a hlavně první kázání, k němuž byl vyzván, a jak se mu tohle všechno zprotivilo, zvlášť když to mělo být jediným základem jejich vztahu. Však ji také ještě před závěrečnými zkouškami pustil k vodě, což mu ovšem mnozí církevníci měli za zlé. Zrovna tak absurdní mu připadalo zmiňovat se o Erice, s níž si vyměnil na poslední chvíli adresu, když se loučili před nádražím. Vyjel si asi před šesti týdny na koncert do Hradce a tady se potkal s touhle zajímavou bytostí. Napsal jí. Čekal teď od ní dopis, ale nic nepřicházelo.

„Bratře, vy působíte citově dost nevyzrálé, ale to se spraví. Přicházíte do věku, kdy byste měl mít stálou partnerku. K životu na faře se nehodí být sám.“

Zamyslel se, opět ho posedla živoucí vzpomínka na Eriku.

„A ještě k té statistice, bratře faráři, nemůžete jen tak nahlásit položky z té poslední nejnovější kartotéky, ta je jenom pracovním seznamem pro vaši běžnou potřebu, mapuje sice aktivní základnu, jinak ale musíme vycházet z tradice původních čísel. K nim se připočítává počet přistoupivších, přistěhovaných nebo pokřtěných a odečte se počet odstěhovaných a zemřelých.“

Lumír si vybavil, že se v kanceláři nachází prastará kartotéka ještě z předválečné doby. A od ní se odvíjela čísla členů pro církevní statistiku. Tato kartotéka obsahovala jména mnohých narozených před rokem 1900 anebo bydlících v ulicích, které už neexistovaly, nicméně nebylo možno je jen tak vyškrtnout, ledaže by bylo jejich vyřazení z kartotéky potvrzeno úmrtím nebo odstěhováním. Popřípadě takzvaným sebevypisáním. Lumír nesnášel církevní byrokracii a přemýšlel dál o Erice.

„A jak s tou mládeží? Už jste s tím nějak pohnul?“

Lumíra napadlo, že nedostatek víry v život věčný nahrazují údové středoevangelických sborů vírou v pokračování tradice, doufající v jakousi mládež, která by jim dala zapravdu, jež by potvrzovala správnost jejich celoživotní cesty, jež by byla zadostiučiněním a pokračováním toho, čemu oni uvěřili a čemu se obětovali, kvůli čemu si i odříkali. Ale mělo jít především o kvantitativní zadostiučinění. Nejednou slyšel, jak si stýskají: To když jsem konfirmoval já, byla nás skoro stovka konfirmandů. A dneska, tyhle paběrky, dejte pokoj!

„Snažím se, seč umím,“ odpověděl svému dohlížeteli obezřetně, „dal jsem inzeráty do novin.“

„A jak to dopadlo?“

„Nikdo se nepřihlásil.“

„A co kontakty ve městě? Vy se asi s nikým moc nestýkáte. Musíte zajít někam do společnosti. Třeba tam u vás začít hrát s mladými lidmi volejbal. Jenom když budete mezi nimi, tak můžete někoho oslovit.“

Proč zrovna volejbal?

Mladý farář si vzpomněl na Krokodýla a na jeho známé z vyhořelého bytu. Četl jim z bible. Mohl by se pochlubit představenému, ale co z toho.

„Vy asi nemáte moc rád lidi. S mládeží jste nikdy moc nepracoval. Nechodil jste mezi mladé středoevangelíky? Do sdružení mládeže?“

Vykoktal na svou obranu cosi v tom smyslu, že se stýkal spíše s lidmi mimo církev.

„To umí každý! Ale nést kříž s těmi, co jsou již v církvi, s tradičními středoevangelíky, to je náš úkol. Co celožupní akce pro mládež? Účastnil jste se jich někdy?“

Napadlo ho, že se správce vrací k předchozímu tématu, snad aby se s nějakou dorostenkou z církve seznámil. Nejedna farář si vskutku nakonec vzal svou mládežnici. Podobný osud snad přál zkušený církevní správce též svému podřízenému.

„Bratře faráři, mám tu ještě tuhle věc: budeme mít brzy, jak víte, celožupní shromáždění farářů. Mohl byste si připravit úvodní pobožnost s úvahou?“

A prosba v těchto souvislostech byla rozkazem.

„A ať je to trochu veselejší! Ty vaše kázání, to je hotová truchlohra,“ nepřírozně se zasmál župní správce. „Nesmíte to všechno vidět tak apokalypticky,“ poplácal ho tehdy nakonec po zádech.

Jen co dosnídá a vrátí se domů, začne se na tu pobožnost připravovat. Vrátil se na faru a dal se do práce.

• • •

V podvečer se konala schůze farní rady. Na pořadu byla příprava a předběžné schválení rozpočtu. Mladému faráři naznačili, že za poslední půlrok stoupla spotřeba elektřiny a taky že se moc protopilo. Bylo to celkem pochopitelné, předtím na faře nikdo nebydlel a spotřeba byla nízká. Nový farář byl elementem, který zvýšil náklady. A co z toho máme? K oživení společenství nedošlo. Kázání nás spíše roztrpčují, jsou nesrozumitelná a příliš intelektuální, výklady při biblických hodinách jsou příliš školometské a k opravám fary se dosud nepřikročilo.

Bratr Vavřečka se pak mimo program schůze a na její závěr pozvolna osměloval, natrásal se v ramenu, upravoval si sako rukama a zase je rameny nadzdvíhal a opět stahoval, odkašlával si, až konečně promluvil:

„Směl bych se vás, eh, pane faráři, na něco zeptat? Ano? Tedy, chtěl jsem se vás zeptat, jestli jste neslyšel něco o kladivounech? Je to prý nějaká nová... nějaký nový směr v teologii.“

Něco takového nečekal. Krokodýl a teď on! Kde to vzal? To už není legrace, předtím si myslel, že je to jen taková vtípná fantazie, ale teď bylo víc než pravděpodobné, že jde o celé hnutí, o neznámou sektu, o herezi. Cítil se být polapen do pasti, i když ještě nevěděl, v čem by nástraha mohla spočívat. Rozhodl se zahrát věc do autu.

„Jak to myslíte, o kladivounech? Kladivouni jsou pozoruhodní moštití dravci, zvláštní druh žraloků. Mám kladivouny rád.“

„Však právě, víte, jak to myslím,“ huhlal a červenal se bratr Vařečka.

„Nerozumím vám, bratře.“ A z bratra se již nepodařilo vyrazit nic víc. Opírat vědomost o kladivounech o informace od Krokodýla považoval farář za nedostatečný

podklad pro jakýkoli komentář. Musí se pokusit získat informace z fakultní knihovny nebo od některého z bývalých spolužáků, kteří jsou v obraze.

Večer před usnutím pak přemýšlel, jak vidí svět svýma vytrčenýma očima žralok kladivoun, s tím spoilerem místo čumáku, opatřeným na koncích nikoli obrysovými světly, ale vidoucíma očima. Nepochybně vidí podmořský svět plastičtěji, předměty vidí z obou stran, obraz, který se jim v mozku skládá, musí být pozoruhodně stereometrický.

• • •

Celožupní sraz farářů se konal jednou za měsíc. Řešily se při něm organizační i duchovní záležitosti. Lumír si musel přivstat, aby se do Hradce dostal autobusem a vlakem včas. Těšil se na jízdu, na serpentiny v podhůří, na utopená údolí, na hvozdy a nečekaně se vynořující vsi a potom na nížinu protkanou alejemi topolů a věnčenou pahrbky na obzoru, na postupné rozednění, přesezení. Těšil se na polévku a na kafe v nádražním bufetu. Netěšil se příliš na program, většinou dost nudný, na sezení v ponuré místnosti kolem podlouhlého stolu na prastarých tonetkách a s černými knihovnamí kolem stěn. Musel si obyčejně taky vyslechnout leccaké mentorování ze strany svého představeného a některých ostřílených kolegů. Navíc měl úvodní pobožnost. Přečetl oddíl ze Starého zákona o tom, jak krále Davida ponoukl satan, aby sečetl lid, a přidal krátkou úvahu. A to neměl dělat, protože následovaly organizační záležitosti a opět se řešila statistika. Bratr župní přede všemi pokáral služebně nejmladšího Lumíra za svévoli při vyplňování dotazníku.

„A teď, když jsme slyšeli výklad, příliš jednostranně interpretující Písmo, udělal bych vám, bratře faráři, nejradši nějakou důtku. Vždyť statistika je věc navýsost užitečná a neměla by být lacino znevažována. S tím Davidovým sčítáním to zdaleka není tak jednoznačné. Jistě víte, bratře, že i ďábel umí citovat Písmo!“

V rámci duchovního programu přednášel vždy jeden farář kázání a ostatní je pak komentovali a kritizovali. Farář Burda pronesl kázání na podobenství o farizeovi a celníkovi. Ve svém výkladu se odvolával na Luthera a tvrdil, ve smyslu jeho učení o „šťastné vině“, že je třeba reflektovat svoje hříchy, neboť to jsou ty devizy, za něž je možno koupit spasení. K této reflexi nám má být vzorem celník, který si svou hříšnost uvědomuje, na rozdíl od farizea přirovnávaného k dnešnímu církevníkovi. Župní se nakonec onoho církevníka zastal s tím, že církev přece stojí na určitém typu farizejství, totiž na

sbírkách, salárech, na účasti na nedělních bohoslužbách a na biblických hodinách.

Na konci duchovního programu se Lumír odvážil zptat, a nebylo lehké si vzít slovo, jestli někdo nezaslechl něco o kladivounech. Od začátku ho nebrali příliš vážně, nevěnovali jeho otázkám moc pozornosti. Faráři kroutili hlavou a mínili, že si z nich ten do grémia posledně přibylý a ještě neznalý co a jak dělá bohapustou srandu.

Když se vracel domů, cítil se jako vyděděný, on, farář průserář, bezdomovec v té své malé středoevangelické církvi. Odcizený všem, jak takzvanému světu a starým přátelům, tak i Bohu a novým, takřečeným bratřím. Hlodal v něm červ čehosi. Byl sám sobě prokurátorem i obhájcem. Uvědomoval si svou zbytečnost. Nebyl zřejmě k duchovenské službě doopravdy povolán. Jenže k jaké službě? K opravování fary a spravování kartoték; vedení knih, evidování mrtvých duší, vyplňování statistik. Farnosti chyběl účetní, a tak se též musel zabývat účetnictvím a jednou za čtvrt roku strávit den dva bilancí. Dlouho se nemohl dobrat ekvivalence příjmů a výdajů. Zjistil manko v kase, a tak to doplnil ze své kapsy.

Vzpomněl si na Burdovo kázání a na myšlenku o užitečnosti hříchů. Domyšleno — není-li si člověk vědom nějakého pořádného vlastního hříchu, měl by se něčeho dopustit. Něco udělat, a tak svou duši vyrvat z tenat samospravedlnosti. Vymanit se z farizejství. Nezabývat se hříchem už jen akademicky, ale poznat ho zevnitř. Spustit se, namočit se do života. Nevznášet se někde nahore na výsostech jako pouhý pozorovatel, nekoukat pořád na svět z visuté kazatelny, sestoupit z věže. K čemu ta falešná krása ve výšinách mrznoucích andělů? Padají proto, že jsou zmrzli. A jako takoví jsou také nebezpeční, jelikož mohou rozbit hlavu sobě i druhým.

Z nádraží nešel přímou cestou na faru, byl čarokrásný večer a vydal se proto na procházku po radiále města. Vždyť život je jen míjení a chození kolem a kolem. Chtěl prožít tu přírodu, ale cítil se jakoby za sklem, oddělen od všeho živého. Překonával v sobě hluchotu světa. Zapálil si cigaretu a šel. Nejprve podél oné kolonie domů vybudované kdysi pro dělníky z místní továrny, pak ho konečně obklopil laskavý les. Stmívalo se. Dole pod lesem zablikala první světýlka vilek a paneláků.

Tančil mezi stromy jako opilý a volal:

„Bože, bože, ani já nejsem v tom větru, ani já nejsem v tom zeměřesení.“ A vlál za ním kabát. Hulákal na lesy, dokud neochraptěl. Ozvaly se v něm dávné sklony k toulení. Cestou domů se rozhodl, že v pondělí, až nebude ani celozupní sraz farářů ani schůze farní rady, vyrazí na výlet za hranice, do sousedního Polska.

• • •

Když otevřel oči, prohlížel si stále ještě dost nezařízený farní byt. Asi by to chtělo ženskou ruku, jak se říká a jak mu všichni doporučují. Představil si nějakou středoevangelickou dorostenku, předem nadefinovaný a spořádaný křesťanský život, nejprve křty a později konfirmace tří čtyř dětí; a pak si vzpomněl na Eriku. Byla příslibem něčeho jiného, něčeho jen matně tušeného, živým snem, dobrodružstvím s otevřeným koncem. A Erika nepíše; ve schránce nalézá stále jenom složenky a příписy od hlavního župního.

V krabicích od banánů z nějaké banánové republiky vyzely ještě nevybalené knihy, jež za ta léta studií nashromáždil. Zatím si v kázáních vystačil bez nich. Napadlo ho, že farářům zřejmě vyhovuje, když mají co týden zajištěné posluchačstvo pro svoje vývody, nápady, verbalizace a ventilování problémů, pro slovní exhibice, pro svoje slohová cvičení. Lumír měl zatím nápady nadržované ještě ze školy, nicméně cítil, jak docházejí, a zároveň mu tohle pojetí středoevangelického kazatelství připadalo nepoctivé. Nechtěl si namlouvat tak jako jeho kolegové, že v jejich proslovech dochází ke slovu slovo Boží, že se v nich vyjevuje Pravda, která je nad námi, kterou nikdo nemá, ale ona má nás, nechtěl se obelhávat takovými a podobnými floskulami. Zažíval až příliš často, jak ten který kazatel vkládá do bible — už při výběru textu — to, co zrovna prožívá, a jak z kazatelny propaguje stanoviska, životní či politická, jež právě zastává.

Tak trochu se za ten půlrok na faře zabydlel, i když doma se tu necítil. Doma se necítil už dlouho nikde. Uvědomoval si tu svou vykořeněnost, to svoje bezdomovectví. Přemýšlel, co je jeho příčinou. Zda je jím vinen nějaký myšlenkový zámotek, který přijal v rámci křesťanství v době svého jinošství a který pak rostl a sílil zejména studiem na teologické fakultě — byla tu idea vyvoleného národa, který pořád putoval a nikde nebyl doma, přičemž jeho příslušníci byli všude jen hosté a příchozí, a byly tu novozákonní verše o hledání nebeského občanství a vyhlížení nebeského Jeruzaléma. Anebo zda nehledat příčinu vykořeněnosti spíš ve vlastní letoře, v rodině, v tom, jak a za jakých okolností vyrůstal. Buď jak buď, zřejmě se potkalo a provázalo obojí. Potom zase začal uvažovat o hříchu, který vytváří předpoklady pro milost. Všeho zkuste, dobrého se přidrže... něco takového píše apoštol Pavel v epištole do Soluně. Musí, hergot, ještě něco okusit. Přece nebude pořád zavřený tady na faře až do důchodu. Odloučený od života. Není snad život než jeden velký experiment?

Neměl zatím ani postel, a tak rozlámaný vstal z matrace. Přitom první, co mu padlo do očí, byly skvrny na prkenné okrové podlaze; rozhodl se, že je zamaluje. Ve sklepe našel plechovku s modrou barvou. Modrá se žlutou, tak to přece jde dohromady. Chvilku přemýšlel, co na podlahu namalovat: obrys, siluetu, stín — slunce, měsíce nebo nějakého zvířete... pak přišla inspirace a na podlaze se jako na hladině vynořilo pět kobaltově modrých žraloků kladivounů.

• • •

Jeden den v týdnu navštěvoval starobinec, a tak tomu bylo i dnes. Chodil tam pěšky nebo jezdil na kole, dlouhou alejí k jakémusi zámečku, který býval zčásti užíván též k zemědělským účelům. V poslední době však byl opět a zcela vyhrazen stáří.

Dříve mu připadal život těch starých lidí, dlouho vysešávajících na lavičkách nebo na invalidních vozících, zcela tristní, plný nudy a trápení, avšak během doby, co za nimi chodil a co se mu s některými z nich podařilo vstoupit do rozhovoru, zjistil, že se jen zdánlivě nacházejí v tristní a nudné životní fázi. Že naopak oplývají bohatstvím vzpomínek, a ač sedí na lavičkách a zírají před sebe, nenudí se, jejich hlava je plná zážitků, vzpomínek, asociací a představ, ba i hlasů, jež spolu rozmlouvají, baví se, zápasí a pak se smiřují. Ti lidé prožívají, i když to tak vůbec nevypadá, velmi mnoho. Jsou zralí, plní, přežralí; čekají, až se jako jablko oddělí od stromu a padnou. Lumír si taky připadal jako nějaký důchodce, který vzpomíná, vlastně vždycky vzpomínal, jako by byl starý již od mládí...

Rád hovořil s bratrem Štolcem, devadesátníkem, který se však narodil ve stejný den jako Lumír. Dohodli se, že spolu oslaví narozeniny.

Jednou mu třeba bratr Štolc povídá:

„Co kdybyste, bratře faráři, co kdybyste jim tam na té biblické hodině položil takovou otázku. Že Bůh stvořil svět, to ví každý. Ale co kdybyste se jich zkusil zeptat, kdo stvořil toho Boha?“

Bratr Štolc byl filuta. Měl rád nejrůznější hádanky a rébusy. A protentokrát si na mladého faráře připravil otázku:

„Řekněte mi, pane faráři, jestlipak víte, jaký je opak krokodýla.“

Lumíra ta otázka zaskočila, ani ne tak pro ni samu, ale protože si nejprve vzpomněl na Krokodýla, který ho vzal na ten nedělní mejdan.

„N-ne, to teda nevím.“

„Skokoblíž! Přece skokoblíž,“ vzkřikl.

Lumír se ho na oplátku optal, jestli neví něco o kladivounech, ale bratr Štolc odpověděl, že ne.

„Chodte v světle, dokud světlo máte,“ řekl Štolc, když se loučili, ocitovav Janovo evangelium.

„Jak to myslíte?“

„Jak to říkám, užijte života, dokud jste mlád.“ A potom ještě jednou, když už byl Lumír ve dveřích, zahalekal na něj: „Užijte života plnými doušky!“

• • •

Výlet do Polska ho nepřestal v mysli zaměstnávat. Pondělky jsou dnem, kdy se předpokládá, že si farář vybere volno za neděli, a tak jakmile se nekonala schůze farní rady ani celožupní sraz, vstal zrána a vybral se na nádraží.

Zapomenout, tak zněl podvědomý imperativ. Vlak se rozjel a Lumír se vrátil do minulosti, do doby ještě před studiem, kdy podnikal výpravy po vlasti i za její hranice. Putoval kamkoli, ale vždy tam, kde ještě nikdy nebyl. Poznávat nové kraje a nové lidi. Cítil se, jako by ze sebe svlékl ten středoevangelický talár a jako by omládl. Octl se v pohraničním pásmu, v zemi nikoho, mimo dobro a zlo, zbaven té farářské obsese stále hodnotit, co je dobré a zlé, čisté a nečisté, mentorovat a poučovat. Vzpomněl si na Ivana, který ztrácel víru a vykládal Ježíšovo „první budou poslední a poslední první“ jako slepou ulici, do níž ho zavedlo křesťanství: ti poslední jsou najednou, když se zorientují, na kraji a rychleji se ze slepé ulice dostávají ven.

Zdálo se mu, jako by poslední dobou uvízl ve vizích, nikoli náhodou si poznamenal do zápisníku, že fantazie rovná se peklo, a teď jako by se tyto vize rozpouštěly působením neznámé pilulky. Měl radost z cesty, z průvanu, ze sluncem rozsvíceného špinavého okna, zkrátka z toho, že po dlouhé době zase někam jede, a v žádném případě ne po slepé koleji. Sytil se jízdou. Líbilo se mu, jak vyhlížel polský venkov, po silnicích klopytali koně, ty duše krajiny, většinou zapřažené do vozů, anebo po nich kráčely postavy dědků s dvoukoláky, tu a tam se potácel osamělý opilec, projela babka na kole anebo zaburácela sirena či jiný vůz starší značky; také vesnice působily dřevním dojmem.

Vystoupil v městě Valbřich. Město bylo rozložené pod horami porostlými lesy, z nichž se dolů do údolí svíjely v serpentínách silnice a stékaly potoky. A Valbřichem protékala již říčka. Už z vlaku obhlížel ruiny fabrik, komíny, důlní věže; průmyslové objekty střídaly šedé vilky a někdejší lázeňské budovy, připomínající malé paláce.

Ovanula ho odlišná vůně spalovaného benzínu. A ševelení polštiny. V cizině mu vždycky vyhovovala ona

nevtíravost cizího jazyka; jak jinak zní ta polština a jak není vystaven agresí slov, protože jim moc nerozumí a nikdo a nic ho nenutí naslouchat řečem, které nejsou určeny jemu; naslouchat cizím kecům a nesmyslným dialogům, případně monologům, do kterých mu nic není; a jenom když chce, luští nápisy na obchodech a reklamních tabulích. Vždyť zrak vypneš sklopením víček nebo pohledem stranou, ale uši takhle snadno ovládat nelze, sluch nelze na povel zapnout a na povel vypnout.

Cestou od nádraží upoutal jeho zrak žralok kladivou v pravém horním rohu reklamního billboardu. Vlastně to byl jen jeho typický obrys s tím křídlem místo čumáku a s několika páry standardních ploutví. Jednalo se o logo jakési firmy. Jazyková nedostatečnost Lumírovi bránila v tom, aby pochopil, co firma nabízí, co vyrábí, s čím obchoduje.

Uličky středoměstí upomínaly na středověk; dorazil jimi na centrální rynek. Několik restaurací zvalo plachtovinou svých slunečníků k posezení v předzahrádce. Jistě, nakonec sem zajde na pivo, ale nejprve si musí prohlédnout kostel, jehož hubenou věž z červených cihel, připomínající raketu, již několikrát zahlédl. Nevěděl, kudy se vydat, když vtom uviděl ukazatel s náčrtem kostela a s nápisem Św. Aniolów stróżów. Kostel je tedy zasvěcen andělům strážným. Snad všem andělům strážným. Že by i Lumír měl svého anděla? Škoda, že ta jeho církev na anděly nevěří.

Vyhledal ještě místní muzeum v empírovém paláci, ale už se mu nechtělo trávit čas prohlídkou, raději se šel projít parkem na kopec, aby z něj přehlédl tohle zvláštní město. Nakonec se vrátil na náměstí pod slunečník, dal si pivo a něco k jídlu. Zaujalo ho slovo „surówka“, lámal si hlavu, co to může být, až se musel zeptat číšníka, co to znamená. Šlo o zeleninovou přílohu. Objednal si jídlo i s přílohou a ještě jedno pivo a pak ještě jedno. Když dorazil na nádraží, zjistil, že mu ujel poslední vlak, a stejně tak i autobus směřující do vlasti. Bude tedy muset přespát. Jistě se tu najde nějaký hotýlek či penzion.

Brzy narazil v aleji Pilsudského na úzký vytrčený baráček s nápisy „pokoje gościnne“ a „hotel“. Do recepcie s barem se vcházel z hlavní třídy, odtud pak do takzvané lobby se schodištěm vedoucím nahoru k pokojům a se zadním východem za hotýlek. Na baru zaplatil pokoj, dostal klíč a šel se ubytovat. V lobby seděla „kobieta“; to polské slovo pro ženu v něm vzbuzovalo podobné asociace jako slovo Valbřich. Tahle v krátké vějířovité sukni připomínala tanečnici, ale byla to prostitutka. Zřejmě jí nevyšel kšeft, jak se Lumír domýšlel, a navíc z ní čísel jakýsi smutek; vzbuzovala v Lumírovi soucit, jak seděla, nohu přes nohu, ve svém osamění, zabořena do fotelu.

„Czy pan jest sam?“

„Tak,“ přitakal polsky.

Byla prvním člověkem, kromě číšníka, s nímž toho dne promluvil. Celníci a nevěstky nás předcházejí do království Božího, připomněl si novozákonní verše. Zatímco my, farizeové, si držíme odstup nejen od světa a od hříchu, ale taky od lidí!

„Czy pan chce być sam?“

Lidské slovo, tak nenadálé, v něm probouzelo něhu, burcovalo ho ze zakletí a ze samoty, v níž se nalézal. Teprve když tvář promluví, přestává být maskou, a ona, jakkoli nalíčená, vypadala najednou díky svému hlasu jako nevinná, a navíc zrcadlově vzhledem k Lumírovi stejně osamělá dívka. Podobně jako ráno, pocítil opět, jako by se v něm cosi rozpouštělo.

Potom už toho moc nenamluvili. Řekla mu jenom, když se začali líbat, cosi jako „půjč mi jazyk“. A když na ni nalehl u sebe na pokoji, spíš jako by mňoukala.

• • •

Po návratu našel ve schránce dopis od Eriky. Co pořád děláš? ptala se. Psala cosi o tom, jak touží mít jednu domov a kulatý stůl a kachlová kamna a taky křeslo, v němž by sedával muž. Byla to průhledná nabídka či výzva, o kamna a kulatý stůl přece vůbec nešlo. Lumíra zastihl její dopis v tu nejnevhodnější chvíli. Cítil se ještě plný té polské avantýry. (Jak se vlastně ta Polka jmenovala?) Připadalo mu, že Eriku svým způsobem zradil, když nevydržel čekat na její dopis, když přestal věřit tomu letmému, ale niternému a nezapomenutelnému setkání.

Z ponoru ho vyrušilo zvonění telefonu. Otrěpal se a zvedl sluchátko. Volal kurátor, aby mu řekl:

„Sháněli vás kvůli pohřbu, a vy nikde...“

„Já byl na výletě, pondělky mám volné, místo neděle.“

„Volali jsme vám ještě v úterý ráno.“

„Vždyť nemohu být pořád na telefonu.“

„Zvonilo se na faru, bouchalo se na dveře, a vy nikde. Kde jste byl?“

„To mě mrzí. Měl jsem jakési vyřizování.“

„No s tím už nic neuděláme. Oni nakonec zavolali bratra župního a požádali o pohřeb jeho.“

Župní se ujal pohřbu s nasazením sobě vlastním. Nedalo se s tím už nic dělat.

Lumíra napadl verš žalmu, který složil David, poté co zhřešil s Betsabé: „Aj, v nepravosti zplozen jsem, a v hříchu počala mne matka má.“ Trochu nefér, házet to na vlastní matku, vymlouvat se na nějaký dědičný hřích; nikdy ten verš nechápal.

A pak se v něm něco hnulo a sedl a začal psát dopis představenému:

Bratře župní správce!

Snad si vzpomenete, co říkal v kázání při našem posledním farářském shromáždění bratr Burda. Z jeho úvah vyplývalo, že se zabýváme hříchem, my faráři, po výtce akademicky, po způsobu farizeů. Až nakonec taky nějaký hřích musíme spáchat. A čím dříve, tím lépe, v tom smyslu, že teprve projevový a pojmenovaný hřích vede k pokání.

Když člověk dospěje k nějakému duchovnímu poznání, pak je mu hříchem i malé selhání či klopýtnutí, stačí jen skvrnka, a z takové poskvrny pak může vzejít velká tragédie. Stačí nenápadná pýcha, pocit vlastní nedeterminovanosti, a chvíle domněle absolutního oddechu bývá vystřídaná strašnou osudovostí. Velká provinění bývají důsledkem předchozích nenápadných a třeba i dávných selhání. A není-li člověk dost ostražitý, musí venkoncem spáchat nějaký pořádný hřích, aby se zastavil a dospěl k pokání.

Co se mé osoby týče, prožíval jsem stále pocity viny a nedostatečnosti, ano, zřejmě jsem nebyl ke službě nikdy povolán. Možná se vám to bude zdát paradoxní, ale mým hříchem, mým zásadním pochybením byl již vstup na teologickou fakultu, potažmo léta studií a konečně i přijetí farářského úřadu.

Musel jsem zhřešit, abych toto pochopil a abych dospěl k pokání. Vzhledem k tomu, že v naší církvi není institut zpovědi zaveden a ani není zvykem se, byť i neformálně, zpovídat, nehodlám onu věc nadále rozebírat.

Jsem toho názoru, že zvěstovat odpuštění lze jen tehdy, bylo-li nám odpuštěno. Že jenom čistý může očistovat. A milovat boží láskou může jen ten, kdo tuto lásku okusil.

Nechci nadále sloužit a kázat. Nebudu se více vtírat se svými těžkomyslnými úvahami a trdomyslnými kázáními, se svými truchlohrami, jak jste je nazval. Nehodlám nadále obtěžovat a ani jakýmkoli způsobem podřývat mně nevlastní středoevangelický optimismus. Nemám víru kladivounů! (Omlouvám se za ten slogan. Něco jako uhlířská víra. Vysvětlím při nejbližší příležitosti, bude-li ještě jaká příležitost.)

Moje víra není tak silná, abych věřil v běžný církevní provoz, co týden kázat, pak biblická, opakovat dokola ty samé fráze... tedy abyste mi rozuměl, nic proti tomu nemám, ale nemohu věřit, že by účast na tomto koloběhu znamenala spásu pro mou osobu, respektive duši.

A tak Vás, bratře, tímto listem žádám, abych byl ihned a v plném rozsahu zproštěn své farářské funkce.

S pozdravem

Lumír N.

Foto archiv autora

Petr Pazdera Payne (nar. 1960) je původní profesí evangelický farář, občas se věnuje literární a občas výtvarné tvorbě. Píše zejména povídky středního a kratšího rozsahu. V roce 1999 debutoval povídkovou knihou *Nečekaný čekání*. Dále napsal sbírky povídek *Kol dějů* (2001), *Zvěsti* (2002), *Figury, figurace, figuranti a figuríny* (2005) a *Pouti a pouta* (2011). Se svou rodinou žije v Olešnici na Moravě a v Praze. Povídka „Kladivouni“ je součástí rukopisného souboru *Předběžná ohledání*.

Květa Pacovská: Křížení, půdorys, prostory, čísla (90. léta)

Těsně za prahem

Petr Veselý

U JAKUBA

Tomáši Mazáčovi

Těsně za prahem
 (víc ještě na prahu)
 v prachu se hledám
 Ve svěcené vodě chytám
 Na zešedlé dlažbě
 zůstávám stát
 Krátké zastavení
 (kratší okraje)
 Ani modlitba
 Kout klenby
 Kout pohledu
 Za sklem dveří
 protizář oltáře
 Tři postavy v lodi kostela
 propadlé v sobě
 Náhle jsme nejen uprostřed
 Všude jsme
 Takové ticho je!
 Až před Ukřížovaným stojím
 Tomáš předchůdce
 U východu pokolíkáté
 pohledem uhýbám žebrákovi
 Stmívá se
 V šeru se vracím na okraj ulice
 cosi jsem zapomněl
 Už jenom zapomínám
 Jako bych měl všechno před sebou

KDYŽ SE VZNÁŠÍ STŘECHA

Zdeňku Rotreklovi

(Ten prostor všude za slovem
 za bolestí za zdí
 Bojím se vědět sebe)

Po úbočí, lesem
 prosekáváme zarostlou cestu
 až k okraji pole
 Je neděle a zvony
 bíle je kaple za kopcem
když se vznáší střecha

MÍSTO

Odznovu
 sešlapanými schody
 Dřevěná stoupání
 To strom dorůstá do všech směrů
 To stromem roste kříž
 Promoklá střecha
 Vrznutí branky pořád blíž
 Slyším jak zahrada červeně setměla

• • •

Škrtil jsem tenoučké hrdlo
 prašivé kočky
 Dokud nezdechla
 Kladivem zase rozbíjel čela svých bližních
 až svítila
 jako světlušky
 v noční zahradě
 Ach, šťovíková bolest ve vlastním temeni

• • •

Teprve něco hledám
kdekdo se ušklíbne
Jakýsi sen mě probudí
hned zmizí

Oprýskaně
Každé sedmé slovo
tak začíná

V PODVEČER

Jdu cestou, kterou vždycky chodím
slova jsem v ničem nepotkal
Teprve při návratu, nad domem
několikrát podíval se les
a ještě blíž můj pes zaštěkal

Klíčem z kosti
odmýkám branku od zahrady

• • •

M. Chagallovi

*Zapomněl jsem kde jsem
A vedle bílé
rozechvěle jsem kladl zeleň
Na nočním stolku
Neohraňené světlo
Nečekej mnoho světla
V okně
svět v sobě*

• • •

Tak nemocniční okno
V dálce v tom červeném
jdu já
A všechno kolem
idyla
S nesnesitelným místem uvnitř

• • •

Skončený
překrytý
Den

Z pod
Schod
Sešlapaný práh

Boty pozorně ponechá u dveří
Skoro prázdné

VŽDYCKY SE TY DVEŘE ZAVÍRALY*P. Hruškovi*

jen ty je necháváš
pak sem lezou
přůvan je zabouchne
a je mně zle
a tobě to dělá dobře

• • •

Biskup, sedící na schodech
před kostelem
zpívá

Šest dnů nepromluvil
a sedmý
Umyl si nohy v ledové vodě potoka

Když předtím vynášel
mrtvé z chrámu

• • •

Ticho je cesta vzhůru mezi ploty
lesem a úvozem až nad poslední strom
skrz okna nebo vraty
podle hvězd jako za vozem

• • •

Přítom jsem nechtěl
říct nic
Jako by se jen pootevřely dveře
Někdy jsem ještě
čekal v protisvětle

• • •

Bělce

A včera mrak
ve tvaru beránka
vysoko v ose ulice
vyvržený ze staré velikonoční formy

• • •

Cestou se světla rojila
Kostel se skláněl k vodě
Sklíčeně zpívali dokola
schovaní za hlasem
ptáci

• • •

Na dně snu
je propast ještě do světla
ale kdosi valí kámen
jak kolo od vozu
A násilím ji zavaluje

• • •

Jako podložku ke psaní
mám na kolenou sborník
Posvátný obraz
— — —
Potom jdu přes pár schodů dolů
omývám v dřezu obličej
voda zimou sotva teče

• • •

Kácím tu jabloň krasokvět
větve už zrezivěly

Havraní hejno letí
jako strop
Stínal jsem hlavy
pařáty stop
Druhý rok tisíciletí

Prosinec dlaněmi umývám sněhem

Taky chci přepisovat Bibli
a nevím ještě jak

Pozdní dar Františku Listopadovi

(2002)

• • •

Pravidelné klepání vozů vlaku
nesoucí se od Starého Lískovce
Hladím hřbet černé kočky Minouche
už hodinu
myslím na záda ženy
která bych pohladil rád

• • •

Už kolikátý den
přenáším střechu
rukama protekla
po kusech
Teď je již navečer
a chystám mělký kámen
pod hlavu
jako Jakub chtěl bych
na stupních žebře
uvidět anděly
jako Jakub Deml zem
na schodech do nebe

MÝDLO S JELENEM

Zásuvka v kostnu na verandě
sotva jde ještě otevřít
V koutcích upěchovaný prach
pach pracího mýdla v sáčcích
zešedlé kolíky na prádlo
matkou pečlivě smotané provázky
Na střeše z drátěného skla
tikají dešťové kapky
nebo se jí pichlavě prosvítí paprsky slunka
Vtíravě vlhko jde prádelnou

Dávno už v zásuvkách nehledám
malé hřebíčky
s půlkulatou hlavičkou

CHODBA V SOBOTU

Před deštěm podlaha neschla
dlouho jsme po ní chodili jen v ponožkách
podlaha dlouho se leskla
chladnoucí voda v plechovém kbelíku zešedla
vyždímaná hadra se věšela
na dráty uprostřed dvora

SOBOTA

Plechová vana z pozinku
večeře po koupání
párek hořčice a chleba

• • •

Na krokách visívaly
mezi pavučinami
zaprášené provazy a dráty
jako tiší svědkové
rezavé hřebíky zbyly
ve vánku se houपालy
tlapky králíků

(2001)

BRANKA

Dlažba je tam hrbolatá
a při vcházení musíš sehnout hlavu
až na špalek

• • •

Dcera navařila
teď zavírá okno
ještě zavrzení dveří
utíká ze schodů
smaltovaná miska
na polívku
cvaknutí vypínače
všude tolik světla

(2001)

• • •

*Na dvoře sníh roztál. V závětrí trčí ticho. U špalku
hromádka otrhané kůry. Ve světle po zemi
od haluzí stíny.*

*Usednuv na prkno a skloniv hlavu, utrácet chvíle.
Cinkání nějakých misek. Větrno ve větvích,
kus hadry houpá se na zelené šňůře.*

Nad tím vším strom uříznutý štítem zdi.

...odlesky pokradmu podbízí opřené sklo.

*Nakonec až úplně na horním okraji, v takové zbylé
škvíře, vtěsnává se jich tam na dvě desítky,
žijí svým sousedstvím, světle z nich úleva dýchá.
(Slova)*

*Je to určitě možné. Ostatně podložka, na které píšu,
je nevhodná, tužka se propadá a písmo je
deformované a některá písmena vypadávají
z formátu...*

*Potěžkávání věcí vyhlazených, poměřování věcí
rozseknutých ve dvě. (Toporo)*

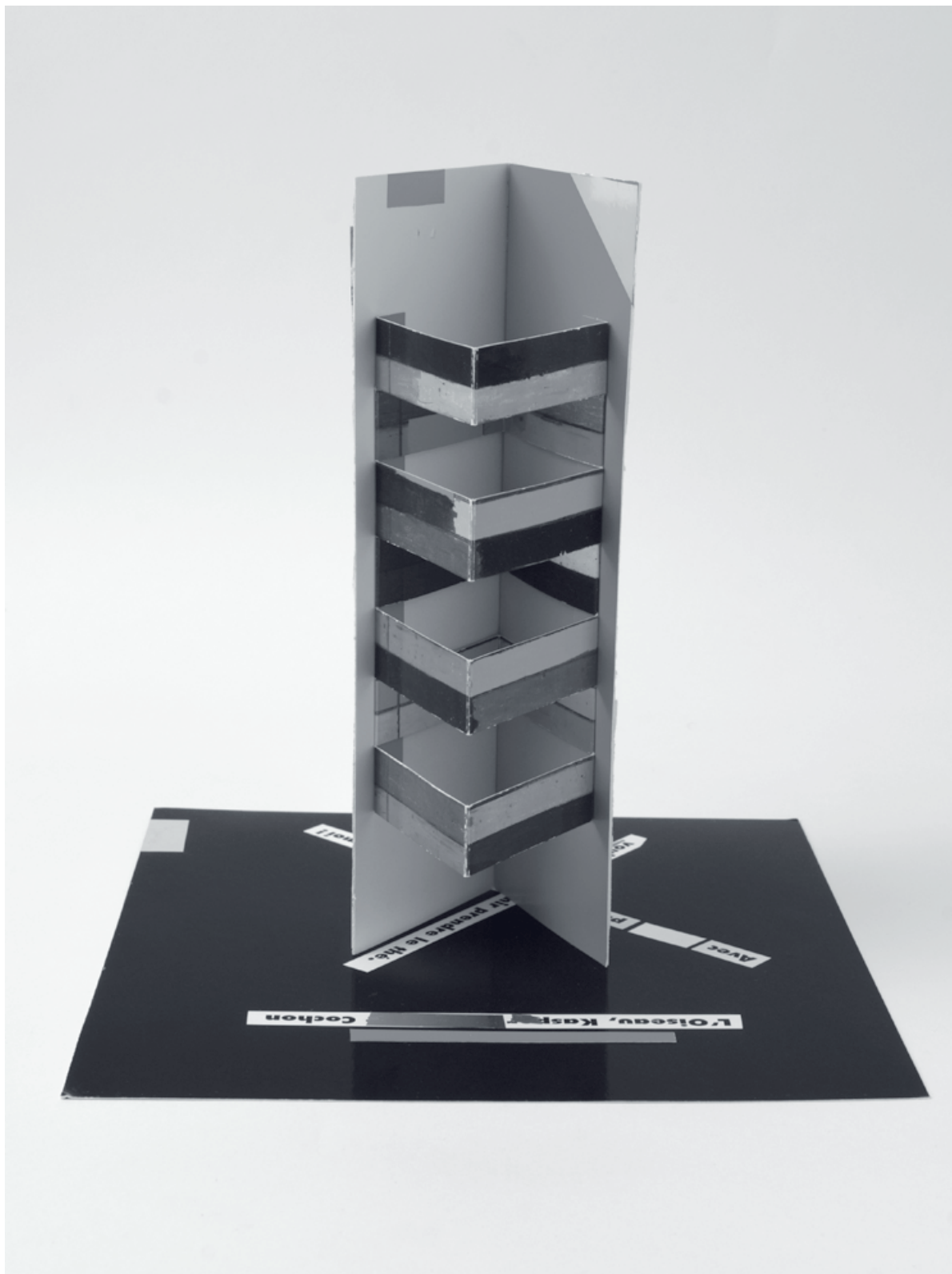

*Kořeny rozsekané na hromádce krážem.
 Puklý dutý před deštěm.
 Prolézám ploty uvnitř kterých prolézám.
 Všechno do mě přichází. Jako vychozené na půdu.
 Svíčka vosk dlouhý řádek tabule skla noci v parafínu.
 Nočním si chodcem.
 Klátivě za zimy procházím splácím místopis míst.
 Pomalu už k posteli režné lnu...
 Bezděčný vzlyk polknutá pomlka pomalu zapomene.
 A znovu jako otcův roztřepaný hadřík na šňůře prádelní.*

Foto Anna Pecková

Petr Veselý (nar. 1953 v Brně) je malíř a básník. Studoval Střední uměleckoprůmyslovou školu (dnes SŠUD) v Brně, obor Malba (1969—1973), na které vede tento obor od roku 1995. Dále studoval malířství na Akademii výtvarných umění v Praze (1973—1979). Jako externí učitel působil na Katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (1982—1992) a na Fakultě výtvarných umění VUT v Brně (1992—1995), kde se v roce 1993 habilitoval a posléze vedl Ateliér malířství 1 (2002—2007). Je členem Umělecké besedy v Praze. V roce 2009 dostal Cenu města Brna za oblast výtvarného umění. Vystavoval samostatně i na kolektivních výstavách. Publikoval časopisecky (*Život*, revue Umělecké besedy 5/2007; *Rozrazil* 37/2011; *Uši a vítr* 7/2011) a také v literárních pořadech na stanicích Český rozhlas Brno (magazín *Zelný rynek*) a Český rozhlas Vltava (v cyklu *Svět poezie*, 2008, a *Sladké je žít*, 2013). Pro Český rozhlas Brno připravil například pásmo dušičkové poezie různých autorů *Břemeno to nésti*, *Velikonoční pásmo poezie a próz* a pásmo poezie *Červenec*; pro stanici Vltava pořady *Dráhy světla* s poezií a deníkovými texty Zdeňka Kožmína (*Svět poezie*) nebo četbu ze vzpomínkové knihy Jakuba Obrovského *Malá řeka* (Stránky na dobrou noc).

Květa Pacovská: Křížení, půdorys, prostory, čísla (90. léta)

Basri Çapriqi a albánská poezie mýtů zbavená

Martin Surovčák

Svoboda odnepaměti zaujímá klíčové postavení mezi ideály albánské společnosti. Už lidová rapsódi opěvovali statečnost krešníků (zbojníků) a národního hrdiny Skanderbega, který se v patnáctém století vzepřel turecké nadvládě. Na konci devatenáctého století, kdy na Balkáně zmítaném protitureckými válkami se značným zpožděním za ostatními národy započal proces albánské národního obrození, byly dokonce albánství a idea národního sjednocení postaveny nad úroveň náboženských a jiných kulturních rozdílů mezi jednotlivými skupinami Albánců. Protože však konečný verdikt velmocí nepřinesl tolik kýženou samostatnost všem Albáncům a zhruba polovinu jich zanechal mimo hranice mateřského státu, zakonzervovala si albánská společnost stigma historické křivdy až do dnešních dnů.

Toto historické pozadí se silně odráží i v charakteru současné albánské poezie, jejíž dominantní proud bychom s trochou nadsázky mohli označit za „neoromantismus jednadvacátého století“. I současná básnická generace je více či méně zahleděná do vlasteneckých motivů, idealizuje svornost národa a její tvorba je prodchnuta patetickou rétorikou a svázána tradičními formami. Poezie Basriho Çapriqiho, albánskému autora původem z Černé Hory, nejenže se od tohoto proudu odklání, ale záměrně

kult národní svobody demystifikuje prostředky vlastními postmodernismu, břitkou ironií i černým humorem. Çapriqi nechápe literaturu jako službu vlasti, ale v duchu modernismu sází na estetický účinek slova. Jeho básně rezonují tóny beatnické poezie a zrcadlí se v nich jasně, až fotograficky přesné obrazy imagismu. Na rozdíl od tradičně rurálně laděné poezie vnáší do svých básní spíše scény městského života. Experimentuje s přesahujícím volným veršem, zároveň omezuje interpunkci a hojně využívá elipsu, čímž ve čtenáři vyvolává dojem souvislého toku myšlenek.

Basri Çapriqi (1960) se narodil v Krythë poblíž Ulcinje, kde absolvoval gymnázium. Vystudoval albánskou literaturu na univerzitě v Prištině a skotskou literaturu na univerzitě v Edinburghu. V současné době působí jako předseda kosovského PEN klubu. Na Filologické fakultě Prištinské univerzity přednáší stylistiku a sémiologii. Je autorem sbírek *Oliva s dvěma tisíci prsteny* (*Ulli me dy mijë unaza*, 1983), *Na konci léta* (*Në fund të verës*, 1986), *Bizarní ovoce* (*Frutat bizare*, 1996) a *Dokonalost deště* (srbsky *Savršenstvo kiše*, 2012, albánsky *Përkryerja e shiut*, 2013), z níž přinášíme několik ukázek. Jeho dílo bylo přeloženo do angličtiny, francouzštiny, němčiny, rumunštiny, polštiny, srbštiny a makedonštiny.

ZRCADLO

Jsem už vysoko nahoře
tak vysoko
a vy jste vysoko nahoře
i ti na této straně
i ti na druhé straně
jsme vysoko nahoře

a najednou zničehonic
tak najednou
se před námi otevírá širé moře
zrcadlo v hloubi uprostřed

jak se rozmístíme všichni na dně
na samém dně
překvapivě na dně

ó, ty kdo máš rezavé ostří
nerozbíjej zrcadlo, v němž vidíme tvář
protože
jinak navěky zůstaneme
na dně
hluboko dole

v temnotě a chladu

ŠÍLENÝ PROMÉTHEUS

On zešílí až zemřou bohové
vyrazí oheň ze shořelých lidí
a tak odpoutaný zanechá nás smutku
a děti s tvářemi spálenými na uhel

Jeho připoutají znovu ho odpoutají
a my budeme hořet zas budeme hořet
popel se opět z výšky bude snášet na ovoce
ledem se pokryjí naše červená jablka

protože jsme si zvykli na rozpálenou krev
ubozí a promrzlí šlapali jsme po ostří
uvázlo nám v krku vše co se rozpustilo
a vyprázdnili jsme číši se starými jedy

MŮJ POKOJ V ULCINJI

Přestože tam nejsem
Maminka otevírá okno k moři

Vychází měsíc a kreslí se na sklo
a vyplní prostor mým tělem

Matka otevírá okno k moři
přestože tam nejsem

aby přilákala vůni jódu
protože já někde dýchám

na hřbetu vánku
když nechám dveře otevřené

OPILÝ OKAMŽIK

Voda z nás udělala otroky
uvazuje nás za ústa říká
Mi kráska co drhne sklenici

Ani nepřichází ve vlnách
Ani nepadá z nebe spíš
tryská ohněm mi spálí sklenici

U pilířů mostu ti ledoví
stojí zatímco Ty se skláníš nad
postelí jedné bárky

Když překonám vodu mezi
břehy za tvýma nohama ze
sežehlé pustiny mě stahuje provaz

opilého okamžiku

Otevři okno dokořán

Otevři okno dokořán otevři okno
ať zavane průvan ulice
ať rozhoří se plamenem

Otevři okno dokořán otevři okno
a lačně hltej vzduch
ať odvane pach těla

Otevři okno dokořán otevři okno
zažeh vízi v očích a očisti duši
od uzavřeného prostoru

Otevři okno dokořán otevři okno
burácí epický hlas básníků prchají děti pryč
před temnotou ostrých zvuků

Otevři okno dokořán otevři okno
sestupují šelmy z hor
po jablcích na mrtvých ženách

Otevři okno dokořán otevři okno
kapkou vody, hlavně kapkou vody
skrop popraskané rty

Otevři okno dokořán otevři okno
zbav se pokušení hříchu
hlavně se rozluč se svými mrtvými

Otevři okno dokořán otevři okno
spi s hmyzem a psy
spi s duchy temnoty spi s dalekými hlasy

Otevři okno dokořán otevři okno
podívej, mrtví jsou tví věrní souputníci
nezabijí tě nezastaví a neudusí

Otevři okno dokořán otevři okno
než vyrazíte na poslední cestu
pod ocelovými deštníky pod rudým deštěm

Otevři okno dokořán otevři okno
rozbij tvář čtvercové zrcadlo
v rohu pokoje a jdi

Otevři okno dokořán otevři okno
protože ty jsi mrtvý ve vojsku sestupujícím z nebe
zavři dveře jen zavři dveře

ať neutečou šelmy a lidé

Z albánštiny přeložil Martin Surovčák.

Hostinec

Po čtyřech letech a čtyřech měsících pročitání a komentování vaší tvorby právě píšu svůj poslední Hostinec. Ten příští, lednový, už bude mít na starosti básník **Jonáš Hájek**, a proto své příspěvky posílejte na mail hajek@hostbrno.cz. Co jsem pro vás na rozloučenou vybral? Sešla se mi silná várka textů, a tak se v prosincovém čísle můžete začíst do metaforických textů **Alice Hekrdlové**, které mě zaujaly svým spádem, skvěle akcentovaným pomocí vtoušených vnitřních rýmů. Do Hostince jsem z její tvorby vybral delší báseň „Verše Orfeovi“ — celou, protože mi bylo líto její strhující tok utnout. S potěšením jsem zařadil také básně **Kristýny Sedlákové**. A nejen pro jejich nostalgický (a přesto od kýče na hony vzdálený) náboj. Jako by připomínaly něco důvěrně známého, co je, ale nemělo by být, tak trochu pozapomenuto. S verši **Adama Růžičky** jsem

si zpočátku nevěděl rady. Bylo to tím, že jsem je četl vzápětí po hutných verších Alice Hekrdlové. Nakonec jsem si v nich však své našel — obzvláště v místech, kde překračují rámec banalit a propracovávají se k něčemu podstatnějšímu. Básně **Barbory Lípové** mě potěšily svou přiléhavou a nemilosrdnou ironií. S chutí jsem tři zařadil do Hostince. O poznání méně mě zaujaly verše **Jana Horníčka**, které — ač celkem zručné — pro mě postrádají nějaký moment zatnutí. Tvorba **Ivany Kašpárkové** je básnickým deníkem v tom dobrém smyslu slova, tedy bez sebelítosti a bolestíství. A na konec, i když s mírnými rozpaky, jsem zařadil i jednu báseň od **Miroslava R. Kameho**. Plnou verzi Hostince najdete na webu časopisu *Host*.

Ladislav Zedník

✦ Kristýna Sedláková

Boskovice

• • •

Pár pinetek
vedle sebe do vlasů
a to je všechno
co dnes udělám pro krásu

Pár drozdů
na vykotlaném stromě
Tohle všechno
dnes krása dělá pro mě

PAMÁTCE ŽIVÝCH

Hroby jsou učesané
jak školáci na prvního září.
Potomci proudí stromořadím,
na mramor kladou plastové chryzantémy,
hodiny na kostele ukazují půl čtvrté
už přes půl roku.

Jako by i z člověka
s podzimem opadalo všechno staré listí
a zbylo jen to, co přečká zimu.

Co všechno se ho najednou týká
a jak moc.

• Alice Hekrdlová

Praha

VERŠE ORFEOVI

Zadržel o střechy, zasažen
podsebitím
stý volný pád,
stá ústa žen, rozpuštěných
v plochých hladinách, jež čerem nezčeří,
když den se z krku loupe, jak peklo
rozestoupen, jak peklo nad nosem
ve třetím oku vševidoucím,
jak peklo nejsoucí
i jsoucí.

Orfeus u dveří.

Orfeus u dveří větrí a vyčkává zvířecím
mlčením, tak jako ryba čeká na udici,
jak srna poraněná v boku dokáže změřit les
jediným výdechem, jak kámen
pod radlicí, jež rozorává zem
obracenou proti toku
potoků a řek.
Vyčkává jako pýr, bodlák a pelyněk,
co obrůstají vlčí čenich,
trvá jak vrásky pod líčením,
v hybnosti proudů, které tekly
jak sliny z úst až do předpekli,
ve větrech, které
dutě duly podvečerem.

A děti nikdy nevyzuly škrpály
ztrát a usmíření.

Je sivý svah a měkká půda blat,
jíž přicházejí šelmy. A večer otevřel mi
rány, co zejí za harpunou slov.
Orfeus naladil svou lyru bezestrannou
a tiše hrál, tišeji mojí básně, v níž zazněl
s úderem hřebíku o podlahu.

Hraj, starý příteli.
Můj vrahu.
Čaroději.

Nejraděj vzdávám se
všech svých pout k beznaději.

Za žebry divoko, a přesto smečka zkrotne,
jako se protne v nekonečnu
dvojice rovnoběžek. Tvůj vzdor je
jako přívoz u mostecké věže,
ten, kdo se ohlédl, viděl stín stínu svého,
jak mizí závratně a nenávratně tne
do živého.

Žali jsme úrodu v kraji, jenž má víno
ve vínku, zametli práh od
liščí srsti a nebe tálo
v barvě barvíнку na zástupy
před námi a po nás.

Pomlka mezi jehlicemi dne
přes splavy plaví tvou
bledou hlavu. Daleko
od jihu. Daleko od přístavu
zpívá proti proudu.

Mlčíme hladce
obrace.

Vracíme slova
oprátce trychtýřem ze sliznic a tkání.
Žali jsme dlouhý den. Žali jsme
slitování
a bídu žali jsme, bídu, co zuby cení
ve štěrbině vrat, když kdosi vrací se
obebrán o kabát, roztráštěn
o šíři, jak tříštíval ses ty
ve vodách hlubokých
jak kruhy příštích hodin,
jimiž se brodím,
jimiž se rouhám,

třísky tvé písně za nehty.

• **Adam Růžička**

Třebíč

PO NÁKUPU

přišel z nákupu, defekoval a umyl si ruce.
povečeřel, umyl nádobí a oholil se.

zkontroloval poštu.
nikdo mu nepsal.
zkontroloval poštu.
nikdo psal mu.

někdo psal někomu jinému, někde jinde anebo
možná na stejném místě, ale ne jemu.

kdo to psal?
a komu?
a proč?

ve světě lidí píšících sobě navzájem
a odpovídajících si ve psaní

krátce a dlouze,
zbrkle a promyšleně,
srdečně i s falší,
s láskou a bez lásky
zkontroloval poštu.

nic.

• **Barbora Lípová**

Mikulov

DRAHÁ RODINO

V rámci všech nadějí
jsem zklamal

byl jsem nalezen
ve vězení

s rukama
obšetýma ekzémy

zpod kterých
prosvítalo tetování

vyobrazující
moravské lidové vzory

LÉTO II

Někdo má
a někdo nemá

se pro koho

opalovat

JE MI LÍTO

Je mi líto
že se nemohu opustit

nestýská se mi tak
po sobě
a co hůř

ty též neodcházíš

tak nestýská se mi
po nikom z nás dvou

jsme jak přelité květiny

alespoň že mlčíš

mohu přemýšlet
přicházím na to

že se mýlím
změnil jsem se

natolik

že si sám sobě chybím

• Jan Horníček
Rychnov nad Kněžnou

TANEC MARIONET

I.

dřevo ve tvých dlaních
stín vyřezal rysy
jak i den se sklání
k práci s hravým kdysi

dřevo prach a stáří
zatvrzelé škleby
vryté v prázdných tvářích
kterýms dala nebýt

• • •

dřevo a v něm nářky
jimiž pro řezbářky
srdce loutek tlukou

dřevo plné muzik
které učíš chůzi
roztančenou rukou

• Ivana Kašpárková
Dubňany

NA KUS ŘEČI

Něco se muselo stát!
Vyvrhnutá z postele,
tělem hladíš
bílé zdi svého pokoje
a někdo nezvaný
v tvé hlavě
přišel
na kus řeči.

VÍC NEŽ JE ZDRÁVO

Už několik let šedivějící ráno.
Žáda pod tíhou víry prohnutá.
Shůry dopadá plavý stud
rozcuchaných nedočkavců

(na paruku je ještě brzy).

Raději dozlatova upéct něhu.
Jako by nikdy neměla
o maličko víc
než je zdrávo.

• Miroslav R. Kame
Račice-Pístovice

A MŮŽU ČEKAT DEN

jo už je nová generace
jo a mně schází práce
vytrhnul jsem se z náručí
žen
a můžu čekat den
kdy budu mít peníze
dvě strany každé mince
jsou ty ženy jako mince?

Těžko se shání
lehko utrácí

Bibliografie Host 2013

osobnost

- Bartlová, Milena: Pád obrazu do každodennosti (*ptala se Eva Klíčová*), 8/2013, s. 8—15.
- Boučková, Tereza: Chtěla jsem být jako Divá Bára (*ptal se Jiří Trávnický*), 9/2013, s. 9—13.
- Gutfreund, Amir: Pod blankytnou oblohou a zářícím sluncem (*ptala se Magdalena Křížová*), 4/2013, s. 9—14.
- Huptych, Miroslav: Co by to bylo za cestu, kdyby nevedla ke chrámu (*ptali se Jan Němec a Martin Stöhr*), 5/2013, s. 6—14.
- Katalpa, Jakuba: Není důležitý autor, ale text (*ptali se Petra Dvořáková a Jan Němec*), 2/2013, s. 11—14.
- Matoušek, Vladimír: Objasnit vraždu je někdy snazší než vyřešit krádež pytle cementu (*ptal se Miroslav Balaštík*), 3/2013, s. 10—17.
- Platzová, Magdaléna: Nejlépe je mi v dvoudomosti (*ptal se Ondřej Nezbeda*), 7/2013, s. 9—15.
- Procházková, Iva: Žít na poli, které jde přehlédnout, a nebýt otrávený (*ptal se Martin Stöhr*), 10/2013, s. 9—14.

esej

- Achebe, Chinua: Obraz Afriky. Rasismus v Conradově *Srdci temnoty*, 4/2013, s. 17—24.
- Dvořáková, Petra: Co říci o pudu pití... Půvaby křesťanské literatury, 2/2013, s. 17—20.
- Kratochvíl, Jiří: Duch vyprávění, 8/2013, s. 17—19.
- Maldonado, Manuel Arias: Budoucnosti knih, 10/2013, s. 61—67.
- Piorecký, Karel: Digitální text: mezi věcí, znakem a happeningem, 6/2013, s. 21—25.
- Puskely, Martin: Čekání na Autora. Nekompromisní verdikt nad polistopadovou prózou, 9/2013, s. 17—27.
- Puskely, Martin: Dialektika bohování. Surmena, Kant a Tatewari, 5/2013, s. 19—25.
- Puskely, Martin: Klaus je nahý! A co Viewegh?, 1/2013, s. 33—36.

téma

- Ay, Espana mía, 5/2013, s. 29—43.
- Brno, pokus o město, 7/2013, s. 19—47.
- Číhošť. Z propasti nahoře do propasti dole, 2/2013, s. 25—43.
- DFW, 4/2013, s. 31—43.
- Fenomén Jung, 8/2013, s. 25—53.
- Nesplněné sny, 10/2013, s. 29—58.
- Rok prozaických nadějí a básnických jistot, 1/2013, s. 9—29.
- Šeď, šed, šed..., 6/2013, s. 31—44.
- Věčný Eco, 9/2013, s. 32—47.
- Zabít a psát. Vražda jako literární téma, 3/2013, s. 20—35.

k věci

- Balaštík, Miroslav: Tisíce a druhá noc Šahrazády. Generační a genetická proměna české literatury, 2/2013, s. 52—55.
- Bílek, Petr A.: Vzduch je modrým nikotinem nasycen. Co se v české literatuře stalo před padesáti lety?, 10/2013, s. 19—24.
- Ficová, Sylva: Twittertura. Jak vměstnat literaturu do 140 znaků, 7/2013, s. 48—50.
- Klíčová, Eva: K případu literární arachnofobie. Existuje genderově odlišné čtení a psaní?, 2/2013, s. 49—51.
- Němec, Jan: Aby se kniha vyplatila. Čeští nakladatelé objevují marketing, 3/2013, s. 38—41.
- Němec, Jan: Literatura na Čt Mars, 9/2013, s. 49—51.
- Piorecký, Karel: Milan Kozelka 2012. Terapie sémiotického rváče, 4/2013, s. 47—51.
- Růžička, Lukáš: Český komiks vysílá, ale s šumem. Co už nechybí a co stále chybí českému komiksu?, 1/2013, s. 41—45.
- Ryvolová, Karolína: „Romlit“ na síti. Jak se daří romské slovesnosti v době digitální?, 6/2013, s. 47—49.
- Sečkař, Marek: Knihy na export. Několik poznámek k programu Podpora překladu české literatury, 5/2013, s. 46—48.

šlosarka

- 1/2013, s. 39. Sport (s. r. o.) (*Dušan Šlosar*).
2/2013, s. 21. Jaké Pismoeno? (*Dušan Šlosar*).
3/2013, s. 17. Diletanti (*Dušan Šlosar*).
4/2013, s. 15. Nastavit (*Dušan Šlosar*).
5/2013, s. 15. Deviace (*Dušan Šlosar*).
6/2013, s. 25. Zavedená značka (*Dušan Šlosar*).
7/2013, s. 15. Akademici (*Dušan Šlosar*).
8/2013, s. 19. Na koho dávat pozor? (*Dušan Šlosar*).
9/2013, s. 55. Pravopis Bankovní (*Dušan Šlosar*).
10/2013, s. 15. (Televizní) dialog. (*Dušan Šlosar*).

deník spisovatele

- Balla: Ležím a přemýšlím, 1/2013, s. 30.
- Balla: Ležím a přemýšlím o bujně fantazii, 3/2013, s. 36.
- Balla: Ležím a přemýšlím o Josephu Ratzingerovi, 2/2013, s. 45.
- Balla: Ležím a přemýšlím o paměti, 4/2013, s. 26.
- Balla: Ležím a snažím se nepřemýšlet už zase o zlodějích, 5/2013, s. 16.
- Horváth, Viktor: Ceny, 7/2013, s. 52.
- Horváth, Viktor: Imagine, 9/2013, s. 14.
- Horváth, Viktor: Maďarská ochrana, 8/2013, s. 20.
- Horváth, Viktor: Na vysvětlenou, 6/2013, s. 26.
- Horváth, Viktor: Sprcha. 10/2013, s. 16.

druhá řada

- Bajaja, Antonín: Kupředu zpět, 6/2013, s. 18.
- Bellová, Bianca: Paní Dallowayová řekla větu o květinách, 7/2013, s. 53.
- Fridrich, Radek: Odsunutá knihovna, 4/2013, s. 27.
- Kábrtová, Lidmila: Pan Kopřrkingl a svatý týden, 10/2013, s. 17.
- Kopáč, Radim: Druhá řada — první na řadě, 9/2013, s. 15.
- Kovanda, Jaroslav: Škrobem a šmolokou, 8/2013, s. 21.
- Lipus, Radovan: Pstruzi a labuť, 2/2013, s. 60.

- Maňák, Vratislav: Opojný zvuk plechu, 1/2013, s. 31.
 Mikeš, Vladimír: Srdce na dlani?, 3/2013, s. 37.
 Ohnisko, Milan: Vzpomínky zalité měsíčním světlem, 5/2013, s. 17.

rozhovor

- Císař, Jaroslav: Druhý život stejného časopisu (*ptal se Jiří Trávniček*), 4/2013, s. 53—55.
 Čech, Pavel: Jsem příběhový (*ptal se Tomáš Prokůpek*), 6/2013, s. 51—53.
 Gürsel, Nedim: Mezi západním a východním čtenářem není rozdíl (*ptal se Jan. M. Heller*), 3/2013, s. 42—45.
 Kaiserová, Eva: Přežijí silní nebo zvláštní (*ptal se Jiří Trávniček*), 7/2013, s. 54—57.
 Křesťan, Jiří: Váží na vzhledy jemných, lékárnických (*ptala se Eva Klíčová*), 8/2013, s. 56—59.
 Miłoszewski, Zygmunt: O Češích se dozvim vždycky víc ze Škvoreckého než z novin (*ptala se Lucie Zakopalová*), 1/2013, s. 47—49.
 Pacovská, Květa: Snažím se v ilustracích nacházet další rovinu (*připravila Jana Čenková*), 10/2013, s. 69—71.
 Šrámková, Jana: Každý uherák snad není z myšího masa (*ptal se Ondřej Horák*), 5/2013, s. 51—55.
 Wernisch, Ivan: Když polykám slzy, dere se ze mě chechtot (*ptal se Petr Adámek*), 9/2013, s. 53—55.
 Žák, Josef: O e-knihách, čtenářských trendech a stavu knižního trhu (*ptal se Jiří Trávniček*), 2/2013, s. 57—59.

kulatý stůl

- Je nahá opice směšná? (*připravili Miroslav Balaščík a Jan Němec*), 6/2013, s. 11—17.

kalendárium

- Bunin, Ivan Alexejevič (*Libor Vykoupil*), 9/2013, s. 28.
 Hausmann, Jiří (*Libor Vykoupil*), 1/2013, s. 51.
 Havlíček, Jaroslav (*Libor Vykoupil*), 4/2013, s. 44.
 Jarry, Alfred (*Libor Vykoupil*), 7/2013, s. 16.
 Kofenský, Josef (*Libor Vykoupil*), 8/2013, s. 54.

- Kratochvíl, Miloš Václav (*Libor Vykoupil*), 6/2013, s. 19.
 Pavel, Ota (*Libor Vykoupil*), 3/2013, s. 46.
 Pluhař, Zdeněk (*Libor Vykoupil*), 5/2013, s. 44.
 Sabina, Karel (*Libor Vykoupil*), 10/2013, s. 27.
 Vrchlický, Jaroslav (*Libor Vykoupil*), 2/2013, s. 61.

názor

- Balaščík, Miroslav: Granty jako sociální dávky, 5/2013, s. 45.
 Balaščík, Miroslav: Hodnota roku, 1/2013, s. 53.
 Balaščík, Miroslav: Politika umění, 2/2013, s. 44.
 Klíčová, Eva: Doba postliterární, 10/2013, s. 26.
 Klíčová, Eva: Kritéria lyrického věku, 6/2013, s. 27.
 Němec, Jan: Čekání na Aurora, 9/2013, s. 28.
 Němec, Jan: ČEZ Dilia Magnesia Litera, 4/2013, s. 45.
 Sečkař, Marek: Vítej, věku lyrický!, 7/2013, s. 17.
 Stöhr, Martin: (Knižní) nevkus a zlatý střed, 8/2013, s. 55.
 Stöhr, Martin: Za dvě stovky? Nebo zadarmo!, 3/2013, s. 47.

historie

- David, Jiří: Škaredá obluda měšťácké vášně. Cenná svědectví zapomenutého prozaika Josefa Merhauta, 3/2013, s. 49—56.
 Ficová, Sylva: A mládí nezemřelo. Tiché šlépěje spisovatelky Katherine Mansfieldové, 10/2013, s. 73—77.
 Hes, Milan: Poslední český dekadent. Učitel (z) lásky Jarmil Kreçar, 6/2013, s. 55—61.
 Hes, Milan: Sám se svým stínem. Příběh Arthura Breiského, 1/2013, s. 55—61.
 Kopecký, Petr: Toulky s Johnem. Steinbeck jako průvodce nesvobodným Československem, 5/2013, s. 57—66.
 Lukavec, Jan: Moskva, Slované a probuzení lidství. Obraz Moskvy v dílech českých autorů posledních dvou staletí, 7/2013, s. 58—60.
 Matys, Rudolf: Ticho, v němž se sčelují trosky. Století historika

- a básníka Jana M. Tomeše (1913—2010), 9/2013, s. 57—61.
 Olič, Jiří: Tišší mezi hlučnějšími. K osudům dvou umělců solitérů — Miroslava Tichého a Jiřího Veselského, 8/2013, s. 60—66.
 Suchemel, Milan: Jaroslav Hašek a Josef Švejk, dvě pochybné existence, 4/2013, s. 57—61.
 Sytař, Pavel: Kdybys byl desetkrát pokřtěný. Tragický osud Alfreda Fuchse, židovského intelektuála, který konvertoval k římskokatolické církvi, 2/2013, s. 63—66.

kritiky

- Abram, David: Kouzlo smyslů. Vnímání a jazyk ve více než lidském světě (*Jan Němec*), 8/2013, s. 78—79.
 al-Aswání, Alá'a: Jakobijánův dům (*Zora Hesová*), 3/2013, s. 66—67.
 Barthes, Roland: Říše znaků (*Petr Hrbáč*), 10/2013, s. 86—87.
 Bigas, Jiří: Cochcárna (*Pavel Janoušek*), 6/2013, s. 64—65.
 Blažičková, Anna: Teď něco ze života (*Jiří Trávniček*), 5/2013, s. 70—71.
 Bolaño, Roberto: 2666 (*Marcel Forgáč*), 4/2013, s. 68—69.
 Brabcová, Zuzana: Rok perel; Stropy (*Kateřina Bukovjanová*), 4/2013, s. 64—65.
 Brázda, Rudolf — Jean-Luc Schwab: Cesta růžového trojúhelníku (*Miroslav Tomek*), 2/2013, s. 76—77.
 Děžinský, Milan: Tajný život (*Jan Štolba*), 5/2013, s. 72—73.
 Diesing, Helena: Český komiks 01. poloviny 20. století (*Tomáš Prokůpek*), 1/2013, s. 68—69.
 Florescu, Catalin Dorian: Jacob se odhodlá milovat (*Eva Klíčová*), 6/2013, s. 68—69.
 Fohný, Jan: Buzičci (*Martin Vaněk*), 8/2013, s. 74—75.
 Fořt, Bohumil — Kudrnáč, Jiří — Kysloušek, Petr (eds.): Milan Kundera aneb Co zmůže literatura? Soubor statí o díle Milana Kundery (*Jakub Kára*), 6/2013, s. 70—71.
 Hakl, Emil: Skutečná událost (*Eva Klíčová*), 4/2013, s. 66—67.
 Halmay, Petr: Ledolam (*Jan Štolba*), 5/2013, s. 72—73.
 Holanec, Václav: Herci (*Kryštof Špidla*), 1/2013, s. 66—67.

- Hülová, Petra: Čechy, země zaslíbená (*Jakub Grombř*), 1/2013, s. 64—65.
- Janáčková, Jaroslava: Návraty (K české literatuře od K. J. Erbena po Ladislava Fukse) (*Vladimír Stanzel*), 1/2013, s. 70—71.
- Klimecká, Vladimíra: Druhý život Marýny G (*Eva Klíčová*), 9/2013, s. 66—67.
- Koubek, Jan: Matky (*Pavel Janoušek*), 3/2013, s. 62—63.
- Kratochvíl, Jiří: Dobrou noc, sladké sny (*Jakub Kára*), 2/2013, s. 70—71.
- Křesťan, Jiří: Zdeněk Nejedlý. Politika a vědec v osamění (*Eva Klíčová*), 5/2013, s. 76—77.
- Kukal, Petr: Deník muže ve středních letech (*Jiří Trávníček*), 7/2013, s. 66—67.
- Lebeděv, Sergej: Hranice zapomnění (*Marián Pčola*), 7/2013, s. 70—71.
- Lukeš, Jan: Diagnózy času (*Petr Bílík*), 9/2013, s. 70—71.
- McCarthy, Cormac: Strážce sadu (*Lukáš Merz*), 5/2013, s. 74—75.
- McCarthy, Cormac: Suttree (*Jan Němec*), 2/2013, s. 72—73.
- Mitchell, David: Tisíc podzimů Jacoba de Zoeta (*Martin Vaněk*), 9/2013, s. 68—69.
- Mornštajnová, Alena: Slepá mapa (*Pavel Portl*), 9/2013, s. 64—65.
- Murakami, Haruki: 1Q84: Kniha 1 + Kniha 2 (*Kateřina Kírkosová*), 4/2013, s. 70—71.
- Norfolk, Lawrence: Slavnost Johna Saturnalla (*Jiří Slavomoun*), 8/2013, s. 76—77.
- Nosek, Štěpán: Na svobodě (*Jan Štolba*), 5/2013, s. 72—73.
- Oksanenová, Sofi: Čas ztracených holubic (*Marcel Forgáč*), 10/2013, s. 84—85.
- Platzová, Magdaléna: Anarchista (*Eva Klíčová*), 7/2013, s. 64—65.
- Rudiš, Jaroslav: Národní třída (*Pavel Janoušek*), 8/2013, s. 70—72.
- Seidl, Jan a kol.: Od žaláře k oltáři (*Miroslav Tomek*), 2/2013, s. 76—77.
- Sichinger, Martin: Duchové Šumavy. Pašerácké drama z roku 1946 (*Jiří Krejčí*), 6/2013, s. 66—67.
- Stasiuk, Andrzej: Bílá vrána (*Jiří Trávníček*), 3/2013, s. 64—65.
- Šrámková, Jana: Zázemí (*Kateřina Bukovjanová*), 10/2013, s. 82—83.
- Tureček, Dalibor a kol.: České literární romantično: synopticko-pulzační model kulturního jevu (*Richard Změlík*), 2/2013, s. 74—75.
- Viewegh, Michal: Mráz přichází z Hradu (*Vladimír Stanzel*), 3/2013, s. 60—61.
- Viewegh, Michal: Můj život po životě (*Pavel Janoušek*), 10/2013, s. 80—81.
- Walló, Olga: Muž, který polykal vítr (*Kryštof Špidla*), 7/2013, s. 68—69.
- Žák, David Jan: Návrat krále Šumavy. Román o Josefu Hasilovi (*Jiří Krejčí*), 6/2013, s. 66—67.
-
- recenze**
- Adler-Olsen, Jussi: Vzkaz v láhvi (*Michal Sýkora*), 2/2013, s. 82.
- Antošová, Svatava: Skoby. Punkt Memory (*Milena M. Marešová*), 1/2013, s. 73.
- Arriaga, Guillermo: Sladká vůně smrti (*Marcel Forgáč*), 8/2013, s. 86.
- Bendová, Veronika: Nonstop Eufrat (*Marek Lollok*), 8/2013, s. 82.
- Borges, Jorge Luis: Předmluvy s předmluvou předmluv. Devět dantovských esejů. Osobní knihovna (*Jan Němec*), 4/2013, s. 79.
- Boučková, Tereza: Šíleně smutné povídky (*Radim Ošmera*), 8/2013, s. 80.
- Brikcius, Eugen: Můj nejlepší z možných životů (*Jan Suk*), 2/2013, s. 78.
- Conquest, Robert: Velký teror. Nové zhodnocení (*Miroslav Tomek*), 10/2013, s. 98.
- Čech, Pavel: Velké dobrodružství Pepíka Střechy (*Jan Němec*), 6/2013, s. 81.
- de Viganová, Delphine: Noc nic nezadrží (*Veronika Košnarová*), 1/2013, s. 77.
- Denčevová, Ivana — Čuñas, Stárek — Stehlík, Michal: Tváře undergroundu (*Jakub Grombř*), 5/2013, s. 80.
- Denemarková, Radka: Spací vady (*Radomil Novák*), 4/2013, s. 81.
- deWitt, Patrick: Bratři Sesterové (*Lukáš Merz*), 7/2013, s. 81.
- Doležel, Lubomír: Život s literaturou. Vzpomínky a rozhovory (*Ondřej Sládek*), 7/2013, s. 80.
- Doušek, Filip: Hejno bez ptáků (*Zdeněk Staszek*), 8/2013, s. 83.
- Duffy, Bruce: Neštěstí bývalo mým bohem (*Sára Vybíralová*), 1/2013, s. 76.
- Eliášová, Vendula: Z inkoustu noc (*Jiří Trávníček*), 8/2013, s. 84.
- Erml, Richard: Jidášovi bratři. Libeňský román (*Kryštof Špidla*), 3/2013, s. 68.
- Fagan, Jenni: Panoptikon (*Petra Dvořáková*), 9/2013, s. 79.
- Fořt, Bohumil (ed.): Heterologica. Poetika, lingvistika a fikční světy (*Jakub Kára*), 2/2013, s. 85.
- Frič, Jaroslav Erik: Psáno na vodu palbou kulometnou (*Petr Nagy*), 4/2013, s. 73.
- Gary, Romain (Ajar, Émile): Život před sebou (*Jan Němec*), 5/2013, s. 84.
- Georgiev, Adam: Večeře u spisovatelky (*Jak Suk*), 4/2013, s. 75.
- Gotthard, Pavel: Léky smutných (*Kateřina Kírkosová*), 7/2013, s. 74.
- Green, John: Hvězdy nám nepřály (*Pavel Portl*), 9/2013, s. 77.
- Grimsrudová, Beate: Blázen svobodný (*Karolína Stehliková*), 7/2013, s. 82.
- Grmolec, Zdeněk: Od stromů k samotám (*Jan Suk*), 10/2013, s. 90.
- Hájek, Václav: Jak rozpoznat odpadkový koš. Eseje o stereotypch ve vizuální kultuře (*Pavel Ondračka*), 2/2013, s. 86.
- Hoeg, Peter: Děti chovatelů slonů (*Hana Řehulková*), 1/2013, s. 81.
- Hollinghurst, Alan: Cizí dítě (*Martin Vaněk*), 5/2013, s. 85.
- Horák, Ondřej: Dvořiště (*Milena M. Marešová*), 6/2013, s. 72.
- Hotakainen, Kari: Slovo boží (*Daniela Mrázová*), 1/2013, s. 82.
- Huelle, Paweł: Poslední večeře (*Jiří Trávníček*), 7/2013, s. 76.
- Hvorecký, Michal: Smrt na Dunaji (*Martina Sívek Macáková*), 8/2013, s. 85.
- Jméno Vokolek, ed. Věra Matoušová, Jan Šulc, Václav Vokolek (*Jaroslav Med*), 3/2013, s. 73.
- Kábrtová, Lidmila: Koho vypijou lišky (*Kryštof Špidla*), 9/2013, s. 73.
- Kamov, Janko Polić: Darmošlap (*Alexej Sevrúk*), 3/2013, s. 78.
- Kantůrková, Eva: Tajemství sametu. O zákulisí převratu 1989 s režisérem Jiřím Svobodou (*Eva Klíčová*), 6/2013, s. 73.
- Katalpa, Jakuba: Němci (*Radomil Novák*), 1/2013, s. 72.
- Kavennová, Joanna: Zrození lásky (*Sára Vybíralová*), 10/2013, s. 95.
- Kohout, Milan: Proved vola světem, volem zůstane (*Pavel Janoušek*), 5/2013, s. 79.
- Kopáč, Radim: Na okraj. Poznámky a glosy ke kulturní periferii (*Ivo Harák*), 5/2013, s. 81.
- Kroutvor, Josef: V kupě (*Klára Soukupová*), 3/2013, s. 69.
- Lazarová, Liliana: Země prokletých (*Alexej Sevrúk*), 1/2013, s. 79.

- Malý, Radek: Kamarádi z abecedy;
Všelijaké řečičky pro kluky a holčičky
(Jana Čeňková), 10/2013, s. 92.
- Mawer, Simon: Dívka, která spadla z nebe
(Petra Havelková), 2/2013, s. 80.
- May, Peter: Skála (Michal Sýkora),
6/2013, s. 79.
- Mazal, Tomáš: Plovoucí motivy.
Poznámky nejen na téma
Hrabal, Bondy, Škvorecký
(Michal Přibáň), 3/2013, s. 72.
- Morgensternová, Erin: Noční cirkus
(Ema Jelínková), 1/2013, s. 75.
- Myšková, Ivana: Nicení
(Milena M. Marešová), 5/2013, s. 78.
- Nádvořníková, Alena: Poesie
(Jan Suk), 7/2013, s. 72.
- Němec, Ludvík: Láska na cizím hrobě
(Katka Kirkosová), 9/2013, s. 72.
- Nesser, Håkan: Síť (Karolína Stehlíková),
2/2013, s. 84.
- Nosková, Věra: Proměny
(Milena M. Marešová), 10/2013, s. 88.
- O'Melvenyová, Regina:
Kniha šílenství a léčby
(Zdeněk Staszek), 2/2013, s. 83.
- Ólafsdóttir, Auður Ava: Výhonek osmilisté
růže (Jan M. Heller), 2/2013, s. 81.
- Olmí, Ermanno: Rozhovory
(Petr Bilík), 7/2013, s. 78.
- Papoušek, Vladimír: Žalmy z Petfieldu
(Pavel Švanda), 3/2013, s. 71.
- Paulas, Jan: Hospoda. Ze vzpomínek
hospodského a hospodáře Františka
Douchy (Ivo Harák), 2/2013, s. 79.
- Pechar, Jiří: Otázky Nietzscheho myšlení
(Hana Řehulková), 4/2013, s. 82.
- Pettersson, Per: Na Sibíř
(Pavel Portl), 8/2013, s. 88.
- Pietraß, Richard: Z lemu snu / Traumaum
(František Ryčl), 5/2013, s. 86.
- Piussi, Lucia: Láska je slípka
(Vladimír Stanzel), 9/2013, s. 76.
- Prochasko, Taras: Jináci
(Alexej Sevruck), 4/2013, s. 80.
- Putna, Martin C.: Křesťanství
a homosexualita: Pokusy o integraci
(Zdeněk Staszek), 1/2013, s. 80.
- Rilke, Rainer Maria: Sonety Orfeovi /
Sonette an Orpheus
(Alena Bláhová), 10/2013, s. 96.
- Ross, Adam: Pan Burák
(Hana Řehulková), 9/2013, s. 80.
- Ryčlová, Ivana: Mezi kladivem
a kovadlinou. Dvacáté století
v osudech literárních osobností
(Marián Pěola), 8/2013, s. 90.
- Řezníček, Ladislav — Martínek, Miroslav:
Těsnohlídkova norská kalvárie
(Pavel Portl), 5/2013, s. 82.
- Sabino, Mario: Den, kdy jsem zabil svého
otce (Sára Vybíralová), 3/2013, s. 74.
- Saer, Juan José: Pastorek
(Daniel Nemrava), 3/2013, s. 77.
- Sansal, Boualem: Němcova vesnice
aneb Deník bratří Schillerových
(Jan M. Heller), 6/2013, s. 80.
- Schalansky, Judith: Žirafí krk
(František Ryčl), 6/2013, s. 78.
- Smilevski, Goce: Freudova sestra
(Zuzana Fonioková), 1/2013, s. 78.
- Spellerová, Elizabeth: Návrat
kapitána Johna Emmetta
(Michal Sýkora), 8/2013, s. 87.
- Stasiuk, Andrzej: Tři hry
(Aleš Merenus), 8/2013, s. 89.
- Stöhr, Martin: Smích ze snu
(Jiří Trávníček), 1/2013, s. 74.
- Stoková, Danuta (ed.): Kiesłowski
o Kiesłowském (Jiří Trávníček),
10/2013, s. 97.
- Suk, Jan: Jména v soumraku času
(Michal Janata), 7/2013, s. 77.
- Svevo, Italo: Krátká sentimentální
cesta a jiné povídky
(Věra Křížová), 10/2013, s. 93.
- Szczygieł, Mariusz: Láska nebeská
(Zdeněk Staszek), 6/2013, s. 82.
- Szpuk, Roman: Chraplavé chorály
(Milan Šedivý), 10/2013, s. 91.
- Šanda, Michal: Špacírkou přes čenich! Štos
neobvyklých knížek z časů minulých
(Patrik Linhart), 10/2013, s. 89.
- Štindl, Ondřej: Mondschein
(Jana Beránková), 4/2013, s. 72.
- Štroblová, Jana: Rouhavé zpovědi
(Petr Odehnal), 5/2013, s. 83.
- Švanda, Pavel: O intelektuálovi,
který se necítí dobře
(Petra Havelková), 4/2013, s. 76.
- Švéda, Josef: Mašinový mýtus.
Ideologie v české literatuře a kultuře
(Tomáš Borovský), 4/2013, s. 77.
- Těsnohlídek ml., Jan: Ada
(Jakub Grombír), 6/2013, s. 74.
- Trtílek, Pavel: Poslední kniha
(Aleš Merenus), 9/2013, s. 75.
- Třeštílk, Michael: Chceš-li rozesmát
pánaboha (Radomil Novák),
9/2013, s. 74.
- Uhde, Milan: Objevy pozdního
čtenáře. „Druhé čtení“ českých
autorů od Máchy k Havlovi
(Jakub Grombír), 7/2013, s. 73.
- Vácha, Marek Orko — Satoria,
Karel: Život je sacra zajímavěj
(Jana Soukupová), 7/2013, s. 75.
- Vaněk-Úvalský, Bohuslav: Bílá nemoc
2013 (Peter Nagy), 3/2013, s. 70.
- Vlnas, Vít: Jan Nepomucký. Česká legenda
(Tomáš Borovský), 7/2013, s. 79.
- Všetička, František: Léta legionů
(Vladimír Stanzel), 6/2013, s. 75.
- Winkler, Josef: Mrtvola slídící ve vlastní
rodině (Milena M. Marešová),
3/2013, s. 76.
- Winkler, Josef: Sdělovat skutečnost,
jako by nebyla aneb Zuřivé výbuchy
andělů (František Ryčl), 10/2013, s. 94.
- Witkowski, Michał: Královna Barbara
(Jiří Zatloukal), 4/2013, s. 78.
- Wojaczek, Rafał: Který nebyl
(Lucie Zakopalová), 3/2013, s. 75.
- Zabužko, Oksana: Muzeum
opuštěných tajemství
(Miroslav Tomek), 9/2013, s. 78.
- Zogata, Jindřich: Hory v ruksaku.
Střep kopretiny (dvě sbírky
příběhů a črt) (Ivo Pospíšil),
6/2013, s. 76.
- Zogata, Jindřich: Slaměná hvězda
(hlušina notebook)
(Ivo Pospíšil), 6/2013, s. 77.
- Zonová, Anna: Lorenz, zrady
(Vladimír Stanzel), 8/2013, s. 81.
- Žvábek, Jaroslav: Listek na cestu z pekla
(Radim Ošmera), 4/2013, s. 74.

telegraficky

- 1/2013, s. 83—84. Co hledat v poezii
(Jakub Řehák).
- 2/2013, s. 87—88. Od rýmu k volnému
verši (Jakub Řehák).
- 3/2013, s. 79—80. Okraj, zákulisí
a každodennost (Jakub Řehák).
- 4/2013, s. 83—84. Nezakopávat stále
o básníka (Ladislav Puršl).
- 5/2013, s. 87—88. Různá doba zrání
(Ladislav Puršl).
- 6/2013, s. 83—84. Čtyři srdečné granáty
(Ladislav Puršl).
- 7/2013, s. 83—84. Zevnitř ven a opět
dovnitř (Ladislav Puršl).
- 8/2013, s. 91—92. Svědomí plné rozinek
(Kateřina Bukovjanová).
- 9/2013, s. 83—84. Vábení do krajů
vábení (Kateřina Bukovjanová).
- 10/2013, s. 99—100. Když v básni svítí
poezie (Kateřina Bukovjanová).
-

beletrie

- Blatný, Ivan: Harmony (připravil Jan Šmarda), 7/2013, s. 95—108.
- Blatný, Ivan: Malé milostné slohy (připravil Martin Reiner), 7/2013, s. 117—124.
- Čermáček, Petr: Myslél jsem, že vedu koně, 2/2013, s. 96—99.
- Delbos, Stephan B.: Básník podstaty, 3/2013, s. 95.
- Děmiduk, Fjodor Petrovič: Hašek a jeho Švejka v mém životě, 5/2013, s. 99—104.
- Epstein, Marek: Dobrá zpráva, 8/2013, s. 95—99.
- Gál, Róbert: Nahé myšlienky, 9/2013, s. 111—113.
- Gilbert, Jack: Odmitání nebe, 3/2013, s. 93—94.
- Grabiński, Stefan: Po přínce, 1/2013, s. 87—91.
- Gutfreund, Amir: Jídla, 4/2013, s. 92—101.
- Hájek, Jonáš: Povrchní vztahy, 6/2013, s. 95—97.
- Hejdrová, Irena: Padesát odstínů žele, 6/2013, s. 87—92.
- Kahuda, Václav: Proč to nikdo nezastaví?, 1/2013, s. 93—99.
- Král, Petr: Sezóny, 4/2013, s. 102—105.
- Kratochvíl, Jiří: Alfa Centauri, 3/2013, s. 83—86.
- Kratochvíl, Jiří: Matýsek a Evička, 7/2013, s. 110—115.
- Kučera, Štěpán: Kuklův klan, 9/2013, s. 87—103.
- Listopad, František: Dopisy, 9/2013, s. 107—109.

- Machulková, Inka: Ulicí krásných nespavostí, 9/2013, s. 104—105.
- Pazdera Payne, Petr: Kladvouni, 10/2013, s. 103—111.
- Procházková, Iva: Pád, 5/2013, s. 91—97.
- Rudčenková, Kateřina: Cesta do Provence, 4/2013, s. 87—90.
- Surovčák, Martin: Basri Çapriqi a albánská poezie mýtů zbavená, 10/2013, s. 119—121.
- Šrámek, Vladimír: Srdcem napříč, 3/2013, s. 89—91.
- Tavares, Miguel Sousa: Z otce na syna, 6/2013, s. 98—101.
- Tučková, Kateřina: Modlitba za Anušku, 2/2013, s. 91—95.
- Uhde, Milan: Co na sebe vím, 7/2013, s. 87—93.
- Veselský, Jiří: Z cyklu Enigmata čili Hádanky s částečným náznakem řešení, 8/2013, s. 101—102.
- Veselý, Petr: Těsně za prahem, 10/2013, s. 113—117.

nová jména

- Holý, Zdeněk: Lesní vrah, 8/2013, s. 104—107.
- Jemelka, Ivan: Výborná z anatomie, 6/2013, s. 102—103.
- K., Václav Maxmilián: Roxanda — Řeč inkompatibility, 6/2013, s. 109—113.
- Kubec, Daniel: Zpověď vyvrženého děčka, 6/2013, s. 104—107.
- Luňáčková, Alžběta: Do hladka vyžehlená tma, 2/2013, s. 104—105.

- Mezihorák, Petr: Bezejmenná loď, 4/2013, s. 107—109.
- Nemček, Jan: Slyšíš ten šum?, 5/2013, s. 115—117.
- Roguljićová, Hana: Norská pohádka, 1/2013, s. 101—107.
- Rymeš, Lukáš: Hosté v malých kavárnách, 1/2013, s. 108—109.
- Sevruck, Alexej: Posedlost, 4/2013, s. 111—115.
- Slivečková, Lucie: Pásmo, 8/2013, s. 108—109.
- Stibor, Vladimír: Cesta k dětskému domovu, 5/2013, s. 106—112.
- Šmejkalová, Klára: Někdo vzdálený ve mně myslí, 9/2013, s. 115—117.
- Špaček, Viktor: Víra, 2/2013, s. 101—102.
- Valová, Vladimíra: Pohřeb, 6/2013, s. 114—117.
- Vaničková, Klára: Paprsky spící pod parketami, 6/2013, s. 119—121.
- Záhoř, Tomáš: Po jakých štrech tu chodím, 3/2013, s. 97—102.

hostinec

- 1/2013, s. 110—112 (*Ladislav Zedník*).
- 2/2013, s. 106—109 (*Ladislav Zedník*).
- 3/2013, s. 104—107 (*Ladislav Zedník*).
- 4/2013, s. 116—119 (*Ladislav Zedník*).
- 5/2013, s. 118—120 (*Ladislav Zedník*).
- 7/2013, s. 126—129 (*Ladislav Zedník*).
- 8/2013, s. 110—112 (*Ladislav Zedník*).
- 9/2013, s. 118—120 (*Ladislav Zedník*).
- 10/2013, s. 122—125 (*Ladislav Zedník*).

www.revuepandora.cz
kulturně-literární revue

PANDORA,

Kde jiní končí, my pokračujeme

dosud vydaná čísla:

PAMĚŤ (24-25/2012), DĚTSTVÍ (22-23/2011),
ČESKO-FRANCOUZSKÉ PŘECHÁZENÍ (21/2010),
FILMOVÁ ADAPTACE (20/2010), MĚSTO (19/2009),
LAST - LUST - LÁSKA (18/2009),
VŠEDNOST (16-17/2008), VYPRÁVĚNÍ (15/2007),
EXPERIMENT (14/2007), TICHŮ (13/2006),
HRA (12/2006) a další

distribuce:

Kosmas | www.kosmas.cz

Pandora | www.revuepandora.cz | sekce „objednávky“

vydává: Nad Labem, občanské sdružení

předplatné časopisu host na rok 2014

Tento kupon je určen především novým zájemcům o předplatné časopisu **host**.
Stávající abonenti mohou předplatné uhradit přiloženou složenkou nebo bankovním příkazem.
Do zprávy pro příjemce stačí uvést Vaše jméno.

Předplatitelský kupon

Závazně objednávám _____ kus(ů) předplatného časopisu **host** od čísla _____

roční (690 Kč) půlroční (345 Kč) roční PDF (300 Kč)

Jméno a příjmení _____

Adresa _____ telefon _____ e-mail _____

Firma _____ IČO _____ DIČ _____

Platba složenkou žádám fakturu

převodem na účet č. 1346783369 / 0800 VS _____

Podrobnější informace na: redakce@hostbrno.cz

DIVADLO KABINET MÚZ FESTE 2014

Leden

- 5/1 19:30 > Jaroslav Rudiš:
NÁRODNÍ TŘÍDA
„Adolf Hitler mi zachránil život.“
Režie: Jiří Honzírek
- 13/1 19:30 > Anna Saavedra:
DEALÉŘI FYZICKÉ LÁSKY
„Láska je, když kráčíš do neštěstí tak jistě,
jak jistě vržou boty.“ Režie: Jiří Honzírek
- 20/1 19:30 > **OZVĚNY SPECIFICU**
Untr kavárny FALK
- 23/1 19:30 > **KUPCI HVĚZD**
Inscenace cituje úryvky knihy Intelektuál
ve veřejném prostoru (ed. Petr Hlaváček).
Režie: Jiří Honzírek
- 30/1 19:30 > V. Větrovec, K. Menclerová:
HODNÍ, ZLÍ & DOTOVÁNÍ
„Padouch nebo hrdina? My jsme jedna rodina!“
Režie: Vítězslav Větrovec

Klub Divadla Feste

ČLENOVÉ KLUBU PODPORUJÍ PROVOZ
DIVADLA FESTE.
TRVALÝ PŘÍKAZ K ÚHRADĚ 100 / 200 /
300 Kč MĚSÍČNĚ MŮŽETE ZADAT NA
ÚČET: 240001408/0300. DĚKUJEME!

Permanentky

6 vstupů - 750 / 540 Kč.
Platí na 6 vstupů.
jeden divák tak může jít na 6
různých představení nebo 6 diváků
na jedno.

Rezervace

737 454 266 / info@divadlofeste.cz
www.divadlofeste.cz / KABINET MÚZ, Sukova 4
f / divadlofeste

Divadlo Feste je podporováno statutárním městem Brnem
a Ministerstvem kultury ČR.

B R N O

Vytiskla:
knihovnicka.cz

оноcopy

host
měsíčník
pro literaturu
a divadlo

radio

NADACE
VERDIČKA

MUZEUM
ŘEŠIMSKÉ
KULTURY

4AM/1000

Nové číslo revue PROSTOR právě v prodeji!

Stati, názory, eseje, diskuse, rozhovory, poznámky na téma:
Kalifornie – výzva k celistvému životu

Názor Jiřího Včeláka *Kalifornské zářezy* ■ Stati Jiřího Zemánka *Kalifornské inspirace k integrálnímu životu* a Stanislava Grofa *Archetypy a sociopolitická hnutí v dějinách* ■ Esej Toma Killiona *Zpívající High Sierra* ■ Rozhovory s mystikem, terapeutem a spisovatelem Martinem W. Ballem a zenovým mistrem Edem Brownem ■ Ukázka z knihy Wes „Scoop“ Niskera *Bláznivá moudrost* ■ Reportáže Jana Hokeše *Divoké je krásné* a Viliama Poltikoviče *Na návštěvě u Stanislava Grofa* ■ Literární črta Radima Seltenreicha *Robinson Jeffers* ■ Ukázka z deníků Johna Muira *Zvedá se noční vítr* ■ Filmová črta Zdeny Mejzlíkové *Továrna na noční můry* ■ Básně Jiřiny Fuchsové

www.revueprostor.cz

kult.cz

*Vaše denní
dávka kultury
a zábavy*

umění žít s uměním

měsíčník o umění, architektuře,
designu a starožitnostech

Sháňte svůj
Art+Antiquas?
Najděte si ho
pomocí aplikace
Kiosk Navigátor

Stáňte se naším
fanouškem na
Facebooku

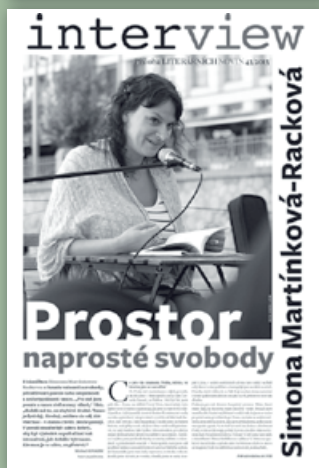

artcasopis.cz Vydává Ambit Media, a. s.

LITERÁRNÍ NOVINY

kultura / politika / společnost

www.literarky.cz

Tradice zavazuje

Literární noviny, Korunní 810/104, budova D, 101 00 Praha 10

Kontakt na předplatné a inzerci: tel. 272 107 121, predplatne@literarky.cz

více informací na bezplatné lince: 800 300 302, nebo www.literarky.cz/predplatne

91771211993009

